

T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YAĞLIK AYÇİÇEĞİ ÜRETEN TARIM İŞLETMELERİNİN EKONOMİK ANALİZİ, KONYA İLİ ÇUMRA İLÇESİ ÖRNEĞİ

Hüseyin Yasin DÜĞMECİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Ağustos 2020
KONYA
Her Hakkı Saklıdır

TEZ KABUL VE ONAYI

Hüseyin Yasin DÜĞMECİ tarafından hazırlanan "Yağlık Ayçiçeği Üreten Tarım İşletmelerin Ekonomik Analizi; Konya İli Çumra İlçesi Örneği" adlı tez çalışması /…/… tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	**İmza**
Başkan Unvanı Adı SOYADI	……..
Danışman Unvanı Adı SOYADI	……..
Üye Unvanı Adı SOYADI	……..
……..	

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Adı ve Soyadı
FBE Müdürü

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YAĞLIK AYÇİÇEĞİ ÜRETEN TARIM İŞLETMELERİNİN EKONOMİK ANALİZİ; KONYA İLİ ÇUMRA İLÇESİ ÖRNEĞİ

Hüseyin Yasin DÜĞMECİ

Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Yusuf ÇELİK

2020, 206 Sayfa

Jüri

Başkan: Prof. Dr. Yusuf ÇELİK
Üye : Dr. Öğr. Üy. Mithat DİREK
Üye : Dr. Öğr. Üy. Mücahit PAKSOY

Bu çalışma, Konya ili Çumra ilçesinde yağlık ayçiçeği üretimi yapan tarım işletmelerinin ekonomik analizini yapmak amacıyla yapılmıştır. Araştırmada kullanılan veriler, tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemine göre seçilen 62 işletme ile yüz yüze yapılan anketlerden elde edilmiştir. Elde edilen veriler 2018- 2019 üretim dönemine aittir. Araştırma sonuçlarına göre; incelenen tarım işletmelerinde nüfus işletme başına ortalama 5,11 kişi, aile işgücü varlığı ise 3,96 EİB'dir. İşletme başına ortalama işletme arazisi 320,33 dekar olarak tespit edilmiştir. İşletmeler geneli olarak ortalama aktif sermaye 3.233.964,97 TL olup bunun %22,23'ünü işletme sermayesi, %77,77'sini çiftlik sermayesi oluşturmaktadır. İşletmelerde işletme başına ortalama pasif sermayenin % 97,42'sini öz sermaye ve % 2,58'ini ise yabancı sermaye oluşturmaktadır. İşletme faaliyet sonuçları olarak işletme başına ortalama tarımsal gelir 319.952,49 TL, saf hasıla 304.031,64 TL, mali rantabilite %9,73 ve ekonomik rantabilite %9,40 olarak tespit edilmiştir. İşletmeler ortalaması olarak sermaye devir oranı %19,71 ve sermaye devir hızı 5,07 yıl olarak bulunmuştur. Araştırmanın ana konusu olan yağlık ayçiçeğinin işletme başına ortalama 1 kg fiyatı 2,39 TL, dekara verim ise Türkiye ortalamasının üstünde 450,21 kg olarak belirlenmiştir. 1 kg yağlık ayçiçeğinin, üretim maliyeti 1,70 TL, net karı 0,69 TL, nispi karı ise 1,40 TL olarak hesaplanmıştır. Araştırma bölgesinde verimli ve karlı yağlık ayçiçeği üretimi yapıldığı, yağlık ayçiçeği üretiminden elde edilen GSÜD'nin değişen ve sabit masrafları karşıladığı sonucuna ulaşılarak bölgede bilinçli ve tekniğe uygun tarımsal faaliyetlerin sürdürüldüğü tespit edilmiştir. Araştırmada işletmelerin yağlık ayçiçeği yetiştiriciliğinde karşılaştığı hastalık ve zararlılar ile çevreyi koruyarak mücadele ettikleri, üretim süreci boyunca teknik bilgiye ulaşım konusunda zorluk yaşamadıkları belirlenmiş ancak tarımsal faaliyetleri ile ilgili kayıt tutmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. İşletmelerin karşılaştıkları başlıca sorunlar ise girdi maliyetlerinin yüksekliği ile hasat döneminde piyasada oluşan fiyatın düşük düzeyde gerçekleşmesidir.

Anahtar Kelimeler: Yağlık Ayçiçeği, Çumra, Ekonomik Analiz, Maliyet Analizi

ABSTRACT

MS THESIS

ECONOMIC ANALYSIS OF FARMS PRODUCING OIL SUNFLOWER: A CASE STUDY OF DISTRICT ÇUMRA, KONYA

Hüseyin Yasin DÜĞMECİ

Selcuk University Institute of Science
Department of Agricultural Economics

THE DEGREE OF MASTER OF SCIENCE

Advisor: Prof. Dr. Yusuf ÇELİK

2020, 206 Pages

Jury
President: Prof. Dr. Yusuf ÇELİK
Member : Asst. Prof.Dr. Mithat DİREK
Member : Asst. Prof.Dr. Mücahit PAKSOY

This study has been carried out to investigate the economic situation of agricultural firms producing sunflower oilseed in Çumra district of Konya. The data used in the study have been obtained from face-to-face surveys with 62 firms selected according to stratified random sampling method. The obtained data belongs to the 2018-2019 production period. According to the data obtained; the average age is 5.11 people in the agricultural firms examined and the average family labor force is 3.96 EİB. In the studied agricultural firms, 320,33 decares of land has been identified per firm. An average of 3,233,964.97 TL of active capital has been determined in the examined firms, 22.23% of which is working capital and 77.77% is farm capital. Average passive capital per firm is composed of 97.42% equity capital and 2.58% foreign capital. In the study, the average agricultural income per firm is 319.952,49 TL, pure product is 304.031,64 TL, financial rantability is 9.73% and economic rantability is 9.40%. Average capital turnover rate per firm is 19.71% and capital turnover rate is 5.07 years. The price of 1 kg of sunflower oilseed, which is the main plant of the research, per company is on average ₺ 2.39, while the yield per hectare is determined to be 450.21 kg over the average of Turkey. The production cost of 1 kg of sunflower oilseed has been found as 1.70 TL, net profit as 0.69 TL and relative profit as 1.40 TL. It has been determined that qualified and profitable sunflower oilseed is being produced in the research area, and that GOV (Gross Output Value) obtained from sunflower oilseed production meets all changing and fixed costs, and that conscious and technically appropriate agricultural activities are continued in the region. In the research, it was determined that the enterprises struggled with the diseases and pests they encounter in oilseed sunflower cultivation by protecting the environment and that they did not have difficulty in accessing technical information during the production process, but it was concluded that they did not keep any records regarding their agricultural activities. The main problems faced by businesses are determined to be the low price level that occurred in the market during the marketing process for the high input costs and the crops obtained at the end of the production period.

Keywords: Sunflower oilseed, Çumra, Economic Analysis, Cost Analysis

ÖNSÖZ

Tarım tarihi insanlık tarihi ile başlar. Tarım, toplumların gıda ihtiyaçlarını karşılaması, istihdam kaynağı olması, sanayiye hammadde temini, ihracata yaptığı katkı, tarımsal piyasalarda istikrarı sağlaması, GSMH'deki payı, sosyo-ekonomik boyutu ve son yıllarda tüm ülkeleri etkileyen küresel salgın hastalıklar ile dünyada önemi gün geçtikçe artmaktadır. Yaşanan bu süreçte sürdürülebilir tarımsal üretimi, yeterli ve güvenilir gıdaya erişimi, kırsal kalkınmayı ve rekabet edilebilirliği sağlayacak politikalar geliştirilerek tarım sektöründe faaliyette bulunan işletmelerin refah düzeyi yükseltilmelidir. Türkiye'de tarımın sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarda sürdürülebilirliğini sağlamak ve kalkınma politikalarını gerçekleştirebilmek için tarım sektöründe faaliyette bulunan işletmelerin ekonomik yapısının bilinmesi büyük önem taşımaktadır. Bu sayede tarımsal üretimin ana omurgasını oluşturan ekonomik birimlerde karşılaşılan tarımsal sorunların çözümüne yönelik gerçekçi ve kalıcı adımlar atılabilecektir.

Araştırmada, Çumra ilçesinde yağlık ayçiçeği üretimine yer verilen tarım işletmelerinin ekonomik yapısının ortaya konulması ve bu ürünün üretiminde karşı karşıya kalınan mevcut sorunların çözülmesi yönünde uygulanacak politikalara destek olacak verilerin sağlanmasına çalışılacaktır. Bu araştırmada elde edilen sonuçlardan çıkarılacak önerilerin Konya ili Çumra ilçesinde yağlık ayçiçeği üretimine ilişkin sorunların çözümüne katkıda bulunması hedeflenmiştir.

Tez yazım çalışmalarım süresince gerekli yönlendirmeleri yaparak tecrübelerinden yararlanma imkânı bulduğum, çalışmam boyunca hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan, her zaman yakın ilgi gördüğüm, araştırmamın her safhasında hoşgörüsünü benden esirgemeyen Danışman Hocam Sayın Prof. Dr. Yusuf ÇELİK'e ve Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü öğretim üye ve yardımcılarına sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tez çalışmam süresince beni destekleyen arkadaşlarıma, araştırmamın yoğun ve stresli temposunda daima yanımda olan, hiçbir zaman yardımını esirgemeyen sevgili eşim Havva DÜĞMECİ 'ye ve bu süreçte kendisi ile çok fazla vakit geçiremediğim kıymetli oğlum Kayra DÜĞMECİ'ye teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Hüseyin Yasin DÜĞMECİ
KONYA-2020

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ ..... **ii**
ÖZET ..... **iii**
ABSTRACT ..... **iv**
ÖNSÖZ ..... **v**
İÇİNDEKİLER ..... **vi**
TABLOLAR DİZİNİ ..... **viii**
GRAFİKLER DİZİNİ ..... **x**
SİMGELER VE KISALTMALAR ..... **xiii**
1. GİRİŞ **1**
1.1. Konunun Önemi 1
1.2. Çalışmanın Amacı 2
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR **4**
3. MATERYAL VE YÖNTEM **10**
3.1. Materyal 10
3.2. Yöntem 10
3.2.1. Örnekleme safhasında uygulanan yöntem 10
3.2.2. Anket safhasında uygulanan yöntem 11
3.2.3. İşletmelerin analizinde uygulanan yöntem 12
3.2.4. Ayçiçeği Üretim Masraflarının Hesaplanmasında Uygulanan Yöntem 14
4. ARAŞTIRMA ALANI HAKKINDA GENEL BİLGİLER **18**
4.1. Coğrafi Konumu 18
4.2. İklim ve Bitki Örtüsü 18
4.3. Nüfus Yapısı 18
4.4. Tarımsal Yapı 19
5. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE YAĞLIK AYÇİÇEĞİNİN DURUMU **23**
5.1. Dünya'da Yağlık Ayçiçeği Üretimi ve Ticareti 23
5.2. Türkiye'de Yağlık Ayçiçeği Üretimi ve Ticareti 27
5.2.1. Konya'da Yağlık Ayçiçeği Üretiminin Mevcut Durumu 35
5.2.2. Çumra'da Yağlık Ayçiçeği Üretiminin Mevcut Durumu 37
6. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA **40**
6.1. İncelenen İşletmelerde Nüfus ve İşgücü Varlığı 40
6.2. İncelenen İşletmelerde Arazi Varlığı, Tasarruf Şekli ve Üretim Deseni 50

6.3. İncelenen İşletmelerin Sermaye Yapısı 54
6.3.1. Aktif Sermaye 55
6.3.1.1. Çiftlik Sermayesi (Arazi Sermayesi) 55
6.3.1.2. İşletme Sermayesi 60
6.3.2. Pasif Sermaye 71
6.4. İncelenen İşletmelerin Faaliyet Sonuçlarının Analizi 75
6.4.1. Gayri Safi Üretim Değeri 75
6.4.2. Gayrisafi Hâsıla 79
6.4.3. İşletme Masrafları 80
6.4.3.2. Değişen masraflar 80
6.4.3.3. Sabit Masraflar 85
6.4.4. Saf Hasıla 89
6.4.5. Brüt Kar 90
6.4.6. Tarımsal Gelir 92
6.4.7. Mali Oranlar 94
6.5. İncelenen İşletmelerde Ayçiçeği Üretim Maliyeti 99
6.6. İşletmecilerin Üretime Yönelik Düşüncelerinin Değerlendirilmesi 113
6.6.1. Yağlık Ayçiçeği İşletmelerinde Sosyal Güvenlik Durumu 113
6.6.2. Üretim Faaliyetinde Kredi Kullanma Durumu 114
6.6.3. Teknik Bilgiye Erişim ve Kullanılan Bilgi Kaynakları 117
6.6.4. Toprak İşleme Yöntemleri, Ekim ve Yabancı Ot Kontrolü 125
6.6.5. Yağlık Ayçiçeği Sulama Yöntemleri 143
6.7. İncelenen İşletmelerde Elde Edilen Diğer Bulgular 149
6.7.1. Çiftçilerin Devletten Beklentileri 149
6.7.2. Tarımsal Örgütlenme Durumu 151
6.7.3. Bitkisel Üretim Desteklemelerinden Faydalanma Durumu 152
6.7.4. Tarım Sigortası Yaptırma Durumları 157
6.7.5. Muhasebe Kaydı Tutma Durumları 158
7. SONUÇLAR VE ÖNERİLER 162
8. KAYNAKLAR 177
EKLER 184
Ek-1: Anket Formu 184
ÖZGEÇMİŞ 206

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 3.1. İşletme genişlik gruplarına göre örnek işletmelerin sayısı (adet) 11
Tablo 4.1. Konya ili ve Çumra ilçesindeki nüfusun yaş gruplarına göre sınıflandırılması 19
Tablo 4.2. Konya ili Çumra ilçesinde işlenen arazi kullanım durumu (2019) 19
Tablo 4.3. Konya ili Çumra ilçesinde arazilerin sulama durumu (2019) 19
Tablo 4.4. Çumra ilçesinde ürün gruplarına göre bitkisel üretim (2019) 20
Tablo 4.5. Çumra ilçesinde ürün gruplarına göre bitkisel üretim (2019) (devamı) 21
Tablo 4.6. Çumra ilçesinde ürün gruplarına göre bitkisel üretim (2019) (devamı) 21
Tablo 4.7. Çumra ilçesinde ürün gruplarına göre bitkisel üretim (2019) (devamı) 22
Tablo 5.1. Dünyada ayçiçeğivüretim verileri (bin ton) 23
Tablo 5.2. Ülkeler itibariyle ayçiçek yağı üretimi (bin ton) 26
Tablo 5.3. Türkiye yağlık ayçiçeği üretimi (bin ton) 27
Tablo 5.4. Türkiye'nin yağlık ayçiçek tohumu ithalat ve ihracatı 34
Tablo 5.5. Türkiye'nin ayçiçek yağı ithalat ve ihracatı 35
Tablo 5.6. Konya'da yağlık ayçiçeği üretim alanı, üretim miktarı ve verim durumu 36
Tablo 6.1. İncelenen tarım işletmelerinde nüfus varlığı 45
Tablo 6.2. İncelenen tarım işletmelerinde nüfusun eğitim durumu 45
Tablo 6.3. İncelenen tarım işletmelerinin aile işgücü varlığı (EİB) 47
Tablo 6.4. İncelenen tarım işletmelerinde aile işgücü potansiyeli ve kullanım durumu (EİG) 47
Tablo 6.5. Aile ve yabancı işgücünün işletmelerde kullanım durumu (EİG) 49
Tablo 6.6. İncelenen tarım işletmelerinde arazi tasarruf şekli 50
Tablo 6.7. İncelenen tarım işletmelerinin ortalama parsel sayısı ve büyüklüğü 51
Tablo 6.8. İncelenen tarım işletmelerinin üretim deseni 53
Tablo 6.9. İncelenen tarım işletmelerinde toprak sermayesinin tasarruf şekillerine göre dağılımı 56
Tablo 6.10. İncelenen işletmelerde bina sermayesi 58
Tablo 6.11. İncelenen işletmelerde çiftlik sermayesinin dağılımı 58
Tablo 6.12. İncelenen işletmelerde alet makine varlığı 61
Tablo 6.13. İncelenen işletmelerin alet makine sermayesi 62
Tablo 6.14. İncelenen işletmelerde hayvan varlığı (baş) 63
Tablo 6.15. İncelenen işletmelerde hayvan sermayesi 64
Tablo 6.16. İncelenen işletmelerde işletme sermayesinin dağılımı 65
Tablo 6.17. İncelenen işletmelerde aktif sermayenin dağılımı 69
Tablo 6.18. İncelenen işletmelerde yabancı sermayenin dağılımı 71
Tablo 6.19. İncelenen işletmelerde pasif sermayenin dağılımı 73
Tablo 6.20. İncelenen işletmelerde pasif sermayenin dağılımı 74
Tablo 6.21. Hayvansal üretim değeri 76
Tablo 6.22. Bitkisel üretim değeri 77
Tablo 6.23. İncelenen işletmelerde GSÜD (milyon TL) 78
Tablo 6.24. İncelenen işletmelerde GSH 80
Tablo 6.25. Hayvansal Üretimde Değişen Masrafları 81
Tablo 6.27. Toplam değişen masrafları 84
Tablo 6.28. Amortisman masrafları 86
Tablo 6.29. İncelenen tarım işletmelerinde toplam sabit masrafları 87
Tablo 6.30. İncelenen tarım işletmelerinde toplam işletme masrafları 88
Tablo 6.31. İncelenen tarım işletmelerinde saf hasıla 90
Tablo 6.32. İncelenen tarım işletmelerinde brüt kar 91
Tablo 6.33. İncelenen tarım işletmelerinde tarımsal gelir 93
Tablo 6.34. İncelenen tarım işletmelerinde rantabilite faktörü 95
Tablo 6.35. İncelenen tarım işletmelerinde mali rantabilite 95
Tablo 6.36. İncelenen tarım işletmelerinde ekonomik rantabilite 96
Tablo 6.37. İncelenen tarım işletmelerinde sermaye devir hızı 98
Tablo 6.38. İncelenen işletmelerde mali kaldıraç oranı 99
Tablo 6.39. Küçük ölçekli (0-75 da) işletmelerde yağlık ayçiçeği fiziki girdi kullanımı ve maliyetler (TL/da) 101

Tablo 6.40. Küçük ölçekli işletmelerde (0–75 da) yağlık ayçiçeği üretim masrafları toplamı..... 102
Tablo 6.41. Küçük ölçekli işletmelerde (0-75 da) yağlık ayçiçeği üretim masrafları ve gelirleri 103
Tablo 6.42. Orta ölçekli (76-250 da) işletmelerde yağlık ayçiçeği fiziki girdi kullanımı ve maliyetler (TL/da) 104
Tablo 6.43. Orta ölçekli işletmelerde (76–250 da) yağlık ayçiçeği üretim masrafları toplamı 105
Tablo 6.44. Orta ölçekli işletmelerde (76-250 da) yağlık ayçiçeği üretim masrafları ve gelirleri..... 105
Tablo 6.45. Büyük ölçekli (251-+ da) işletmelerde yağlık ayçiçeği fiziki girdi kullanımı ve maliyetler (TL/da) 106
Tablo 6.46. Büyük ölçekli (251-+ da) işletmelerde yağlık ayçiçeği üretim masrafları toplamı 107
Tablo 6.47. Büyük ölçekli (251-+ da) işletmelerde yağlık ayçiçeği üretim masrafları ve gelirleri.... 107
Tablo 6.48. İncelenen işletmeler ortalamasında yağlık ayçiçeği üretiminde fiziki girdi kullanımı ve maliyetler (TL/da) 108
Tablo 6.49. İncelenen işletmeler ortalamasında yağlık ayçiçeği üretim masrafları toplamı 109
Tablo 6.50. İncelenen işletmeler ortalamasında yağlık ayçiçeği üretim masrafları ve gelirleri 109
Tablo 6.51. İşletme grupları itibariyle yağlık ayçiçeği üretim masrafları (TL/da)..... 111
Tablo 6.52. İşletme gruplarında masraf çeşitlerine göre yağlık ayçiçeği üretim masrafları..... 112
Tablo 6.53. Tarımsal üretim kararına etki eden kurum ve kuruluşlar..... 150

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 4.1. Çumra ilçesinde yetiştirilen ürünlerin dekara oransal dağılım (%), (2019) 22
Grafik 5.1. Ayçiçeği ekim alanında önemli ülkeler (%) 24
Grafik 5.2. Ayçiçeği üretiminde önemli ülkeler (%) 24
Grafik 5.3. Ülkelere göre dünya ayçiçeği ihracatı (2018, %) 25
Grafik 5.4. Ayçiçeği ithalatında önemli ülkelerin payı (2018, %) 26
Grafik 5.5. Türkiye'nin ayçiçeği ihracatında önemli ülkeler (2018, %) 28
Grafik 5.6. Türkiye'nin ayçiçeği ithalatı yaptığı ülkeler (2018, %) 28
Grafik 5.7. Türkiye'de yağ bitkilerinde yeterlilik (%) 29
Grafik 5.8. Ham ayçiçeği yağı bazında 2019 sezonu arz ve talep dengesi 30
Grafik 5.9. Türkiye'de ayçiçeği ekim alanları ve üretim miktarı 30
Grafik 5.10. Türkiye'de yağlık ayçiçeği verim miktarı (kg/da) 31
Grafik 5.11. 2019 Yılı itibariyle illere göre yağlık ayçiçeği ekim alanları (dekar) 32
Grafik 5.12. 2019 yılı itibariyle illere göre yağlık ayçiçeği üretim miktarı (bin ton) 33
Grafik 5.13. 2018 Yılı itibariyle illere göre yağlık ayçiçeği üretim oranları (%) 34
Grafik 5.14. Konya'da yıllara göre yağlık ayçiçeği ekim alanı ve üretim miktarı 37
Grafik 5.15. Çumra ilçesinde yetiştirilen yağlık ayçiçeğinin verimi 38
Grafik 5.16. Çumra ilçesinde yetiştirilen ayçiçeği üretim alanı ve üretim miktarı 39
Grafik 6.1. İncelenen işletmelerde nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı (%) 41
Grafik 6.2. İncelenen işletmelerde nüfusun cinsiyete göre oransal dağılımı 41
Grafik 6.3. İncelenen tarım işletmeleri ortalamasında eğitim durumu oranları (%) 43
Grafik 6.4. İncelenen tarım işletmelerinde aile işgücü ve yabancı işgücünün oransal dağılımı 49
Grafik 6.5. İncelenen işletmelerde arazi varlığının tasarruf grafiklerine göre oransal dağılımı 51
Grafik 6.6. İncelenen tarım işletmelerinin üretim deseni 54
Grafik 6.7. İşletmeler ortalması arazi değerinin tasarruf şekline göre dağılımı (TL) 57
Grafik 6.8. İncelenen işletmelerde çiftlik sermayesinin oransal dağılımı 59
Grafik 6.9. İncelenen işletmelerde işletme sermayesinin oransal dağılımı 66
Grafik 6.10. İncelenen işletmelerde sabit işletme sermayesinin oransal dağılımı 66
Grafik 6.11. İncelenen işletmelerde döner işletme sermayesinin oransal dağılımı 67
Grafik 6.12. İncelenen işletmelerde işletme sermayesi'nin oransal dağılımı (%) 67
Grafik 6.13. İncelenen işletmelerde aktif sermayenin oransal dağılımı 70
Grafik 6.14. İncelenen işletmelerde yabancı sermayenin dağılımı 72
Grafik 6.15. İncelenen işletmelerde pasif sermayenin oransal dağılımı 74
Grafik 6.16. İncelenen işletmelerde hayvansal üretim değerinin oransal dağılımı 76
Grafik 6.17.İncelenen işletmelerde GSÜD'nin oransal dağılımı 78
Grafik 6.18. İncelenen işletmelerde hayvansal üretim değişen masraflarının oransal dağılımı 82
Grafik 6.19. Bitkisel üretim değişen masraflarının oransal dağılımı (%) 83
Grafik 6.20. İncelenen işletmeler ortalamasında toplam değişen masraf oranı 85
Grafik 6.21. İncelenen işletmeler ortalamasında amortisman masraflarının oransal dağılımı 86
Grafik 6.22. İşletme masraflarının oransal dağılımı 89
Grafik 6.23. İncelenen tarım işletmelerinde tarımsal gelir (tl) 93
Grafik 6.24. İncelenen işletme sahiplerinin sosyal güvenlik durumu 113
Grafik 6.25. İncelenen işletmelerin üretim sürecinde karşılaştıkları sorunlar 114
Grafik 6.26. İncelenen işletmelerde kredi kullanım durumu 115
Grafik 6.27. İncelenen işletmelerde kredi kullanmama nedenleri 115
Grafik 6.28. İncelenen işletmelerin finansman kaynakları 116
Grafik 6.29. İncelenen işletmelerin kredi kullanımında bilgi kanalları (%) 117
Grafik 6.30. İncelenen işletmelerin teknik bilgi edinme durumu 117
Grafik 6.31. İncelenen işletmelerde teknik bilgi edinilen birim (%) 118
Grafik 6.32. İncelenen işletmelerde yağlık ayçiçeği üretiminde yeniliklere yaklaşım 118
Grafik 6.33. Yağlık ayçiçeği yetiştiriciliği eğitimlerine katılma düzeyi 119
Grafik 6.34. Yağlık ayçiçeği eğitim programlarının yararlılık düzeyi 119
Grafik 6.35. İncelenen tarım işletmelerinin tarımsal konferans ve fuarlara katılım düzeyi 120

Grafik 6.36.Yağlık ayçiçeği konusunda sahip oldukları bilginin yeterliliği 121
Grafik 6.37. İncelenen işletmelerin yağlık ayçiçeği üretim nedenleri..... 121
Grafik 6.38. İncelenen işletmelerin yağlık ayçiçeği ekimine karar verme durumu 122
Grafik 6.39. İncelenen işletmelerde münavebe durumu..... 123
Grafik 6.40. İncelenen işletmelerde yağlık ayçiçeğinin münavebede kullanılma durumu..... 124
Grafik 6.41. İncelenen işletmelerin uyguladığı münavebe modelleri 125
Grafik 6.42. İncelenen işletmelerin uyguladığı toprak işleme yöntemi 126
Grafik 6.43. İncelenen işletmelerde toprak hazırlığında en önemli işlem..... 126
Grafik 6.44. İncelenen işletmelerin ekim öncesi sürüm sayısı..... 127
Grafik 6.45. İncelenen işletmelerin birinci sürümdeki öncelikli amacı 127
Grafik 6.46. İncelenen işletmelerin ikinci sürümdeki öncelikli amacı..... 128
Grafik 6.47. İncelenen işletmelerin toprak analizi yaptırma durumu..... 128
Grafik 6.48. İncelenen işletmelerin toprak analiz hizmeti aldığı birimler..... 129
Grafik 6.49. İncelene işletmelerin yağlık ayçiçeği ekiminde dikkat ettiği durumlar 129
Grafik 6.50. İncelenen işletmelerde ekim zamanını belirleme durumu 130
Grafik 6.51. İncelenen işletmelerde ekim sıklığını belirleme durumu 130
Grafik 6.52. İncelenen işletmelerin tohum temin yerleri 131
Grafik 6.53. İncelenen işletmelerin ekim faaliyetinden önce teknik bilgi edinme kanalları..... 131
Grafik 6.54. İncelenen işletmelerde yağlık ayçiçeği tohumluk seçiminde etkili kriterler..... 132
Grafik 6.55. İncelenen işletmelerin sertifikalı ayçiçeği tohumu kullanım durumu..... 133
Grafik 6.56. İncelenen işletmelerde sertifikalı tohum tercih etme nedeni..... 134
Grafik 6.57. İncelenen işletmelerin tohum tercihi sırasında karşılaştıkları sorunlar..... 134
Grafik 6.58. İncelenen işletmelerin gübre temin yeri durumu 135
Grafik 6.59. İncelenen işletmelerin gübre temini ve kullanımı ile ilgili bilgi edinme durumu..... 135
Grafik 6.60. İncelenen işletmelerin gübre teminindeki öncelik durumu..... 136
Grafik 6.61. İncelenen işletmelerde gübre temini sırasında yaşanan sorunlar 137
Grafik 6.62. İncelenen işletmelerde bitki koruma ürünlerinin temin edildiği yer..... 137
Grafik 6.63. İncelenen işletmelerde bitki koruma konusunda teknik bilgi alınan yerler 138
Grafik 6.64. İncelenen işletmelerde bitki koruma ürünü kullanma nedeni 139
Grafik 6.65. İncelenen işletmelerde BKÜ temini sırasında yaşanan sorunlar..... 139
Grafik 6.66. Yağlık ayçiçeği üretiminde görülen hastalık ve zararlılar (%*) 140
Grafik 6.67. İncelenen işletmelerin karşılaştığı hastalık ve zararlıları bilme durumu..... 141
Grafik 6.68. İncelenen işletmelerin hastalık ve zararlılar ile mücadele yöntemleri 141
Grafik 6.69. İncelenen işletmelerin yabancı ot kontrolünde kullandıkları yöntem 142
Grafik 6.70. İncelenen İşletmelerin çevre koruma konusundaki bilinç düzeyleri (%*)..... 143
Grafik 6.71. İncelenen işletmelerde yağlık ayçiçeği sulama yöntemi..... 144
Grafik 6.72. İncelenen işletmelerde yağlık ayçiçeği sulama zamanı planlama yöntemleri..... 145
Grafik 6.73. İncelenen işletmelerde sulama yöntemi tercih etme nedeni (%)..... 146
Grafik 6.74. İncelenen işletmelerde yağlık ayçiçeği satış yöntemi 147
Grafik 6.75. Üreticilerin **y**ağlık ayçiçeği satış yerleri 147
Grafik 6.76. Yağlık ayçiçeği satışında yaşanan sorunlar 148
Grafik 6.77. Yağlık ayçiçeği üreten işletmelerin devletten beklentileri (%*)..... 149
Grafik 6.78. Tarımsal üretim kararına etki eden faktörler (%)..... 151
Grafik 6.79. İncelenen işletmelerde tarımsal örgütlere üyelik durumu..... 151
Grafik 6.80. İncelenen işletmelerin üyesi olduğu örgütlenmelerden memnuniyet düzeyi 152
Grafik 6.81. İncelenen işletmelerde bitkisel üretim desteklemelerinden faydalanma durumu 153
Grafik 6.82. İncelenen işletmelerin destekleme ödemelerinden memnun olma durumu 154
Grafik 6.83. İncelenen işletmelerin ödenen desteklemelerin yeterliliği konusunda görüşleri 154
Grafik 6.84. İncelenen işletmelerce mazot gübre desteği ödeme zamanı uygunluğunun değerlendirmesi 155
Grafik 6.85. İncelenen işletmelerde destekleme başvuru işlemleri ve masraf durumu 155
Grafik 6.86. İşletmelerin tarımsal destek ödemelerinden kesinti yapılası ile ilgili düşünceleri..... 156
Grafik 6.87. İncelenen işletmelerde tarımsal desteklemeler konusunda bilgilendirilme durumu 157
Grafik 6.88. İncelenen işletmelerin tarım sigortası yaptırma durumu..... 158
Grafik 6.89. İncelenen işletmelerin kayıt tutma durumu..... 159

Grafik 6.90. İncelenen işletmelerin kayıt tutmama nedenleri 160
Grafik 6.91. İncelenen işletmelerde kırsal alandaki yaşamdan memnuniyet durumu 161

SİMGELER VE KISALTMALAR

BKÜ: Bitki Koruma Ürünleri

ÇATAK: Çevre Amaçlı Tarım Arazilerinin Korunması

ÇMVA: Çiftlik Muhasebe Veri Ağı

da: Dekar

DSİ: Devlet Su İşleri

EİB: Erkek İş Birimi

EİG: Erkek İş Günü

FAO: Food and Agriculture Organization

GSH: Gayri Safi Hasıla

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

GSÜD: Gayri Safi Üretim Değeri

GVK: Gelir Vergisi Kanunu

ha: Hektar

Kg: Kilogram

Ort.: Ortalama

PDKA: Prodüktif Demirbaş Kıymet Artışı

SGK: Sosyal Güvenlik Kurumu

SH: Saf Hasıla

TL: Türk Lirası

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

USDA: Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığı

1. GİRİŞ

1.1. Konunun Önemi

Tarım sektörü, her dönemde stratejik önemini korumuştur ve korumaya da devam etmektedir. Dünya'da tüm ülkeler tarımsal üretimini arttırmak ve üretimde kendine yeterli olabilmek için çaba göstermektedir. Bunun temel nedeni de diğer ülkelere olan bağımlılığı azaltmaktır. Dolayısıyla, ülkelerin tarımda temel amacı tarımsal sürdürülebilirliği kalıcı hale getirerek gıda güvenliğini sağlamaktır.

Dünya'da meydana gelen nüfus artışı tarım ürünlerine olan talep artışını da beraberinde getirmiştir. İnsanların yaşamlarını devam ettirebilmek için temel besin maddelerine ihtiyaçları vardır. İnsanların ihtiyaçları olan bu besin maddelerinin temelini yağlar, karbonhidratlar ve proteinler oluşturur. Bu temel besin maddeleri içinde en fazla enerji sağlayan ise yağlardır (Baysal, 2010).

Ülkelerin gıda güvenliğinin sağlanmasında önemli rol oynayan bitkisel yağ sanayi, gıda ihtiyacını karşılaması, Gayri Safi Milli Hasıla'ya katkısı, çok çeşitli sanayiyi hammadde yoluyla desteklemesi, istihdam alanı oluşu ve dış ödemeler dengesine etkisi ile Türkiye içinde önemini korumaktadır. Yağlık ayçiçeği üreticilerinin mevcut durumları, üretim sürecinde yaşanan sorunlar, beklentileri ve gelirlerindeki değişimlerin dönemsel olarak analizinin yapılması, bu değişimlerde etkili olan faktörlerin daha iyi anlaşılmasına dolayısıyla daha etkin destekleme ve tarım politikaları oluşturulmasına yardımcı olacaktır. Oluşturulacak politikaların üreticileri yağlık ayçiçeği üretimine teşvik ederek sürdürülebilir üretimin sağlanması önem arz etmektedir.

Yağlık ayçiçeği üretimi açısından Türkiye mevcut potansiyelini değerlendirmesi halinde, gereksinim duyduğu yağ ihtiyacını karşılamış olacak ve bu sayede her yıl yurt dışına yağlı tohum ve türevleri için ödenen milyarlarca dolar tasarruf edilmiş olacaktır.

Ayçiçeği ülkemizin hemen her bölgesinde yetiştirilebilen ve tohumlarında yüksek oranda kaliteli yağ bulunduran, ekim alanı, üretimi ve rafine yağ üretimi bakımından ilk sırada yer alan önemli bir yağlı tohum bitkisidir Ayçiçeği, içerdiği yüksek yağ oranı (%20-50) nedeniyle yağlı tohumlar içinde çok önemli bir yere sahiptir. Yağlık ve çerezlik olarak iki tipte yetiştirilmektedir. Süs bitkisi olarak ta değerlendirilen çeşitleri de bulunmaktadır. Yağlık ayçiçeği küspe, yağ ve biyodizel üretim amaçlı da kullanılmaktadır (Anonim, 2020).

2018/2019 üretim yılında, dünyada 26,3 milyon hektar alanda ayçiçeği ekimi yapılmış ve hehtara 1,9 ton verim alınmıştır. Üretimde bir önceki sezona oranla %7,6 oranında artış gerçekleşmiştir. Aynı sezonda dünyada toplam 51,3 milyon ton ayçiçeği üretimi

gerçekleşmiştir. 2019/2020 üretim döneminde bir önceki üretim dönemine oranla %4,2 artışla birlikte 53,5 milyon ton ayçiçeği üretileceği öngörülmektedir Dünyada ayçiçeği tohumu ihracatı, yağa oranla oldukça düşük düzeydedir. İhracatın büyük kısmı kırma işleminden sonra ham yağ olarak yapılmaktadır. 2017 üretim döneminde üretilen ayçiçeği tohumunun sadece %5,2'si ihraç edilmiştir (USDA, 2020).

Türkiye'de ayçiçeği üretimi 2019 yılı sonu itibariyle 1 milyon 950 bin ton seviyesinde gerçekleşmiştir. Türkiye'de yağlı tohumlu bitkiler içerisinde, ayçiçeği, ekim alanı ve üretim miktarı açısından ilk sırayı almaktadır. Türkiye'de üretilen bitkisel yağların yaklaşık %50'si ise ayçiçeğinden elde edilmektedir (TÜİK, 2020).

Ülkelerin tarım ürünleri gereksinimlerini, kendi tarımsal üretimleri ile karşılama eğilimi olmakla beraber, sahip olunan tarımsal üretim faktörleri, iklim koşulları ve diğer ürünlerin verimlilik ve karlılığı gibi faktörler, tarımsal ürünlerin, tarım işletmelerinde üretilmelerini etkilemektedir. Makro düzeyde ülkelerin tarımsal ürünlerde kendi kendine yeterlilik istekleri, tarım işletmelerinde ise kısıtlı arazi ve diğer üretim faktörleri ile karı maksimize etme eğilimi her zaman aynı sonuçları vermemektedir. Dolayısıyla mikro düzeyde tarım işletmelerinin tercihleri kar maksimizasyonu ve maliyet minimizasyonu amacına yönelik olmaktadır.

Türkiye bitkisel yağ ihtiyacı açığını gidermek için büyük oranda yağlı tohum ithal etmektedir. Bitkisel yağ sanayi hammadde yönünden dışa bağımlı durumdadır. Bu sebeple Türkiye'nin yağlık tohum ithalatını azaltmak için içeride üretim potansiyelini harekete geçirecek politikalar geliştirmesi ülke ekonomisi için büyük önem arz etmektedir. Yağlık ayçiçeğinin üretimi arttırılarak ithalata ödenecek döviz kaynağı yurt içinde kalacak, başka ülkelerin üreticileri yerine Türkiye'de üreticiler kazanacak bu sayede de tarım işletmelerinin geliri yükselecek olup karlılığa olumlu etki edecektir. En nihayetinde de üretimin arttırılmasıyla işletmelerin sürdürülebilirliği sağlanmış olacaktır.

1.2. Çalışmanın Amacı

Ayçiçeği (*Helianthus annuus L.*) üretiminin Çumra ilçesinde önemli bir tarımsal potansiyeli mevcuttur. Yörede bu ürün genel olarak buğday ve arpa ile münavebeye girmektedir. Araştırmanın amacı, Konya İli Çumra ilçesinde yağlık ayçiçeği üretim yapan işletmelerinin mevcut durumlarını ortaya koymak, ekonomik faaliyet sonuçlarını incelemektir. Ekonomik faaliyet sonuçları işletmelerin faaliyetlerinin devamının sağlanması açısından büyük öneme sahiptir. Uygulanan politikalar ve teşvikler bu sonuçlara göre şekillendiği gibi elde edilen gelirin işletmelerin varlığı üzerine etkisi kaçınılmazdır. Üretimi

ile tarım sektörü ve tarıma dayalı sanayi sektörüne önemli katkısı bulunan yağlık ayçiçeğinin, bölge ve ülkedeki tarımsal istihdama katkısı oldukça yüksektir. Türkiye'de özellikle yağlık ayçiçeğinde bulunan üretim açığını kapatmak ve üretim miktarını arttırmak için bu yağlı tohum bitkisnin üretimini gerçekleştiren tarım işletmelerinin sosyo-ekonomik durmunun ortaya koyulması ile politika yapıcılara karar alma süreçlerine destek olunması hedeflenmiştir.

Üretilen yağlık ayçiçeğinin büyük bölümü bölgenin en önemli tarımsal sanayisini oluşturan Konya Şeker A.Ş'ye satılmaktadır. Bu araştırmanın amacı da dünyada en fazla yağ elde edilen tek yıllık bitkilerin birisi olan ayçiçeği tarımı yapan işletmelerin ekonomik analizini yapmaktır. Yağlık ayçiçeği üretim tekniğinin araştırılması ve ekonomik analizinin yapılarak, maliyet unsurlarının belirlenmesi çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Konya ili Çumra ilçesini kapsayan bu çalışmanın yukarıda açıklanan temel amaçları yanında alt amaçları ise aşağıdaki gibidir. Bunlar;

- Araştırma bölgesinde tarımsal üretim yapan işletmelerin yapısal özelliklerini belirlemek,
- Çumra ilçesinde yağlık ayçiçeği yetiştiriciliğinde bulunan tarım işletmelerini inceleyerek mevcut durumu ortaya çıkarmak, ayçiçeği yetiştiriciliğinin gelişebilmesi için önerilerde bulunmak,
- Yağlık ayçiçeği üretiminde kullanılan girdilerin fiziki ve parasal miktarlarını tespit etmek,
- Yörede yağlık ayçiçeği üretiminde birim alana ve kg başına maliyeti belirlemek,
- Araştırma bölgesinde yağlık ayçiçeği üretimi yapan işletmelerin sosyo-ekonomik yapısını ortaya koymak,
- Yağlık ayçiçeği üretiminin tercih edilmesinde etkili olan faktörleri belirleyerek üretimden memnuniyet düzeylerini tespit etmek,
- Üreticilerin üretim-pazarlama süreçlerinde karşılaştıkları sorunları ortaya koyarak çözüm önerileri geliştirmek,
- Üreticilerin ayçiçeği üretimi ile ilgili bilinç durumunu ölçmek,
- Yağlık ayçiçeği üreticilerinin gelirini ve üretimini arttırabilmek adına geliştirilebilecek tarımsal politikaların önceliklerini tespit etmek,
- İthalata dayalı büyüme sergileyen bitkisel yağ sektörünün dışa bağımlılığını azaltmaya yönelik öneriler ortaya koymak,
- Türkiye'de yağlık ayçiçeği üretimini artırmaya yönelik politika uygulamalarıyla bitkisel yağ açığının kapatılmasına destek vermektir.
- Çalışmada, aynı zamanda, Çumra ilçesinde yağlık ayçiçeği üretimi yapılan işletmelerin incelenmesi ile mevcut üretim yapısını, yörede yağlık ayçiçeği üretiminin gelişimine katkı sağlamak amacıyla yağlık ayçiçeği üretimi yapılan işletmelerin beklentilerini, yağlık ayçiçeği üretimine yönelik düşüncelerini ortaya çıkarmak da amaçlanmıştır.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Askari ve Cummings (1977) "Estimating Agricultural Supply Response with the Nerlove Model: A Survey" adlı çalışmalarında; en küçük kareler yöntemini kullanarak ekim alanları, ürün fiyatları ve dışsal faktör değişkenleri ile tarımsal arz duyarlılığı analizi yapmıştır. Model tahmini sonucunda; beklenen fiyatlar değişkenine göre üretimin önceki yıl fiyatları değişkenine karşı daha duyarlı olduğu bulunmuştur.

Talim ve Özkaya (1992) tarafından yapılan çalışmada, Trakya ve Marmara bölgelerinde ayçiçeği üretimini ve yağ sanayinin sorunlarını ortaya koymayı hedeflemişlerdir. Ayçiçeği ekim alanları artışlarının kısa dönemde Trakya ve Marmara bölgelerinde, uzun dönemde ise Orta Anadolu'da sağlanabileceğini ve ayçiçeğim üretiminin artması ile yağ sanayindeki atıl kapasite sorununun da bu sayede çözümlenebileceğini ifade etmişlerdir.

Anonim (1995a)'de çalışmasında, Türkiye'de yağlı tohumlu bitkilerin bazılarının üretimleri, ihracat ve ithalat durumları incelenerek, yağlı tohumların önümüzdeki dönemde nüfusun gelişim seyrine paralel olarak olabilecek ve olması gereken artışları analiz edilerek sorunlara yönelik bazı somut değerlendirmeler yapılmıştır.

Anonim (1995b)'de çalışmasında, Türkiye'de ve dünyada yağlı tohumlu bitkiler üretimi son beş yıllık dönem süresinde analiz edilerek, sorunlar ortaya konulmuş ve çözüm önerileri sunulmuştur.

Çetin (1995) yaptığı çalışmada, Türkiye'de yağlı tohumlar üretimini inceleyerek ham ve rafine yağları belirli dönemler çerçevesinde incelemiş, bitkisel yağ sanayi sektörünün potansiyel kaynaklarını olumsuz yönde etkileyen faktörleri tespit ederek, Ege bölgesi yağ saayinde verimlilik artırıcı önlemlerin alınması yönünde bazı çözüm önerileri getirmiştir.

Aksoy ve ark. (1996) çalışmalarında, Türkiye'nin yağlı tohumlar üretimi, ithalat ve ihracat durumları ile bitkisel yağlar üretimi, ithalat ve ihracat durumlarını incelemiş, daha sonra yağ sanayinin yoğun olduğu Trakya bölgesinde bitkisel yağ sanayinin durumu ve sorunları üzerinde konuyu irdelemiştir. Çalışmada ana tema olarak ayçiçeği ve ayçiçek yağı üretimi ile ilgili politikalar belirtilmiş, ayrıca Marmara bölgesinden seçilen üreticiler, sanayiciler ve tüketicilerden sağlanan verilerin analizi yapılarak sonuçları verilmiştir.

Koç ve Dölekoglu (2001) çalışmalarında, yağlı tohumlar sektörü ile ilgili tüm kesimlere karar almalarında ve strateji belirlemelerinde ihtiyaç duyacakları bilgiler ile geçmiş on yıllık dönem hakkında değerlendirmeler ortaya koyulmuş olup gelecek on yıla ilişkin projeksiyon yapılmıştır. Ayrıca bu araştırmalarında gelecek on yıllık dönemde yağlı tohumlar sektörünün görünümü ortaya konulmuştur.

Meral (2001) tarafından yapılan bir çalışmada, Türkiye'de yoğun ayçiçeği üretimi yapılan bölgeleri dışında, yağlık ayçiçeği üretim potansiyeli bulunan illerde üretimi etkileyen ekonomik faktörleri araştırmıştır. Bu araştırmada Çorum, Afyon, Konya ve Kayseri illerine ağırlık verilerek özellikle Orta Anadolu'da gerekli tedbirlerin alınması durumunda yağlık ayçiçeği ekim alanlarının ve üretiminin arttırılabileceği belirtilmiştir.

Hatırlı ve ark. (2002) çalışmalarında; Türkiye'de ayçiçek yağı ile soya yağı ithalatını etkileyen faktörleri "Görünüşte İlişkisiz Regresyonlar" yöntemi ile analiz etmişlerdir. Yapılan çalışma bulgularında; toplam ayçiçek yağı talebi, kişi başına düşen milli gelir ve bir önceki ayçiçek yağı üretimi faktörlerinin ayçiçek yağı ithalat miktarlarını etkilediği tespit edilmiştir. Fakat ayçiçek yağı ithalat fiyatlarının, ayçiçek yağı ithalat miktarlarını etkilemediği belirlenmiştir.

Oğuz ve Altıntaş (2002), Kırıkkale ili ve ilçelerinde çerezlik ve yağlık ayçiçeği yetiştiriciliğinin ekonomik analizini yapmışlardır. Verileri, ayçiçeği üretimi yapılan 95 tarım işletmesinden yüz yüze anket yoluyla elde etmişlerdir. Dekara brüt marj, net kâr ve nispî kâr çerezlik ayçiçeği yetiştiriciliğinde yüksek bulunurken yağlık ayçiçeği yetiştiriciliğinde net kâr negatif çıkmıştır. Cobb-Douglas üretim fonksiyonunu kullanarak girdi çıktı ilişkisi izlenmiştir. Yağlık ayçiçeği yetiştiriciliğinde ekim alanı ve tohum giderlerinde eksik görülürken toprak hazırlığı giderlerinin yüksek olduğu görülmüştür. Yağlık ayçiçeği yetiştiriciliğinde toprak hazırlığı giderlerinin azaltılması gerektiği; üretim alanı ile tohum kullanımının artırılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Fidan ve Özçelik (2003) çalışmalarında; Türkiye için önemli bir yağ bitkisi olan ayçiçeğinin Türkiye ekonomisine katkısı incelenmiştir. Bu amaçla ayçiçeğinin GSMH'ye, istihdama ve dış ticarete etkileri araştırılmıştır. Ayçiçeği üretiminin yetersizliğine neden olan sorunlar ortaya konularak alternatif yağ bitkileri ile ikame olanakları araştırılmıştır.

Uslu (2003) araştırmasında; ayçiçeği üretiminde ve bitkisel yağ sektöründe Trakya Birlik'in rolü ve önemi hakkında istatistiksel bilgiler ışığında karşılaştırmalı olarak değerlendirmeler yapmış ve sektörün problemlerine çözüm önerileri sunmuştur.

Oruç ve ark. (2003) çalışmalarında; 1980-2000 döneminde Karadeniz Birlik faaliyet alanına giren illerde ve Türkiye'de ayçiçeği üretimine ilişkin fiyat, brüt getiri ve verim serileri ile çalışılarak yönelim denklemleri oluşturulmuş ve analiz sonuçları yorumlanmıştır.

Yeni (2003) çalışmasında; Türkiye'de tarım desteklerini ve yağlı tohumlarda uygulanan destekleme politikalarını incelemiş, destekleme uygulanmasındaki aksaklıkları değerlendirmiş ve nasıl uygulanması gerektiği hakkındaki önerilerini ifade etmiştir.

Aksoyak (2004), 'Konya İli Sarayönü İlçesi Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Planlaması' isimli çalışmada incelemeye alınan işletmelerin ekonomik tahlilleri yapılarak işletmelere en uygun ürün bileşimleri ile yeter gelirli tarımsal işletme büyüklükleri doğrusal programlama yöntemiyle belirlenmiştir. İncelemeye alınan işletmelerde ortalama işletme arazisi genişliği 242,54 dekar olduğu, işletmelerde aktif sermayenin %83,62'sini çiftlik sermayesi ve %16,38'ini ise işletme sermayesi oluşturduğu belirlenmiştir. İşletmelerde elde edilen gayrisafi üretim değerinin %84,23'ü bitkisel üretim değerinden, %16,77'si ise hayvansal üretim değerinden oluştuğu tespit edilmiştir. Optimum üretim plânına göre, incelenen işletmelerde mevcut duruma göre brüt kârda işletmeler ortalaması olarak %9,43 oranında bir artış sağlanmıştır. Bir çiftçi ailesi için yeter tarımsal geliri verebilecek asgari işletme büyüklüğü 134,38 dekar olarak belirlenmiştir.

Seçer (2005), Çukurova Bölgesinde ayçiçeği üretim maliyetini araştırdığı çalışmasında işletmelerin ayçiçeği üretim giderlerin ortalama 77.670.000 TL/da olduğu ve bu giderlerin %57,53 nün değişen masraf, %42,47 sinin ise sabit masraf olduğunu belirlemiştir. Birinci ürün olarak yetiştirilen ayçiçeğinde ortalama üretim giderleri 84.780.000 TL/da iken ikinci ürün olarak yetiştirilen ayçiçeğinde ortalama üretim gideri 68.730.000 TL/da olduğunu sonucuna ulaşmıştır. İkinci ürün olarak yetiştirilen ayçiçeğinde makine kirası ve gübre masrafları birinci üretime göre daha az olduğunu tespit etmiştir.

Bal ve Karkacıer (2005), Orta Karadeniz bölgesinde yaptıkları çalışmada, ayçiçeği üreticilerinin %54,20'sinin ayçiçeği üretimini azaltacağını veya hiç ekmeyeceğini tespit etmişlerdir. Bu durumun sebebi olarak üreticilerin fiyatları düşük bulması ve emeklerinin karşılığını alamamaları olduğunu, kooperatifin vadeli ve geç ödemeler yapması, fiyatların geç açıklanması sonucuna ulaşılmıştır.

Kızıloğlu ve ark. (2008), Erzurum ilinde yağlık ve çerezlik ayçiçeğinin maliyetini ortaya koyan çalışma için Pasinler ilçesinde faaliyet gösteren 154 tarım işletmesi ile yüz yüze anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda 2004 yılında elde edilen verilerden 1 kg yağlık ayçiçeği maliyetinin 0,90 TL, brüt marj -23,89 TL ve net kâr -72,33 olarak hesaplamışlardır. Çerezlik ayçiçeğinde ise 1 kg üretim maliyeti 0,96 TL brüt marj 42,71 TL ve net kâr -6,12 TL olarak tespit edilmiştir. Çerezlik ayçiçeğinde işletme başına düşen brüt üretim değeri; işletme başına ortalama daha yüksek ekim alanının olması sebebi ile yağlık ayçiçeğine göre yüksek seviyede olduğu belirlenmiştir. Bu araştırma sonucunda bölgede çerezlik ayçiçeği ve yağlık ayçiçeği için yapılan masrafların birbirine yakın olduğu sonucuna ulaşılmışken çiftçilerin çerezlik ayçiçeğinde fiyat ve verim daha yüksek olması sebebi ile çerezlik ayçiçeği üretimini tercih ettikleri belirlenmiştir.

Erem ve ark. (2010), 1980 ile 2008 yılları arasında dünyada ayçiçeği tarımı yapılan ülkeleri 5'er yıllık dilimlere ayırarak incelemiştir. Ayçiçeği ekimi konusunda lider olan ülkelerin başında Rusya (%20) gelirken hemen arkasından Ukrayna (%18) ve Arjantin (%13) onu takip etmektedir. İnceleme sonucunda en verimli ayçiçeği üretiminin Arjantin'de yapıldığı tespit edilmişken en verimsiz üretimin de Hindistan'da yapıldığı ortaya koyulmuştur.

Göksu (2010), Türkiye'nin 2007 ile 2009 yılları arasındaki bitkisel yağ ve margarin ihracat rakamlarını analiz etmiştir. Türkiye'nin bitkisel yağ ihracatında en büyük payın ayçiçeği yağı olduğu belirtilmiştir.

Uzundumlu ve Topcu (2012) "Tarım Sektörünün Ülke Ekonomisindeki Yeri ve Önemi" isimli çalışmalarında Türkiye'nin son on beş yılında tarım sektöründe yaşanan değişim incelenmiştir. Tarımın, toplumun gıda ihtiyacını karşılaması, sanayi hammaddesi sağlaması, ihracattaki etkisi ve hizmet ettiği durumları incelenmiştir. Son yıllarda yaşanan göçlerden dolayı kırsal nüfusun azaldığı, kent nüfusunda ise büyük artışlar yaşandığı belirlenmiştir. Tarımsal üretimde rol oynayan insanların, şehir hayatında tüketici konumuna gelmiş olduğu, ülke ekonomisinde tarım sektörünün yerinin her geçen gün azaldığı, hizmet sektöründe ise artışlar yaşandığı konuları üzerinde durulmuştur. Türkiye'nin gelişmiş ülkelerle tarımsal ürünlerde rekabet edebilmesi için uygulanması gerekli politikalarla ilgili değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Semerci (2013), yaptığı çalışmada Trakya Bölgesi'nde tarımsal işletmelerde orobanj direncine bağlı olarak 3 farklı ayçiçeği üretiminde üretim faktörlerinin kullanımını belirlemeyi hedeflemiştir. Araştırmada kullanılan verileri 2009 yılında Tabakalı Rastgele Örnekleme Yöntemi ile belirlenen 571 tarım işletmesinden yüz yüze anket tekniği ile elde etmiştir. Araştırmada ayçiçeği üreticiler arasında toprak analizi yaptırma oranının oldukça düşük olduğu ve üretimin büyük bölümünün kuru koşullarında yapıldığı belirlenmiştir. Araştırma sonucunda, diğer çeşitlere göre daha yüksek su verimine sahip olan orobanja dayanıklı ayçiçeğin, üreticinin refahına olan katkısı nedeniyle, gelecekte ayçiçeği ekim alanlarında daha yüksek bir orana sahip olacağını ortaya koyulmuştur.

Kavakoğlu ve Okur (2014), yaptıkları çalışmada, ayçiçeğinin ekildiği topraktan çok fazla besin elementi kaldırdığı için her sene ekim yapılmaması gerektiğini değerlendirerek, bölgeye uygun ekim nöbetleriyle 4 yılda bir ekim yapılmasının gerektiğini ifade etmişlerdir.

Sethar ve ark. (2015), Pakistan'da yaptıkları çalışmada, iki ayçiçeği faaliyetinden kazanılan toplam geliri, toplam maliyeti ve elde edilen karı karşılaştırmışlardır. Hibrit

ayçiçeğinde ekiminden daha yüksek gelir (155401s.), daha yüksek maliyet (98677s.) ve daha yüksek kar (56724s.) elde etmişlerdir. Fakat geleneksel ayçiçeğinden daha düşük gelir (75372s.) daha düşük maliyet (57939 Rs.) ve daha düşük kar (17433 Rs.) elde edildiğini saptamışlardır.

Gül ve ark. (2016), yaptıkları çalışmada, Türkiye'de ayçiçeğinin yağlı tohumlu bitkiler içerisindeki önemini ve yağ açığını kapatmadaki etkisini ortaya koymayı amaçlamışlardır. Ayçiçeğinin Türkiye'nin toplam sıvı yağ tüketiminin yaklaşık %84'ünü, toplam yağ kullanımının %32'sini, bitkisel yağ üretiminin ise %69'unu tek başına karşıladığını tespit etmişlerdir. Fakat üretilen ayçiçeği yağının talebini karşılamadığından, talebin büyük bir bölümü ithal edilen ayçiçeği tohumu ve ham yağdan karşılandığını belirtmişlerdir.

Tan ve ark. (2016), yaptıkları çalışmada, Edirne İli Lalapaşa ilçesinde ayçiçeği üretimi yapan 91 üreticiye ile anket uygulamışlardır. Araştırmada çiftçilerin devam eden tarımsal desteklerden memnun olma durumlarında etkili olan faktörler Lojistik Regresyon yöntemiyle analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda memnuniyeti etkileyen faktörler olarak; işletmede kayıt tutma, toplam parsel sayısı, tarım dışı gelir varlığı, hayvancılık yapma, tarımsal destekleri yeterli bulma, yaş, tarımda çalışan hane nüfusu, gelir, tarımsal bilgiye ulaşmada internet kullanma ve tarımsal eğitimlere katılma değişkenleri anlamlı bulunmuştur. Çalışma neticesinde Türkiye'de bitkisel yağ üretim açığını kapatma temel hedefine yönelik uygulanan politika yöntemlerinin üreticiler tarafından tam olarak anlaşılamadığı, üreticilerin geleneksel yöntemlerle sürdürdükleri ayçiçeği üretimi kapsamında verilen destekleri kendi gelir kaynaklarına sağlanan katkı olarak algıladığı belirlenmiştir.

Paksoy ve Yüksek (2017), çalışmalarında, Çukurova'da yer alan Adana ilinde 1999-2015 yılları arası fark ödemesi desteği alınan ürünlerde (pamuk, soya, ayçiçeği, dane mısır vb.) üretim miktarı, ekilen alan, destekleme miktarı, desteklenen alan, destekleme fiyatları açısından eğilimi görmek amacıyla trend analizi yapmışlardır. Ayrıca destekleme primi ile ekim alanı arasındaki ilişki istatistiki olarak analiz etmişlerdir. Sonuç olarak da Adana ilinde son 17 yıllık dönemde incelendiğinde fark ödeme (prim) desteklemelerin arttığı görüldüğü tespit etmişlerdir. Ancak desteklemelerinin ürün bazında ekim alanlarına yansımasında farklılıklar bulunduğu belirlenmiştir. Ayçiçeği diğer ürünlere rakip ve alternatif ürün haline geldiğini ifade etmşlerdir.

Karaağaç ve ark. (2018), yaptıkları çalışmada, 2017 yılında Adana koşullarında yetiştirilen ayçiçeği üretiminin enerji bilançosu ve ekonomik analizi ortaya konulmuştur. Çalışmada kullanılan alet-makinelerin ekonomik ömürleri, iş başarısı, yakıt-yağ tüketimleri,

makine ağırlıkları ile gübre, tohum miktarları gibi temel veriler incelenerek yapılan değerlendirmeler sonucunda ayçiçeği üretiminde enerji çıktı/girdi oranı 8.00, özgül enerji değeri 3.29 MJ/kg, enerji üretkenliği 0.30 kg/MJ, net enerji verimi 77322.41 MJ/ha olarak hesaplanmıştır. Ayçiçeği üretiminde toplam enerji girdileri içerisinde kullanım oranı en yüksek olanın %50.93 ile gübre enerjisi olduğu bulunmuştur. Bunu sırasıyla %32.84 ile yakıt-yağ enerjisi, %10.73 ile makina enerjisi takip etmiştir. Ayçiçeği üretiminin ekonomik analizinde toplam girdi miktarı 345.47 TL/da, çıktı miktarı 504.00 TL/da, net gelir miktarı 158.53 TL/da olmuştur.

Unakıtan ve Aydın (2018), yaptıkları çalışmanın temel amacı, toplam girdi kullanım miktarını tanımlamak ve Türkiye'deki Trakya Bölgesi'ndeki buğday ve ayçiçeği üretiminin ekonomik karşılaştırmasını yapmak ve bu girdilerin enerji eşdeğerini tespit etmektir. Çalışmanın verileri, Trakya bölgesindeki 169 buğday ve ayçiçeği üreticisiyle yüz yüze yapılan anket yöntemi ile toplanmıştır. Buğday ve ayçiçeği üretiminde toplam enerji girdilerinin 23,231 MJ ha − 1 ve 10,139 MJ ha − 1 olduğu ve enerji çıktısına göre buğdayda (saman dahil) ve ayçiçeği üretiminde enerji çıktılarının olduğunu tespit etmişlerdir.. Buğday üretiminde enerji kullanım etkinliği, enerji verimliliği, özgül enerji ve net enerji, buğday üretiminde sırasıyla 3,52, 0,19 kg MJ − 1, 5,16 MJ kg and 1 ve 58,489 MJ ha and 1 ve 3,77, 0,15 kg MJ − 1 olarak hesaplamışlardır. Ayçiçeği üretiminde 6.63 MJ kg-1 ve 28.111 MJ ha-1. Fayda-maliyet oranları buğday ve ayçiçeği üretiminde; buğday için 1,20 ve ayçiçeği için 1,02 olarak belirlenmiştir.

Yüksek (2019), Adana ilinde yağlık ayçiçeği üretim faaliyetinin ekonomik analizini yaprak değerlendirmelerini ortaya koymuştur. Araştırmanın materyali Aralık 2017-Şubat 2018 ayları arasında Adana'da tabakalı örnekleme yöntemiyle belirlenen 103 yağlık ayçiçeği işletmesi yapılan anket yoluyla elde edilen veriler oluşturmaktadır. Aratırma sonuçlarına göre üreticilerin yaş ortalaması 48 yıl olup, %92'si erkek ve %40,7'si ilkokul mezunudur. Üreticilerin yıllık gelir ortalaması 17750 TL olarak tespit edilmiştir. Yağlık ayçiçeği üretimi için; dekara toplam masraf içindeki değişken masraflar oranı %75,88, iken sabit masrafların oranı %24,12 olarak belirlenmiştir. Çalışmada 1 kg yağlık ayçiçeği üretim maliyeti 2,09 TL/kg hesaplanmıştır. Brüt kar 51,03 TL/da, prim desteği dahil net kar 18,62 TL/da, nispi kâr ise 1,028 olarak tespit edilmiştir. Ayçiçeği üretiminde en önemli sorunlar olarak %55,3 ile hastalık ve zararlılar, %30,5 ile girdi fiyatlarının yüksekliği olarak belirlenmiştir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1.Materyal

Araştırmanın temel materyalini, tarım işletmelerinden anket yolu ile sağlanan birincil veriler oluşturmaktadır. Bu verilerin yanı sıra, konu ile ilgili yapılmış araştırma sonuçları, çeşitli kurum ve kuruluşların kayıtları ve istatistiki verilerden de yararlanılmıştır.

Araştırma yöresindeki tarım işletmelerinde muhasebe kayıtları tutulmamaktadır. Muhasebe kayıtlarının olmadığı durumlarda gerekli verilerin elde edilebileceği en uygun yöntem anket metodu olarak kabul edilmektedir (Açıl, 1977). Anket uygulaması, örnek seçilen köylere[1] gidilerek işletme sahipleriyle yüz yüze görüşmek suretiyle, araştırıcı tarafından yapılmıştır. Anket formlarının doldurulmasında, 2018-2019 üretim dönemi esas alınmıştır.

3.2.Yöntem

3.2.1. Örnekleme safhasında uygulanan yöntem

Araştırmanın materyalini, Konya ili Çumra ilçesinde yağlık ayçiçeği yetiştiriciliği yapan tarım işletmelerinin yoğun olduğu ve yöreyi yağlık ayçiçeği yetiştiriciliği ile ekonomik koşullar bakımından temsil edebilecek sayıda köy (mahalle), Çumra İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü elemanlarının önerileriyle gayeli olarak seçilmiştir. Bu bakımdan seçilmiş olan bu mahallelerde yağlık ayçiçeği yetiştiriciliği yapan işletmeler araştırmanın ana kitlesini oluşturmuştur.

Yağlık ayçiçeği yetiştiriciliğinde bulunan işletmeler bir bütün olarak değerlendirilmiş ve işletme arazi büyüklüğü belirlenmiştir. İşletme arazi büyüklükleri esas alınarak örnek sayısı, tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemine göre hesaplanmıştır.

Tabakalı Tesadüfi Örnekleme Yöntemine göre işletme sayısı aşağıdaki formüle göre hesaplanmıştır (Yamane, 1967).

$$n = \frac{\sum (Nh * Sh)^2}{N^2 * D^2 + \sum (Nh * Sh^2)}$$

Formülde;

[1] [1] 12/11/2012 tarihinde kabul edilen 6360 sayılı kanunla belirlenen illere bağlı ilçelerin mülki sınırları içerisinde yer alan köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliği kaldırılmış, köyler mahalle olarak, belediyeler ise belde ismiyle tek mahalle olarak bağlı bulundukları ilçenin belediyesine katılmıştır.

N: Popülasyondaki işletme sayısını,

$D^2 = d^2 / z^2$

Nh: h'ıncı tabakadaki işletme sayısını, Sh^2: h'ıncı tabakanın varyansını,

n: Örnek sayısı,

d: Popülasyon ortalamasından izin verilen hata payıdır.

Z: Hata oranına göre standart normal dağılım tablosundaki z değerini ifade etmektedir.

Tablo 3.1. İşletme genişlik gruplarına göre örnek işletmelerin sayısı (adet)

İşletme Genişlik Grupları (da)	**Ana Çerçevedeki İşletme Sayısı**	**Örneğe Çıkan İşletme Sayısı**
0-75	796	8
76-250	1.527	21
251-+	664	33
Toplam	2.987	62

Örnek hacmi, %99 güven ve %5 hata payı esas alınarak hesaplanmıştır. Hesaplanan örnek hacmi işletme tabakalarına oransal yönetme göre dağıtılmıştır. Buna göre işletme büyüklük tabakaları itibariyle anket yapılacak örnek sayısı birinci tabakada 8 adet, ikinci tabakada 21 adet ve üçüncü tabakada ise 33 anket olarak belirlenmiştir. Örneğe işletmeler tesadüfi olarak belirlenmiştir (Tablo 3.1).

3.2.2. Anket safhasında uygulanan yöntem

Anket formları hazırlanırken Tarım Ekonomisi Bölümlerince ekonomik analiz amacı ile oluşturulmuş anket formları esas alınmış ve araştırma bölgesindeki tarım işletmelerinin özellikleri göz önünde bulundurularak, araştırmanın amaçlarına uygun olacak şekilde düzenlenmiştir. Örneğe giren her bir tarım işletmesi için bir anket uygulanmıştır. Anket formları, işletme sahiplerine sorulan sorulara karşılık alınan cevaplarla doldurulmuştur. Ankette; işletmelerdeki işgücü ve nüfus durumu, yabancı işgücünden faydalanma durumu, nüfusun işletme içinde ve dışında çalışma durumu, arazi tasarruf şekilleri ve arazi varlığı, arazinin parçalı olup olmaması durumu, sermaye unsurları, yıllık faaliyet sonuçları ve yağlık ayçiçeği yetiştiriciliğine ilişkin bilgileri kapsamaktadır. İncelenen işletmelerin genelde tarımsal üretime özelde yağlık ayçiçeği üretimine yönelik düşüncelerini ve bilinç düzeylerini

ölçmeye yönelik birden fazla maddeye cevap verebildikleri likert biçiminde çoktan seçmeli sorulara yer verilmiştir.

3.2.3. İşletmelerin analizinde uygulanan yöntem

Örnek işletmelerde doldurulan anket formları üzerinde gerekli kontroller ve hesaplamalar tamamlanarak dökümleri yapılmış ve elde edilen veriler analize hazır özet tablolar haline getirilmiştir. İşletmelerin sosyal yapılarına ve ekonomik faaliyetlerine ait veriler, işletme büyüklük grupları için ayrı ayrı değerlendirilmiş olup, tüm işletmeler ortalaması olarak da ortaya konulmuştur. İşletme sonuçlarının analiz ve değerlendirilmesinde tarım işletmesi bir bütün olarak ele alınmıştır.

İşletmelerden anket yolu ile elde edilen verilerin değerlendirilmesi, aşağıda belirtilen hususlara göre yapılmıştır.

İşletmelerdeki mevcut nüfus; cinsiyet, yaş ve eğitim durumlarına bakımından incelenmiş, aile işgücü varlığı, erkek işgücü birimi (EİB) cinsinden hesaplanmıştır. Erkek işgücü birimine çevirmede, nüfusun yaş ve cinsiyet grupları itibariyle işgücü başarıları dikkate alınarak Tablo 3.2'deki katsayılar esas alınmıştır.

Tablo 3.2. Nüfusun erkek işgücü birimine çevrilmesinde kullanılan katsayılar (Erkuş ve ark., 1990)

Yaş	Erkek	Kadın
0-6	-	-
7-14	0,5	0,5
15-49	1	0,75
50-+	0,75	0,5

İşletmelerin sermaye yapıları, sermayenin fonksiyonlarına göre sınıflandırılması esas alınarak incelenmiştir (Açıl ve Demirci, 1984). Aktif sermaye, arazi sermayesi ve işletme sermayesi toplamından elde edilmiş ve bundan borçların çıkarılmasıyla öz sermaye bulunmuştur (Bülbül, 1979).

İşletmelerde mevcut sermaye unsurlarına değer biçmede;

Toprak sermayesine değer biçilirken, işletmelerin aynı oranda karşılaştırılmasının yapılabilmesi için, işletmeler kira ve borçtan arınmış kabuk edilerek (Aras, 1956), kiracılık ve ortakçılıkla işlenen arazinin değeri, hem aktif sermaye hem de pasif sermaye içinde gösterilmiştir. Toprak sermayesinin tespitinde çiftçi beyanlarına göre yerel alım satım değerleri esas alınmıştır (Erkuş, 1979; Mülayim, 1985).

Arazi ıslahı sermayesinin değeri tespit edilirken, yeniler için maliyet bedeli esas alınmış, eskiler için yeniden inşaat bedeline göre yıpranma ve eskime durumu göz önüne

alınarak değerleme yapılmıştır (Erkuş, 1979).

Bina sermayesinin hesaplanmasında, yeni binalarda çiftçinin beyan ettiği maliyet bedeli, eski binalarda ise yeniden inşa bedeline göre yıpranma süreleri göz önünde bulundurularak hesaplanmıştır (Bülbül, 1979).

Bitki sermayesine değer biçme, çıplak toprak kıymeti hariç olmak üzere henüz verime yatmamış meyveli ağaçlarda tesis masrafları üzerinden, verim çağında olan meyveli ağaçlar işletmecinin beyanı esas alınarak yapılmıştır. Meyvesiz ağaçlara değer biçme, kesim yaşında olmayanlarda tesis masrafı, kesim yaşında olanlarda odun değeri üzerinden yapılmıştır. Tarla demirbaşı ise, maliyet masrafları dikkate alınarak kıymetlendirilmiştir (Erkuş, 1979).

Hayvan sermayesinin belirlenmesinde hayvanların yaş ve verimlilik durumlarına göre bölgedeki alım satım değerleri dikkate alınarak hesaplama yapılmıştır(Kıral, 1993).

Alet–makine sermayesi; yeniler maliyet bedeline, eskiler ise hâlihazır durumları göz önüne alınarak, yöredeki alım satım değeri üzerinden kıymetlendirilmiştir (Bülbül, 1978).

Malzeme ve mühimmat sermayesinde, dışardan satın alınanlar satın alma değerine göre, işletmede üretilenler ise çiftlik avlusu fiyatları esas alınarak hesaplanmıştır (Demirci, 1978; Erkuş, 1979)

Para mevcudu ile işletmenin borç ve alacaklarının tespit edilmesinde işletme sahibinin beyanı esas alınmıştır (Erkuş, 1979).

İşletmelerde gayri safi üretim değeri (GSÜD); tarımsal faaliyet sonucu elde edilen bitkisel ve hayvansal ürün miktarının ile ambarda mevcut olanlar ürünlerin çiftlik avlusu fiyatlarıyla çarpılarak, satılanlar ise pazar fiyatıyla çarpılması sonucu elde edilen değere, bitki ve hayvan sermayesinde meydana gelen prodüktif demirbaş kıymet artışının da eklenmesi ile hesaplanmıştır. Bitkisel ürünler üretim faaliyetleri itibariyle ana ve yan ürün olarak dikkate alınmıştır. Ana ve yan ürün ayırımı yapılırken, ürünlerin fiyatları ve işletmede yetiştirilme amacı dikkate alınmıştır (Kıral, 1995).

Brüt kâr, gayri safi üretim değerinden değişen masrafların çıkarılması ile hesaplanmıştır. Brüt kâr, üretim faaliyetinin rekabet gücünü ve işletme başarısını ortaya koymada önemli bir ölçü olarak kabul edilmektedir (Erkuş ve ark., 1990).

Gayrisafi hasıla; gayri safi üretim değerine, işletme dışı tarımsal gelir ile konut kira karşılığı eklenerek bulunmuştur (Erkuş ve ark., 1990).

İşletmelerin tarımsal faaliyetleri için yaptıkları toplam işletme masrafları Laur muhasebe yaklaşımı esas alınarak değişen ve sabit masraflar olarak ele alınmıştır. Bu iki masraf toplanarak işletme masrafları elde edilmiştir. Değişen masraflar bitkisel ve hayvansal üretim için ayrı ayrı hesaplanmıştır (Erkuş ve Demirci, 1995b).

GSH'dan işletme masraflarının çıkarılmasıyla saf hasıla (SH) bulunmuştur (Demirci, 1978).

Tarımsal gelir, saf hasıladan tarla kirası ve borç faizleri çıkarılıp, aile işgücü ücret karşılığı ilave edilerek hesaplanmıştır (Erkuş ve Demirci, 1995b).

İşletmelerin sahip oldukları alet ve makinaları başka tarımsal işletmelerde kullanma karşılığı elde ettikleri gelir ile işletmelerdeki aile fertlerinin işletme dışı tarımsal faaliyetlerde çalışma karşılıkları alınarak, işletme dışı tarımsal gelir bulunmuştur (Kıral, 1995).

Konut kira bedelinin hesaplanmasında, cari kira değeri ile bina değeri arasındaki ilişkinin araştırılması gerekmektedir (Kıral, 1995). Bu esaslara göre, bölgedeki işletmeler araştırılarak işletmelerde ikametgâh olarak kullanılan binaların yapı malzemesi taş ve tuğla olanlarda kıymetinin %5'i, yapı malzemesi kerpiç olan binalarda kıymetinin %10'u dikkate alınmıştır (Aras, 1956; Kıral, 1995).

Amortismanlar; arazi ıslahı, bina, alet makine ve irat hayvanları için hesaplanmıştır. Hayvanlarda amortismana tabi değer, damızlık değerinden kasaplık değeri düşülerek bulunmuştur. Büyüme çağındaki genç hayvanlarda, belirli bir yaşa kadar kıymet artışı olduğundan, genç hayvanlar için amortisman ayrılmamıştır. Arazi ıslahı sermayesi için %5, bina sermayesi için kerpiç binalarda %4, diğerlerinde %2,5 ve makine için %10 oranları kullanılmıştır. İrat hayvanlarında kasaplık değeri düşüldükten sonra kalan kıymetin süt inekleri için 1/6'sı koyun ve keçi için de 1/4'ü alınmıştır (Erkuş ve ark., 1990).

Binaların tamir ve bakım masrafı olarak, çiftçi beyanları esas alınmıştır (Erkuş, 1979). Alet ve makinelerin tamir bakım masrafı ise işletmecinin fiilen yaptığı masrafa göre hesaplanmıştır (Bülbül, 1978; Demirci, 1978).

İşletmede çalıştırılan ücretli işçilere yapılan ödemelerde, nakdi ödemeler için çiftçinin beyanı, ayni ödemelerin kıymetlendirilmesinde çiftlik avlusu fiyatları esas alınmıştır.

Borçlarla ilgili faiz masraflarının hesaplanmasında çiftçi beyanları ile T.C. Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifi'nce araştırma yılında tarımsal krediler için uygulanan faiz oranları esas alınmıştır.

3.2.4. Ayçiçeği Üretim Masraflarının Hesaplanmasında Uygulanan Yöntem

Yağlık ayçiçeği üretim maliyetini oluşturan masraf kalemleri çeşitli şekillerde sınıflandırılarak sıralanmaktadır. Bu sıralamaya göre değişen masraflar aşağıda belirtilmiştir.

Toprak İşleme Masrafları: İşletmenin sahip olduğu arazi varlığına göre farklılık göstermektedir. İşletme büyüklüğü arttıkça masraflar da paralel olarak artmaktadır. İşletmenin sahip olduğu alet ve ekipmanlarda toprak işleme masrafında önemli bir yer tutar. Ayrıca

işletmenin toprak işleyiş şekline göre de masraflar değişiklik göstermektedir.

Girdi Masrafları: Bu masraf sınıfının içine gübre ve tohum da dâhil edilmektedir.

İşçilik Masrafları: Bu masraf sınıfının hesaplanmasında aile işgücü ve yabancı iş gücü esas alınmaktadır. Faaliyette kullanılan aile işgücünün, çalışma süresi tespit edilerek bunun için hesaplanacak ücret, yabancı işçilere ödenecek ücret esas alınarak alternatif maliyete göre hesaplanmıştır. Aile işgücü işletmede daimi bir karakter gösterdiğinden sabit masraflar kısmında ele alınmıştır. Yabancı işçilere yapılan ayni ödemelerde işgücü masraflarına eklenmektedir. Yabancı işgücü masrafları geçici işgücü ücretlerinden oluştuğu için, değişen masraflar içerisinde gösterilmiştir.

İlaç Masrafları: Tarımsal ilaç masrafları kullanılan ilaçların ilaçlama işçiliği işletmeye maliyeti esas alınarak hesaplanmıştır.

Su Masrafları: Yağlık ayçiçeği üretiminde kullanılan su miktarı, fiyatları ile çarpılarak hesaplanmıştır.

Akaryakıt ve yağ: Bitkisel üretim faaliyetinde kullanılan tüm makinalara ait akaryakıt ve yağ masraflarının belirlenmesinde, tüketilen akaryakıt ve yağ miktarı birim fiyatlarla çarpılarak hesaplama yapılmıştır.

Alet ve makinaların tamir bakım masrafları: Alet ve makinanın tamir ve bakım masrafları değişken masraflardır. İşletmelerde birden fazla sayıda ürün yetiştiriliyor ve makinaların kullanımında bunlara ortak hizmet sunuluyorsa o zaman bunlar ortak masraf özelliği de gösterirler. Tamir ve bakım masrafları fiilen yapılan masraflar esas alınarak hesaplamaya dahil edilmiştir.

Pazarlama Masrafları; Bu masraf kalemi, nakliye ve işçilik masraflarından oluşmuştur.

Değişen masrafların faizi (döner sermaye faizi): Değişen masraflar faizi, fırsat maliyetini temsil etmektedir. Kısaca söz konusu üretim girdileri tutarı başka bir alternatif alanda değerlendirilmiş olsa idi, belirli bir miktarda faiz geliri elde edilecekti. Bu girdilerin üretimde kullanılmaları ile faiz gelirinden vazgeçilmiş olunmaktadır. Bu nedenle masraf olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla, döner sermaye faizi hesaplamasında incelenen üretim yılında, TC. Ziraat Bankası'nın tarımsal işletme sermayesi kredi faizi esas alınmıştır.

Sulama tesisi masrafları: Bunlar da; amortisman, yatırım faizi, tamir ve bakımdan oluşmaktadır. Bunların hesaplanması için tesisin teknik özelliklerinin ve ekonomik ömrünün belirlenmiesi gerekmektedir.

Arazi kirası: Türkiye'de tarım işletmelerinin aktif sermayeleri içinde en yüksek payı arazi almaktadır. Toprak taşınamaz, çoğaltılamaz ve tahrip edilemez özellikleri sebebiyle,

yani sonsuz ömürlü kabul edilmesi sebebiyle amortismana tabi değildir, ayrıca tamir, bakım ve sigorta masrafları yoktur. Bununla birlikte arazi bir yatırım aracı olması nedeniyle, ister işletmenin mülkü, isterse kiralanmış olsun üretimde kullanılması karşılığında, arazi kirası üretim masrafları arasında yer almalıdır. Arazi kirası yörede ürün desenine göre uygulanan kira bedelleri esas alınarak belirlenmiştir (Kıral,1995).

Genel idare giderleri: Yönetim giderleri işletmenin sevk ve idaresi, sosyal hizmetler ile işletmenin tüm üretim faaliyetlerini ilgilendiren ortak hizmetler için yapılan masraflardan oluşmaktadır (Kıral, 1995). Genel idare masrafları bu çalışmada toplam değişir masrafların %3'ü olarak alınmış ve sabit masraf olarak maliyet hesabına dâhil edilmiştir.

Sabit sermaye unsurlarının amortismanı: Sabit sermaye sermaye unsurlarının amortisman masrafları doğru hat yöntemine göre hesaplanmıştır.

Sabit sermaye unsurlarının faizi: Sabit sermaye unsurları, işletmenin aktifleri içinde çok büyük bir paya sahip olduğundan, bunların faiz masraflarının hesaplanması önem taşımaktadır. Genel olarak, doğrusal bir yöntemle amortismanı hesaplanan sabit kıymetlerde yatırımının faizi sabit kıymet değerinin ½ 'si üzerinden hesaplanır (Kıral, 1995).

Buna göre faiz masrafı şöyle formüle edilebilir.

Faiz= (Makina veya binanın değeri / 2) x faiz oranı

Eğer hurda değer söz konusu ise bu takdirde:

Faiz=[(Makina veya bina değeri+hurda değeri) / 2] x faiz oranı formülü kullanılır. Sabit sermaye faiz oranı hesaplanırken, sabit sermaye unsurlarının dönem sonu değerleri esas alındığından faiz oranı % 5 olarak alınmıştır (Kıral ve ark., 1999)

Nispi kar; işletmenin yapmış olduğu 1 TL'lik masrafa karşılık, ne kadar üretim değeri elde edildiğini tespit etmek için hesaplanır, üretim değeri üretim için yapılan toplam üretim masrafına bölünmesi ile bulunmuştur. Burada ortaya çıkan değerin 1 TL'nin üstünde olması üretime devam etme sonucuna götürürken, 1 TL'nin altında çıkan nispi kar yağlık ayçiçeği üretiminin sürdürülebilir olmadığını ortaya koymaktadır.

Yağlık ayçiçeği üretim faaliyetlerinde işgücü kullanımı saat olarak verilmiştir. Yağlık ayçiçeğinin maliyet hesaplamalarına esas alınan işçilik masrafları, çalışma yapılan bölgede geçerli olan işgücü ücretlerini yansıtmaktadır. İşletmede çalışan aile işgücü ücret karşılığı, işletmede istihdam edilen yabancı işgücü ücretleri esas alınarak ücretlendirilmiştir. Yabancı işgücü ve aile işgücü yağlık ayçiçeği maliyeti hesaplanırken ayrı ayrı hesaplanarak aile işgücü sabit masraflarda yabancı işgücü, geçici işçi ücreti olarak değişen masraflar kaleminde belirtilmiştir.

İncelenen tarım işletmelerinde birden fazla faaliyet kolunun bulunması nedeniyle

bütün faaliyet kollarının müştereken yararlandığı bina, alet-makine ve ekipmana ait masraflar bulunmaktadır. Yağlık ayçiçeğinin maliyeti hesaplanırken işletmelerin tabakalar itibariyle toplam Gayri Safi Üretim Değeri (GSÜD) içesinden yağlık ayçiçeğinin aldığı üretim değeri oranı dikkate alınarak hesaplanmıştır. İşletme bütün olarak değerlendirildiğinden sabit sermaye unsurları tüm üretim kollarında kullanılmakta olup bu unsurların sadece yağlık ayçiçeği üretimine düşen kısmının maliyetini tespit etmek gerekmektedir. Bu kapsamda ayçiçeği üretiminin birim masrafları hesaplanırken traktör tüm üretim bölümleri (hayvansal ve bitkisel) için kullanıldığından toplam GSÜD de ayçiçeğinin üretim değerinden aldığı pay dikkate alınarak amortismanı hesaplanmıştır. İncelenen işletmelerin bitkisel üretim içerisinde ayçiçeği üretimine düşen birim alet makine amortsimanı hesaplanırken ise ayçiçeği üretim sürecine katılan bina ve alet makine değerleri hesaplanmış olup burada ayçiçeğinin toplam bitkisel üretim alanı içerisinde aldığı oran dikkate alınmıştır.

4. ARAŞTIRMA ALANI HAKKINDA GENEL BİLGİLER

4.1. Coğrafi Konumu

Konya ili İç Anadolu Bölgesi'nin güneyinde bulunmaktadır. Coğrafi olarak 36^0 $41^{'}$ ve 39^0 $16^{'}$ kuzey enlemleri ile 31^0 $14^{'}$ ve 34^0 $26^{'}$ doğu boylamları arasında yer alır. Ortalama yükseltisi 1.016 metre ve göller hariç yüzölçümü 38.873 km^2 olup yüzölçümü bakımından Türkiye'nin en büyük ilidir (Konya, 2019).

Konya güneyden Mersin, Karaman ve Antalya, doğudan Niğde ve Aksaray, kuzeyden Ankara, batıdan Isparta, Afyonkarahisar ve Eskişehir, illeri ile çevrilidir. Doğal açıdan ise; kuzeyinde Haymana platosu, kuzeydoğuda Cihanbeyli Platosu ve Tuz Gölü'ne, batısında Beyşehir Gölü'ne ve Akşehir Gölü'ne, güneyinde Sultan Dağları'ndan başlayan Karaman ilinin güneyine kadar devam eden, Toros yayının iç yamaçları önünde bir fay hattı boyunca oluşmuş volkanik dağlara, doğusunda ise Obruk platosuna kadar uzanır.

Çumra ilçesi, Konya ilinin 45 km kuzeydoğusunda 37^0 ile 38^0 doğu meridyenleri ile 33^0 ile 34^0 kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. İlçe 2.090,6 km^2 yüz ölçümüne sahip olup rakımı 1.013 metredir. İlçenin kuzeyinde Karatay, doğusunda Karapınar, batısında Akören Meram, güneybatıda Bozkır ve Güneysınır ilçeleri ve güneydoğusunda Karaman ili vardır (Konya, 2019).

4.2. İklim ve Bitki Örtüsü

Konya ilinde karasal iklim hâkimdir. Yazları kurak ve sıcak, kışları soğuk ve yağışlıdır. İlkbaharda kırkikindi yağışları sıklıkla görülür. 2017 yılında yıllık ortalama yağış miktarı 352.3 mm olup yılda yıllık ortalama sıcaklık 13ºC'dir. Konya ikliminin diğer bir özelliği ise yazların çok geç başlaması, kışların da çok geç bitmesidir. Step ikliminin özelliği olan yaz kuraklığı Türkiye'deki en kaliteli buğdayların yetişmesine neden olmuştur (Konya, 2019).

Çumra ilçesinde karasal iklim hüküm sürdüğü için doğal bitki örtüsü bozkırdır. Yıllık ortalama yağış miktarı 350 mm ve yıllık ortalama sıcaklık 11.5ºC'dir. İlçe konumu ve morfolojik yapısı itibari ile orman yönünden farklıdır. Bu nedenle ovada daha çok çorağa ve sıcağa dayanıklı bitkiler yer almaktadır (Konya, 2019)

4.3. Nüfus Yapısı

TÜİK 2019 yılı adrese dayalı nüfus bilgilerine göre Konya'nın 2018 yılındaki toplam nüfusu 2.205.069 kişidir. Toplam nüfusun %49,60'ı erkek, %50,40'ı kadından oluşmaktadır.

Ayrıca Konya ilinin toplam nüfusu içerisinde Çumra ilçesinin payı %3,02'dir. Çumra ilçesinin toplam nüfusu 2018 yılında 66.794 ulaşmıştır. Toplam nüfusun %50,11'ı erkek, %49,89 kadından oluşmaktadır.

Tablo: 4.1. Konya ili ve Çumra ilçesindeki nüfusun yaş gruplarına göre sınıflandırılması

Yıl	Cinsiyet	Çumra			Yıl	Cinsiyet	Konya		
		0-14	15-49	50+			0-14	15-49	50+
2018	Erkek	5.880	16.951	10.638	2018	Erkek	18.3976	57.0531	33.9394
	Kadın	5.745	15.918	11.662		Kadın	17.4885	56.9207	36.7076

Kaynak: TÜİK (2019b)

4.4. Tarımsal Yapı

Konya ili Çumra ilçesi Türkiye'de en önemli tarımsal üretim merkezlerinden biridir. Konya ilinde 2018 yılında 19 milyon dekar tarım arazisi işlenmiş olup bu değerin %6,8'ine tekabül eden 1.311.593 dekarı Çumra ilçesinde yer almaktadır. İlçede arazinin kulanım durumuna göre dağılımı ise %77,9 ile tarla arazisinden, %18,0'i nadastan ve %4,1'i sebze-meyve arazilerinden oluşmaktadır. İlçede süs bitkisi yetiştiriciliği yapılmamaktadır (Tablo 4.2).

Tablo 4.2. Konya ili Çumra ilçesinde işlenen arazi kullanım durumu (2019)

İşlenen Arazi Türü	Konya İşlenen Arazi		Çumra İşlenen Arazi		İlçe Oranı
	Da	%	Da	%	%
Tarla Arazisi	13.015.127,00	67,60	1.021.702,00	77,90	7,90
Nadas	5.603.015,00	29,10	236.158,00	18,00	4,20
Sebze	207.665,00	1,10	43.027,00	3,30	20,70
Meyve-İçecek ve Baharat	412.918,00	2,10	10.706,00	0,80	2,60
Süs Bitkileri	942,46	0,00	0	0,00	0,00
Toplam	**19.239.667,46**	**100,00**	**1.311.593,00**	**100,00**	**6,80**

Kaynak: TÜİK (2019c)

Tablo 4.3. Konya ili Çumra ilçesinde arazilerin sulama durumu (2019)

Sulama Durumu	Konya Sulama Durumu		Çumra Sulama Durumu		İlçe Oranı
	Da	%	Da	%	%
Sulu Arazi	4.430.895,42	23,03	1.150.398,22	87,71	26,00
Kuru Arazi	14.808.772,04	76,97	161.194,78	12,29	1,10
Toplam	19.239.667,46	100,00	1.311.593,00	100,00	6,80

Kaynak: TÜİK (2019c)

Konya ilindeki toplam tarım arazilerinin yaklaşık %77'sinde kuru tarım yapılmakta %23'ünde ise sulu tarımsal faaliyetler yapılmaktadır. Çumra ilçesinde arazinin sulu ve kuru olma durumu ise %88 sulu ve %12 kuru tarım şeklindedir. İldeki toplam sulanabilir alan içerisinde Çumra ilçesinin payı %26'dır (TÜİK, 2019c).

Çumra ilçesinde tarım arazilerinin elverişliliği ve sulama imkânının fazla olmasından dolayı geniş bir ürün yelpazesine sahiptir. 2018 yılında elde edilen verilere göre 701.363 dekar alanda tahıl, 132.286 dekar alanda şeker üretiminde kullanılan bitkiler, 104.384 dekar alanda patates-kuru baklagiller-yenilebilir kök ve yumrular, 60.505 dekar alanda saman ve ot, 35.914 dekar alanda yağlı tohumlar yetiştirilmiştir (Tablo 4.4). Sebze ekim alanının grup olarak dağılımında ise 25.015 dekar alanda meyvesi için yetiştirilen sebzeler, 17.450 dekarda kök-yumru sebzeler ve 562 dekarda diğer sebze türleri (lahana, marul, ıspanak) yer almaktadır (Tablo 4.5.). Meyvelik alanları sadece toplu meyvelikleri kapsamakta olup 7.442 dekar alanda taş çekirdekli ile yumuşak çekirdekli meyveler ve diğer meyve türleri yetiştirilirken 2.000 dekarda sofralık üzüm ve 1.264 dekarda badem-ceviz yetiştirilmektedir (Tablo 4.7).

Tablo 4.4. Çumra ilçesinde ürün gruplarına göre bitkisel üretim (2019)

Grup adı	Ürün adı	Ekilen alan (dekar)	Üretim (ton)	Verim (kg/da)
Tahıllar	Buğday (Durum)	198.619	61.000	307
	Buğday (Diğer)	160.400	46.768	292
	Mısır (Dane)	175.299	148.283	957
	Arpa (Biralık)	4.998	2.867	574
	Arpa (Diğer)	143.131	58.485	409
	Çavdar	250	139	556
	Yulaf (Dane)	500	131	262
	Tritikale (Dane)	464	195	420
Patates-Kuru Baklagiller-Yenilebilir Kök Ve Yumrular	Patates (Diğer)	8.224	32.450	3.946
	Nohut	10.000	1.253	125
	Fasulye (Kuru)	85.000	32.788	386
	Mercimek (Kırmızı)	850	75	88
	Mercimek (Yeşil)	260	23	88
	Buy (Çemen Otu)	50	8	150
Yağlı Tohumlar	Ayçiçeği (Yağlık)	32.164	12.815	349
	Ayçiçeği (Çerezlik)	1.200	144	120
	Susam	500	30	60
	Aspir	250	14	56
	Kolza (Kanola)	1.500	592	395

Tablo 4.5. Çumra ilçesinde ürün gruplarına göre bitkisel üretim (2019) (devamı)

Grup adı	Ürün adı	Ekilen alan (dekar)	Üretim (ton)	Verim (kg/da)
Şeker İmalatında Kullanılan Bitkiler	Şekerpancarı	132.286	908.887	6.874
Yem Bitkileri (Saman Ve Ot)	Burçak (Yeşil Ot)	100	50	500
	Yonca (Yeşil Ot)	21.000	130.200	6.200
	Korunga (Yeşil Ot)	55	99	1.800
	Sorgum (Yeşil Ot)	100	450	4.500
	Mısır (Silajlık)	21.500	159.250	7.407
	Adi Fiğ (Yeşil Ot)	550	440	800
	Fiğ (Macar) (Yeşil Ot)	16.950	20.340	1.200
	Bezelye (Yemlik) (Yeşil Ot)	250	300	1.200

Kaynak: TÜİK (2019c)

Tablo 4.6. Çumra ilçesinde ürün gruplarına göre bitkisel üretim (2019) (devamı)

Grup adı	Ürün adı	Ekilen Alan (Dekar)	Üretim (Ton)
Kök Ve Yumru Sebzeler	Soğan (Kuru)	100	250
	Sarımsak (Taze)	100	28
	Havuç	17.000	136.000
	Turp (Kırmızı)	250	875
Meyvesi İçin Yetiştirilen Sebzeler	Domates (Sofralık)	1.556	8.302
	Domates (Salçalık)	1.500	6.695
	Hıyar (Sofralık)	57	280
	Biber (Salçalık, Kapya)	52	208
	Biber (Sivri)	250	875
	Biber (Çarliston)	50	175
	Patlıcan	50	125
	Kabak (Çerezlik)	12.000	1.680
	Kavun	6.000	34.500
	Karpuz	3.500	14.021
Diğer Sebzeler (Başka Yerde Sınıflandırılmamış)	Lahana (Beyaz)	100	800
	Lahana (Kırmızı)	100	800
	Marul (Kıvırcık)	100	200
	Marul (Göbekli)	92	237
	Marul (Aysberg)	120	300
	Ispanak	50	75

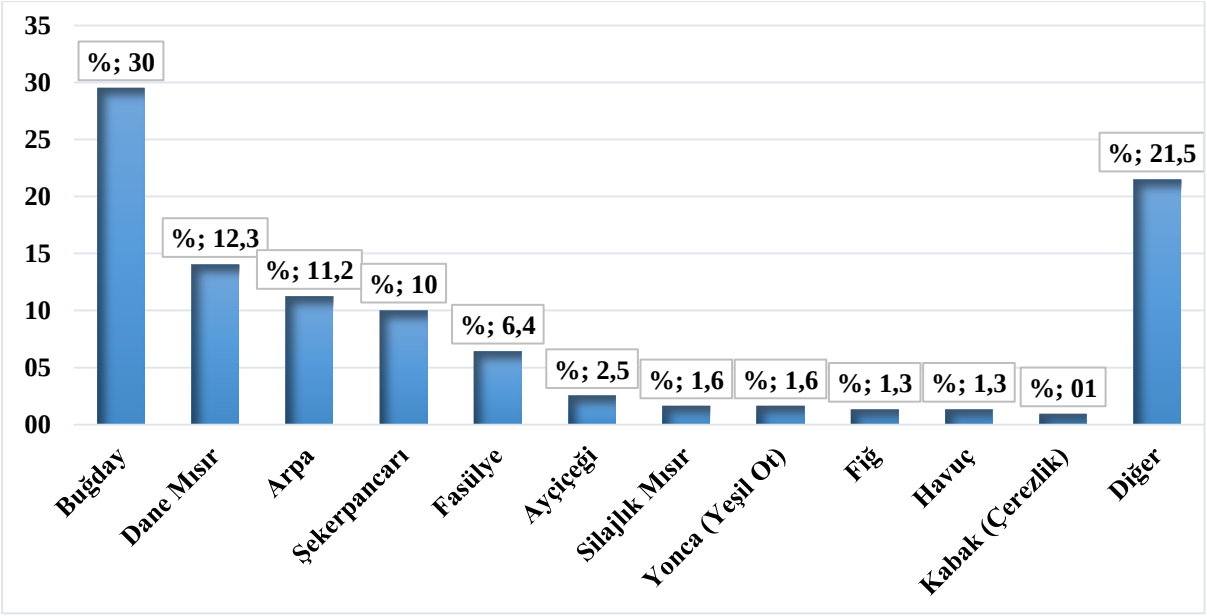
Kaynak:TÜİK (2019c)

Tablo 4.7. Çumra ilçesinde ürün gruplarına göre bitkisel üretim (2019) (devamı)

Grup adı	Ürün adı	Toplu Meyveliklerin Alanı (dekar)	Üretim (ton)	Ağaç Başına Ortalama Verim (kg)
Üzüm	Üzüm (Sofralık-Çekirdekli)	2.000	444	222
Diğer Meyveler-Taş Çekirdekliler Ve Yumuşak Çekirdekliler	Elma (Golden)	800	443	25
	Elma (Starking)	550	300	25
	Elma (Amasya)	165	63	18
	Elma (Grannysmith)	190	156	30
	Elma (Diğer)	4.380	2.460	20
	Armut	265	195	30
	Ayva	35	15	20
	Şeftali (Diğer)	177	30	4
	Erik	90	18	4
	Kayısı	100	21	5
	Kiraz	690	132	5
Zeytin Ve Diğer Sert Kabuklular	Badem	199	10	2
	Ceviz	1.065	5	3

Kaynak: TÜİK (2019c)

Çumra'da yetiştirilen ürünlerin oransal dağılımı Grafik 4.1'de verilmiştir. İlçede yetiştirilen ürünler arasında 2019 yılı itibariyle oransal dağılımında % 30 ile en fazla buğday, %12,3 ile dane mısır, %11,2 ile arpa %10 ile şekerpancarı ve %2,5 ile ayçiçeği bulunmaktadır. Nohut, patates, kavun, karpuz, elma, üzüm vb. ürünlerin yetiştirme alanı ise %21,5'e tekabül etmektedir.

Grafik 4.1. Çumra ilçesinde yetiştirilen ürünlerin dekara oransal dağılım (%), (2019)

Kaynak: TÜİK (2019c)

5. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE YAĞLIK AYÇİÇEĞİNİN DURUMU

5.1. Dünya'da Yağlık Ayçiçeği Üretimi ve Ticareti

Ayçiçeği, içerdiği yüksek yağ oranı (%20-50) nedeniyle yağlı tohumlar içinde çok önemli bir yere sahiptir.Yağlık ve çerezlik olarak iki tipte yetiştirilmektedir. Süs bitkisi olarakta değerlendirilen çeşitleri de bulunmaktadır. Yağlık ayçiçeği küspe, yağ ve biyodizel üretim amaçlı kullanılmaktadır. Yağlık ayçiçeği büyük oranda bitkisel yağ üretiminde kullanılmaktadır (USDA, 2020).

2018 verilerine göre, dünyada 2017/18 sezonunda 25 milyon 917 bin hektar alanda ayçiçeği ekimi yapılmış ve hektara 1,85 ton verim alınmıştır. 2018/19 üretim sezonunda 26 milyon 265 bin hektar alanda ekim yapıldığı ve bu dönemde verimin 1,95 ton/ha olarak gerçekleşeceği tahmin edilmiştir. 2019/20 üretim döneminde ise ekilen alanın % 1,4 oranında artarak 26 milyon 644 bin hektara ulaşacağı ve verimin bir önceki yılı oranla % 2,6 artarak 2 ton/ha seviyesine çıkacağı öngörülmektedir. (Tablo 5.1).

Dünyada ayçiçeği tohumu ihracatı, yağ ihracatına oranla oldukça düşük seviyededir. Dünya'da 2019/20 üretim döneminde üretilen ayçiçeği tohumu ihracatının % 6 daralacağı öngörülmektedir.

Dünya'da 2019/20 üretim döneminde ayçiçeği üretiminin bir öneceki döneme göre %4,2 oranında artarak 53 milyon 480 bin tona ulaşacağı öngörülmektedir.

Tablo 5.1. Dünyada ayçiçeğivüretim verileri (bin ton)

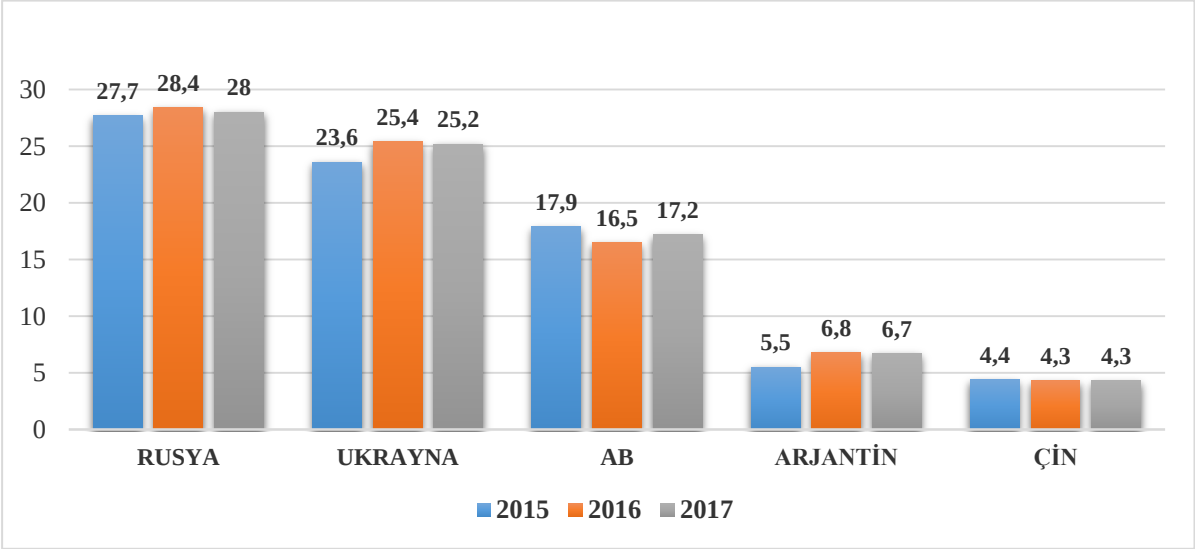
	2015/16	**2016/17**	**2017/18**	**2018/19[1]**	**2019/20[2]**	**Değişim (%)[3]**
Alan (bin ha)	23474	25920	25917	26265	26644	1,4
Verim (ton/ha)	1,73	1,86	1,85	1,95	2,00	2,6
Üretim	40711	48230	47846	51309	53480	4,2
Tüketim	40711	47256	48079	51003	53355	4,6
Yılsonu Stokları	2789	3470	2932	2853	2613	-8,4
İthalat	1866	2172	2150	2612	2454	-6
İhracat	2010	2465	2455	2997	2819	-5,9

Kaynak: (USDA, 2020), [1]/Tahmin,[2]/ Öngörü, [3]/son iki üretim döneminin yılının değişimini göstermektedir.

Ülkeler büyük oranda, ürettikleri ayçiçeği tohumunu iç piyasadaki ihtiyaçlarını karşılamak için kullanmaktadırlar. İhracatın büyük bölümü kırma işleminden sonra ham yağ olarak yapılmaktadır.

Dünya'da ayçiçeği ekim alanında meydana gelen değişimler Grafik 5.1'de

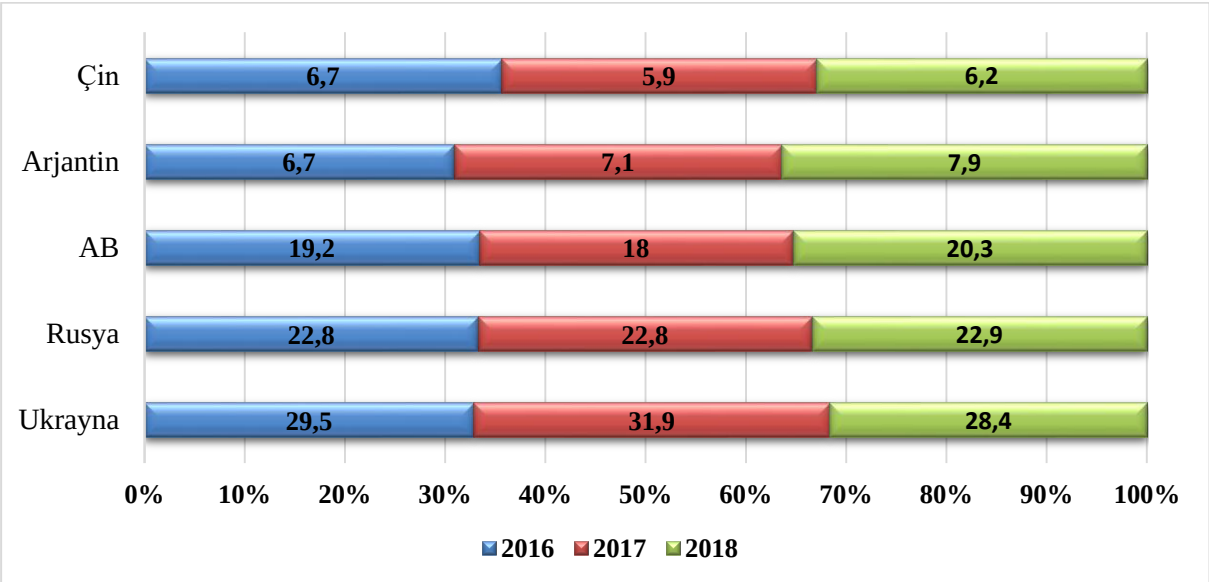
incelenmiştir. En çok ayçiçeği ekim alanına sahip 5 ülkeye bakıldığında ekim alanı en çok olan ülke %28 oranıyla ile Rusya olurken bu ülkeyi %25,2 oranıyla Ukrayna, %17,2 oranıyla AB ülkeleri, %6,7 oranıyla Arjantin ve %4,3 oranıyla Çin takip etmektedir.

Grafik 5.1. Ayçiçeği ekim alanında önemli ülkeler (%)

Kaynak: FAO (2019)

Dünyadaki ayçiçek tohumu üretiminin 2014-2018 yılları arasındaki değişimi Grafik 5.2'de incelendiğinde, ayçiçeği tarımının dünyada en fazla üretiminin yapıldığı ülkelerin başında, Ukrayna, Rusya, AB-28 ülkeleri, Arjantin ve Çin yer almakta olup, bu ülkelerin üretimlerinin dünya üretiminin yaklaşık %75'lik bir payına sahip olduğu görülmektedir.

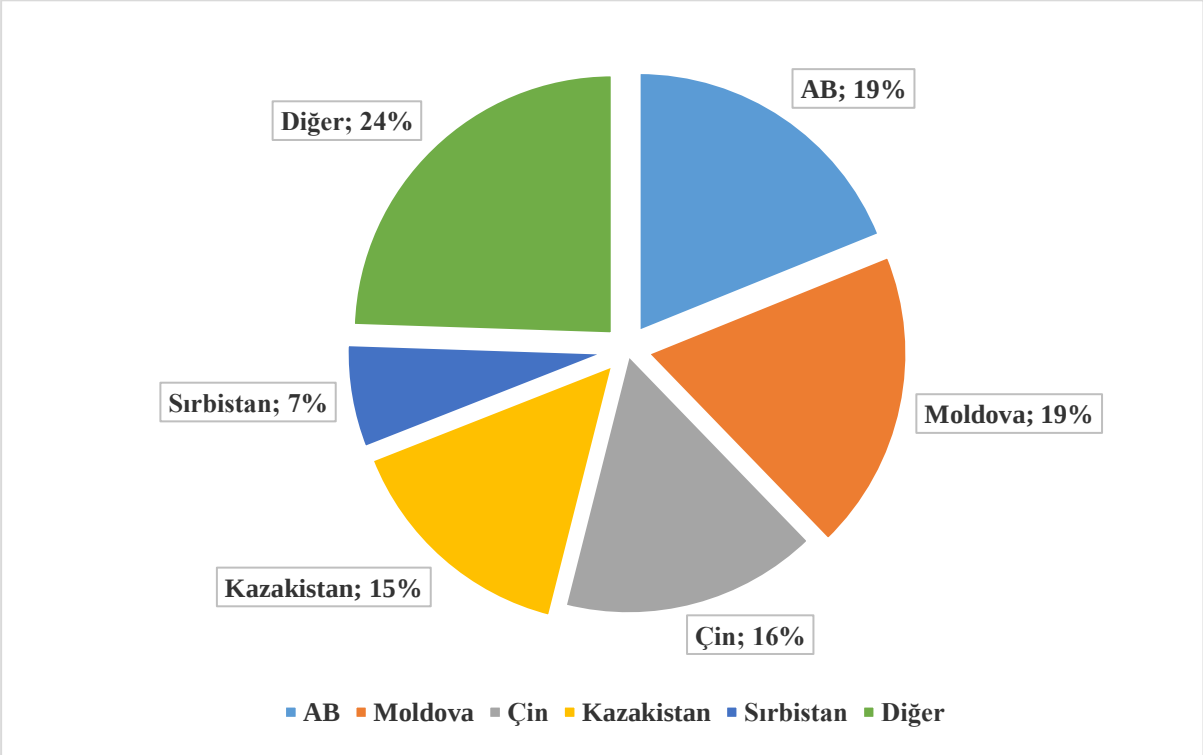

Grafik 5.2. Ayçiçeği üretiminde önemli ülkeler (%)

Kaynak:USDA (2019)

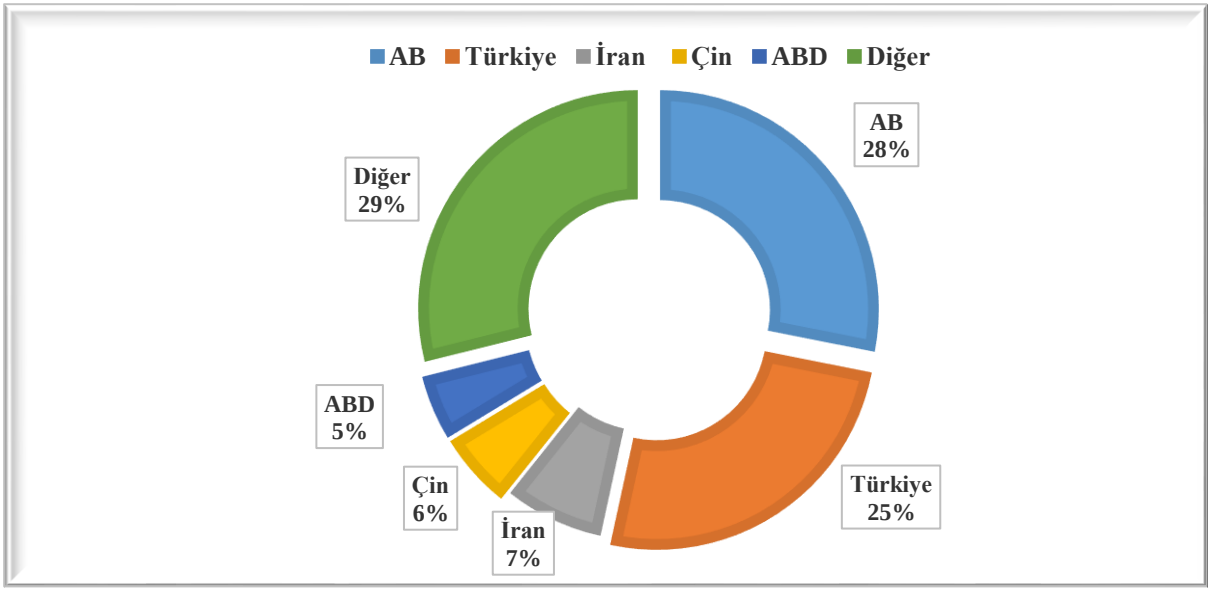
Ayçiçeği tarımı dünyada en fazla Ukrayna, Rusya, AB-28, Arjantin ve Çin'de yapılmaktadır. AB ülkeleri içinde Fransa, Romanya, Portekiz ve İspanya önemli ayçiçeği üreticisi ülkelerdir. 2018 sezonunda Rusya, Ukrayna ve AB dünya ayçiçeği üretiminin %71,6'sini gerçekleştirmişlerdir.

Grafik 5.3'te görüldüğü üzere 2018 üretim döneminde toplam ihracatın %69,1'i Moldova, AB, Çin, AB ve Kazakistan tarafından yapılmıştır. Söz konusu dönemde, bir önceki döneme göre; ayçiçeği tohum ihracatında Çin'in %17,8, Moldova'nın %32,9, Sırbistan'ın %20,0 oranında azalma, Kazakistan'ın %4,1 artış gerçekleşmiştir.

Grafik 5.3. Ülkelere göre dünya ayçiçeği ihracatı (2018, %)
Kaynak: FAO (2019)

Dünya ayçiçeği ithalatında önemli ülkelerin payları Grafik 5.4'te verilmiştir. Bu verilere göre 2018 üretim döneminde toplam ayçiçeği tohum ithalatının %53,4'ü AB ve Türkiye tarafından gerçekleştirilmiştir. Türkiye yağ üretiminde kullanmak için ciddi oranda ayçiçeği ithal etmekte olup ayçiçeği ithalatını azaltmak için içeride üretim potansiyelini harekete geçirecek politikalar geliştirmelidir.

Grafik 5.4. Ayçiçeği ithalatında önemli ülkelerin payı (2018, %)

Kaynak: FAO (2019)

Ayçiçeği yağı farklı coğrafyalarda tüm dünya ülkelerinde yetiştirilmektedir. Ülkeler mevcut üretim potansiyelini harekete geçirerek daha çok ayçiçek yağı üretimi gerçekleştirirse ayçiçek yağı ihracatından önemli gelir artışı sağlayacağı ifade edilebilir.

Ülkeler itibariyle ayçiçek yağı üretimi Tablo 5.2'de verilmiştir. Ayçiçek yağı üretiminde en büyük pay 6 milyon 547 bin ton ile Ukrayna'da gerçekleşmektedir. Bu ülkeyi sırasıyla Rusya 5 milyon 30 bin ton, AB-28 ülkeleri 3 milyon 685 bin ton, Arjantin 1 milyon 420 bin ton, Türkiye 944 bin ton, Güney Afrika 329 bin ton, ABD 198 bin ton ve Hindistan 60 bin ton ayçiçeği yağı üretimiyle takip etmektedir.

Tablo 5.2. Ülkeler itibariyle ayçiçek yağı üretimi (bin ton)

Ülkeler	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19[1]
Ukrayna	3.209	3.935	3.597	4.717	4.157	5.061	6.375	5.761	6.547
Rusya	2.280	3.741	3.265	4.057	3.672	3.936	4.673	4.576	5.030
AB-28	2.570	2.884	2.555	3.181	3.210	2.892	3.265	3.751	3.685
Arjantin	1.414	1.578	1.181	898	1.116	1.158	1.297	1.252	1.420
Türkiye	680	705	691	792	650	690	869	1004	944
Güney Afrika	243	311	236	318	345	274	331	404	329
Hindistan	209	195	192	185	123	103	89	71	60
ABD	216	147	194	195	146	204	218	203	198

Kaynak: Anonim (2019), [1] tahmini göstergelerdir.

5.2. Türkiye'de Yağlık Ayçiçeği Üretimi ve Ticareti

Ayçiçeği Türkiye'nin hemen her bölgesinde yetiştirilebilen ve tohumlarında yüksek oranda kaliteli yağ bulunduran, üretimi, ekim alanı ve rafine yağ üretimi bakımından ilk sırada olan önemli bir yağlı tohum bitkisidir. Türkiye'de üretilen yağlı tohum bitkileri içerisinde ayçiçeği bitkisel yağ sanayinin en önemli hammaddesi konumundadır. Türkiye'de yağlı tohum denilince ilk akla gelen ayçiçeği bitkisi olmaktadır. Ayçiçeği Türkiye'de yağlık ve çerezlik olarak iki tip olarak yetiştirilmektedir. Ayçiçeği çerezlik olarak insanların tüketimi ve kuşyemi olarak değerlendirilir. Ayrıca pastanecilik sektöründe ekmek, pasta, çikolata, kurabiye gibi gıda ürünlerinde iç tanesi olarak kullanılmaktadır (Lofgren, 1997). Ayçiçeği tohumları %22-50 oranıyla yağ bakımından oldukça zengin olup, % 85 oranında doymamış yağ asitleri (%14-43 oleik asit, %44-75 linoleik asit, %0,7 linolenik asit) ve % 15 oranında doymuş yağ asitleri içerir (Swern, 1982; Miller ve ark., 1987).

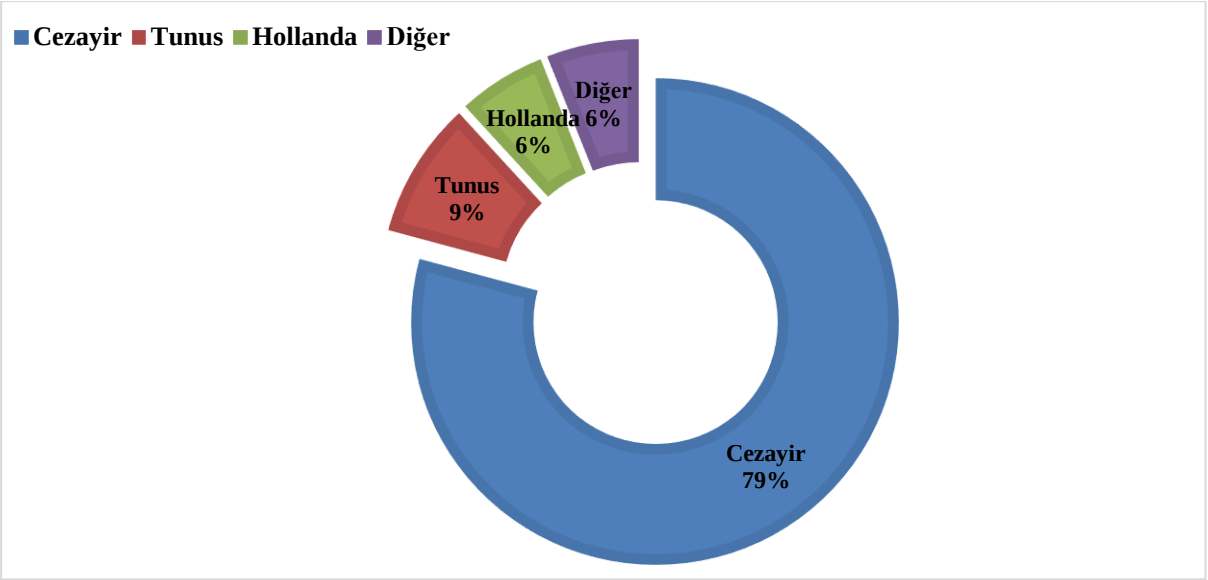
Türkiye'de yağlık ayçiçeği üretimi, genelde Trakya-Marmara Bölgesinde yoğunlaşmış durumdadır. Ayçiçeği ekim alanları, mekanizasyona en uygun bitki olması, kuraklığa dayanıklı olması ve fazla işgücü gerektirmemesi nedeniyle Türkiye'de üretimi büyük çoğunlukla yıldan yıla artmaktadır. 2018/19 üretim döneminde yağlık ayçiçeği ekim alanı bir önceki döneme göre %4,17 oranında artarak 648 bin hektardan 675 bin hektara ulaşmıştır. Türkiye'nin yağlık ayçiçeği üretimi 2018/19 yılı sonu itibariyle bir önceki döneme göre %8,33 oranında artarak 1 milyon 950 bin ton seviyesine ulaşmıştır (Tablo 5.3). Türkiye'de yağlık ayçiçeği ekim alanı %4,17 oranında artarken, üretim miktarın %8,33 oranında artması verimlilik artışından kaynaklı bir farkın oluştuğunu göstermektedir.

Tablo 5.3. Türkiye yağlık ayçiçeği üretimi (bin ton)

Yıllar	**2014/15**	**2015/16**	**2016/17**	**2017/18**	**2018/19**	**Değişim (%)[1]**
Ekilen Alan (bin ha)	568,99	616,78	681,39	648,93	675,98	4,17
Üretim	1.500	1.500	1.800	1.800	1.950	8,33
Verim (Kg/Dekar)	264	244	264	277	289	4,33

Kaynak: (TEPGE, 2019; TÜİK, 2019c; USDA, 2019), [1]2017/2018-2018/2019 değişimini göstermektedir.

Yağlı tohumlu bitkiler içerisinde, ayçiçeği, Türkiye'de ekim alanı ve üretim miktarı açısından ilk sıradadır. Türkiye'de üretimi yapılan bitkisel yağların ise yaklaşık %50'si ayçiçeğinden elde edilmektedir.

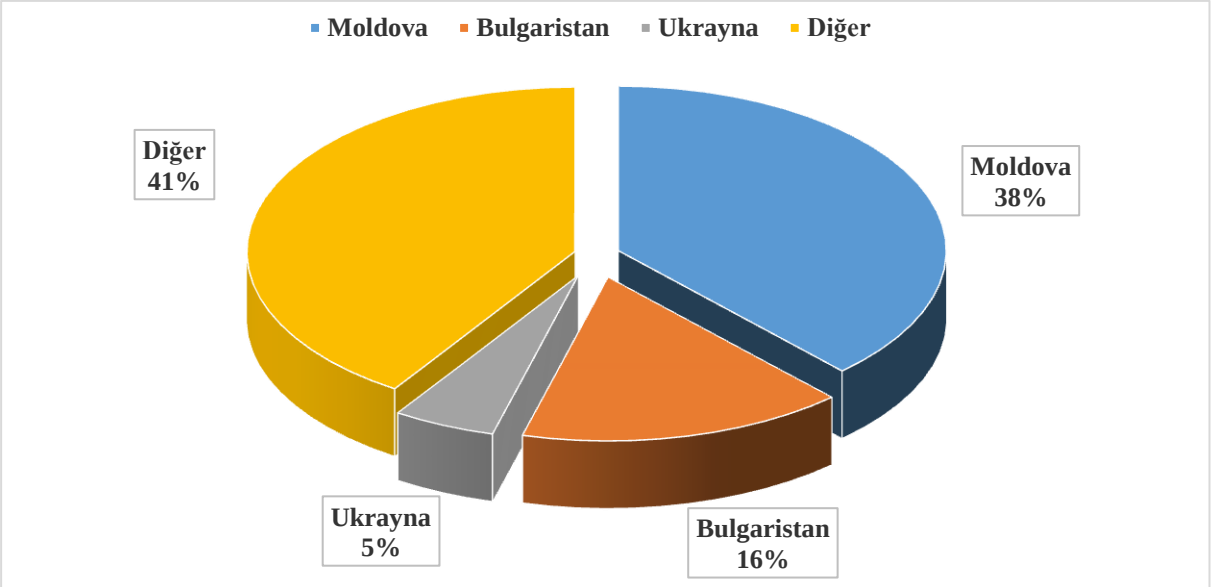

Grafik 5.5. Türkiye'nin ayçiçeği ihracatında önemli ülkeler (2018, %)

Kaynak: TÜİK (2019a)

Türkiye'nin ayçiçeği ihracatında önemli ülkeler Grafik 5.5'de verilmiştir. Türkiye Dahilde İşleme Rejimi kapsamında ayçiçeği ihracatında bulunmakta olup en çok ayçiçeği ihracatını %79 ile Cezayir'e yapmakta bunu %9 ile Tunus, %6 ile Hollanda takip etmektedir.

Türkiye ihtiyacı olan ayçiçeği yağını kendi ülkesinde ürettiği ayçiçeği tohumlarından sağlayamamakta olup yurtiçindeki ayçiçeği talebini ayçiçeği tohumu ithalatı yoluyla karşılamaktadır (TÜİK, 2019a). Türkiye'nin ayçiçeği ithalatı yaptığı ülkeler Grafik 5.6'de verilmiştir.

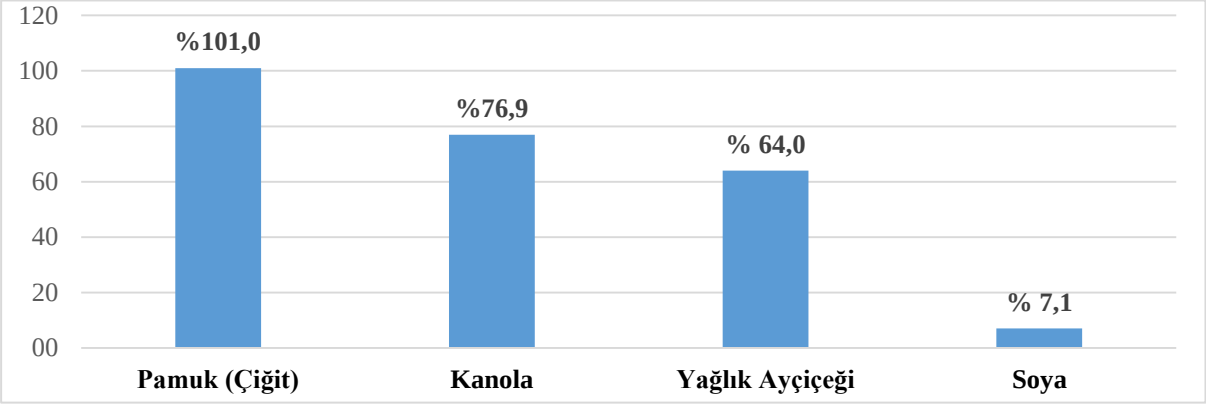

Grafik 5.6. Türkiye'nin ayçiçeği ithalatı yaptığı ülkeler (2018, %)

Kaynak: TÜİK (2019a)

Türkiye bitkisel yağ ihtiyacı açığını gidermek için büyük oranda yağlık tohum ithal etmektedir. Bitkisel yağ sanayi yağ açığını kapatmak için hammadde yönünden dışa bağımlı durumdadır. Türkiye en çok ayçiçeğinde ithalatını %38 oranıyla Moldova'dan yapmaktadır. Bu ülkeyi sırasıyla Bulgaristan (%16), Ukrayna (%5) ve diğer ülkeler (%41) takip etmektedir.

Türkiye'de bitkisel yağ sanayine kaynak teşkil eden başlıca yağlı tohumlu bitkiler; ayçiçeği, pamuk, kanola ve soyadır. Dünyada bitkisel yağ üretimi palm yağı başta olmak üzere soya, kolza ve ayçiçeğinden karşılanırken, Türkiye'de büyük oranda ayçiçeğinden karşılanmaktadır. Türkiye'de, ayçiçek yağı yemeklik kalitesi açısından ve ayçiçeği tohumunun içerdiği yüksek orandaki (%20-50) yağ miktarı sebebiyle tüketimi yüksektir. Türkiye'de bitkisel yağ ihtiyacı, nüfus artışı ve kişi başı tüketim miktarına paralel olarak artış göstermektedir ancak yağlı tohumlu bitkilerin yağ ihtiyacını karşılayacak düzeyde üretimi gerçekleştirilememektedir (Grafik 5.7). Artan kişi başına düşen milli gelir karşısında Türkiye'de en çok tüketimi gerçekleşen rafine ayçiçek yağına olan talebin artacağı görülmektedir. Ancak artan talep karşısında üretim miktarının, bugüne kadar uygulanan politikaların yapması gereken etkiyi yapamaması ve ayçiçeği ekim alanlarının istenilen düzeyde artırılamaması gibi çeşitli nedenlerle iç talebi karşılayacak seviyelere ulaşamaması, yıllardır süregelen bitkisel yağ açığının günden güne artacağına işaret etmektedir (Anonim, 2019).

Grafik 5.7. Türkiye'de yağ bitkilerinde yeterlilik (%)

Kaynak:Anonim (2019)

Yurt içinde üretimi yapılan ayçiçeği ile toplam bitkisel yağ talebinin sadece %18,4'ü karşılanabilmektedir (Anonim, 2016). Türkiye'de yağlı tohumlarda yeterlilik oranı Grafik 5.7'de verilmiştir. Türkiye'de yağlık bitkiler içerisinde yeterlilik oranları ise soyada %7,1, ayçiçeğinde %64, kanola da %76,9 oranındadır. Türkiye'de tüketilen bitkisel yağlar içerinde

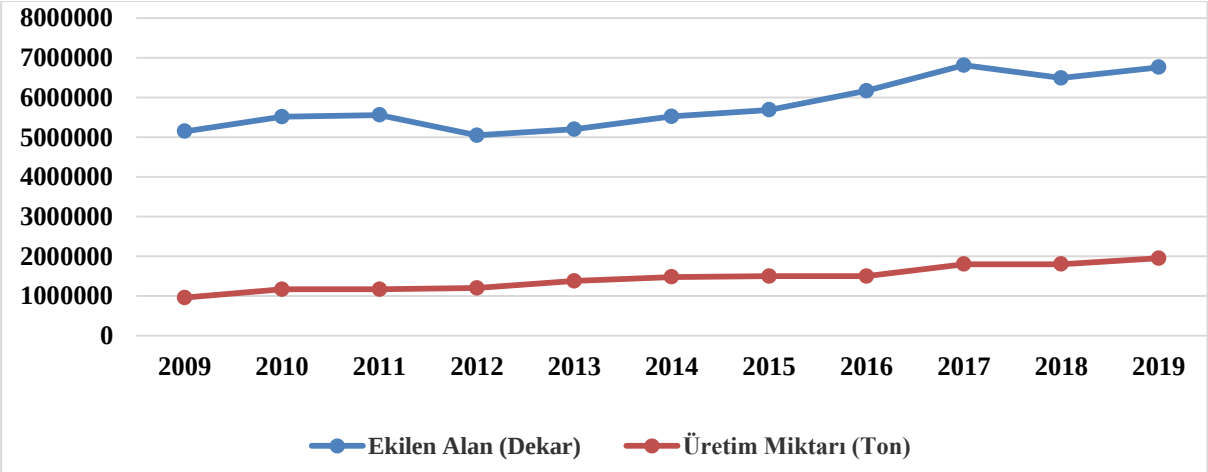
ilk sırada ayçiçek yağı bulunmaktadır. Bu sebeple; giderek artan miktardaki yağ açığı ise, tohum ve ham yağ ithalatı yoluyla karşılanmakta olup bitkisel yağ sanayi, hammadde yönünden Grafik 5.8'de görüleceği üzere Türkiye'de yağlık ayçiçeği üretimi 1 milyon 350 bin ton iken, ülkede üretilen mahsulden elde edilen ayçiçek yağı 530 bin ton, Türkiye'de yıllık ayçiçek yağı tüketimi 950 bin ton seviyesinde olmakla beraber ayçiçek yağı bazında açık 420 bin tondur (Anonim, 2019a).

Grafik 5.8. Ham ayçiçeği yağı bazında 2019 sezonu arz ve talep dengesi

Kaynak: Anonim, (2019a)

Türkiyede'ki ayçiçek yağı tüketiminin yaklaşık 950 bin ton olduğu dikkate alındığında, bu tüketimin kendi imkânlarımız ile karşılanması için; yağlık ayçiçek tohumu üretiminde 1.1 milyon ton üretim artışına ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye'de ayçiçeği ekim alanları ve üretim miktarı Grafik 5.9'da verilmiş olup üretim alanları ve üretim miktarında dengeli bir yapının olduğu görülmekte yüksek dalgalanma olmadığı anlaşılmaktadır.

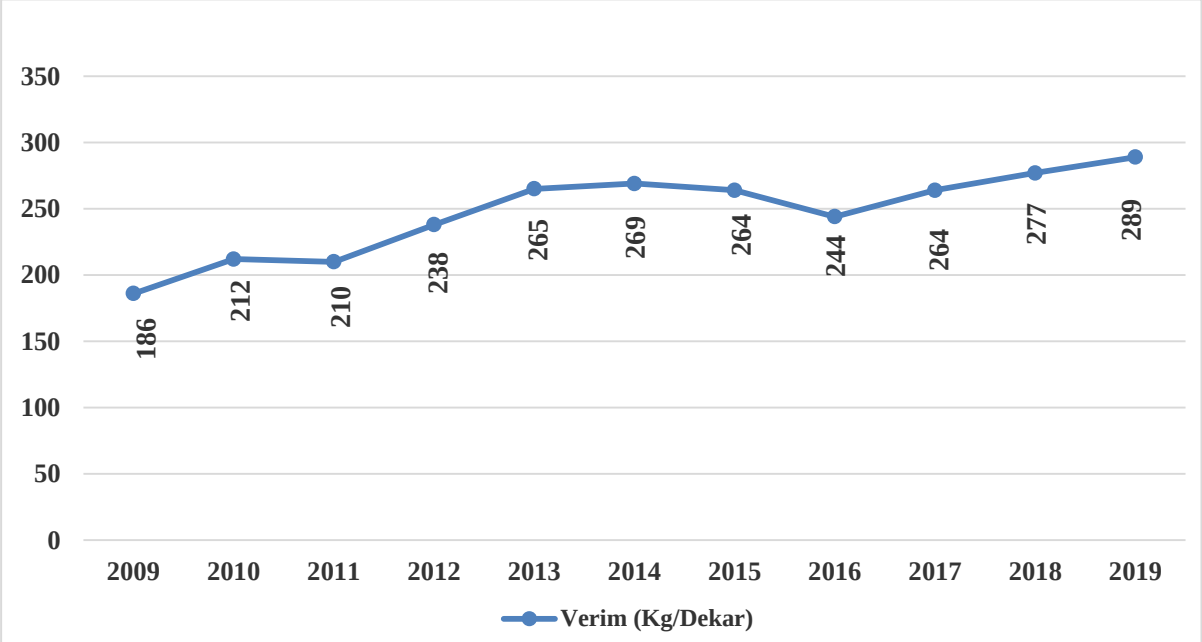

Grafik 5.9. Türkiye'de ayçiçeği ekim alanları ve üretim miktarı

Kaynak: TÜİK (2019c)

Türkiye'de yağlık ayçiçeğinin, üretimde devamlılığın sağlanması ve arz açığının kapatılması amacıyla desteklenmesi önem teşkil etmektedir. Bu kapsamda, yağlık ayçiçeği üretimini teşvik etmek ve bitkisel yağ açığını giderebilmek amacıyla yağlık ayçiçeği üretimi yapan tarımsal işletmelerin maliyet, verimlilik, karlılık ve üretim sürecinde yaşanan sorunlarının bilinmesi gerekmektedir. Bu tarım işletmelerine yönelik yapılacak araştırmalarla işletmelerin mevcut durumları ortaya konularak sorunlara tüm paydaşlarla birlikte çözüm getilmesi ile üretimde sürdürülebilirliğin sağlanması ülkemiz bitkisel yağ sanayisi açısından ehemmiyet taşımaktadır.

Türkiye'de 2019 yılı ayçiçeği destekleme politikalarına bakıldığı zaman; Çiftçi Kayıt Sistemi'ne (ÇKS) dahil olan çiftçilere 2019 yılı Fark Ödemesi Desteği Birim Miktarı 40 kr/kg mazot desteği 26 TL/da ve gübre desteği 4 TL/da olmak üzere toplamda 30 TL/da, sözleşmeli üretim için ilave 6 kr/kg organik tarım desteği; III. Kategori üretim için; 30 TL/da olarak uygulanmaktadır. Diğer taraftan patates siğili hastalığı görülen (Aksaray, Artvin, Adana, Afyonkarahisar, Ankara, Bursa; Gümüşhane, Iğdır, Kayseri, Niğde, Nevşehir, Ordu, Sivas ve Trabzon) bölgelerde aspir, yağlık ayçiçeği, soya ve kanola üretimi yapan çiftçilerin aldığı alternatif ödeme desteği110 TL/da' dır. 2018 yılında yağlık ayçiçeği üreticilerine verilen toplam destek miktarı bir önceki yıla oranla %0,57 oranında azalarak 0,189TL/kg olarak gerçekleşirken son beş yıllık süreçte %10,72 oranında artış göstermiştir (TÜİK, 2019c).

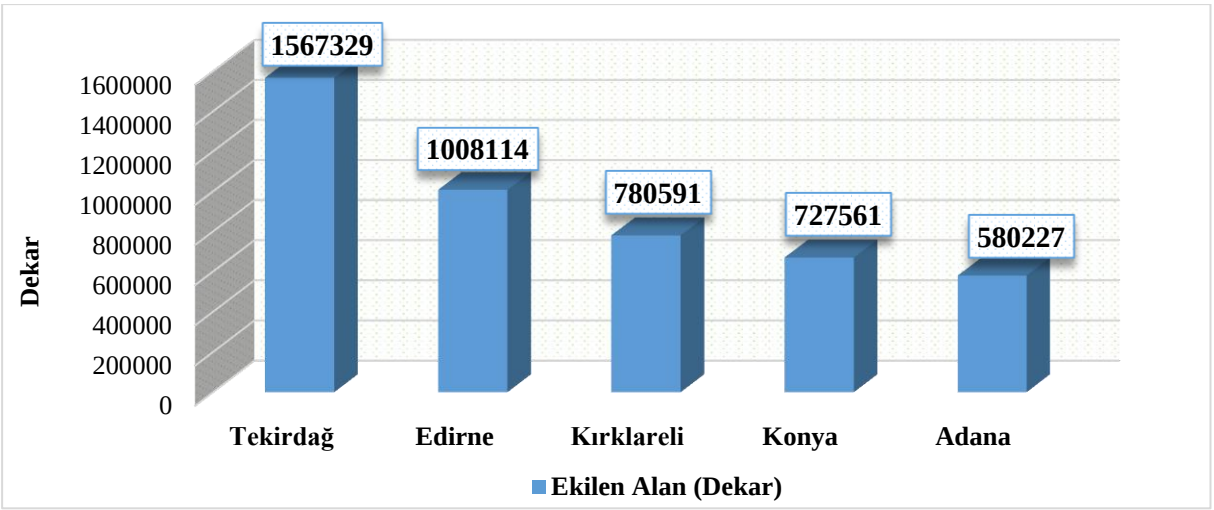
Grafik 5.10. Türkiye'de yağlık ayçiçeği verim miktarı (kg/da)

Kaynak: TÜİK (2019c)

Türkiye'de yağlık ayçiçeği verim miktarı Grafik 5.10'da verilmiştir. Türkiye'de yağlık ayçiçeği verim göstergeleri kapsamında verimde genel olarak artış yaşandığı görülmektedir. TÜİK verilerine göre 2004 yılında dekara 167 kg olan verim 2018 yılı sonunda dekara 277 kg'a ulaşmıştır. 2007 yılında Türkiye'de yaşanan kuraklık bütün bitkisel ürünlerde olduğu gibi ayçiçeğinde de verim kayıplarına sebep olmuş ve 159kg/da olarak gerçekleşmiştir. 2004 yılında 167 kg/da olan yağlık ayçiçeği verimi yaklaşık %60'lık bir artış göstererek 2014 yılında 268 kg/da olmuştur. 2018 yılında ise 2004 yılına göre % 60 artış gerçekleşmiştir. Ayrıca son 10 yıllık dönemde 2007 yılında yaşanan ciddi düşüşü takiben yağlık ayçiçeği verimi pozitif bir ivme izleyip artışa devam etmiştir. Gerçek verilerdeki dalgalanmalar ve eğilim dikkate alarak yapılan bilimsel araştırmalarda hesaplanan gelecek verileri 2020 yılında yağlık ayçiçeği veriminin ortalama 315 kg/da olacağını göstermektedir. Türkiye'de yağlık ayçiçeği üretiminde üretim maliyetini düşürebilecek tedbirlerin alınması ve diğer ürünlerle rekabet edebilir bir duruma getirilmesi verim değerlerinde artışa olanak verecektir.

Türkiye'deki ayçiçeği verim ortalamaları kuru tarımın yapıldığı ve yaz yağışlarının olmadığı yerlerde 100 kg/da'dan başlayıp, sulu tarımın veya yaz yağışlarının olduğu bölgelerde 450 kg/da kadar çıkabilmektedir. Sulu tarım yapılan alanlarda elde edilen verimlerin gayet iyi olmasına karşın, kuru tarım alanlarında elde edilen verimler yükseltilebilir.

Uygun fiyat politikası, artan devlet teşvikleri, planlı üretim yapılması ve dış koruma sağlayacak ithalat rejimi gibi uygulamalarla, yağlı tohumlar üretiminin özelliklede Türkiye çiftçisinin çok iyi bildiği ve tanıdığı ayçiçeği üretim miktarının önemli miktarlarda artırılabileceği görülmektedir.

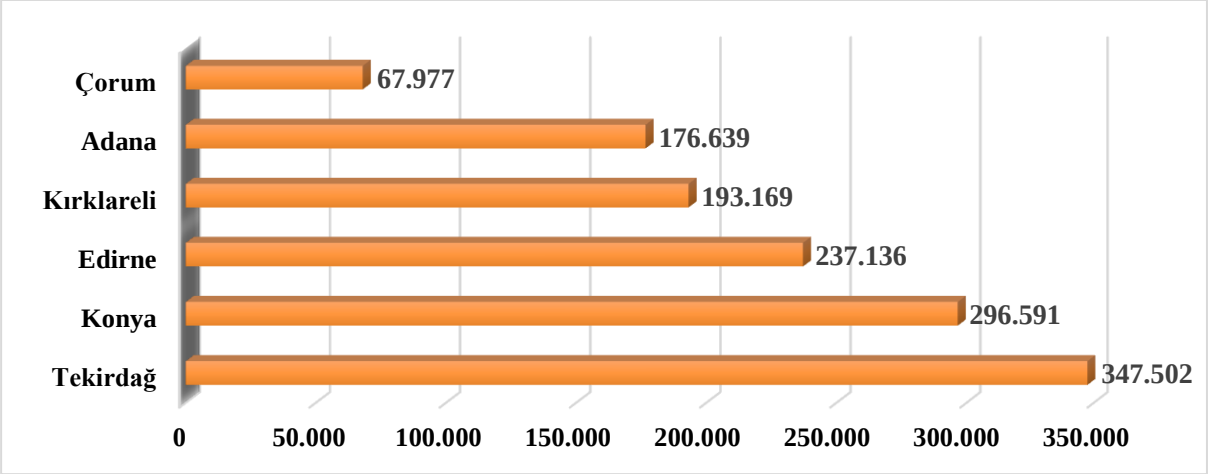
Grafik 5.11. 2019 Yılı itibariyle illere göre yağlık ayçiçeği ekim alanları (dekar)

Kaynak: TÜİK (2019c)

Türkiye'de 2019 üretim döneminde ayçiçeği ekilen alan bir önceki sezona göre %4,76 oranında azalarak 648 bin hektar seviyesine gelmiştir.

2019 yılı itibariyle il bazında yağlık ayçiçeği ekim alanları Grafik 5.11'de verilmiştir. Ayçiçeği tohumunda düşen ithalat miktarı ve üretim neticesinde, ayçiçeği üretici fiyatları 2018 sezonunda bir önceki sezona göre %20,5 oranında artış göstermiştir. Bu durum özellikle Konya'da ayçiçeği ekimini cazip hale getirmiştir. Konya'da özellikle su kısıntının yaşandığı bölgelerde dane mısır ekiminden yağlık ayçiçeği üretimine yönelimlerde arttığı gözlenmektedir.

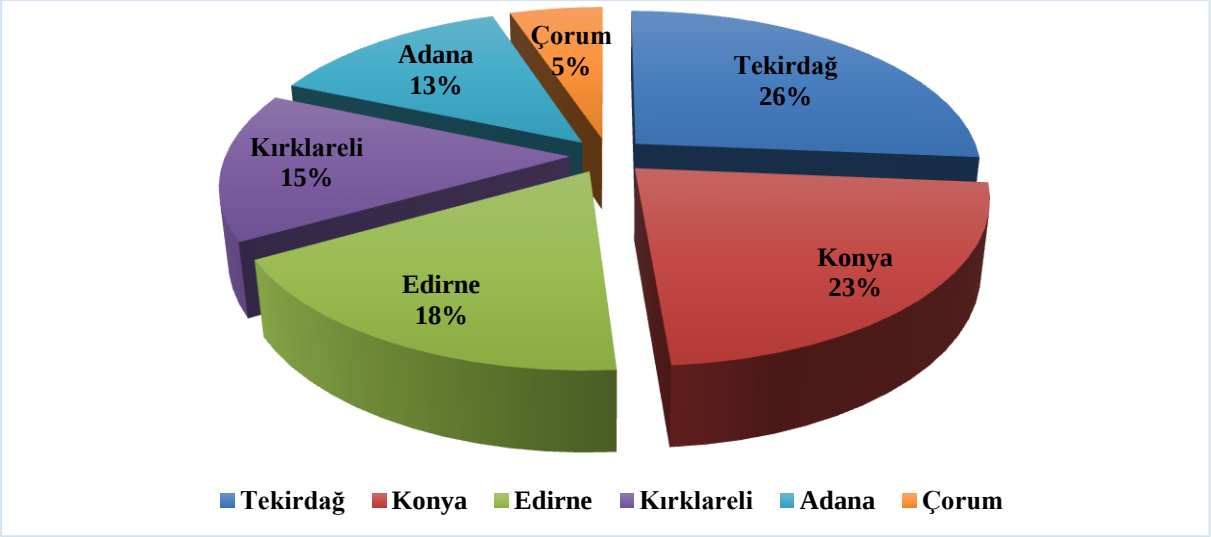
2019 yılı itibariyle illere göre yağlık ayçiçeği üretim miktarı Grafik 5.12'te verilmiş olup en çok üretim 347.502 ton ile Tekirdağ'da yapılmaktadır. Bunu 296.591 ton ile Konya, 237.136 ton ile Edirne, 193.169 ton ile Kırklareli, 176.639 ton ile Adana ve 67.977 ton ile Çorum takip etmektedir.

Grafik 5.12. 2019 yılı itibariyle illere göre yağlık ayçiçeği üretim miktarı (bin ton)
Kaynak: TÜİK (2019c)

Türkiye'de yağlık ayçiçeği üretimi 55 ilde yapılmakta olup; ağırlıklı olarak Trakya Bölgesi ve Konya'da üretilmektedir. 2019 yılı itibariyle Tekirdağ, Konya, Edirne, Adana, Kırklareli ve Çorum yağlık ayçiçeği üretiminin %73,2'sini sağlamaktadır (Grafik 5.13).

Türkiye'de nüfus artışı ve kişi başına artan tüketim sonucu bitkisel yağ tüketiminde sürekli bir artış gözlenmektedir. Kişi başına tüketimin artması nedeniyle, üretim tüketimi karşılayamamıştır. Böylece oluşan yağ açığı ithalat yolu ile giderilmiştir. Bazı yıllarda ise dahili işlemler rejimi kapsamında ithal edilen hamyağ rafine edildikten sonra ihraç edilmiştir. Türkiye'de üretimin yetersiz olmasının doğal sonucu olarak gerek yağlı tohum gerekse ham yağ ithalatına ödenen miktarlar bu ürünlerin yurt dışına petrolden sonra en çok ödemenin yapıldığı ithalat ürünleri olmalarına neden olmaktadır (Anonim,2020).

Grafik 5.13. 2018 Yılı itibariyle illere göre yağlık ayçiçeği üretim oranları (%)

Kaynak: TÜİK (2019c)

Ayçiçeği Türkiye'de en fazla ekim alanına ve üretime sahip yağ bitkisidir. Türkiye'de bitkisel ham yağ üretiminin %50'si ayçiçeğinden temin edilmektedir (Anonim, 2020).

Türkiye'nin yağlık ayçiçeği tohumu ithalat-ihracat miktar ve değerleri Tablo 5.4'te verilmiştir. TÜİK verilerine göre Türkiye 2018 yılı sonu itibariyle bir önceki yıla göre %11,19 artışla 712 bin ton 121 kg yağlık ayçiçeği ithalatı yaparak 361.114 milyon ABD doları ödemesi yapmıştır. Türkiye'nin yıllar itibariyle ayçiçeği ithalat ve ihracatı, dalgalı bir seyir izleyerek artış ve azalışlar göstermiştir.

Tablo 5.4. Türkiye'nin yağlık ayçiçek tohumu ithalat ve ihracatı

YILLAR	İTHALAT				İHRACAT			
	Miktar (ton)	Değişim (%)	Değer (Bin $)	Değişim (%)	Miktar (ton)	Değişim (%)	Değer (Bin $)	Değişim (%)
2009	468.277	2,69	240.620	-34,10	16.195	106,94	35.054	15,78
2010	645.607	37,87	348.113	44,67	21.643	33,64	58.912	68,06
2011	905.686	40,28	589.577	69,36	32.402	49,71	81.161	37,77
2012	754.162	-16,73	443.958	-24,70	56.268	73,66	114.321	40,86
2013	710.843	-5,74	474.001	6,77	34.700	-38,33	103.301	-9,64
2014	556.909	-21,66	406.154	-14,31	33.521	-3,40	111.730	8,16
2015	340.192	-38,91	237.984	-41,41	35.202	5,01	78.875	-29,41
2016	382.263	12,37	263.925	10,90	48.259	37,09	120.887	53,26
2017	640.442	67,54	356.470	35,06	57.328	18,79	138.034	14,18
2018	712.121	11,19	361.114	1,30	47.474	-17,19	114.590	-16,98

Kaynak: TÜİK (2019a)

Ayçiçek yağı, yemeklik kalitesi ve kokusuz olmasından dolayı tercih edilen bitkisel

yağlar arasında ilk sırayı almaktadır. Türkiye'de yoğun bir şekilde ekilişi olan yağlık ayçiçeği bitkisi işlenip yağ haline getirilmektedir. Ancak ülkedeki ayçiçeği talebi arz edilen ayçiçeği karşılayamamakta buda yurtdışına kaynak çıkışına ve diğer ülke çiftçilerinin kalkınmasına sebebiyet vermektedir (Anonim, 2020).

Türkiye'nin ayçiçeği yağı ithalat ve ihracat değerleri Tablo 5.5'te verilmiştir. TÜİK'ten alınan verilere göre Türkiye'nin son on iki yıllık ayçiçek yağı ithalat ve ihracatı izlendiğinde, tohumda olduğu gibi ayçiçeği yağında da istikrarlı bir seyir görülmeyip, bazı yıllar artış gösterirken bazı yıllar azaldığı görülmektedir. Türkiye'nin yıllık ayçiçeği yağı ihtiyacına göre ayçiçeği tohumunda fiyat istkrarı sağlayarak fiyat ve üretimde istkrar sağlanarak arz talep dengesi sağlanır ve ithalat azaltılabilir. Bu sayede ayçiçeği tohumu ve ayçiçeği yağında öngörülebilir ve sağlam bir yapı sağlanmış olacaktır.

Tablo 5.5. Türkiye'nin ayçiçek yağı ithalat ve ihracatı

YILLAR	İTHALAT		İHRACAT	
	Miktarı (ton)	Değeri (bin$)	Miktarı (ton)	Değeri (bin$)
2009	323.596	468.305	101.432	110.618
2010	223.998	271.020	75.886	100.509
2011	469.858	629.068	204.872	338.658
2012	742.877	987.295	271.257	416.884
2013	625.849	908.122	346.256	496.198
2014	812.401	1.177.993	665.241	790.130
2015	798.170	1.101.230	618.525	680.701
2016	738.417	1.015.306	600.777	637.448
2017	660.682	661.018	523.720	538.879
2018	498.357	400.501	416.974	421.765

Kaynak: TÜİK (2019a)

5.2.1. Konya'da Yağlık Ayçiçeği Üretiminin Mevcut Durumu

İç Anadolu bölgesinde Konya yağlık ayçiçeği üretiminde tek başına büyük bir üretim ağırlığına sahiptir. TÜİK verilerine göre Konya'da yağlık ayçiçeği ekim alanı 2019 yılı itibariyle bir önceki yılın üretim sezonuna göre %8,56 artarak 727 bin 561 dekara ulaşmıştır. Üretim miktarı ise %16,58 artarak 296 bin ton 591 kg olarak gerçekleşmiştir. Konya'da yağlık ayçiçeği veriminde de bir önceki yılın üretim sezonuna göre %7,36 artış olmuş ve 408 kg/da olarak gerçekleşmiştir. Konya'da yağlık ayçiçeği verimi 2018 yılı sonu itibariyle Türkiye ortalamasının (277 kg/da) üstünde gerçekleşmiştir.

Bölgede 2010 yılına kadar 234.216 dekar alanda yağlık ayçiçeği üretimi yapılırken

2011 yılından itibaren yağlık ayçiçeği ekim alanları büyük artışlar göstererek buna paralel olarakta üretim ciddi oranda artmıştır. Bunu sebebi ise Konya'ya bağlı Altınekin ilçesinde Konya Şeker tarafından 95.000 metre karelik alanda kurulan ham yağ fabrikasının, 2012 üretim sezonunda yağlı tohum hasadı ile üretime başlamış olmasıdır. Ham yağ fabrikasının kurulmasıyla birlikte Konya bölgesinde yağlı tohum tarımına ilgi artmaya başlamıştır. Fabrikanın kurulmasıyla birlikte doğrudan istihdam artmış, nakliye gibi yan sektörlerin iş hacminde artışlar meydana gelmiştir. Fabrikanın üretime başlamasıyla tarımsal istihdam artışları olmuş, ekonomik değeri daha yüksek olan yağlı tohum üretimi yörede yaygınlaşmaya başlamıştır. Katma değeri yüksek olan yağlık ayçiçeğinin yörede tarımsal üretiminin artması bölge üreticisine de ekonomik gelişme ve refahı getirecektir.

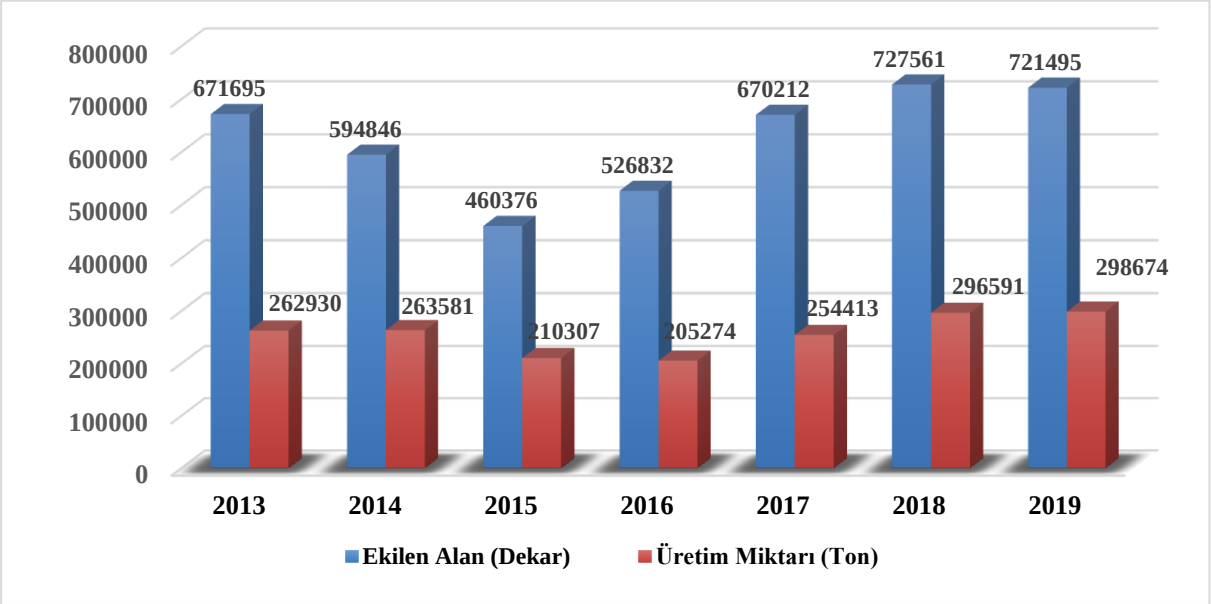
Tablo 5.6'da görüldüğü üzere bölgede Ham Yağ Fabrikası yapılmadan önce 45 bin ton seviyesinde olan ayçiçeği üretimi, tesisin yapılacağının duyurulduğu 2011 yılında 111 bin tona çıkmış, tesisin üretime geçtiği 2012 yılında ise 113 bin ton ayçiçek tohumu olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılında Konya Türkiye'nin en fazla yağlık ayçiçek üretimi yapan ili olmuştur. 2019 yılı TÜIK verilerindeki 2018 yılı sonu itibariyle 296 bin ton üretim seviyesi ile Konya yağlık ayçiçeği üretiminde Türkiye'de ikinci sıradaki yerini korumuştur. Ayçiçeğinin, sulu tarım alanlarında özellikle şeker pancarı ile münavebeye sokulması suretiyle ülke tarımına ve bölge ekonomisine önemli katkılar sağlamaktadır. Türkiye'nin yağlı tohumlarda ve bitkisel yağlarda üretim açığının olması ve tüketimin önemli bir bölümünü ithalatla karşılıyor olması ayçiçeği üretiminin önemini daha da arttırmaktadır.

Tablo 5.6. Konya'da yağlık ayçiçeği üretim alanı, üretim miktarı ve verim durumu

Yıllar	Ekilen Alan (Dekar)	%	Üretim Miktarı (Ton)	%	Verim (Kg/Dekar)	%
2009	172.606	23,60	40.207	60,31	233	29,44
2010	234.032	35,59	46.764	16,31	200	-14,16
2011	334.216	42,81	98.938	111,57	296	48
2012	595.227	78,10	210.792	113,05	354	19,59
2013	671.695	12,85	262.930	24,73	391	10,45
2014	594.846	-11,44	263.581	0,25	443	13,29
2015	460.376	-22,61	210.307	-20,21	457	3,16
2016	526.832	14,44	205.274	-2,39	390	-14,66
2017	670.212	27,22	254.413	23,94	380	-2,56
2018	727.561	8,56	296.591	16,58	408	7,36
2019	721.495	-0,83	298.674	0,70	416	1,96

Kaynak: TÜİK (2019c)

Konya'da yıllara göre yağlık ayçiçeği üretim alanı, üretim miktarı ve verim durumu Tablo 5.6'da verilmiştir. 2018 yılında ekim alanı bir önceki yıla göre %8.56 oranında artarak 727 bin 561 dekar seviyesine çıkmıştır. Konya'nın 2018 sonu itibariyle üretim miktarı ise bir önceki yılın üretim miktarına göre %16,58 oranında artarak 296.591 ton olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılında ise ekim alanında %-0,83 oranında çok sınırlı bir düşüş görülmektedir. Bir önceki yılı göre 2019 üretim döneminde yağlık ayçiçeğinin ekim alanı, üretim miktarı ve verim hemen hemen aynı düzeyde kalmıştır. Üretim miktarı üretim alanına göre daha yüksek oranda artış sergilemesi birim verimliliğin daha yüksek olduğunu ifade etmektedir. Nitekim Konya'nın yağlık ayçiçeği verim değerlerine bakıldığında Türkiye ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir. Tablo 5.6'ya göre 2019 yılı sonu itibariyle yağlık ayçiçeği verimi Konya'da 416 kg/da olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 5.14. Konya'da yıllara göre yağlık ayçiçeği ekim alanı ve üretim miktarı
Kaynak: TÜİK (2019c)

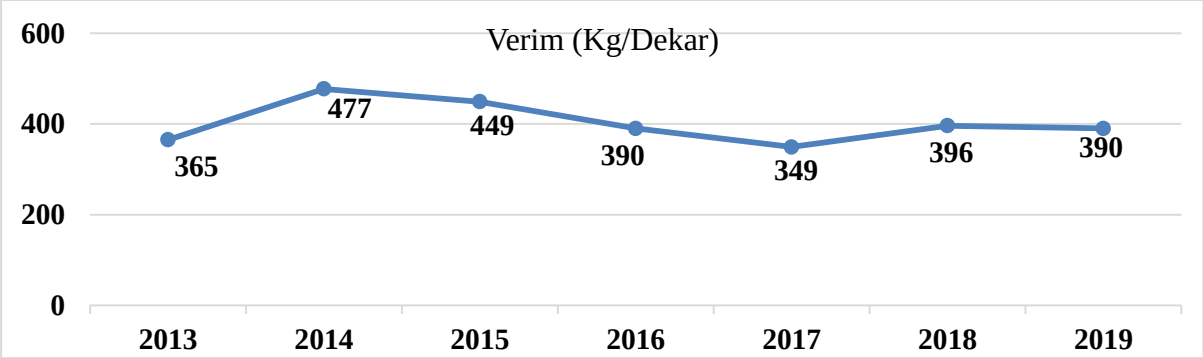
5.2.2. Çumra'da Yağlık Ayçiçeği Üretiminin Mevcut Durumu

Çumra'da sürdürülebilir bir tarımı hakim kılmak için su yönetimi de önem arz etmektedir. Ayçiçeğinin sulama suyuna daha az ihtiyaç duyması nedeniyle ekim alanlarının artırılması sulama konusunda fayda sağlayacaktır. Ayçiçeğinin Çumra ilçesinde özellikle şeker pancarı üretimi yapılan alanlarda münavebe programında mutlak suretle yer alması, ikinci ürün olarak yetiştirilebilmesi, sulu şartlarda üretiminin yapılabilmesi, bölgede ayçiçeği yağlık ve çerezlik tohumluk üreten şirketlerin varlığı ve bölge de ayçiçeği üreticileriyle sözleşmeli tohumluk üretmeleri, ayçiçeğinin alternatiflerine göre daha az suya ihtiyaç

duyması, Konya Şeker'in rafine ayçiçek yağı üretimi için yoğun hammadde alımı gibi sebeplerle ayçiçeği yetiştiriciliği Çumra'da büyük bir önem arz etmektedir.

Çumra bölgesi çiftçileri yetiştirdiği yağlık ayçiçeğini pazarlama endişesi taşımadan en iyi fiyat ve alım garantili olarak yetiştirme imkanına sahip durumdadır. Bölgede çiftçiler üretim desenine ve şeker pancarı münavebesinde yağlık ayçiçeğine de yer vererek ekonomik anlamda da daha çok kazanç sağlamaktadır. Şeker pancarı üretiminde olduğu gibi bölgede üretim yapan Ham Yağ Fabrikası üretimin her aşamasında desteklenmekte ve bu tesis sayesinde güvenli bir üretim ve pazarlama kanalına sahiptir. Çumra bölgesi gerek verimli toprak yapısı, gerek sulama imkânları ve geniş ovasıyla yüksek ayçiçeği üretim potansiyeline sahip durumdadır.

Çumra bölgesinde yağlık ayçiçeğinin yıllara göre verim değerlerinde görülen değişim Grafik 5.15'te verilmiştir. Verim 2013 yılında 365 kg/da iken, 2014 yılında 477 kg/da yükselmiş, 2015 yılında 449 kg/da olmuş, 2016 yılında 390 kg/da seviyesine düşmüş, 2017 yılıyla verimde düşüş trendi 349 kg/da ile son bularak 2018 yılında 396 kg/da noktasına, 2019 yılında ise 390 kg/da noktasına gelerek yatay bir seyir izlemiştir.

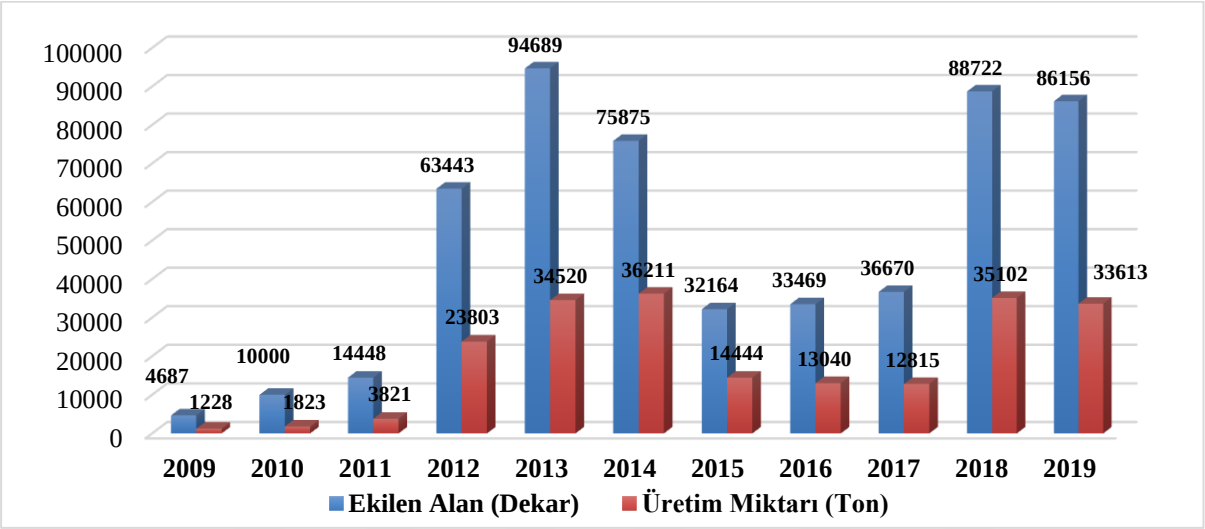

Grafik 5.15. Çumra ilçesinde yetiştirilen yağlık ayçiçeğinin verimi

Kaynak:TÜİK (2019c)

Çumra, doğal kaynakları ve verimli topraklarıyla ayçiçeği üretiminde önemli bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyelin değerlendirilmesi hem yurt içi tüketim hem dış satım açısından önem arz etmektedir. Sürdürülebilir ayçiçeği üretimin gerçekleştirilebilmesinin ve uluslararası piyasada var olabilmenin temel koşulu, üretimde verimliliğin arttırılması, üretim maliyetlerinin düşürülmesi, kaliteli üretimin gerçekleştirilmesi ve marka oluşturulmasıdır. Konya ilinde faaliyet gösteren Ham Yağ fabrikası Çumra'da sözleşmeli ayçiçeği üretimini arttırmıştır. Ayçiçeği fiyatı bu tesis sayesinde çiftçi lehine dengeye gelmiş ve devletin de desteklemeleri ile bölgede üretim potansiyeli gün geçtikçe artış göstermeye başlamıştır.

Çumra'da yetiştirilen yağlık ayçiçeği üretim alanı ve üretim miktarı Grafik 5.16'da verilmiştir. 2013 yılında en yüksek noktaya çıkan ekim alanı 2018 yılında 88 bin 722 dekar olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılında üretim miktarı ise 35 bin ton 102 kg olarak gerçekleşmiştir. 2019 üretim döneminde yağlık ayçiçeği üretim alanı ise 86 bin 156 dekara düşmüş iken, üretim miktarıda bu azalışa paralel olarak 33 bin ton 613 kg olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 5.16. Çumra ilçesinde yetiştirilen ayçiçeği üretim alanı ve üretim miktarı
Kaynak: TÜİK (2019c)

Türkiye halen ham yağ konusunda net ithalatçı bir ülkedir. Türkiye yağlı tohumlu bitkilerin üretimi yönünden yeterli potansiyele sahip olmasına rağmen, üretim istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Bu durum Türkiye'de önemli oranda bitkisel yağ açığı oluşmasına ve döviz kaybına sebep olmaktadır. Yapılan hesaplamalara göre ülkemizde işlenebilir tarım alanlarının ancak %5'lik kısmında yağlı tohum üretimi yapılmaktadır. Bu da ülkemizde olan talebi karşılamaya yeterli olmamaktadır (Anonim, 2016).

Yapılan projeksiyonlara göre; 2030 yılında yağlık ayçiçeği üretim miktarının 2,3 milyon ton, ayçiçeği tüketim miktarının 3,6 milyon ton, ayçiçeği ithalatının ise ortalama 1,1 milyon ton seviyesine yükseleceği tahmin edilmektedir. Aynı araştırmada, ayçiçeği fiyatlarındaki 1 kuruşluk artışın ayçiçeği üretimini ortalama 3.177 ton artırırken, prim ödemesindeki aynı artışın üretimi ortalama 31.771 ton artıracağı hesaplanmıştır. (Gedikoğlu, 2017). Dolayısıyla; ayçiçeği üretimini destekleyen politikaların, genel olarak ayçiçeği üreticisi çiftçilerin üretim maliyetlerini düşürerek daha etkin bir üretim yapılmasına da olanak sağlayacağı tahmin edilmektedir.

6. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

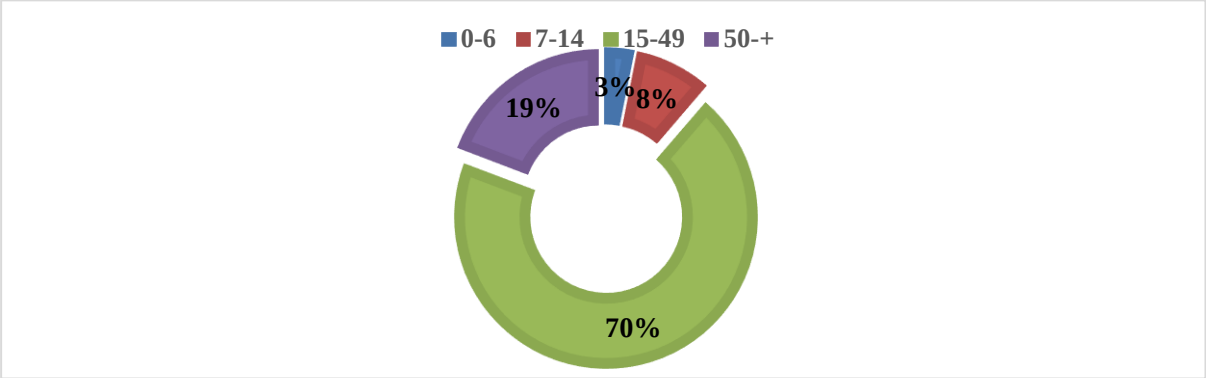
6.1. İncelenen İşletmelerde Nüfus ve İşgücü Varlığı

Bir ürünün ortaya çıkabilmesi için diğer bir deyişle mal ve hizmet üretebilmek için gerekli olan unsurlara üretim faktörleri denir. Üretim faktörleri de doğal kaynaklar, emek, sermaye ve müteşebbistir. Bu üretim faktörlerinden emek ve müteşebbis (girişimci) doğrudan insan varlığı ile alakalıdır. Tarım sektörü yukarıda sıralanan üretim faktörleriyle sıkı bir etkileşim içerisindedir. Tarım sektörü yapısı gereği emek yoğun bir sektördür. Tarım sektöründe faaliyet gösteren işletmeler diğer ekonomik sektörlerde bulunmayan; aile hayatı ve işgücü bütünleşmiş bir özellik göstermektedir. Dünyada nüfus artışına paralel olarak gıda ya gereksinim de artış gösterdiğinden tarım sektöründe de hem nitelik hem de nicelik olarak işgücüne olan talep artmaktadır. Ancak kırsalda gelirin düşük olması, eğitim, sağlık, sosyal ve kültürel ihtiyaçlara ulaşımın şehirlerde daha kolay olması, Türkiye'nin kırsal nüfusunda ciddi bir azalmaya sebep olmuştur. Bu yüzden tarım işletmelerinin nüfus yapısı artan göç olgusuyla değişmekte ve azalmaktadır. Bu durum tarım işletmenin sürdürülebilirliğini riske sokmuş ve aile işgücünün azalmasıyla birlikte istihdamda ciddi sıkıntılar meydana gelmiştir. Tarım işletmelerinde kullanılan işgücü ve müteşebbis varlığını aile nüfusu meydana getirmektedir. Bu yüzden tarım işletmelerinde nüfus işletmenin geleceği için büyük önem arz etmektedir.

Çalışma kapsamında Konya ili Çumra ilçesinde yağlık ayçiçeği üretim faaliyetinde bulunan üreticilerin demografik yapıları incelenmiştir. İncelenen tarım işletmeleri nüfusunun cinsiyet ve yaşa göre dağılımı Tablo 6.1'de verilmiştir. Bu çalışmada tarım işletmeleri 3 gruba ayrılarak incelenmiş ve 0-75 dekar araziye sahip olan işletmeler küçük ölçekli işletmeler, 76-250 dekar araziye sahip olan işletmeler orta büyük ölçekli işletmeler ve 250-+ dekar araziye sahip olan işletmeler büyük ölçekli işletmeler olarak adlandırılmıştır. İncelenen işletmelerde İşletme başına nüfus varlığı 5,11 kişidir. İşletmelerin büyüklüğü arttıkça kişi sayısıda artmakla birlikte nüfus varlığı birinci tabakada yer alan küçük ölçekli işletmelerde 4,50 kişi, orta ölçekli işletmelerde 4,71 kişi ve büyük ölçekli işletmelerde ise 5,52 kişi olarak belirlenmiştir. Tablodan görüldüğü gibi işletme büyüklüğünün artmasına bağlı olarak nüfus varlığı yükselmektedir. Bu durum küçük ölçekli işletmelerin dışarıya daha fazla göç verdiğini göstermektedir. İncelenen tarım işletmelerinde kadın ve erkek nüfus oranı incelendiğinde; küçük ve büyük ölçekli işletmelerde kadın nüfusun, erkek nüfusundan fazla olduğu, orta ölçekli işletmelerde ise erkek nüfusun kadın nüfusundan fazla olduğu görülmektedir.

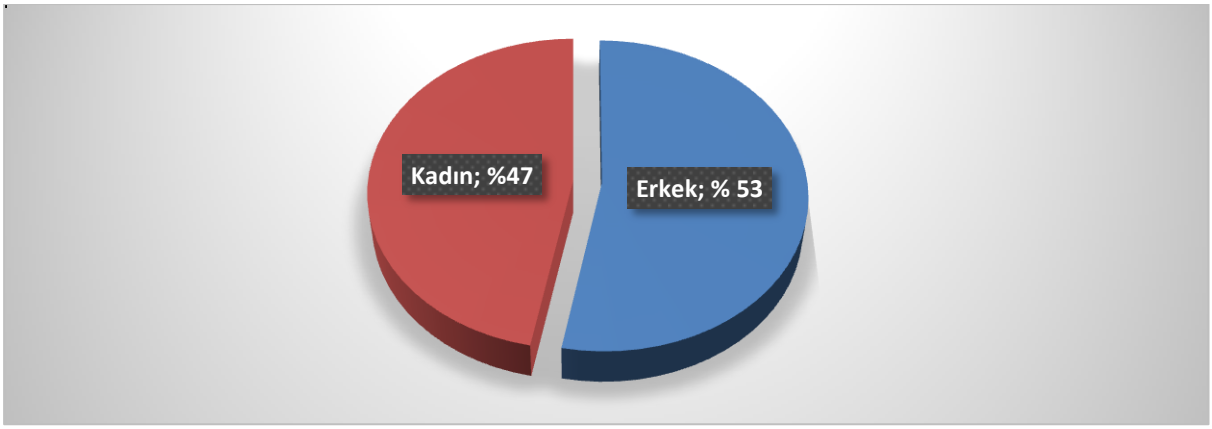
Grafik 6.1'de görüldüğü üzere, incelenen tarım işletmelerinin 0–6 yaş aralığında %3,15, 7–14 yaş aralığında %8,20, 15–49 yaş aralığı %69,40 ve 50 yaş ve üstünde %19,24

nüfus varlığına sahip olduğu görülmektedir.

Grafik 6.1. İncelenen işletmelerde nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı (%)

Tablo 6.1'de görüleceği üzere incelenen tarım işletmelerinde nüfusun genel ortalamasını %69,40'lık oran ile 15–49 yaş aralığındaki kadın ve erkeklerden oluşturmaktadır. Bu oran incelenen tarım işletmelerdeki aktif işgücü potansiyelini belirlemektedir. İncelenen tarım işletmelerinde dinamik işgücü potansiyelinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır. 15-49 yaş aralığında yer alan kadın ve erkek sayısının oransal dağılımı incelendiğinde aktif işgücü potansiyelinde kadınların oranının erkeklerin oranından az olduğu görülmektedir. Grafik 6.2'de görüldüğü üzere incelenen işletmelerin cinsiyete göre dağılımına bakıldığında %46,92'si kadın, %53,08'i erkek nüfusundan oluştuğu tespit edilmiştir.

Grafik 6.2. İncelenen işletmelerde nüfusun cinsiyete göre oransal dağılımı

Çelik ve Direk (2008), Konya ili Meram ve Ereğli ilçelerinde havuç üretimi yapan tarım işletmelerinde yaptıkları çalışmada işletme büyüklük gruplarında ortalama nüfus miktarı 5 ila 7 kişi arasında değişmekte olup işletmeler ortalamasında 6,37 kişi olarak tespit etmişlerdir. İşletmeler ortalaması olarak nüfusun yaş gruplarına göre dağılımında ise nüfusun %14,13'ü 0-6 yaş grubunda, %22,45'i 7-14 yaş grubunda, %51,81'i 15-49 yaş grubunda,

%11,61'i 50 ve yukarı yaş grubunda yer aldığı belirlenmiştir. Ayrıca işletmeler ortalaması olarak nüfusun %49,13'unu kadın ve %50,87'sini ise erkek nüfusun oluşturduğu tespit edilmiştir.

Peker ve Oğuz (2008), Konya ili Çumra ilçesinde domates üreten tarım işletmelerinde ile yaptıkları çalışmada işletme ortalamasında nüfus varlığını 5,55 kişi olarak belirlemişlerdir. İncelenen tarım işletmelerinin toplam nüfus varlığının %51,82'si erkeklerden, %48,12'si kadınlardan oluşmaktadır.

Erol (2008), Konya ili Çumra ilçesinde mısır üretimi yapan tarım işletmeleriyle yaptığı çalışmada işletme başına düşen ortalama nüfus 8,56 bulunmuştur. Bu nüfusun %61'ini erkek, %39'unu kadın nüfustan oluşmaktadır. Yaş gruplarına göre ise %28,74'ünü 15–49 yaş, %1,56'sını 7–14 yaş, %7,01'ini 0–6 yaş ve %28,04'ünü 50 yaş üzeri nüfus oluşturmaktadır. 7 yaş ve üzeri çalışan nüfus ortalama nüfusun %93'ünü oluşturduğu tespit edilmiştir.

Bayramoğlu (2013), Konya ili Akşehir ilçesinde kiraz yetiştiriciliği yapan tarım işletmeleri ile yaptığı çalışmada tarım işletmelerinin 0-6 yaş aralığında %5,10, 7-14 yaş aralığında %11,46, 15-49 yaş aralığında %50,32 ve 50 yaş ve üzerinde %33,12 nüfus varlığına sahip olduğu görülmektedir.

Çelik ve Turhan (2014), Konya'da arıcılık işletmelerine yönelik yaptıkları çalışmada, işletmeler genelinde, işletme yöneticilerinin %40'ı ilkokul, %24,44'ü ortaokul, %22,22'si lise ve %13,34'ü ise üniversite düzeyinde eğitim aldığı belirlenmiştir.

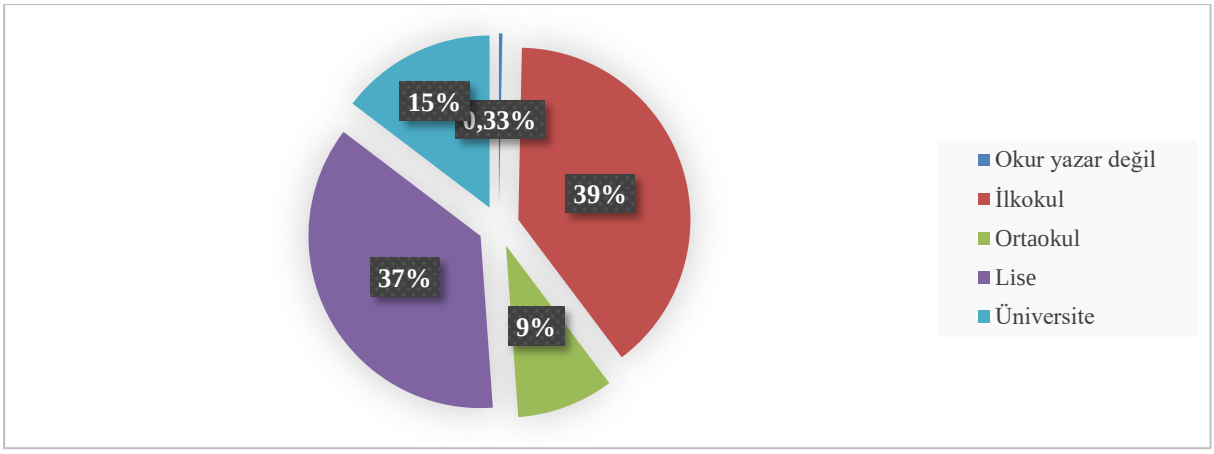
Karakuş (2017) tarafından Konya ili Çumra ilçesinde incelediği tarım işletmelerinde, işletme birimine düşen nüfus sayısını 4,38 kişi olduğunu ve bunun %57,45'inin erkek, %42,55'inin kadın nüfustan oluştuğunu tespit etmiştir.

Bozdemir (2017), Konya ili Altınekin, Çumra, Karapınar ve Karatay ilçelerinde yaptığı çalışmada incelenen tarım işletmelerinin 0–6 yaş aralığında %9,68, 7–14 yaş aralığında %15,53, 15–49 yaş aralığı %51,42 ve 51 yaş ve üstünde %23,37 nüfus varlığına sahip olduğu tespit edilmiştir.

Erdoğan (2018), Konya ili Çumra ilçesinde tarımsal üretim yapan üreticilerle yaptığı çalışmada incelenen işletmeler ortalamasında, yaş gruplarına göre dağılımında nüfusun; %8,62'si 0-6 yaş, %13,54'ü 7-14 yaş, %61,16'sı 15-49 yaş ve %16,69'u 50 -+ yaş grubundan oluştuğunu belirlemiştir. İncelenen işletme gruplarına göre 0-75 ölçekli işletmelerin toplam nüfusu 5,25, 76-200 ölçekli işletmelerin toplam nüfusu 5,13 ile 201 ve üzeri ölçekli işletmelerin nüfusu 5,84 olarak bulunmuştur. İşletmeler ortalamasına göre nüfus sayısı ise 5,41 olarak tespit edilmiştir. Yapılan bu çalışmada aktif nüfus olarak adlandırılan 15-49 yaş grubu, işletmeler ortalamasında % 61,16 ile ilk sırada iken 50 yaş ve üzeri nüfus % 16,69 ile

ikinci sırada bulunmuştur.

Eğitim düzeyinin düşük olması işletme de alınacak kararları olumsuz etkileyeceği için başarı düzeyini düşürecektir. Üretimden pazarlamaya işletmenin her türlü faaliyetinde doğru veri ile doğru kararlar almak işletme gelirini olumlu şekilde etkileyecektir. Buna göre yanlış alınan kararlar işletme geliri üzerinde olumsuz etki yaratacaktır. Bu yüzden eğitim ve işletme geliri arasında doğru orantı söz konusudur denilebilir. Buna göre; grafik 6.3'de incelenen tarım işletmeleri nüfusunun eğitim durumu hakkında elde edilen veriler sunulmuştur. İncelenen işletmelerde eğitim düzeyinin hesaplanmasında 0-6 yaş aralığındaki nüfus dahil edilmemiştir. İşletmeler ortalamasında nüfusun % 0,33' ü hiç okuma- yazma bilmemektedir. Nüfusun % 38,07'si ilkokul, % 9,12'si ortaokul, %36,48'i lise ve % 14,66'sı üniversite mezunudur. Üniversite mezunu olanların oranı küçük ölçekli işletmelerde %8,57, orta ölçekli işletmelerde %9,38 iken büyük ölçekli işletmelerde %18,75'dir. Lise mezunu olanların oranı küçük ölçekli işletmelerde % 42,86, orta ölçekli işletmelerde % 39,58 iken, büyük ölçekli işletmelerde % 33,52'dir. Ortaokul mezunu olanların oranı küçük ölçekli işletmelerde % 14,29, orta ölçekli işletmelerde % 7,29 ve büyük ölçekli işletmelerde ise % 9,09'dur. İlkokul mezunu olan nüfus ise küçük ölçekli işletmelerde %34,29, orta ölçekli işletmelerde 43,75 ve büyük ölçekli işletmelerde % 38,07 olarak tespit edilmiştir.

Grafik 6.3. İncelenen tarım işletmeleri ortalamasında eğitim durumu oranları (%)

Araştırmada arazi genişği arttıkça üniversite okumuş birey oranının da arttığı görülmektedir (Tablo 6.1). Eğitim düzeyi, çiftçilerin yenilikleri takip etmelerinde, gerekli bilgi kaynaklarına ulaşma ve bu bilgileri üretimde uygulamada ve yenilikleri kullanmada risk alma gibi birçok konuda etkili bir kıstastır. Ayrıca eğitim düzeyinin yüksek olması yağlık ayçiçeği üretimi açısından sağlanan desteklemelerin takip edilmesi, yeniliklerden haberdar

olma ve yağlık ayçiçeği üretiminde bu yeni bilgi ve teknikleri kullanma bakımından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Eğitim düzeyiyle ilgili, Taluğ (1975) Ankara ili Polatlı ilçesinde yapılmış bir araştırmada, çiftçilerin eğitim durumunun, teknolojik yeniliklerin benimsenmesi üzerinde etkili bir faktör olduğu tespit edilmiştir. İncelenen işletmelerde eğitim durumuna bakıldığında bu işletmelerin yarısı lise ve üniversite mezunu (yüzde %52) durumundadır. Eğitim düzeyinin bu işletmelerde yarıdan fazlasında lise ve üstü seviyede olması işletmede yetiştirilen tüm ürünlere de olumlu yönde etkisi olacağı kaçınılmazdır.

Oğuz ve Mülayim (1997), Konya ilindeki çalışmasında inceledikleri işletmelerde ortalama nüfusun; büyük bir bölümü olan %72,87'si ilkokulda okuyan veya mezunlardan, %20,53'ü ortaokul ve lisede okuyan veya mezunlardan, %3,96'sı okuma-yazma bilmeyenlerden, %0,68'i de yüksekokulda okuyan veya mezunlardan oluştuğunu belirlemişlerdir.

Çelik ve Direk (2008), Konya ili Meram ve Ereğli ilçelerinde havuç üretimi yapan tarım işletmeleri ile yaptıkları çalışmada işletmelerde ortalaması olarak ise nüfusun %1,08'i okur-yazar, %68,92'si ilkokul mezunu veya ilk okulda okuyan, %18,11'i ortaokul mezunu veya ilköğretim 5.sınıf üzeri okuyan, %10,27'si lise mezunu veya okuyan ve %1,62'si ise üniversite mezunu veya üniversitede okuyan nüfustan oluştuğu tespit edilmiştir.

Oğuz ve ark. (2012); Konya ili Tarım Havzalarında Tarım İşletmelerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı Arazi ve Gelir Dağılımı adlı çalışmada yöre nüfusunun %50,77'sinin erkek ve %49,23'ünün kadın nüfusundan oluştuğu belirtilmiştir. Bununla beraber incelenen tarım havzalarında nüfusun yaklaşık %72,00'sinin ilkokul ve ortaokul mezunu olduğu ortaya konmuştur.

Üçpınar (2016), Konya ili Derbent ilçesinde yaptığı çalışmada incelediği tarım işletmelerindeki nüfusun %42,94'ünü ilkokul, %28,22'sini ortaokul, %14,11'ini lise ve %4,91'ini üniversite mezunu olarak belirlemiştir.

Karakuş (2017), Konya ili Çumra ilçesinde araştırma yapılan işletmelerdeki nüfusun %58,71'i ilköğretimde okuyan veya mezun olanlardan, %37,17'si ortaöğretimde okuyan veya mezun olanlardan ve %4,12'si ise üniversite okuyan veya mezunlarından oluştuğunu tespit etmiştir.

Özaydın ve Çelik (2020), Konya ili Çumra ilçesinde tarım işletmelerine yönelik yaptıkları çalışmada işletmeler ortalamasında işletme yöneticilerinin %56,58'inin ilkokul, %14,47'sinin ortaokul, %25,00'inin lise ve %3,95'inin lisans mezunu olduğunu tespit etmişlerdir.

Tablo 6.1. İncelenen tarım işletmelerinde nüfus varlığı

İşletme Büyüklük Grupları (da)	Yaş Grupları																			
	0-6				7-14				15-49				50-+				Toplam			
	E	K	Toplam		E	K	Toplam		E	K	Toplam		E	K	Toplam		E	K	Toplam	
			E+K	Oran			E+K	Oran			E+K	Oran			E+K	Oran			E+K	Oran
0-75	0,00	0,13	0,13	2,78	0,13	0,00	0,13	2,78	2,25	1,25	3,50	77,78	0,50	0,25	0,75	16,67	2,88	1,63	4,50	100
76-250	0,05	0,10	0,14	3,03	0,14	0,24	0,38	8,08	1,33	1,76	3,10	65,66	0,57	0,52	1,10	23,23	2,10	2,62	4,71	100
251-+	0,03	0,15	0,18	3,30	0,18	0,33	0,52	9,34	2,03	1,82	3,85	69,78	0,61	0,36	0,97	17,58	2,85	2,67	5,52	100
İşletmeler Ortalaması	0,03	0,13	0,16	3,15	0,16	0,26	0,42	8,20	1,82	1,73	3,55	69,40	0,58	0,40	0,98	19,24	2,60	2,52	5,11	100

Tablo 6.2. İncelenen tarım işletmelerinde nüfusun eğitim durumu

İşletme Büyüklük Grupları (da)	Eğitim Durumu																							
	Okuryazar Değil				İlkokul				Ortaokul				Lise				Üniversite				Toplam			
	E	K	Toplam		E	K	Toplam		E	K	Toplam		E	K	Toplam		E	K	Toplam		E	K	Toplam	
			E+K	Oran			E+K	Oran			E+K	Oran			E+K	Oran			E+K	Oran			E+K	Oran
0-75 da	0,00	0,00	0,00	0,00	0,75	0,75	1,50	34,29	0,38	0,25	0,63	14,29	1,50	0,38	1,88	42,86	0,25	0,13	0,38	8,57	2,88	1,50	4,38	100,00
76-250 da	0,00	0,00	0,00	0,00	0,86	1,14	2,00	43,75	0,24	0,10	0,33	7,29	0,62	1,19	1,81	39,58	0,33	0,10	0,43	9,38	2,05	2,52	4,57	100,00
251-+ da	0,03	0,00	0,03	0,57	0,94	1,09	2,03	38,07	0,27	0,21	0,48	9,09	0,91	0,88	1,79	33,52	0,67	0,33	1,00	18,75	2,82	2,52	5,33	100,00
Ortalama	0,02	0,00	0,02	0,33	0,89	1,06	1,95	39,41	0,27	0,18	0,45	9,12	0,89	0,92	1,81	36,48	0,50	0,23	0,73	14,66	2,56	2,39	4,95	100,00

Ağızan (2018), Tarımsal Sulama Sistemlerinin Karşılaştırmalı Yatırım Analizi; Konya ili Çumra ilçesi Örneği adlı çalışmasında incelediği işletmelerdeki nüfusun %55,92'sini ilkokul, %13,51'ini ortaokul, %21,09'unu lise ve %7,58'ini üniversite mezunu olarak tespit etmiştir. Bununla birlikte incelediği işletmelerde nüfusun %1,42's okur-yazar değil iken %0,47'ini okur-yazar olarak tespit etmiştir.

Erdoğan (2018), Konya ili Çumra ilçesinde yapmış olduğu araştırmada incelediği işletmelerin ortalamasına göre eğitim durumunu; %60,81'i ilkokul mezunu, %11,56'sı ortaokul, %19,29'u lise, %5,05'i ise yüksekokul mezunu ve %3,29'unu ise okuma yazma bilmeyenler olarak tespit etmiştir.

Tablo 6.3'te incelemeye alınan tarım işletmelerindeki aile işgücü varlığını hesaplamak amacıyla "Erkek İşgücü Birimi" (EİB) dikkate alınmıştır. EİB; bir ergin erkek işçinin (15–49 yaş aralığında) günde ortalama 10 saat, yılda ortalama 300 gün çalışması durumunu ifade eden işgücü birimidir (Aras, 1988).

İşletmelerin sahip olduğu aile işgücünün cinsiyetler açısından dağılımı Tablo 6.3'te verilmiştir. Yaş grupları itibari ile bakıldığında toplam işgücü içerisinde en fazla pay % 78,64 ile aktif nüfus denilen 15-49 yaş arası grup oluşturmaktadır. Bu durum incelenen işletmelerin işgücü potansiyelinin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu oranı % 16,07 ile 50 yaş üstü, % 5,29 ile 7-14 arası yaş grubu izlemektedir.

İncelenen tarım işletmelerinin sahip olduğu aile işgücü varlığı ortalaması 3,96 EİB'dir. Bu ortalamanın 2,34'ünü (%59,09) erkek işgücü, 1,63'ünü (%41,16) kadın işgücü oluşturmaktadır (Tablo: 6.4).

Tablo 6.3. İncelenen tarım işletmelerinin aile işgücü varlığı (EİB)

İşletme Büyüklük Grupları (da)	Aile İşgücü Durumu															
	7-14				15-49				50-+				Toplam			
	E	K	Toplam		E	K	Toplam		E	K	Toplam		E	K	Toplam	
			E+K	Oran			E+K	Oran			E+K	Oran			E+K	Oran
0-75	0,06	0,00	0,06	1,67	2,25	0,94	3,19	85,00	0,38	0,13	0,50	13,33	2,69	1,06	3,75	100,00
76-250	0,07	0,12	0,19	5,39	1,33	1,32	2,65	75,08	0,43	0,26	0,69	19,53	1,83	1,70	3,54	100,00
251-+	0,09	0,17	0,26	6,01	2,03	1,36	3,39	79,15	0,45	0,18	0,64	14,84	2,58	1,71	4,29	100,00
İşletmeler Ortalaması	0,08	0,13	0,21	5,29	1,82	1,29	3,12	78,64	0,44	0,20	0,64	16,07	2,34	1,63	3,96	100,00

Tablo 6.4. İncelenen tarım işletmelerinde aile işgücü potansiyeli ve kullanım durumu (EİG)

İşletme Büyüklük Grupları (da)	Erkek İşgücü Kullanım Durumu					
	İşletmelerde Kullanılan Aile İşgücü		Atıl Aile İşgücü		İşletmede Kullanılabilir Aile İşgücü	
	EİG	Oran	EİG	Oran	EİG	Oran
0-75	320,00	30,48	730,00	69,52	1050,00	100,00
76-250	330,00	33,33	660,00	66,67	990,00	100,00
251-+	342,88	28,56	857,73	71,44	1200,61	100,00
İşletmeler Ortalaması	335,56	30,24	774,27	69,76	1109,84	100,00

İşgücü potansiyeli işletme grupları itibari ile değerlendirildiğinde küçük ölçekli işletmelerde 2,69 erkek (%71,73) ve 1,06 kadın (%28,27) olmak üzere toplam 3,75 EİB aile işgücü varlığına, orta ölçekli işletmelerde 1,83 erkek (%51,69) ve 1,70 kadın (%48,02) olmak üzere toplam 3,54 EİB aile işgücü varlığına ve büyük ölçekli işletmelerde 2,58 erkek (%60,14) ve 1,71 kadın (%39,86) olmak üzere toplam 4,29 EİB aile işgücü varlığına sahip olduğu görülmektedir (Tablo 6.3).

İncelenen işletmelerde kadın işgücünün oranının yüksek olması kırsalda kadının önemini ortaya koymaktadır. Kırsalda kadının emeği, hane içi tüketimle birlikte pazar için ürün elde ederek tarımsal sistemin devamlılığını sağlarken ailenin ekonomik refahının geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır (Hablemitoğlu, 1998).

İncelenen tarım işletmelerinde işletmede potansiyel çalışma süresi 335,56 EİG olarak hesaplanmıştır. İncelenen işletmelerde işletme potansiyeli ortalama 774 EİG olarak hesaplanmış ve bunun %69,76'sının atıl işgücü olduğu tespit edilmiştir. Aile işgücü potansiyeli işletme gruplarına göre farklılık göstermektedir. Büyük ölçekli işletmelerde aile işgücü potansiyeli 857,53 EİG olarak tespit edilmiştir. Bu değerin %71,44'ünü atıl işgücü, %28,56'sı işletmede kullanılan aile işgücünü oluşturmaktadır. Orta ölçekli işletmelerde atıl işgücü oranı %66,67, kullanılan işgücü oranı ise %33,33 olarak bulunmuştur. Küçük ölçekli işletmelerde ise işgücünün % 69,12'sini atıl işgücü, % 30,48'ini de kullanılan işgücü olarak tespit edilmiştir (Tablo 6.4).

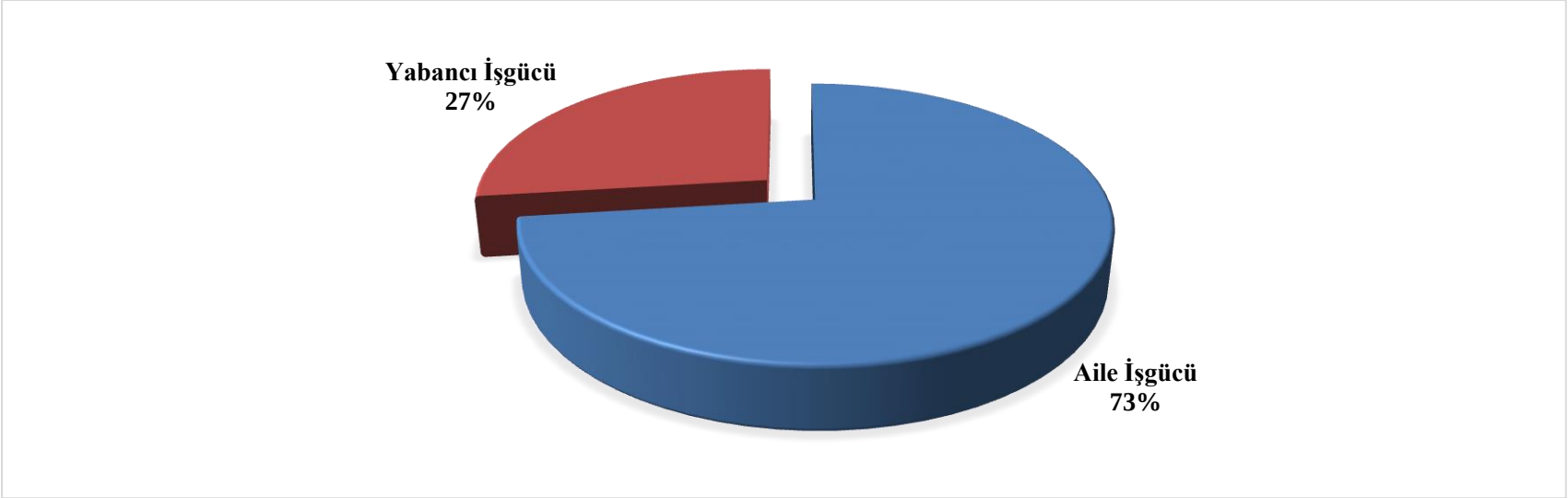
İncelenen tarım işletmelerin aile işgücü ve yabancı işgücü kullanımı EİG cinsinden toplam işgücü içerisindeki oranları Tablo 6.5'de verilmiştir. İncelenen işletmelerin sahip olduğu toplam işgücü varlığı 321,14 EİG'dir.

İncelenen tarım işletmelerinde aile işgücü ve yabancı işgücünün oransal dağılımı Grafik 6.4'te verilmiş olup burada işletmelerin %73'ü aile işgücü ile faaliyetlerini sürdürürken %27'si de üretim sürecinde yabancı işgücü kaynağından faydalandığı belirlenmiştir.

İncelenen tarım işletmelerinde kullanılan işgücü durumuna baktığımızda küçük ölçekli işletmelerde %99,65 oranında aile işgücü, %0,35 oranında yabancı işgücü, orta ölçekli işletmelerde % 80,21 aile işgücü, %19,79 oranında yabancı işgücü, büyük ölçekli işletmelerde ise %65,51 aile işgücü, %34,49 oranında yabancı işgücü kullanıldığı ortaya çıkarılmıştır. Tablo 6.6'dan da anlaşılacağı üzere işletme büyüklüğü arttıkça yabancı işgücü kullanımı da artmaktadır. Araştırma ile elde edilen bu olgu bize işletme büyüklüğü ile kullanılan yabancı işgücü arasında doğru bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Tablo 6.5. Aile ve yabancı işgücünün işletmelerde kullanım durumu (EİG)

İşletme Büyüklük Grupları (da)	İşletmelerde Kullanılan Aile İşgücü		İşletmelerde Kullanılan Yabancı İşgücü						İşletmelerde Kullanılan Toplam İşgücü	
	Toplam E+K	%	Daimi (E)	%	Geçici (E)	%	Toplam (D+G)	%	Toplam (Aile İşgücü+D+G)	%
0-75	320,00	99,65	0,00	0,00	1,14	0,35	1,14	0,35	321,14	100,00
76-250	330,00	80,21	75,95	18,46	5,47	1,33	81,42	19,79	411,42	100,00
251-+	342,88	65,51	173,33	33,12	7,19	1,37	180,52	34,49	523,40	100,00
İşletmeler Ortalaması	**335,56**	73,05	**117,98**	25,68	**5,83**	1,27	**123,81**	26,95	**459,37**	**100,00**

Grafik 6.4. İncelenen tarım işletmelerinde aile işgücü ve yabancı işgücünün oransal dağılımı

Büyük ölçekli işletmelerde ürün çeşitliliğinin artması, çalışma alanlarının büyümesi ve değişmesi gibi nedenlerle yabancı işgücüne daha çok gereksinim vardır.

Aksoyak (2004), Konya ili Sarayönü ilçesi Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Planlaması isimli çalışmada 15–65 yaş grubu, nüfusun esas kaynağını oluşturarak işletmeler ortalamasında yer alan toplam nüfusun %67,34'ünü oluşturduğu bulunmuştur. 7–17 yaş grubu ise işletmeler ortalamasında yer alan toplam nüfusun %17,44'ünü temsil etmektedir. Çalışmada işletmeler ortalamasında okuma yazma seviyesi incelendiğinde 7 yaş ve üzerinde bu oranın %91,96'lık bir paya sahip olduğu tespit edilmiştir. Aynı çalışmada incelenen tarım işletmelerinde; işletme başına düşen toplam işgücü varlığı 3,61 EİB'dir. İşletmeler ortalamasında mevcut işgücü biriminin % 81,16'sı 15–64 arası yaş grubundan, %11,91'i 7–14 arası yaş grubundan ve %6,93'ü 64 yaş ve üzeri yaş grubundan oluşmaktadır. Sarayönü İlçesinde yapılan çalışmada 3,61 EİB bulunan işletme başına düşen mevcut işgücü varlığı ile bu çalışmada işletme başına düşen mevcut işgücü (3.96 EİB) varlığı kıyaslandığında çok büyük bir farkın olmadığı görülmüştür.

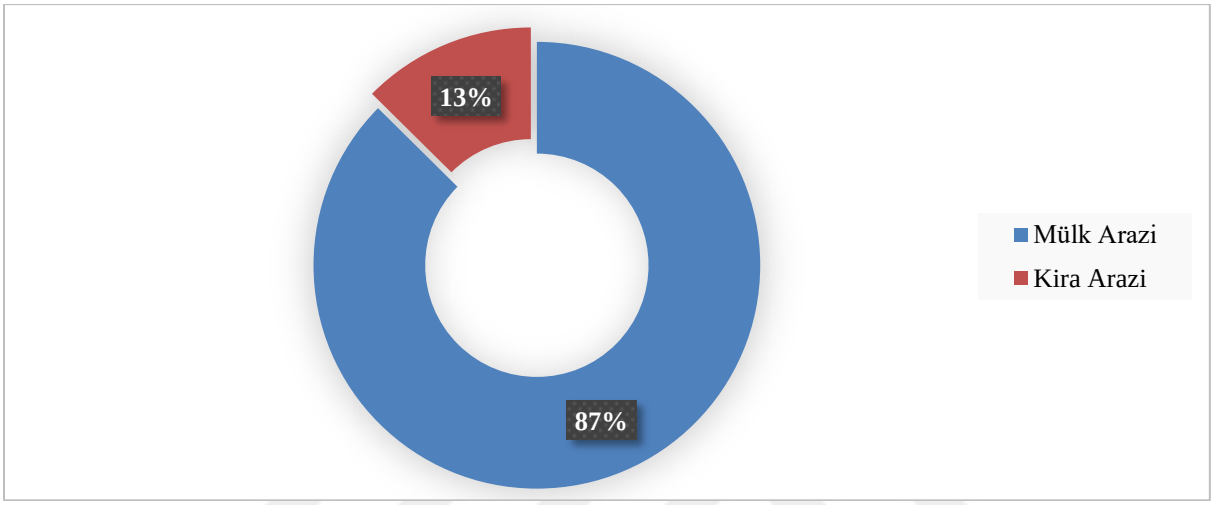
6.2. İncelenen İşletmelerde Arazi Varlığı, Tasarruf Şekli ve Üretim Deseni

İncelenen tarım işletmelerinde işletme başına 320,33 dekar arazi düştüğü görülmektedir. Küçük ölçekli işletmelerde bu miktar 52,75 dekar olurken, orta ölçekli işletmelerde 138,12 dekar ve büyük ölçekli işletmelerde 501,15 dekar olarak belirlenmiştir. Çalışmada sadece mülk ve kira arazilerine rastlanılmış olup ortak araziye rastlanılmamıştır. Toplam işletme arazisi içinde mülk arazinin oranı % 87,41 olurken, kiraya tutulan arazinin oranı % 12,59 olarak belirlenmiştir. Toplam işletme arazisi içerisinde mülk arazisi kullanımı incelendiğinde en büyük oranın % 45,50 ile küçük ölçekli işletmelere ait olduğu görülmektedir. İşletme ölçeği büyüdükçe kiraya tutma oranı düşmektedir. Bunun yanı sıra tüm tabakalarda mülk arazi kullanım oranı yüksektir. Tablo 6.6'den de görüleceği üzere incelenen işletmelerde kiraya tutulan arazi oranının % 12,59 gibi düşük düzeyde olması bu işletmelerin karlılığını olumlu yönde etkileyeceği söylenebilir.

Tablo 6.6. İncelenen tarım işletmelerinde arazi tasarruf şekli

İşletme Büyüklük Grupları (da)	**Arazi Tasarruf Şekli**				**Toplam işletme arazisi**	
	Mülk arazi		**Kiraya tutulan arazi**			
	da	%	da	%	da	%
0-75	28,75	54,50	24,00	45,50	52,75	100,00
76-250	120,36	87,14	17,77	12,86	138,12	100,00
250-+	478,88	95,56	22,27	4,44	501,15	100,00
İşletmeler Ortalaması	299,36	87,41	20,97	12,59	320,33	100,00

İncelenen işletmeler ortalamasında arazi varlığının tasarruf şeklinin oransal dağılımı Grafik 6.5'de verilmiştir. Buna göre işletmelerin %87,41'i üretim sürecinde mülk arazi kullanırken, %12,59'u kiralık arazilere işletmesinde yer vermekte olduğu belirlenmiştir. Mülk arazinin işletmelerde oransal olarak yüksek olması işletmenin karlılığını olumlu etkilemekte borçlanmaya bağlı oluşacak faiz masraflarının da azalmasını beraberinde getirerek işletmenin sürdürülebilirliğini arttıracaktır.

Grafik 6.5. İncelenen işletmelerde arazi varlığının tasarruf grafiklerine göre oransal dağılımı

İncelenen işletmelerde ortalama parsel sayısı ve parsel büyüklüğü tespit edilmiş olup Tablo 6.7'de bu değerler verilmiştir. Bu sonuçlara göre işletme başına 4,10 adet parsele ve 56,20 dekar ortalama parsel büyüklüğüne sahip olduğu belirlenmiştir. Bu durum işletme ölçeklerine göre farklılık arz etmektedir. Araştırma bölgesinden elde edilen sonuçlarla Türkiye genelindeki ortalama parsel büyüklüğü birbirine yakınlık göstermektedir.

Tablo 6.7. İncelenen tarım işletmelerinin ortalama parsel sayısı ve büyüklüğü

Arazi Durumu	**İşletme Büyüklük Grupları (da)**			
	0-75	**75-250**	**251-+**	İşletmeler Ortalaması
İşletme arazisi (da)	52,75	138,12	501,15	230,67
Ortalama parsel sayısı (adet)	2,93	1,97	4,25	4,10
Ortalama parsel büyüklüğü (da)	18,00	70,11	117,90	56,20

Bölgede sulama imkânlarının yüksek olması ve modern sulama sistemlerinin yaygın olarak kullanılması sonucunda farklı üretim desenleri ortaya çıkmaktadır. Ayrıca işletme ölçeğinin artmasına paralel olarak daha yüksek gelir elde edilebilen ürünler ekilebilmektedir. Araştırmaya dahil tarım işletmelerinde toplam arazi içinde en büyük orana sahip ürün %36,37 ile dane mısır olarak tespit edilmiştir. İşletme büyüklükleri açısından da işletme ölçeği büyüdükçe dane mısır ekim alanlarının arttığı görülmektedir. Dane mısırdan sonra en çok ekilen ürün yağlık ayçiçeği olarak belirlenmiştir. Üreticiler daha fazla kazanmak için buğday ve arpa gibi ürünlerin üretim alanını sınırlandırıp dekara daha yüksek getirisi olan dane mısır, ayçiçeği ve şeker pancarı gibi ürünlere yönelmektedir.

Bayaner (1995), Konya ilinde buğday üretimi yapan tarım işletmeleri ile yapılan çalışmada işletme arazisinin %79,01'inin mülk arazisinden, %20,99'unun kiraya ve/veya ortağa tutulan arazilerden oluştuğu belirtmiştir.

Oğuz (1991) tarafından Konya ilinde yapılan çalışmada 253,63 da olan ortalama işletme arazi genişliğinin %95,32'sinin mülk arazisinden ve %4.32'sinin kiraya ve/veya ortağa tutulan arazilerden oluştuğu ifade edilmiştir.

Aksoyak (2004), Konya İli Sarayönü İlçesi Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Planlaması adlı çalışmasında işletme arazilerinin büyüklüğünü 242,54 da olarak belirlemiştir. İşletmeler ortalamasında arazilerin %77,16'sı mülk arazi, %7,20'si ortağa tutulan arazi ve %15,64'ü de kiralanan arazilerden oluştuğunu tespit etmiştir. Arazi mülkiyet yapısı ile ilgili sonuçlar hemen hemen birbirine paraleldir ve arazinin üreticiler için ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Çelik ve Direk (2008), Konya ili Çumra ilçesinde havuç üretimi yapan tarım işletmeleri için yaptıkları araştırmada işletmeler ortalamasında işletme başına düşen arazi miktarı 24,67 ha olarak belirlenmiştir. Kiraya tutulan arazinin işletme arazisi içindeki payı işletmeler ortalamasında %49,41 olarak belirlenmiştir.

Peker ve Oğuz (2008), Konya ili Çumra ilçesinde domates üretimi yapan tarım işletmeleri için yaptıkları analizlerde incelenen işletmelerin ortalama parsel büyüklüğünü 18,99 da olarak hesaplamışlardır. İnceledikleri bu tarım işletmelerinin arazi tasarruf şekillerini ise %62,25'i kira, %37,75'i mülk arazi olarak belirlemişleridir.

Tanrıverdi ve Çelik (2016), Konya ili Çumra ilçesinde tarım işletmeleri ile yaptığı çalışmada incelenen işletmelerde, 151 dekardan küçük işletme büyüklük gruplarında mülk araziye dayalı bir üretim yapılırken, 151 ve üzeri işletme büyüklük grubunda %11.38 oranında kiraya tutulan arazi olduğu tespit edilmiştir. İncelenen işletmelerde işletmeler ortalaması olarak arazi varlığı 183.60 da olarak hesaplanmış, bunun %90.80'ini mülk arazi,

%9.20'sini ise kiraya tutulan araziler oluşturmuştur.

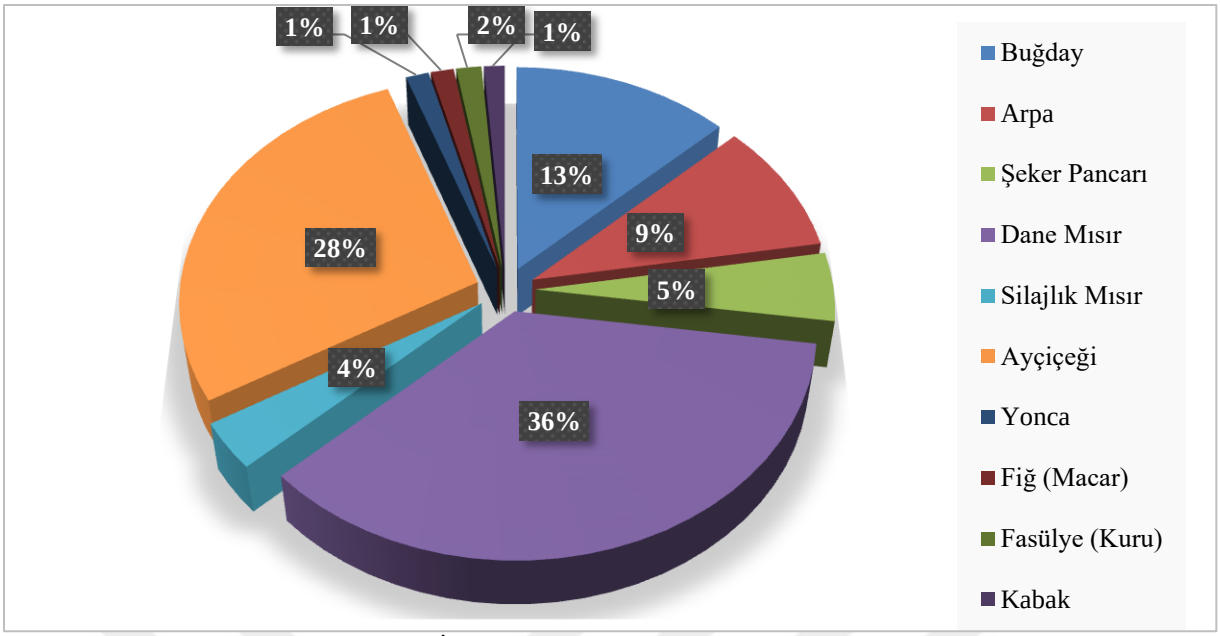
Yapılan araştırmada sebzelik, meyve arazisi ve bağ arazisi olan işletmeye rastlanmamıştır. İşletme arazilerinin tamamının tarla arazilerinden oluştuğu belirtilmiştir. Tarla arazisinde yetiştirilen ürünler, buğday, arpa, şekerpancarı, dane mısır, silajlık mısır, ayçiçeği, yonca, kuru fasülye, nohut ve çerezlik kabaktır. İncelenen işletmelerde tarla arazisine uygulanan üretim deseni Tablo 6.8'de verilmiştir.

İncelenen işletmelerde toplam işletme arazisinin %36,37'inde dane mısır, %32,82'sinde yağlık ayçiçeği, %11,79'unda buğday, %10,19'unda arpa, %5,58'inde şeker pancarı, %1,44'ünde kuru fasulye, %0,61'inde silajlık mısır, %0,61'inde yonca, %0,30'unda macar fiği, %0,29'unda çerezlik kabak yetiştiriciliği yapılmaktadır.

Bozdemir (2017), tarafından Konya ili Altınekin, Çumra, Karapınar ve Karatay ilçelerinde yapılan araştırmada işletme arazilerinin %41,22'sinde mısır, %23,09'unda buğday, %11,50'sinde şeker pancarı, %5,68'inde arpa, %3,37'sinde silaj mısır, %2,84'ünde fasulye, %2,42'sinde yonca, %0.10'unda kenevir, %0,08'inde aspir, %0,54'ünde fiğ, %0,08'inde domates, %0,42'sinde kabak, %0,38'inde patates yetiştirildiği saptanmıştır.

Tablo 6.8. İncelenen tarım işletmelerinin üretim deseni

Çumra								
İşletme Büyüklük Grupları	**0–75**		**76–250**		**251-+**		**Ortalama**	
	Da	**(%)**	**Da**	**(%)**	**Da**	**(%)**	**Da**	**(%)**
Buğday	0	0	12,69	9,19	81,70	16,30	47,78	11,79
Arpa	7,63	14,45	12,84	9,29	48,73	9,72	31,27	10,19
Şeker Pancarı	1,63	3,08	11,48	8,31	22,27	4,44	15,95	5,58
Dane Mısır	13,75	26,07	46,86	33,92	202,61	40,43	125,48	36,37
Silajlık Mısır	0,00	0,00	0,00	0,00	5,73	1,14	3,05	0,61
Ayçiçeği	27,25	51,66	51,07	36,98	128,33	25,61	89,12	32,82
Yonca	2,50	4,74	0,00	0,00	0,00	0,00	0,32	0,61
Fiğ (Macar)	0,00	0,00	1,24	0,90	0,00	0,00	0,42	0,30
Fasulye (Kuru)	0,00	0,00	1,95	1,41	9,03	1,80	5,47	1,44
Nohut	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Kabak	0,00	0,00	0,00	0,00	2,76	0,55	1,47	0,29
TOPLAM	**52,75**	**100,00**	**138,12**	**100,00**	**501,15**	**100,00**	**320,33**	**100,00**

Grafik 6.6. İncelenen tarım işletmelerinin üretim deseni

6.3. İncelenen İşletmelerin Sermaye Yapısı

Üretim faktörlerinden birisi olan sermaye tüm sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerde olduğu gibi tarım işletmelerinin üretimde sürdürülebilirliği sağlaması ve gıda güvenliği için büyük önem arz etmektedir. Dünyada hızla artan nüfus gıda güvenliğini tüm ülkeler için önemli hale getirmiştir. Gıda güvenliğini sağlamak içinde entansif tarım olarak adlandırılan birim alanda daha çok sermaye kullanılmasını içeren tarım tekniği geliştirmiştir. Ayrıca tarım teknolojisindeki gelişmeler, biyolojik yenilikler, yüksek girdi gereksinimi daha çok sermayeye ihtiyaç duyulmasını beraberinde getirmiştir. Bu sebeplerle tarım işletmelerinde üretimin devamlılığı için sermayeye ihtiyaç sürekli artmaktadır. Tarım işletmelerinde sermaye doğrudan saf hasılanın artmasına ve kitle üretimin sağlanmasında etkili olmaktadır.

Kıt kaynak olan sermayenin de etkili ve verimli olabilmesi için toplam sermayenin planlı yönetilmesi gerekmektedir. Tarım işletmelerinde sermayenin doğru yönetilmesi beraberinde kaynakların etkin kullanılması ve sermayenin en uygun şekilde, işletme içinde dağıtılmasını sağlayacaktır.

İncelenen tarım işletmelerinde sermaye gruplar itibari ile incelenmiş ve yapılan incelemeler sonucunda fonksiyonlarına göre sınıflandırma esas alınmıştır (Erkuş, 1979).

Farklı işletme büyüklük gruplarında tüm sermaye unsurlarının ayrı ayrı incelenmeleri işletmelerin ekonomik yapılarının ve faaliyet sonuçlarının ortaya konulması ve analizi açısından önem teşkil etmektedir. İncelenen işletmelerde sermaye, unsurları itibariyle incelenmiş ve bu incelemede sermayenin fonksiyonlarına göre sınıflandırılması yapılmıştır.

Fonksiyonlarına göre sermayenin sınıflandırılması aşağıdaki gibidir (Açıl, 1980).

A) Aktif Sermaye
  I) Çiftlik Sermayesi
    1) Toprak Sermayesi
    2) Arazi Islahı Sermayesi
    3) Bina Sermayesi
    4) Bitki Sermayesi
    5) Av ve Balık Sermayesi
  II) İşletme Sermayesi
    1) Sabit İşletme sermayesi
      (a) Hayvan Sermayesi
      (b) Alet-Makine Sermayesi
    2) Döner İşletme Sermayesi
      (a) Malzeme-Mühimmat Sermayesi
      (b) Para Sermayesi
B) Pasif Sermaye
  I) Yabancı Sermaye (Borçlar)
    1) İpotek Borçları
    2) Banka ve Kooperatif Borçları
    3) Adi borçlar
    4) Cari borçlar
    5) İndi borçlar
  II) Öz Sermaye (Aktif Sermaye – Borçlar)

6.3.1. Aktif Sermaye

Aktif sermaye, çiftlik sermayesi ve işletme sermayesi toplamından oluşmaktadır. Çiftlik sermayesi; toprak sermayesi, arazi ıslah sermayesi, bina sermayesi, bitki sermayesi ve tarla demirbaşından oluşmaktadır. İşletme sermayesi de sabit işletme sermayesinden (makine-ekipman sermayesi ve hayvan sermayesi) ve döner işletme sermayesinden (malzeme ve mühimmat sermayesi ile para sermayesi) oluşmaktadır.

6.3.1.1.Çiftlik Sermayesi (Arazi Sermayesi)

Çiftlik sermayesi, arazinin üzerinde bulunan varlıkların toplam değerinden oluşmaktadır. Bunlar; toprak ve toprağa bağlı olan, arazi ıslahı, bitki, bina gibi unsurlardır. Çiftlik sermayesi grubu içinde av ve balık sermayesi de bulunmaktadır. Ancak incelenen işletmelerde av ve balık sermayesine rastlanmamıştır. Toprak sermayesine üretim sürecine dâhil olmayan yol, avlu gibi arazi varlıkları dâhil edilemez (Bülbül, 1973). Ayrıca toprak sermayesi işletmelerin kendine ait mülk arazisinin yanı sıra ortakçılık ve kiralama yoluyla da

işlettiği arazi varlıklarının toplam değerinden oluşmaktadır (Erkuş ve ark., 1995). Toprak arzı sabit kaldığından tarım işletmelerinde en önemli sermaye unsuru arazi sermayesidir. Türkiye'de tarım işletmelerinde en yüksek pay arazi sermayesine aittir. Türkiye'de tarım işletmelerinde arazi sermayesinin aktif sermaye içerisindeki payı bölgelere ve işletme tiplerine göre farklılık gösterse de bitkisel üretim yapan işletmelerde toplam sermayenin en az yüzde ellisini oluşturmaktadır.

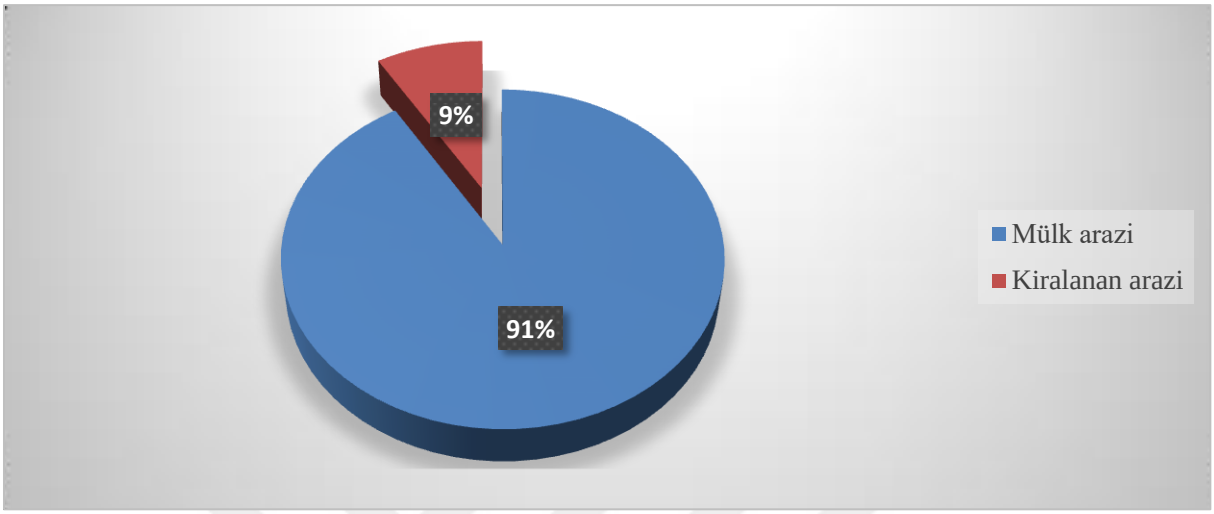
Arazi ıslahı sermayesi, arazinin verimi ve kullanma kabiliyeti üzerine olumlu etkisi olan ve işletmeye ait yapı ve yatırımları ifade etmektedir (Arısoy, 2004). Başka bir ifade ile tarımsal üretimde en önemli üretim faktörü olan toprakta verimliliği arttırmak ve tarım işletmesine ait toprağın korunması için arazi üzerinde uygulanan iyileştirme faaliyetleri (sulama kanalları, teras, tesviye, drenaj bent, vb.) arazi ıslahını tanımlamaktadır.

İncelenen işletmelerde işletme başına düşen toprak sermayesi 2.202.422,58 TL olarak belirlenmiştir (Tablo 6.9). Bunun %93,86'sı mülk arazi, %6,14'ü ise kiraya tutulan arazi değerinden oluşmaktadır. İşletme ölçeklerine göre toprak sermayesi değişiklik göstermektedir. Küçük ölçekli işletmelerde toprak sermayesi 339.750,00 TL iken bunun %55,52'si mülk, %44,48'i ise kiraya tutulan arazi sermayesinden oluşmaktadır. Orta ölçekli işletmelerde ise toprak sermayesi toplam 900.766,67 TL iken bunun %87,65'i mülk arazi ve %12,35'i de kiraya tutulan arazi sermayesidir. Büyük ölçekli işletmelerde toprak sermayesi toplam 3.482.306,06 TL iken bunun % 95,78'i mülk arazi ve %4,22'si ise kiraya tutulan arazi sermayesidir. Araştırmaya konu işletmelerde sadece mülk arazi ve kiraya tutulan araziye rastlanılmış olup ortakçılıkla işletilen arazi tasarrufuna rastlanmamıştır. İşletme genişliği arttıkça kiraya tutulan arazi miktarının azaldığı tespit edilmiştir. Büyük ölçekli işletmelerin kiralık arazi tasarrufunu tercih etmedikleri belirlenmiş ve işletmelerinde mülk arziye daha çok yer verdikleri görülmüştür.

Tablo 6.9. İncelenen tarım işletmelerinde toprak sermayesinin tasarruf şekillerine göre dağılımı

Tasarruf Şekilleri	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	0-75		76-250		251-+		İşletmeler Ortalaması	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Mülk arazi	188.625,00	55,52	789.523,81	87,65	3.335.518,18	95,78	2.067.114,52	93,86
Kiralanan arazi	151.125,00	44,48	111.242,86	12,35	146.787,88	4,22	135.308,07	6,14
Toplam işletme arazisi	339.750,00	100,00	900.766,67	100,00	3.482.306,06	100,00	2.202.422,58	100,00

İncelenen işletmelerde mülk arazi değeri oranı Grafik 6.7'de görüldüğü gibi %91,34 düzeyinde olduğundan işletmelerde sürdürülebilirliğin sağlanması konusunda bir olumsuzluk yaşanmayacağı ifade edilebilir.

Grafik 6.7. İşletmeler ortalması arazi değerinin tasarruf şekline göre dağılımı (TL)

İncelenen tarım işletmelerinde arazi ıslah sermayesi değeri Tablo 6.12'de verilmiştir. Devlet tarafından yaptırılan sulama kanal ve kanaletleri tesislerin değeri arazi ıslahı varlığına dahil edilmemiş, çiftçinin kendisine ait olan varlıklar dahil edilmiştir (Akay ve Esengün, 1996). Arazi ıslahı sermayesi işletme gruplarına göre değişiklik göstermektedir. Toplam arazi ıslahı sermayesi işletmeler ortalamasında 61.758,06 TL olarak tespit edilmiştir. Küçük ölçekli işletmelerde arazi ıslah sermayesinin değeri 39.375,00 TL, orta ölçekli işletmelerde 58.333,33 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 69.363,64 TL'dir. İşletme ölçeği büyüdükçe sermaye değerinin artmasının nedeni su kuyuları ve sulama sistemleri gibi toprağa bağlı sermaye grubunun artış göstermiş olmasıdır.

Çiftlik sermayesini oluşturan diğer bir sermaye unsuru da bina sermayesidir. Bina sermayesi işletmede kullanılan tüm yapıları kapsamaktadır. İncelenen işletmelerde bina sermayesini oluşturan unsurlar Tablo 6.11'de verilmiştir.

İncelenen işletmelerde bina sermayesi Tablo 6.10'da görüldüğü gibi işletmeler ortalaması olarak işletme başına 234.032,26 TL olarak tespit edilmiştir. Bu değerin oluşmasında en büyük pay konut sermayesine ait olup, bu sermaye kaleminin toplam içerisindeki payı % 70,37 olarak tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra ambar, ahır, yem deposu, hangar ve depo yatırımları tespit edilmiş olup bu değerler işletme ölçekleri açısından farklılıklar barındırmaktadır. İşletme ölçeği büyüdükçe bina sermayesi değeri yükselmektedir.

Bunun en temel nedeni olarak tarımsal gelirin artması ve bu gelir artışına bağlı olarak ihtiyaçların artması gösterilebilir.

Tablo 6.10. İncelenen işletmelerde bina sermayesi

	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	0-75		**76-250**		**251-+**		**İşletmeler ortalaması**	
	TL	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**
Konut	101.875,00	76,53	127.619,05	70,56	203.484,85	69,61	164.677,42	70,37
Ambar	0	0	1.904,76	1,05	3.181,82	1,09	2.338,71	1
Ahır	14.375,00	10,8	19.761,90	10,93	24.545,45	8,4	21.612,90	9,24
Yem deposu	2.500,00	1,88	0	0	0	0	322,58	0,14
Hangar	6.250,00	4,69	1.190,48	0,66	8.696,97	2,98	5.838,71	2,49
Depo	8.125,00	6,1	30.380,95	16,8	52.424,24	17,93	39.241,94	16,77
Toplam	133.125,00	100,00	180.857,14	100,00	292.333,33	100,00	234.032,26	100,00

Bitki sermayesi arazi sermayesini oluşturan diğer bir unsurdur. İncelenen işletmelerde bağ arazisi ve meyve ağacına rastlanmamış olup bitki sermayesini tarla demirbaşı oluşturmaktadır. İncelenen işletmelerde, işletmeler ortalaması olarak işletme başına toplam 16.841,74 TL bitki sermayesi düşmektedir. Bu işletme ölçeklerine göre değişiklik göstermektedir. İncelenen işletmelerde av ve balık sermayesi unsurları tespit edilememiştir.

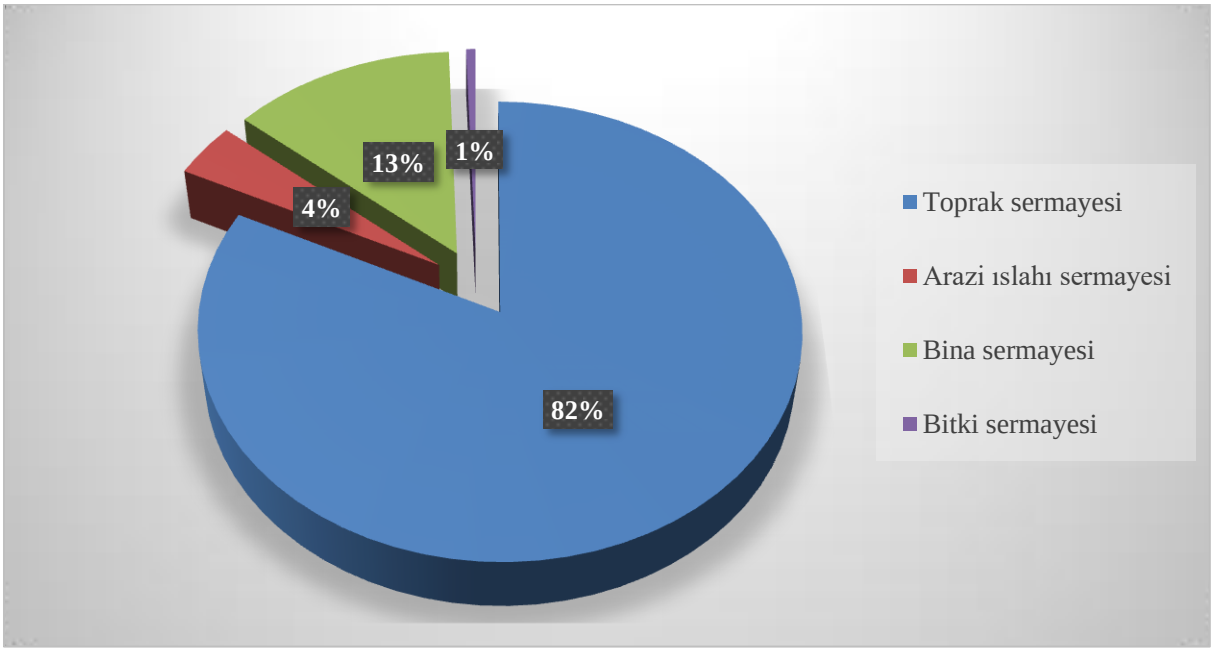
Tablo 6.11'de görüleceği üzere çiftlik sermayesi incelenen işletmelerde işletme başına 2.515.054,65 TL olarak bulunmuştur. Bunun içerisinde en yüksek pay %82,29 ile toprak sermayesine aittir.

Tablo 6.11. İncelenen işletmelerde çiftlik sermayesinin dağılımı

Sermaye grupları	**İşletme Büyüklük Grupları (da)**							
	0-75		**76-250**		**251-+**		**İşletmeler ortalaması**	
	TL	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**
Toprak sermayesi	339.750,00	66,15	900.766,67	78,65	3.482.306,06	89,94	2.202.422,58	82,29
Arazi ıslahı sermayesi	39.375,00	7,67	58.333,33	5,09	69.363,64	1,79	61.758,06	3,88
Bina sermayesi	133.125,00	25,92	180.857,14	15,79	292.333,33	7,55	234.032,26	13,27
Bitki sermayesi	1.372,50	0,27	5.332,76	0,47	27.915,76	0,72	16.841,74	0,56
Toplam çiftlik sermayesi	513.622,50	100,00	1.145.289,90	100,00	3.871.918,79	100,00	2.515.054,65	100,00

Toprak sermayesi işletme grupları itibari ile de birinci sırada yer almaktadır. Günümüzde tarım işletmeleri alet makine parkı ve bina sermayesi bakımından daha donanımlı olmasına karşın toprak sermayesinin arazi sermayesi ve aktif sermaye içerisindeki oranı düşmemiştir. Helen tarm işletmelerinde kullanılan yeni teknolojik alet ve ekipmanlara rağmen bitkisel üretimde toprak sermayesi önemini korumakta hatta yıllar geçtikçe değeri daha da artmaktadır. Bunun sebebi olarakta üretim için en önemli faktörün toprak olması ve nüfus artışına bağlı olarak toprağın üstündeki nüfus baskısı olduğu söylenebilir. Bunun yanında araştırma yapılan bölgede verimli ve sulanabilir düz arazilerin fiyatlarının yüksek olması; toprak sermayesinin arazi sermayesi içindeki değerinin yüksek olmasında önemli bir etkisi bulunmaktadır.

Grafik 6.8'de görüleceği üzere, işletmeler ortalaması olarak arazi sermayesi içerisinde toprak sermayesinden sonra ikinci sırayı bina sermayesi almaktadır. İşletme başına bina sermayesi arazi sermayesinin %13,27'sini oluşturmaktadır. Arazi sermayesinin %3,88'ini arazi ıslahı sermayesi ve %0,56'sını ise bitki sermayesi unsurları oluşturmaktadır. İşletme genişliğinin artması farklı üretim tekniklerinin kullanılmasını, daha çeşitli ve yüksek gelir getiren ürünlere yönelimi beraberinde getirmektedir. Buda doğal olarak büyük ölçekli işletmelerde bitki sermayesinin arazi sermayesi içerindeki payının daha yüksek olmasına yol açmaktadır. İncelenen tarım işletmelerinde bitki sermayesinin çiftlik sermayesi içinde düşük oranda olmasının nedeni büyük oranda çok yıllık bitkilerin üretim deseninde yer almamasıdır.

Grafik 6.8. İncelenen işletmelerde çiftlik sermayesinin oransal dağılımı

Daha önce yapılan araştırmalarda aktif sermaye işletme ölçeklerine göre farklılık göstermiştir. Şöyle ki; Paksoy ve Karlı (2000), GAP kapsamında sulamaya açılan alanlardaki tarımsal işletmelerin ekonomik analizini yapmış olup; işletmeler ortalamasında, aktif sermayenin değeri içerisinde çiftlik sermayesinin oranını %85,56, işletme sermayesinin oranını da % 14.34 olarak belirlenmiştir.

Güneş (2004), Kırşehir ilinde tarım işletmelerinin kredi taleplerinin analiz edilmesine yönelik araştırmasında aktif sermaye toplamının %73,00'ünü çiftlik sermayesi %27,00'sini ise işletme sermayesi toplamından oluştuğunu belirtmiştir. Aktif sermaye toplamı içerisinde en yüksek pay %55.80'le toprak sermayesine aittir. Toprak sermayesini %12.30'la bina sermayesi, %12.10'la hayvan sermayesi ve %10.80 ile makine-ekipman sermayesi takip etmektedir.

Aydın ve Unakıtan (2016), Trakya Bölgesinde faaliyet gösteren tarım işletmeleriyle ilgili yaptıkları çalışmada aktif sermaye; 1. Tabakada 307.647 TL, 2. Tabakada 651.217 TL ve 3. Tabakada 1.900.549 TL olarak bulunmuş olup, işletmeler ortalamasında bu değer 621.052 TL olarak hesaplanmıştır.. İşletme arazisi dekarına düşen aktif sermaye; 1. Tabakada 8.440 TL, 2. Tabakada 5.218 TL ve 3. Tabakada 4.218 TL olup, işletmeler ortalamasında bu değer 5.286 TL olarak bulunmuştur.

Ağızan (2018), Konya ili Çumra ilçesinde Aktif sermaye değerleri üzerinde yapılan değerlendirme sonucunda sermayeden en çok pay alan bileşenin toprak olduğu görülmektedir. İşletme ortalamaları üzerinden yapılan değerlendirmede toprak sermayesinin payı % 59,90'dır. Bunu sırası ile alet-makine sermayesi (%17,13), bina sermayesi (%12,31), hayvan sermayesi (%58,00), bitki sermayesi (%2,03), arazi ıslahı sermayesi (%1,67), para sermayesi (%0,92) ve malzeme ve mühimmat sermayesi (%0,24) izlemektedir.

6.3.1.2. İşletme Sermayesi

İşletme sermayesi, işletmenin faaliyete başlayabilmesi ve faaliyetlerini devam ettirebilmesi için kullanılan ve kısa sürede likite dönüşme özelliğine sahip varlıklar olarak tanımlanabilir. İşletme sermayesi; tarımsal üretimde arazi (çiftlik) sermayesini daha prodüktif hale getirmek için gerekli olan sermayedir (Çelik, 2000). Tarımsal üretimde çiftlik sermayesinin aktif ve faydalı bir hale gelebilmesinde işletme sermayesine ihtiyaç duyulmaktadır (Erkuş, 1979). İşletme sermayesi sabit işletme sermayesi ve döner işletme sermayesi olarak iki bölüme ayrılmaktadır. Sabit işletme sermayesini alet makine sermayesi ve hayvan sermayesi oluşturmaktadır. Döner işletme sermayesi ise malzeme mühimmat ve para sermayesinden oluşmaktadır.

6.3.1.2.1. Sabit İşletme Sermayesi

Tarımsal üretimde sabit işletme sermayesi verimliliğin arttırılmasında işletmeler için önem arz etmektedir. Gerektiğinde işgücü yerine de kullanılan sabit işletme sermayesi işletmelerde karlılığın arttırılması için önemli bir unsurdur. İncelenen işletmelerde sabit işletme sermayesini oluşturan iki unsur vardır. Bunlardan ilki alet-makine sermayesidir.

İncelenen tarım işletmelerindeki alet-makine varlığı adet cinsinden Tablo 6.12'de, alet-makine sermayesi değeri de Tablo 6.13'te verilmiştir İncelenen işletmelerin alet makine varlığı yönünden yeterli olduğu söylenebilir. Özellikle orta büyük ölçekli ve büyük ölçekli işletmelerin mekanizasyon düzeylerinin yeterli olduğu gözlemlenmiştir.

İncelenen tarım işletmelerinde, işletmeler ortalaması olarak işletme başına düşen toplam alet-makine varlığı 18.50 adettir. Traktör varlığı işletme başına 1,02 olarak belirlenmiştir. İncelenen küçük ölçekli işletmelerde işletme başına 0,75 traktör düşmekte iken orta büyük ölçekli işletmelerde bu sayı 1 adet, büyük ölçekli işletmelerde ise işletme başına 1,09 adet olarak belirlenmiştir. Büyük ölçekli işletmelerde 0,21 adet biçerdöver varlığına rastlanmıştır. Bununla birlikte yörede kira yöntemiyle alet makine kullanımına rastlanmamıştır.

Tablo 6.12. İncelenen işletmelerde alet makine varlığı

Alet-makine varlığı (adet)	**İşletme Büyüklük Grupları (da)**			
	0-75	**76-250**	**250-+**	**İşletmeler ortalaması**
Traktör	0,75	1,00	1,09	1,02
Traktör Pulluğu	0,75	1,33	1,79	1,50
Diskarov	0,00	0,10	0,12	0,10
Kültüvatör	0,63	0,90	1,03	0,94
Mibzer	0,75	0,95	1,09	1,00
Biçerdöver	0,00	0,00	0,21	0,11
Römork	0,75	1,86	3,06	2,35
Su Motoru	0,25	0,67	1,15	0,87
Süt S. Makinası	0,25	0,24	0,30	0,27
Diğer	0,00	0,71	0,85	0,69
Diğer	0,00	0,38	0,67	0,48
Pulluk	0,00	0,62	0,67	0,56
Tırmık	0,00	0,00	0,06	0,03
El Aletleri	0,25	1,29	2,09	1,58
Diğer	0,00	12,76	2,18	5,48
Diğer	0,00	0,00	0,06	0,03
Yağmurlama	1,00	1,00	1,00	1,00
Damlama	0,50	0,38	0,52	0,47
TOPLAM	**5,88**	**24,19**	**17,94**	**18,50**

İncelenen işletmelerde alet-makine sermayesi işletme büyüklüğü ile doğru orantılı olarak artmakta, küçük ölçekli işletmelerde 109.225,00 TL olan bu sermaye değeri orta ölçekli işletmelerde 182.488,10 TL ve büyük ölçekli işletmelerde ise 431.430,30 TL'ye yükselmektedir (Tablo 6.13).

İşletmeler ortalaması olarak işletme başına düşen ortalama alet-makine sermayesi 305.536,29 TL olarak hesaplanmıştır. İşletmeler ortalamasında alet-makine sermayesinin en büyük payını 138.2019,68 TL değeri ile traktör oluşturmaktadır. Bunu sırasıyla 67.983,87 TL ile yağmurlama sulama sistemleri, 39.677,42 TL ile biçerdöver sermayesi takip etmektedir.

Tablo 6.13. İncelenen işletmelerin alet makine sermayesi

Alet-makine varlığı	**İşletme Büyüklük Grupları (da)**							
	0-75		**76-250**		**251-+**		**İşletmeler ortalaması**	
	TL	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**
Traktör	45.125,00	41,31	76.333,33	41,83	200.151,52	46,39	138.209,68	45,24
Traktör Pulluğu	4.812,50	4,41	5.959,52	3,27	9.736,36	2,26	7.821,77	2,56
Diskarov	0,00	0,00	714,29	0,39	1.484,85	0,34	1.032,26	0,34
Kültüvatör	4.087,50	3,74	5.576,19	3,06	8.587,88	1,99	6.987,10	2,29
Mibzer	6.250,00	5,72	6.700,00	3,67	9.787,88	2,27	8.285,48	2,71
Biçerdöver	0,00	0,00	0,00	0,00	74.545,45	17,28	39.677,42	12,99
Römork	4.000,00	3,66	5.421,43	2,97	16.337,88	3,79	11.048,39	3,62
Su Motoru	1.125,00	1,03	2.573,81	1,41	4.656,06	1,08	3.495,16	1,14
Süt Makinası	437,50	0,40	523,81	0,29	636,36	0,15	572,58	0,19
Diğer	0,00	0,00	2.502,38	1,37	2.413,64	0,56	2.132,26	0,70
Diğer	0,00	0,00	2.980,95	1,63	1.862,12	0,43	2.000,81	0,65
Pulluk	0,00	0,00	1.683,33	0,92	1.969,70	0,46	1.618,55	0,53
Tırmık	0,00	0,00	0,00	0,00	18,18	0,00	9,68	0,00
El Aletleri	12,50	0,01	114,29	0,06	1.515,15	0,35	846,77	0,28
Diğer	0,00	0,00	166,67	0,09	1.812,12	0,42	1.020,97	0,33
Diğer	0,00	0,00	0,00	0,00	460,61	0,11	245,16	0,08
Yağmurlama	37.500,00	34,33	60.476,19	33,14	80.151,52	18,58	67.983,87	22,25
Damlama	5.875,00	5,38	10.761,90	5,90	15.303,03	3,55	12.548,39	4,11
TOPLAM	109.225,00	100	182.488,10	100	431.430,30	100	305.536,29	100

Sabit işletme sermayesini oluşturan diğer bir unsur da hayvan varlığı sermayesidir. İncelenen tarımsal işletmelerde hayvan varlığı Tablo 6.14'te verilmiştir.

İncelenen işletmelerde işletme başına ortalama 24,61 büyükbaş hayvan sayısı düşmektedir. Bu sayının 10,89'u inektir. İnek türü küçük ölçekli işletmelerde 0,75 baş, orta ölçekli işletmelerde 3,86 baş ve büyük ölçekli işletmelerde 17,82 baş olarak bulunmuştur. İşletme büyüklükleri arttıkça hayvan varlığının da buna paralel olarak arttığı görülmektedir. Ayrıca incelenen işletmelerde küçükbaş hayvan varlığına rastlanmamıştır.

Tablo 6.14. İncelenen işletmelerde hayvan varlığı (baş)

Hayvan varlığı	**İşletme Büyüklük Grupları (da)**			
	0-75	**76-250**	**251-+**	**İşletmeler ortalaması**
	Baş	**Baş**	**Baş**	**Baş**
Boğa	0,00	0,10	0,67	0,39
İnek	0,75	3,86	17,82	10,89
Düve	0,38	2,81	5,52	3,94
Tosun	0,00	1,05	2,70	1,79
Dişi dana	0,38	1,29	4,09	2,66
Erkek Dana	0,13	0,67	1,79	1,19
Dişi Buzağı	0,38	1,24	3,21	2,18
Erkek Buzağı	0,13	0,57	2,58	1,58
Toplam Hayvan Varlığı	2,13	11,57	38,36	24,61

İşletmelerin hayvan sermayesinin dağılımı hayvan türlerine göre Tablo 6.15'da verilmiştir. İncelenen işletmelerde iş hayvanına rastlanmamış olup; hayvan sermayesinin tamamının irat (gelir) hayvanlardan oluştuğu gözlemlenmiştir. İşletmeler ortalaması olarak işletme başına 184.201,61 TL hayvan sermayesi düşmektedir. Bunun tamamını büyükbaş hayvan sermayesi meydana getirmiştir. Büyükbaş hayvan sermayesinde en fazla payı %50,76 ile inek türü almıştır. İncelenen küçük ölçekli işletmelerin hayvan sermayesi 13.973,50 TL, orta ölçekli işletmelerin hayvan sermayesi 84.547,62 TL ve büyük ölçekli işletmelerin toplam hayvan sermayesi 288.893,94 TL olarak tespit edilmiştir. Bölgede tarım işletmelerinin daha çok süt üretimi için hayvancılık yapmalarından dolayı inek, dişi düve ve dişi buzağı oranları erkek hayvanlara göre daha yüksek düzeydedir.

Tablo 6.15. İncelenen işletmelerde hayvan sermayesi

Hayvan varlığı	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	0-75		76-250		251-+		İşletmeler ortalaması	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Boğa	0,00	0,00	1.047,62	1,24	6.636,36	2,30	3.887,10	2,11
İnek	6.000,00	43,05	33.595,24	39,74	152.833,33	52,90	93.500,00	50,76
Düve	2.687,50	19,28	20.595,24	24,36	43.121,21	14,93	30.274,19	16,44
Tosun	0,00	0,00	8.333,33	9,86	19.515,15	6,76	13.209,68	7,17
Dişi dana	2.250,00	16,14	8.000,00	9,46	25.515,15	8,83	16.580,65	9,00
Erkek Dana	750,00	5,38	4.309,52	5,10	11.242,42	3,89	7.540,32	4,09
Dişi Buzağı	1.687,50	12,11	5.904,76	6,98	16.878,79	5,84	11.201,61	6,08
Erkek Buzağı	562,50	4,04	2.761,90	3,27	13.151,52	4,55	8.008,06	4,35
Toplam Hayvan Sermayesi	13.937,50	100,00	84.547,62	100,00	288.893,94	100,00	184.201,61	100,00

6.3.1.2.2. Döner İşletme Sermayesi

Döner işletme sermayesi en kolay likite dönüşen varlıklardan oluşmakta olup bunlar malzeme-mühimmat sermayesi ve para sermayesidir.

Malzeme-mühimmat sermayesi işletmelerde anket yapılırken sorulan ve ilgili işletmenin o anda deposunda stoklanmış olarak bulunan; tohumluk, yemler, gübre, tarımsal ilaç, yiyecek maddeleri, yakacak, aydınlatma ve temizlik ürünleri, pazarda satılacak ürünler, yağ ve yakıt gibi malzemelerin değerinden oluşmaktadır.

Para sermayesi ise incelenen işletmelerde anket yapıldığı anda işletmenin kasasında, banka hesabında ve şahıslardan alacağı varsa bu değerlerin toplanarak hesaplandığı sermayedir. İşletmelerin üretim faaliyetlerinin başarısı için malzeme ve mühimmat sermayesi yanında, kullanıma hazır ve yeterli miktarda para sermayesine gereksinim vardır. Bu miktar üretim deseni, işletme büyüklüğü gibi çeşitli faktörlere göre değişkenlik göstermektedir.

İncelenen işletmelerde işletme sermayesinin dağılımı Tablo 6.16'de verilmiştir. Buna göre işletmelerde malzeme-mühimmat sermayesi işletme başına 139.083,87 TL olarak belirlenmiştir. Burada da işletme büyüklükleri arttıkça malzeme-mühimmat sermayesi değeri artmaktadır. Küçük ölçekli işletmelerde bu değer 30.600,00 TL, orta ölçekli işletmelerde 98.533,33 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 191.187,88 TL olarak belirlenmiştir.

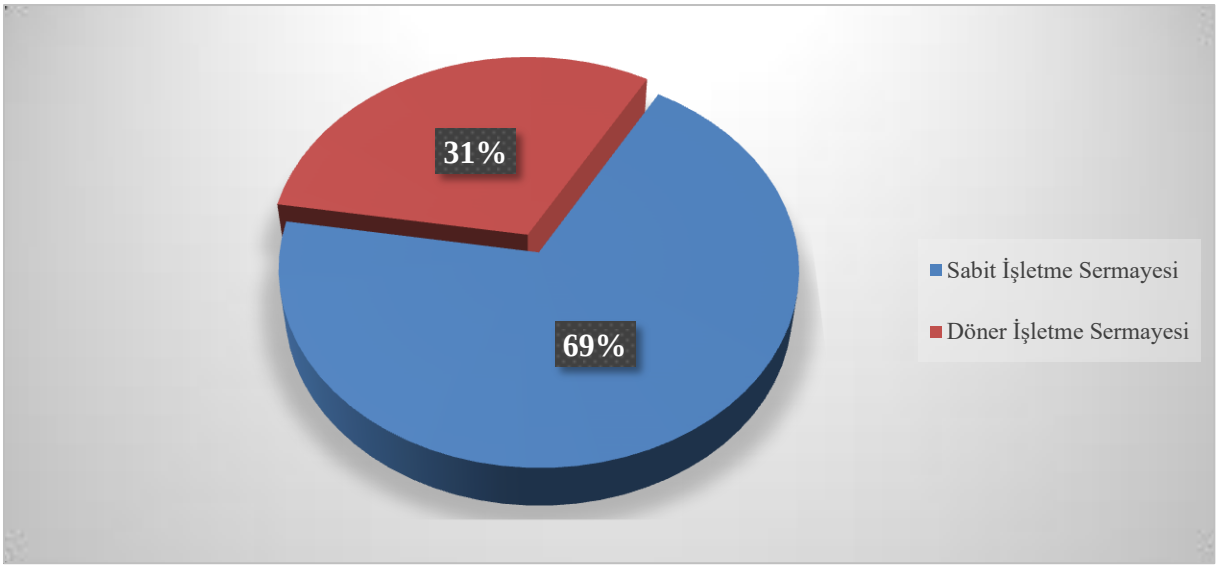
Çalışma yapılan işletmelerde para sermayesi işletmeler ortalaması olarak işletme başına 78.678,06 TL olarak tespit edilmiş olup para sermayesi de işletme büyüklükleri ile

orantılı olarak artış gösterdiği belirlenmiştir. Küçük ölçekli işletmelerde para sermayesi 23.855,00 TL, orta ölçekli işletmelerde 52.980,95 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 108.321,31 TL olarak bulunmuştur.

Tablo 6.16. İncelenen işletmelerde işletme sermayesinin dağılımı

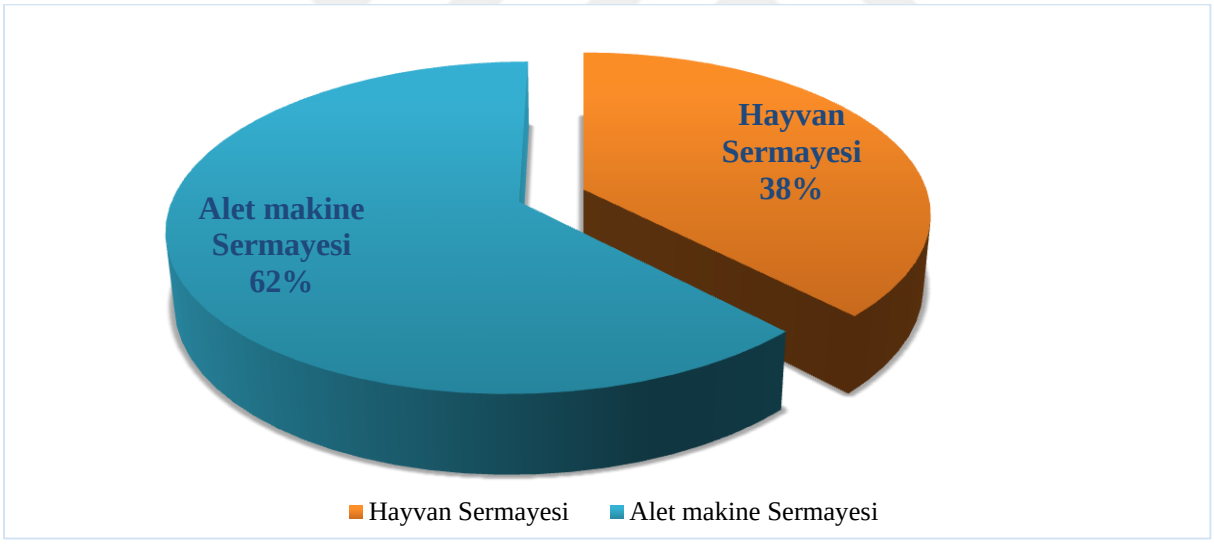
Sermaye grupları		İşletme Büyüklük Grupları (da)							
		0-75		76-250		251-+		İşletmeler ortalaması	
		TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Sabit İşletme Sermayesi	Hayvan Sermayesi	13.937,50	11,32	84.547,62	31,66	288.893,94	40,11	184.201,61	37,61
	Alet makine Sermayesi	109.225,00	88,68	182.488,10	68,34	431.430,30	59,89	305.536,29	62,39
	Toplam %	123.162,50	100,00	267.035,71	100,00	720.324,24	100,00	489.737,90	100,00
			69,34		63,80		70,63		69,22
Döner İşletme Sermayesi	Malzeme ve Mühimmat Sermayesi	30.600,00	56,19	98.533,33	65,03	191.187,88	63,83	139.083,87	63,87
	Para Sermayesi	23.855,00	43,81	52.980,95	34,97	108.321,21	36,17	78.678,06	36,13
	Toplam %	54.455,00	100,00	151.514,29	100,00	299.509,09	100,00	217.761,94	100,00
			30,66		36,20		29,37		30,78
Toplam		177.617,50	100,00	418.550,00	100,00	1.019.833,33	100,00	707.499,84	100,00

Grafik 6.9'da görüldüğü üzere incelenen işletmeler ortalamasında 707.499,84 TL olarak tespit edilen işletme sermayesinin %69,22'sini sabit işletme sermayesi oluştururken %30,78'ini ise döner işletme sermayesi oluşturmaktadır. Sabit işletme sermayesinin %37,61'ini hayvan sermayesi ve %62,39'unu alet makine sermayesi oluşturmaktadır. Döner sermaye işletmesinin %63,87'sini malzeme-mühimmat sermayesi, %36,13'ünü para sermayesi oluşturmaktadır.

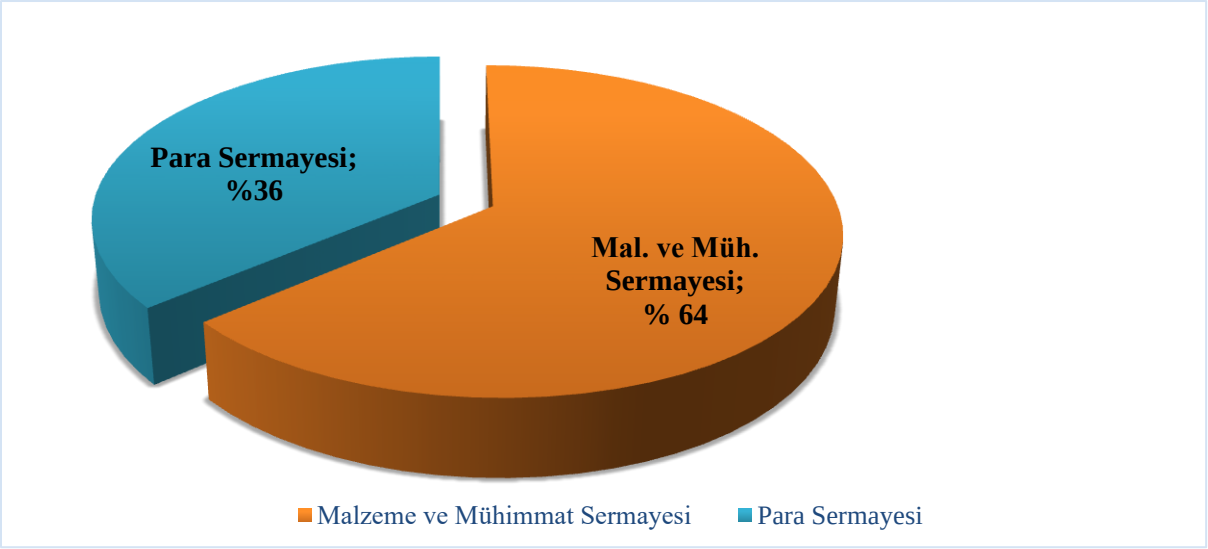
Grafik 6.9. İncelenen işletmelerde işletme sermayesinin oransal dağılımı

Araştırma yapılan bölgede sabit işletme sermayesinin işletmeler ortalamasında oransal dağılımına bakıldığında %62,39'unun alet-makine sermayesinden, %37,61'inin hayvan sermayesinden oluştuğu belirlenmiştir (Grafik 6.10).

Grafik 6.10. İncelenen işletmelerde sabit işletme sermayesinin oransal dağılımı

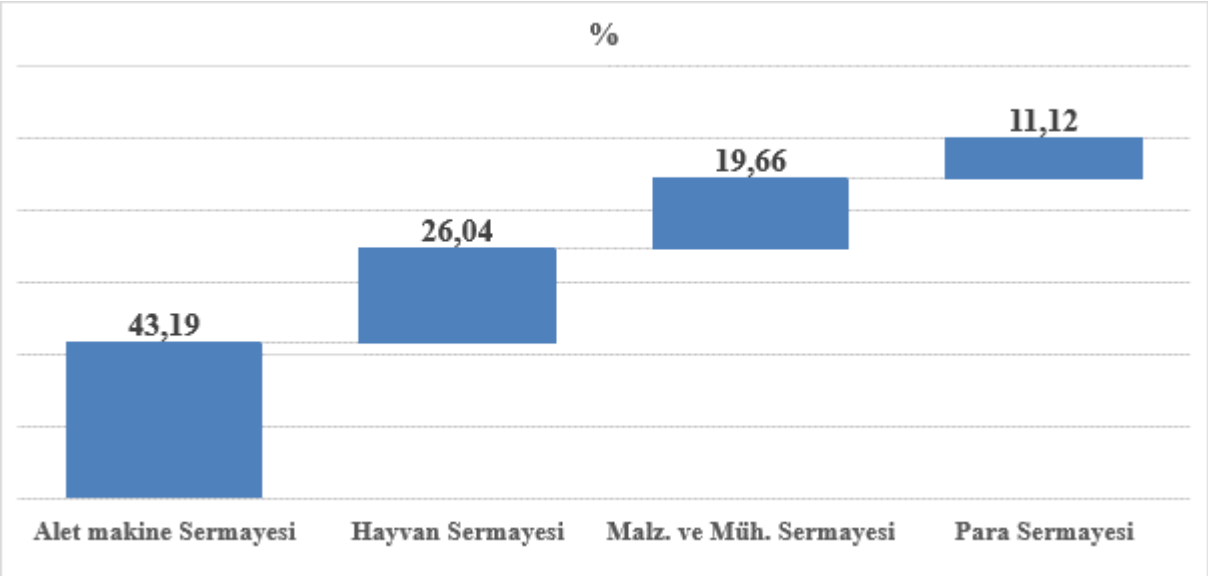
İncelenen işletmeler ortalamasında döner işletme sermayesininde bulunan varlıkların dağılımına Grafik 6.11'den bakıldığında ise; bu sermayenin %63,87'sini malzeme ve mühimmat sermayesi oluştururken, %36,13'ünü para sermayesi oluşturmaktadır.

Grafik 6.11. İncelenen işletmelerde döner işletme sermayesinin oransal dağılımı

İncelenen işletmeler ortalamasında işletme sermayesinin oransal dağılımı Grafik 6.12'de verilmiştir. Araştırma yapılan bölgede işletme sermayesinin en büyük bölümünü %43,19 ile alet-makine sermayesi oluşturmakta bunu sırasıyla hayvan sermayesi (% 26,04), malzeme-mühimmat sermayesi (%19,66) ve para sermayesi (%11,12) takip etmektedir.

İncelenen işletmelerde işletme sermayesinde en büyük sermaye unsurunu alet-makine sermayesinin oluşturması bölgede yüksek düzeyde mekanizasyon uygulandığı düşünüldüğünde sonuçlar mevcut durumu yansıtmaktadır. Araştırma sonucu ortaya koyulan olgular da bölgedeki bu durumu destekleyici nitelikte çıkmıştır.

Grafik 6.12. İncelenen işletmelerde işletme sermayesi'nin oransal dağılımı (%)

Aktif sermaye çiftlik sermayesi ve işletme sermayesinin toplamından oluşmaktadır. Aktif sermayenin dağılımı Tablo 6.17'de gösterilmiştir. İncelenen işletmelerde ortalama 3.233.964,97 TL aktif sermaye tespit edilmiştir. Bunun %22,23'ünü işletme sermayesi, %77,77'sini arazi sermayesi oluşturmaktadır. İncelenen küçük ölçekli işletmelerin aktif sermayesi 706.027,50 TL, orta ölçekli işletmelerin aktif sermayesi 1.574.454,19 TL ve büyük ölçekli işletmelerin aktif sermayesi ise 4.902.850,61 TL olarak hesaplanmıştır.

İncelenen işletmelerin çiftlik sermayesi ve işletme sermayesinin oransal dağılımına bakıldığında ise Tablo 6.18'den de görüleceği üzere; küçük ölçekli işletmelerde aktif sermayenin %72,75'ini çiftlik sermayesi oluştururken, %27,25'ini işletme sermayesi meydana getirmektedir. Orta ölçekli işletmelerde aktif sermayenin %72,74'ünü çiftlik sermayesi oluştururken, %27,26'sını işletme sermayesi meydana getirmektedir. Büyük ölçekli işletmelerde ise aktif sermayenin %78,97'sini çiftlik sermayesi oluşturmakta iken, %21,03'ünü işletme sermayesi meydana getirmiştir. İşletme grupları açısından bakıldığında hepsinde en büyük payı çiftlik sermayesi meydana getirmekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İşletme büyüklükleri arasındaki farkın toplam sermayenin çiftlik sermayesi ve işletme sermayesnin oransal dağılımı bakımından çok büyük bir farklılık göstermediği söylenebilmektedir. Toplam sermayenin dağılımı bakımından incelenen işletme gruplarının ayrışmadığı hemen hemen aynı durumun görüldüğü tespit edilmştir. Bunun nedeni olarakta tarım işletmelerinde üretimin ana unsurunun toprak olması ve bu üretim faktörünün çiftlik sermayesinde bulunmasıdır. Üreticiler tarım işletmelerinin kendine ait bu özelliğinden dolayı en büyük yatırımı çiftlik sermayesine yapmakta olup tarımsal işletmelerde ki yapısal durum bu araştırmada da ortaya koyulmuştur. İşletmelerde toprak sermayesi üretim açısından en büyük üretim faktörü olarak yerini korumaktadır. Ölçek büyüklüğü fark etmeksizin tüm işletmeler çiftlik sermayesinin oranını yüksek tutmaya çalıştığı söylenebilmektedir.

İncelenen işletmelerde işletme sermayesinin oransal olarak dağılımına bakıldığında ise işletmeler ortalmasında işletme sermayesinin %15,50'sini sabit işletme sermayesi, %6,73'ünü döner işletme sermayesi oluşturmaktadır. İşletme gruplarına da ayrı ayrı bakılacak olursa; küçük ölçekli işletmelerde işletme sermayesinin %19,54'ünü sabit işletme sermayesi, %7,71'ini döner işletme sermayesi meydana getirmekte, orta ölçekli işletmelerde işletme sermayesinin %17,63'ünü sabit işletme sermayesi, %9,62'sini döner işletme sermayesi oluşturmakta ve büyük ölçekli işletmelerde işletme sermayesinin %14,92'sini sabit işletme sermayesi, %6,11'ini de döner işletme sermayesi oluşturmaktadır. İncelenen işletmelerde, işletme büyüklüğü arttıkça çiftlik sermayesinin arttığı tespit edilmiştir.

Tablo 6.17. İncelenen işletmelerde aktif sermayenin dağılımı

Sermaye grupları			İşletme Büyüklük Grupları (da)							
			0-75		76-250		251-+		İşletmeler ortalaması	
			TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Çiftlik Sermayesi		Toprak	339.750,00	48,12	900.766,67	57,21	3.482.306,06	71,03	2.202.422,58	68,10
		Arazi ıslahı	39.375,00	5,58	58.333,33	3,70	69.363,64	1,41	61.758,06	1,91
		Bina	133.125,00	18,86	180.857,14	11,49	292.333,33	5,96	234.032,26	7,24
		Bitki	1.372,50	0,19	5.332,76	0,34	27.915,76	0,57	16.841,74	0,52
		Toplam	**513.622,50**	**72,75**	**1.145.289,90**	**72,74**	**3.871.918,79**	**78,97**	**2.515.054,65**	**77,77**
İşletme Sermayesi	Sabit İşletme Sermayesi	Hayvan Sermayesi	13.937,50	1,97	84.547,62	5,37	288.893,94	5,89	184.201,61	5,70
		Alet makine Sermayesi	124.012,50	17,56	193.102,38	12,26	442.528,79	9,03	316.946,77	9,80
		Toplam	**137.950,00**	**19,54**	**277.650,00**	**17,63**	**731.422,73**	**14,92**	**501.148,39**	**15,50**
	Döner İşletme Sermayesi	Malzeme ve Mühimmat Sermayesi	30.600,00	4,33	98.533,33	6,26	191.187,88	3,90	139.083,87	4,30
		Para Sermayesi	23.855,00	3,38	52.980,95	3,37	108.321,21	2,21	78.678,06	2,43
		Toplam	**54.455,00**	**7,71**	**151.514,29**	**9,62**	**299.509,09**	**6,11**	**217.761,94**	**6,73**
Toplam İşletme Sermayesi			192.405,00	27,25	429.164,29	27,26	1.030.931,82	21,03	718.910,32	22,23
Toplam Aktif Sermaye			**706.027,50**	**100,00**	**1.574.454,19**	**100,00**	**4.902.850,61**	**100,00**	**3.233.964,97**	**100,00**

Yapılan başka çalışmalarda da aktif sermaye oranı işletme büyüklüklerine göre farklılıklar gösterdiği görülmüştür. Şöyle ki;

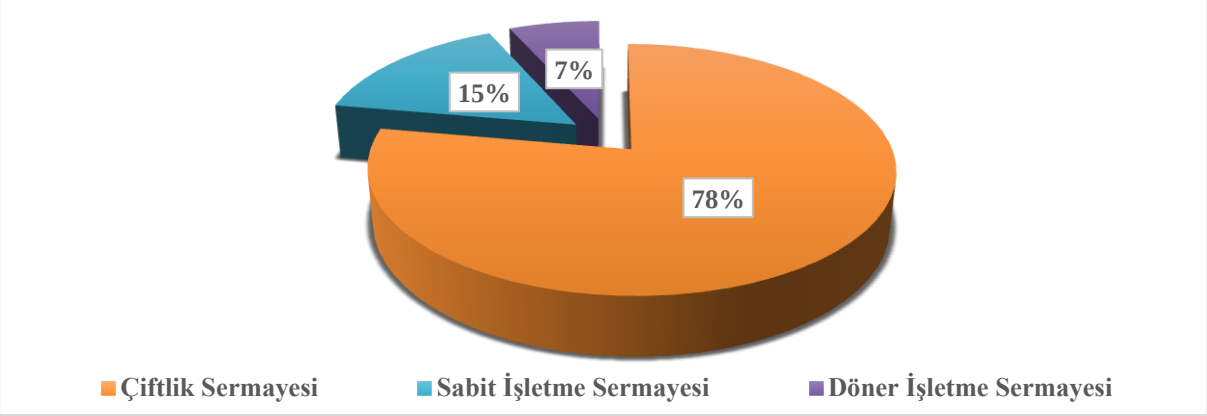
Paksoy ve Karlı (2000), GAP kapsamında sulamaya açılan alanlardaki tarımsal işletmelerin ekonomik analizinin sonucunda işletmeler ortalamasında aktif sermayenin %85,56'sının çiftlik sermayesinden, % 14.34'ünün işletme sermayesinden oluştuğu tespit edilmiştir.

Güneş (2004), Kırşehir ilinde tarımsal işletmelerin tarımsal kredi taleplerinin analiz edilmesine yönelik yaptığı çalışma sonucunda toplam aktif sermayenin % 73.00'ünün çiftlik sermayesinden % 27.00'sinin işletme sermayesinden oluştuğu tespit edilmiştir. Toprak sermayesi % 55.80'le aktif sermaye toplamı içerisinde en yüksek payı almaktadır. Bina sermayesi aktif sermaye içinde % 12.30 oranla toprak sermayesini takip etmektedir. Hayvan sermayesi % 12.10'la ve makine-ekipman sermayesi % 10.80 ile bina sermayesini takip etmektedir.

Bozdemir (2017), Aktif sermaye değerleri üzerinde yapılan değerlendirme neticesinde arazi sermayesinden en çok pay alan bileşen %76,67 oranla toprak sermayesi olmuştur. Arkasından sırası ile bina sermayesi (%8,87), arazi ıslah sermayesi (%3.34) ve bitki sermayesi (%0.51) gelmektedir. Aktif sermayeye dâhil olan sabit işletme sermayesi içerisinde en yüksek oran %6,93 ile makine-ekipman sermayesidir ve %2,20 oranında hayvan sermayesi vardır.

Gündoğmuş (1993), Ankara ili Çubuk ilçesi sığır besiciliği işletmelerini kapsayan çalışmasında, aktif sermaye içinde çiftlik sermayesi payının işletme büyüklüğü ile ters orantılı olduğunu belirtmiştir. Bu çalışmaya göre 1-25 başlık işletme büyüklük grubunda çiftlik sermayesinin payı %69,76 olurken 26-50 başlık işletme büyüklük grubunda % 61,34, 51 ve üzeri başlık işletme büyüklük grubunda % 45,82 olarak bulunmuştur.

İncelenen işletmeler ortalamasında, aktif sermayenin oransal dağılımı Grafik 6.13'te verilmiştir. Buna göre aktif sermayenin % 78'ini çiftlik sermayesi, % 15'ini sabit işletme sermayesi ve % 7'sini de döner işletme sermayesi oluşturmaktadır.

Grafik 6.13. İncelenen işletmelerde aktif sermayenin oransal dağılımı

6.3.2. Pasif Sermaye

Pasif sermayeyi; borçlar, kira ve ortakçılıkla işlenen arazi değerleri (indi borçlar) ile öz kaynak unsurları oluşturmaktadır. İncelenen işletmelerde pasif sermaye işletmede kullanılan yabancı sermaye ile öz sermayenin toplamından oluşmaktadır.

Yabancı sermaye unsurlarını; alınan borçlar kira ve ortakçılıkla işlenen arazi değerleri oluşturmaktadır. Yabancı sermaye işletmenin tarımsal faaliyetlerini sürdürmek için sağladığı her türlü borçları ifade etmektedir.

Öz sermaye bulunurken aktif sermayeden işletme borçları çıkarılır. İşletmelerin öz sermaye ile çalışması istenilen bir durum olup bu durum karlılığı ve sürdürülebilirliği yükseltmektedir. Ancak her zaman üretim faaliyetlerini gerçekleştirmek için bu sermaye yeterli olmamaktadır. İşletmeler böyle durumlar da ek finansmana ihtiyaç duyarlar. Gereken bu ek finansmanı sağlamak için yabancı sermaye unsurlarına başvurulur. Böylece hem üretim faaliyetleri gerçekleştirilmiş olup işletmenin de devamlılığı sağlanır (Erkuş vd.,1995).

Tablo 6.18'da görüleceği üzere incelenen işletmelerde işletme başına ortalama 188.566,88 TL borç olduğu belirlenmiştir. İşletme büyüklük gruplarına göre borçlanma durumu değişmektedir. İşletmeler ortalamasında, borçların %69,03'ünü indi borçlar, %18,98'ini arazi karşılığı ipotekli borçlar, %5,65'ini cari borçlar, %3,42'sini kooperatif ve banka borçları, %2,93'ünü adi borçlar oluşturmaktadır.

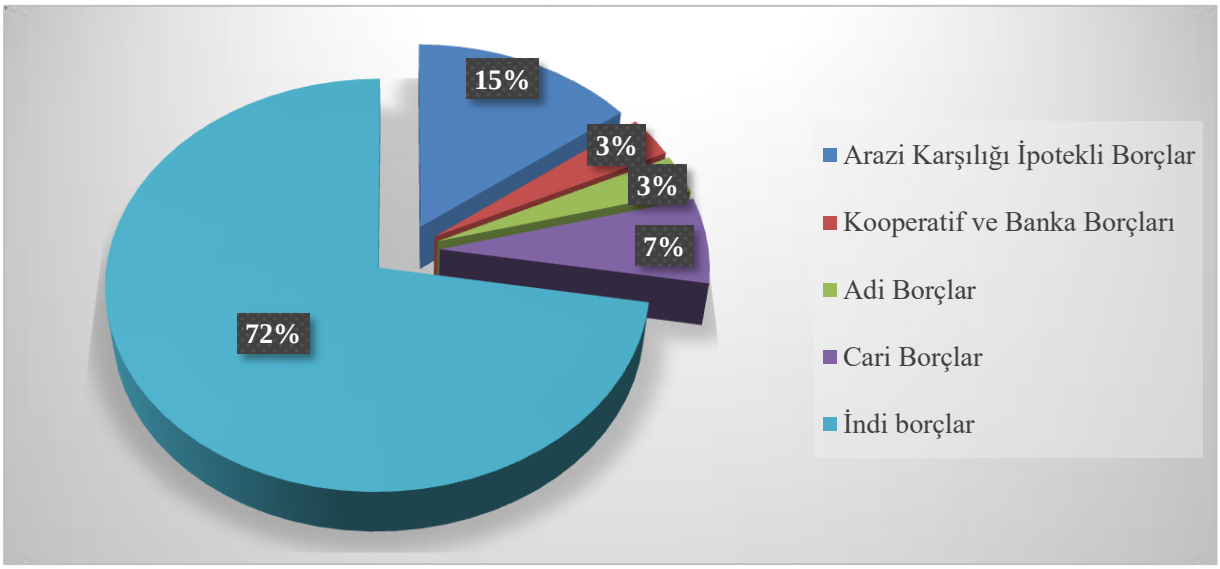
Küçük ölçekli işletmelerin indi borçlarının diğer iki işletme gruplarına kıyasla daha yüksek olması (%82,81) bu işletme grubunda kiraya tutulan arazi miktarının diğer işletme gruplarına göre daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 6.18. İncelenen işletmelerde yabancı sermayenin dağılımı

	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	0-75		**76-250**		**251-+**		**İşletmeler ortalaması**	
	TL	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**
Arazi Karşılığı İpotekli Borçlar	7.500,00	4,11	19.511,90	11,98	55.666,67	25,27	37.205,65	18,98
Kooperatif ve Banka Borçları	4.125,00	2,26	7.047,62	4,33	7.090,91	3,22	6.693,55	3,42
Adi Borçlar	4.375,00	2,40	8.714,29	5,35	4.121,21	1,87	5.736,83	2,93
Cari Borçlar	15.375,00	8,42	16.380,95	10,06	6.636,36	3,01	11.064,52	5,65
İndi Borçlar	151.125,00	82,81	111.242,86	68,29	146.787,88	66,63	135.308,07	69,03
Toplam Yabancı Sermaye	**182.500,00**	**25,85**	**162.897,62**	**10,35**	**220.303,03**	**4,49**	**195.981,45**	**6,06**

İncelenen işletmelerde arazi ölçeği büyüdükçe yabancı sermaye içerisinde arazi karşılığı ipotekli borçların oranı artmaktadır. Tarım işletmelerinde, tarımsal kredi kullanmak için araziler bankalara teminat olarak verilmektedir. İşletme grupları arasında ölçek büyüdükçe işletmelerin finansman için tarımsal kredilere yöneldiği değerlendirilebilmektedir.

İncelenen işletmelerin yabancı sermaye dağılımı Grafik 6.14'te verilmiştir. Çalışmada işletmelerin yabancı sermayesinde en büyük borç kaleminin %72 ile indi borçlar oluşturmaktadır. Araştırma yapılan bölgede tarım arazilerinin değerinin yüksek olması indi borçların yükselmesini beraberinde getirmiştir. İşletmelerde arazi karşılığı ipotekli borçların da %15 düzeyinde olması da tarım işletmelerinin bankalardan finansman sağlarken elindeki arazileri teminat olarak göstermesinden kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Grafik 6.14. İncelenen işletmelerde yabancı sermayenin dağılımı

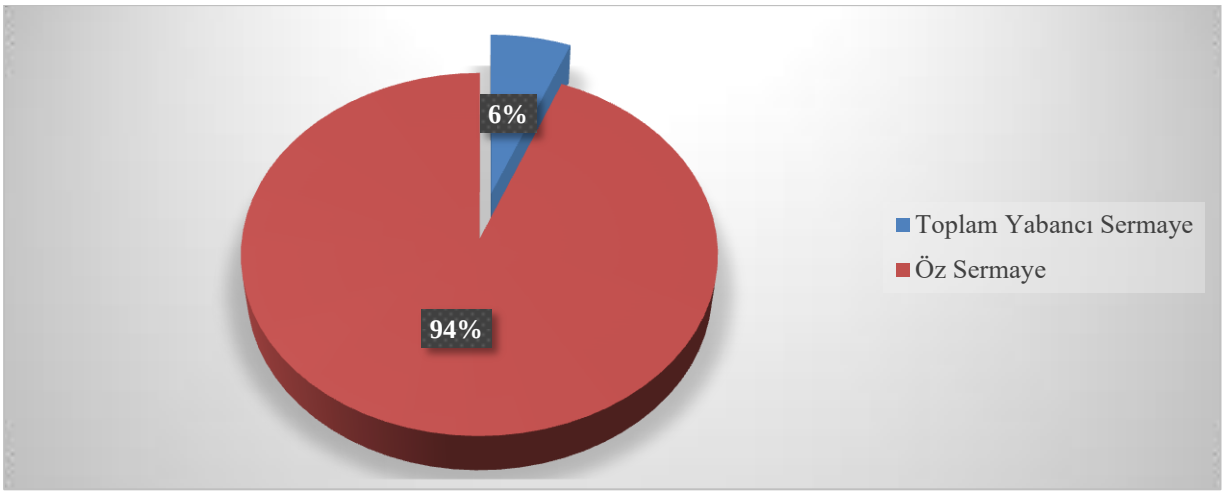
İncelenen işletmelerin pasif sermaye dağılımı Tablo 6.19'da verilmiştir. Pasif sermaye işletme genişlik tabakalarına göre artış göstermektedir. Aktif sermayenin karşılığı olan pasif sermaye işletme başına ortalama 3.233.964,97 TL olarak belirlenmiştir. Bunun %93,94'ünü öz sermaye ve %6,06'sını ise yabancı sermaye oluşturmaktadır (Grafik 6.16). Pasif sermayenin durumu işletme tabakaları arasında da farklılık göstermektedir. Küçük ölçekli işletmelerde işletme başına pasif sermaye 706.027,50 TL olarak belenmiştir. Bunun %74,15'ini öz sermaye ve %25,85'ini yabancı sermaye oluşturmaktadır. Orta ölçekli işletmelerde işletme başına pasif sermaye 1.574.454,19 TL olarak belirlenmiştir. Bunun %89,65'ini öz sermaye ve %10,35'ini yabancı sermaye oluşturmaktadır. Büyük ölçekli işletmelerde işletme başına pasif sermaye 4.902.850,61 TL olarak belirlenmiştir. Bunun

%95,51'ini öz sermaye ve %4,49'unu yabancı sermaye oluşturmaktadır. Genel olarak incelenen işletmelerin borçluluk durumlarının oldukça düşük olduğu ve öz sermaye ile üretime ağırlık verdikleri söylenebilmektedir.

Tablo 6.19. İncelenen işletmelerde pasif sermayenin dağılımı

	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	0-75		**76-250**		**251-+**		**İşletmeler ortalaması**	
	TL	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**
Arazi Karşılığı İpotekli Borçlar	7.500,00	4,11	19.511,90	11,98	55.666,67	25,27	37.205,65	18,98
Kooperatif ve Banka Borçları	4.125,00	2,26	7.047,62	4,33	7.090,91	3,22	6.693,55	3,42
Adi Borçlar	4.375,00	2,40	8.714,29	5,35	4.121,21	1,87	5.736,83	2,93
Cari Borçlar	15.375,00	8,42	16.380,95	10,06	6.636,36	3,01	11.064,52	5,65
İndi Borçlar	151.125,00	82,81	111.242,86	68,29	146.787,88	66,63	135.308,07	69,03
Toplam Yabancı Sermaye	**182.500,00**	**25,85**	**162.897,62**	**10,35**	**220.303,03**	**4,49**	**195.981,45**	**6,06**
Öz Sermaye	523.527,50	74,15	1.411.556,57	89,65	4.682.547,57	95,51	3.037.983,51	**93,94**
Toplam Pasif Sermaye	**706.027,50**	100,00	**1.574.454,19**	100,00	4.902.850,61	100,00	3.233.964,97	100,00

Grafik 6.15'te da görüleceği üzere incelenen işletmelerde borçluluk oranı çok düşük seviyelerde olduğu belirlenmiştir. Öz sermaye oranının yüksek olması işletme karlılığına pozitif etki yapacaktır. Öz sermaye yeterli olduğu için işletme borçlanmayacak olup bu durum işletme için borçluluk riski oluşturmayacaktır. Çünkü yabancı sermaye için ödenmesi gereken faiz işletme içinde kalacak ve saf hasılaya olumlu yönde katkı sağlayacaktır.

Grafik 6.15. İncelenen işletmelerde pasif sermayenin oransal dağılımı

İncelenen işletmelerin pasif sermayesinin yabancı sermaye ve özsermaye olarak dağılımı Tablo 6.20'de verilmiştir. İncelenen işletmeler ortalamasında toplam yabancı sermaye 195.981,45 TL olarak belirlenmiştir. Borç miktarı küçük ölçekli işletmelerde 182.500,00 TL iken orta ölçekli işletmelerde 162.897,62 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 220.303,03 TL olarak bulunmuştur. Araştırmada tarım işletmelerinin büyük oranda öz sermaye ile faaliyetlerine devam ettiği görülmektedir. Küçük ölçekli işletmelerde pasif sermayenin %74,15'ini öz sermaye oluştururken, orta ölçekli işletmelerde pasif sermayenin %89,65'ini öz sermaye ve büyük ölçekli işletmelerde pasif sermayenin %95,51'ini öz sermaye oluşturmaktadır. Küçük ölçekli işletmelerin diğer işletme gruplarına göre daha fazla yabancı sermayeye ihtiyaç duyduğu belirlenmiştir. Ancak işletmeler üretimini büyük oranda öz sermayeye dayandırdığı için borç faiz yükü düşük düzeyde kalacak ve bu durumda işletmelerin karlılığı ve sürdürülebilirliğine olumlu yansıyacaktır.

Tablo 6.20. İncelenen işletmelerde pasif sermayenin dağılımı

	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	0-75		**76-250**		**251-+**		**İşletmeler ortalaması**	
	TL	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**
Toplam Yabancı Sermaye	182.500,00	25,85	162.897,62	10,35	220.303,03	4,49	195.981,45	6,06
Öz Sermaye	523.527,50	74,15	1.411.556,57	89,65	4.682.547,57	95,51	3.037.983,51	93,94
Toplam Pasif Sermaye	706.027,50	100,00	1.574.454,19	100,00	4.902.850,61	100,00	3.233.964,97	100,00

6.4. İncelenen İşletmelerin Faaliyet Sonuçlarının Analizi

Tarım işletmelerinde başarı ölçütü olarak kullanılan birtakım kriterler mevcuttur. Türkiye'de genel olarak tarım işletmelerinde muhasebe sistemi kullanıp kayıt tutma durumu istenilen düzeyde değildir. Bu nedenle işletme yöneticileri ile yüz yüze yapılan anketlerle gerekli veriler alınarak belirli bir sistematiğe göre işletmenin ve işletmecinin başarı ölçütleri ortaya koyulmuştur.

6.4.1. Gayri Safi Üretim Değeri

İncelenen işletmelerin tarımsal etkinlik sonucu elde etmiş oldukları hayvansal ve bitkisel ürünlerin toplam değeri ile bir sene içerisinde oluşan prodüktif demirbaş artışları toplanarak bulunur (Erkuş, 1979). Gayri safi üretim değeri hayvansal üretim değeri ve bitkisel üretim değeri olmak üzere iki bileşenden oluşmaktadır. Bir üretim döneminde elde edilen bitkisel ve hayvansal ürünlerin birim fiyatı ile çarpılması ile elde edilen değere bitkisel ve hayvansal prodüktif demirbaş kıymet artışlarının eklenmesiyle GSÜD bulunmuş olmaktadır.

İncelenen işletmelerde sığır dışında yetiştiriciliği yapılan hayvan varlığına rastlanmamıştır. Çalışmada bu iki bileşen işletmeler bazında hesaplanmıştır. Gayri safi üretim değerinde sadece ana ürün değeri değil yan ürün değerleri de eklenerek hesaplama yapılmıştır.

Araştırma yapılan bölgede hayvancılık organize sanayi bölgesinin kurulması, hayvancılık işletmelerinin burada yoğunlaşmasına ve büyük işletmelerin ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Bölge hayvancılıkta cazibe merkezi haline gelmiştir. Bu durumun neticesinde ise modern yöntemlerle verimi yüksek hayvancılık tesisleri ortaya çıkmıştır.

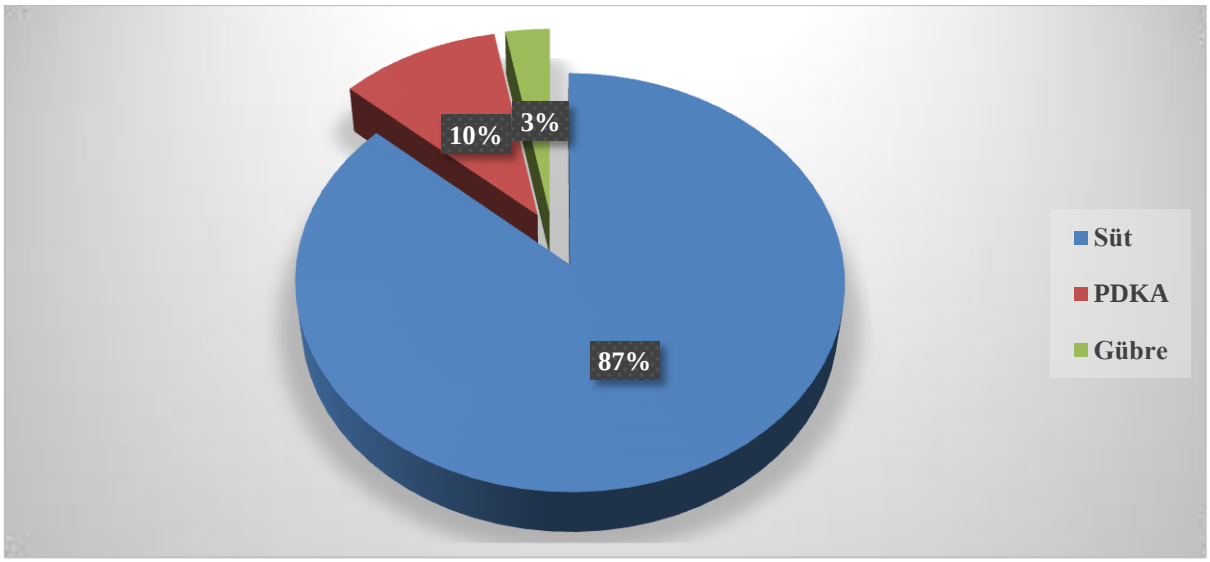
Bölgede özellikle son yıllarda büyükbaş hayvancılık desteklemelerinde yaşanan artışlar ve hayvancılık organize sanayi bölgesinden kaynaklı yatırım ortamının iyileştirilmesi büyükbaş hayvancılığa yönelimi arttırmıştır. Bölgede süt ve süt ürünlerini işleyen sanayi tesislerin varlığı nedeniyle incelenen işletmelerin süt hayvancılığını besi hayvancılığına göre daha çok tercih ettikleri söylenebilir. Nitekim incelenen işletmelerin hayvansal gelirinin en büyük kalemini süt üretiminden elde ettikleri tespit edilmiştir. İncelenen işletmelerin hayvansal üretim değerleri Tablo 6.21'de verilmiştir. İşletmeler ortalamasında hayvansal üretim değeri 120.687,54 TL olarak tespit edilmiştir.

Tablo 6.21. Hayvansal üretim değeri

İşletme Büyüklük Grupları (da)	Süt		PDKA		Gübre		TOPLAM	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
0-75	8.561,08	85,47	1.193,13	11,91	262,50	2,62	10.016,70	100,00
76-250	51.487,94	86,16	5.440,90	9,10	2.828,57	4,73	59.757,42	100,00
251-+	253.577,67	86,76	31.019,94	10,61	7.690,91	2,63	292.288,52	100,00
İşletmeler Ortalaması	104.542,23	86,13	12.551,32	10,54	3.593,99	3,33	120.687,54	100,00

İncelenen tarım işletmelerinde büyükbaş üretim değerleri içindeki en büyük pay %86,13 ile süt üretimine aittir. Bu değeri %10,54 ile PDKA ve %3,3 ile gübre takip etmektedir. Bu değerin tamamını sığırcılık faaliyeti oluşturmaktadır. İşletme başına düşen hayvansal üretim değeri işletme büyüklüklerine göre değişmektedir. Küçük ölçekli işletmelerde bu değer 10.016,70 TL, orta ölçekli işletmelerde 59.757,42 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 292.288,52 TL olarak belirlenmiştir. İşletmeler ortalamasında süt üretim değri 104.542,23 TL, PDKA değeri 12.551,32 TL ve gübre değeri 3.593,99 TL olarak tespit edilmiştir.

Burada incelenen işletmelerin besicilikten ziyade süt üretimi için hayvansal faaliyette bulunmakta olduğundan üretimin en büyük bölümünü (%86,68) süt üretimi meydana getirmektedir (Grafik 6.16).

Grafik 6.16. İncelenen işletmelerde hayvansal üretim değerinin oransal dağılımı

İncelenen işletmelerin bitkisel üretim değeri Tablo 6.22'de verilmiştir. İşletmeler ortalaması olarak, işletme başına bitkisel üretim değeri 460.441,65 TL olarak tespit edilmiştir. Bu değerin % 44,48' ini dane mısır üretimi oluştururken bunu sırası ile ayçiçeği (%30,54), şeker pancarı (%8,94), buğday (%6,69), arpa (%5,60), kuru fasulye (%1,35), yonca (%0,95), silajlık mısır (%0,62), çerezlik kabak (%0,53) ve kuru fasulye (%0,26) takip etmektedir. İncelenen işletme gruplarının tamamında üretim deseni içinde en çok yer verilen kültür bitkisi dane mısır olarak tespit edilmiştir. Sırasıyla küçük işletmelerde üretim deseni içerinde dane mısıra ayrılan pay %33,01 olurken, orta ölçekli işletmelerde bu oran %41,09 ve büyük ölçekli işletmelerde %49,41 olarak tespit edilmiştir.

Bitkisel üretim değeri işletme büyüklükleri arttıkça artmaktadır. Bu değer küçük ölçekli işletmelerde 70.938,72 TL, orta büyük ölçekli işletmelerde 186.192,97 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 729.388,49 TL olarak belirlenmiştir.

Tablo 6.22. Bitkisel üretim değeri

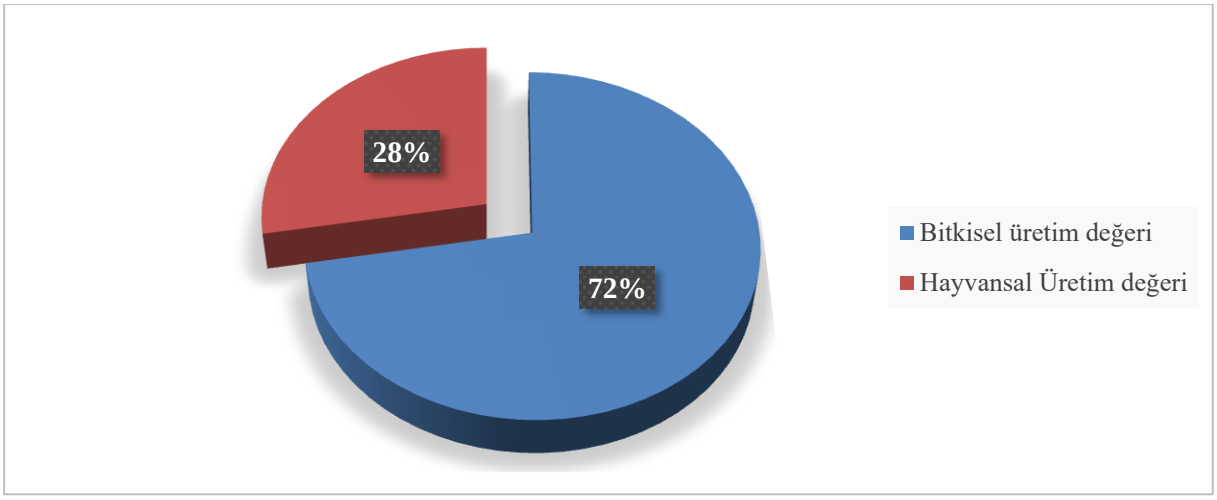
Bitkisel Ürünler	**İşletme Büyüklük Grupları (da)**							
	0-75		**76-250**		**250-+**		**İşletmeler Ortalaması**	
	TL	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**
Buğday	0,00	0,00	9.591,06	5,15	67.834,02	9,30	39.353,79	6,69
Arpa	5.128,09	7,23	9.216,55	4,95	40.995,75	5,62	25.603,74	5,60
Şekerpancarı	3.120,00	4,40	25.905,19	13,91	50.140,27	6,87	35.864,48	8,94
Dane Mısır	23.416,88	33,01	76.506,08	41,09	360.414,06	49,41	220.768,17	44,48
Sılajlık Mısır	0,00	0,00	0,00	0,00	8.519,09	1,17	4.534,35	0,62
Ayçiçeği	34.023,75	47,96	60.429,23	32,46	183.077,88	25,10	122.302,80	30,54
Yonca	5.250,00	7,40	0,00	0,00	0,00	0,00	677,42	0,95
Fiğ	0,00	0,00	1.578,57	0,85	0,00	0,00	534,68	0,29
Fasulye (Kuru)	0,00	0,00	2.966,29	1,59	11.101,97	1,52	6.913,82	1,35
Kabak	0,00	0,00	0,00	0,00	7.305,45	1,00	3.888,39	0,53
Toplam	**70.938,72**	**100,00**	**186.192,97**	**100,00**	**729.388,49**	**100,00**	**460.441,65**	**100,00**

İncelenen işletmelerde Tablo 6.23'ten de görüleceği gibi bitkisel üretim değeri GSÜD içerisinde hayvansal üretim değerine göre daha yüksektir. GSÜD işletmeler ortalamasında 637.547,47 TL olarak belirlenmiştir. İşletme gruplarına göre ölçek büyüdükçe GSÜD artmaktadır. Küçük ölçekli işletmelerde bu oran 80.955,42 TL, orta büyük ölçekli işletmelerde 245.950,39 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 1021.677,01 TL olarak belirlenmiştir. Dekara ise işletmeler ortalamasında GSÜD 1.437,39 TL olarak belirlenmiş olup bu değer küçük ölçekli işletmelerde 1.344,81 TL, orta büyük ölçekli işletmelerde 1.348,02 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 1.455,43 TL olarak tespit edilmiştir.

Tablo 6.23. İncelenen işletmelerde GSÜD (milyon TL)

	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	0-75		**76-250**		**251-+**		**İşletmeler ortalaması**	
	TL	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**
Bitkisel üretim değeri	70.938,72	87,63	186.192,97	75,70	729.388,49	71,39	460.441,65	72,22
Hayvansal üretim değeri	10.016,70	12,37	59.757,42	24,30	292.288,52	28,61	177.105,81	27,78
GSÜD	80.955,42	100,00	245.950,39	100,00	1.021.677,01	100,00	637.547,47	100,00

Grafik 6.17'de görüldüğü gibi incelenen işletmelerde GSÜD'nin %72, 22'sini bitkisel üretim değeri, %27,78'ini hayvansal üretim değeri oluşturmaktadır.

Grafik 6.17.İncelenen işletmelerde GSÜD'nin oransal dağılımı

Güneş (2004), Kırşehir ili merkez ilçesinde tarımsal işletmelerin tarımsal kredi taleplerinin analiz edilmesine yönelik yaptığı araştırmada işletme ölçek büyüklükleri arttıkça dekara GSÜD miktarının düştüğünü tespit etmiştir. GSÜD işletmeler ortalamasında 118,9

milyon TL olarak bulunmuş olup GSÜD, 1–100 dekar arasındaki işletmelerde 136,5 milyon TL iken; 101–250 dekara arasındaki işletmelerde 102,2 milyon TL, 251 dekar ve üstü işletmelerde 96,3 milyon TL olarak belirlenmiştir.

Ağızan (2018), Çumra ilçesinde yaptığı çalışmada işletme başına bitkisel üretim değeri 238.584,26 TL, hayvansal üretim değeri 80.119,32 TL olarak belirlenmiştir. GSÜD'ni işletmeler ortalamasında 318.703,58 TL olarak tespit etmiştir. Dekara GSÜD'ni birinci grup işletmelerde 1.330,15, ikinci grup işletmelerde 1.408,91 ve üçüncü grup işletmelerde 1.479,96 TL olarak hesaplamış olup işletme büyüklüğü arttıkça dekara GSÜD'nin artığı sonucuna ulaşmıştır.

6.4.2. Gayrisafi Hâsıla

Gayri Safi Hâsıla; bir üretim dönemi boyunca üretilen ürünlerin nihai mal ve hizmetlerin üretim değeridir (Oğuz ve Bayramoğlu, 2014). Gayri safi hâsıla, gayri safi üretim değerine, işletme dışı tarımsal gelirlerle beraber konut kira bedellerinin eklenmesi ile bulunmuştur. İşletme dışı tarımsal gelir, aile iş gücü ve makine gücünün diğer işletmelerdeki tarımsal işlerde çalışmaları karşılığında elde ettikleri gelirlerdir (Alkan, 2007).

Çalışılan işletmelerde GSH durumu Tablo 6.24'te verilmiştir. Burada işletme başına GSH 486.796,34 TL olarak belirlenmiştir. İncelenen işletmelerde işletme dışı tarımsal gelir ortalamada 26.444,26 TL olarak bulunmuştur. GSH içinde işletme dışı tarımsal gelir oranı % 5,38 oranındadır (Tablo 6.24). İşletme başına GSH beklenildiği gibi işletme ölçeği arttıkça işletme başına düşen GSH da artmaktadır. Tablo 6.25'te görüleceği gibi araştırma bölgesinde işletme başına GSH küçük ölçekli işletmelerde 94.762,21 TL, orta ölçekli işletmelerde 269.973,87 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 1.095.652,93 TL olarak belirlenmiştir.

İşletmeler ortalaması olarak, 100 TL'lik işletme masrafına düşen GSH 138,28 TL olarak hesaplanmıştır. Aynı zamanda GSH'nın aktif sermaye içindeki payı hesaplanmış ve işletme başına %17,61'dır. İncelenen işletmelerde işletmeler ortalamasında dekara 1.975,40 TL GSH belirlenmiştir. Dekara GSH küçük ölçekli işletmelerde 1.785,35 TL, orta ~~büyük~~ ölçekli işletmelerde 1.954,58TL ve büyük ölçekli işletmelerde 2.186,27 TL olarak belirlenmiştir. GSH' yi oluşturan en büyük unsur GSÜD'dir. İncelenen işletmelerde GSÜD'nin yüksek olmasında araştırma yapılan bölgede işletme başına düşen arazi varlığının yüksek ve bu arazilerin sulanabilir ve yüksek mekanizasyon düzeyi ile ileri sulama teknolojilerinin kullanılması en büyük etkendir. Çalışmada işletmeler ortalamasında GSH'nın %92,82'sini GSÜD, %5,38'ini işletme dışı tarımsal gelir ve %1,80'ini konut kira bedeli oluşturmaktadır (Tablo 6.25). İncelenen işletmelerde GSÜD'nin GSH'da oluşturduğu oran

işletme ölçeği büyüdükçe artmaktadır. Buna göre GSH'da GSÜD'nin aldığı pay incelenen küçük ölçekli işletmelerde %85,34, orta ölçekli işletmelerde %91,10 ve büyük ölçekli işletmelerde %93,25 olarak bulunmuştur. Burada işletme genişliği arttıkça işletme dışından sağlanan tarımsal gelir ve konut kira bedelinin düştüğü görülmektedir. Arazi ölçeği büyüdükçe işletmecinin iç üretim faaliyetlerine daha fazla yoğunlaşmakta olduğunu ve zamanının büyük kısmını kendi işletmesinin üretim sürecine harcadığı söylenebilir.

Tablo 6.24. İncelenen işletmelerde GSH

	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	0-75		**76-250**		**251-+**		**İşletmeler ortalaması**	
	TL	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**
GSÜD	80.955,42	85,34	245.950,39	91,10	1.021.677,01	93,25	449.527,61	92,82
İşletme dışı tarımsal gelir	6.166,17	6,55	14.452,06	5,35	58.714,55	5,36	26.444,26	5,38
Konut kira bedeli	7.640,63	8,11	9.571,43	3,55	15.261,36	1,39	10.824,47	1,80
İşletme başına GSH	94.762,21	100,00	269.973,87	100,00	1.095.652,93	100,00	486.796,34	100,00
Dekara	1.785,35	-	1.954,58	-	2.186,27	-	1.975,40	-
Aktif sermayeye oranı (%)	13,34	-	17,15	-	22,35	-	17,61	-
İşletme masrafının 100 TL'sine	95,45	-	121,57	-	197,83	-	138,28	-

6.4.3. İşletme Masrafları

Gayrisafi elde etmek için yapılan masraflar toplamı işletme masraflarını oluşturmaktadır. İşletme masrafları bulunurken aktif sermayenin faizi hesaplamaya dâhil edilmemiştir. İşletme masrafları değişen işletme masrafları ve sabit işletme masrafları olmak üzere iki bölümde incelenmiştir.

6.4.3.2. Değişen masraflar

Değişen masrafların miktarı üretim miktarına bağlı olarak azalıp artan ve üretimde bulunulmadığı zaman yapılmayan masraflarıdır Aksöz (1972). İncelenen işletmelerde değişen masraflar iki ayrı tabloda; hayvansal üretim değişen masrafları ve bitkisel üretim değişen masrafları olarak verilmiştir.

Tarım işletmelerinde değişen masraflar üretim sürecinde işletmeci için daha büyük önem taşımaktadır. Tarım işletmelerinde genel olarak masraf kalemi üretimde kullanılan girdiler olarak görülmekte ve üretim kararına buradaki masraf ve ürün satışından sonra elde

edilen değer arasındaki ilişkiye göre karar verilmektedir.

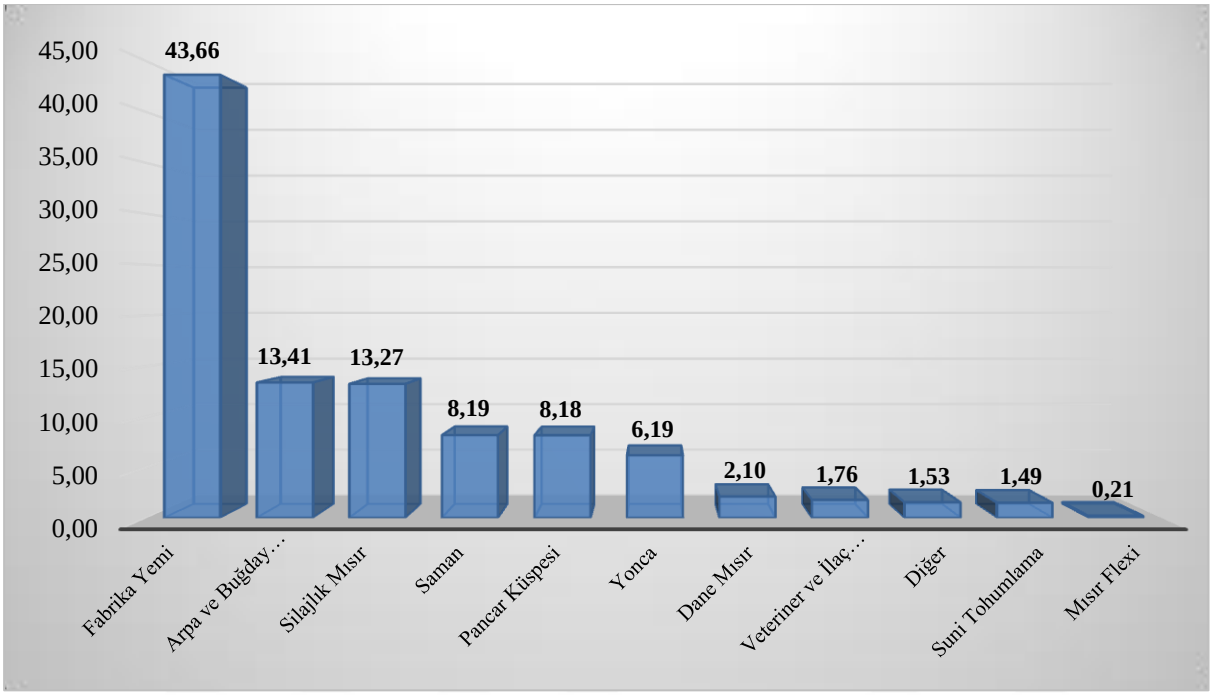
Tablo 6.25'te hayvansal üretim değişen masrafları verilmiş olup işletme başına hayvansal üretim değişen masrafları 108.925,05 TL olarak tespit edilmiştir. Hayvansal üretim değişen masrafları içerisinde en yüksek gider kalemi %43,66 ile fabrika yem masrafları oluşturmaktadır. Bunu %13,41 oranıyla arpa-buğday kırması masrafı, %13,27 oranıyla silajlık mısır masrafı izlemektedir. Hayvansal üretim değişen masraflarının, işletme genişlikleri büyüdükçe arttığı görülmektedir.

Hayvansal üretim değişen masrafları küçük ölçekli işletmelerde işletme başına 14.848,75 TL olarak hesaplanmıştır. Burada da en fazla payı %63,30 oranıyla fabrika yemi masrafları almaktadır. Orta ölçekli işletmelerde işletme başına değişen masraflar 74.621,90 TL olarak hesaplanmıştır. Bu işletmelerde de fazla payı %34 oranıyla fabrika yemi masrafı almakla birlikte ikinci sırayı %31,34 ile arpa-buğday kırması masrafları almaktadır. Büyük ölçekli işletmelerde ise işletme başına hayvansal üretim masrafı 153.560,69 TL olarak belirlenmiştir. Bu işletmelerde de en yüksek değişen masraf oranını %45,05 oranıyla fabrika yemi oluşturmakla beraber büyük ölçekli işletmelerde silajlık mısır masrafları %21,19 oranıyla ikinci sırada yer almaktadır.

Tablo 6.25. Hayvansal Üretimde Değişen Masrafları

Değişen Masraf Unsurları	**İşletme Büyüklük Grupları (da)**							
	0-75		**76-250**		**250-+**		**İşletmeler Ortalaması**	
	TL	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**
Fabrika Yemi	9.400,00	63,30	25.371,43	34,00	69.171,88	45,05	46.623,74	43,66
Arpa ve Buğday Kırması	0,00	0,00	23.238,10	31,14	8.262,27	5,38	12.268,63	13,41
Dane Mısır	0,00	0,00	3.885,71	5,21	981,82	0,64	1.838,71	2,10
Mısır Fleksi	0,00	0,00	0,00	0,00	603,91	0,39	321,44	0,21
Pancar Küspesi	833,75	5,61	4.914,29	6,59	15.068,55	9,81	9.792,45	8,18
Saman	2.681,25	18,06	2.499,05	3,35	13.627,48	8,87	8.445,76	8,19
Yonca	1.031,25	6,95	7.914,29	10,61	4.922,06	3,21	5.433,52	6,19
Silajlık Mısır	220,00	1,48	3.960,00	5,31	32.540,90	21,19	18.689,83	13,27
Veteriner ve İlaç Masrafı	250,00	1,68	1.357,14	1,82	2.681,82	1,75	1.919,35	1,76
Suni Tohumlama	162,50	1,09	928,57	1,24	2.681,82	1,75	1.762,90	1,49
Diğer	270,00	1,82	553,33	0,74	3.018,18	1,97	1.828,71	1,53
TOPLAM	14.848,75	100,00	74.621,90	100,00	153.560,69	100,00	108.925,05	100,00

İncelenen işletmeler ortalamasında hayvansal üretim değişen masraflarının oransal dağılımı Grafik 6.18'de verilmiştir. Hayvansal işletmelerde değişen masrafların % 43,66'sını fabrika yemi meydana getirirken ikinci sırada arpa ve buğday kırması, üçüncü sırada kaba yem olarak tabir edilen yonca (%13,27) gelmektedir.

Grafik 6.18. İncelenen işletmelerde hayvansal üretim değişen masraflarının oransal dağılımı

İncelenen işletmelerin bitkisel üretim değişen masrafları Tablo 6.26'da verilmiştir. İşletmeler ortalaması olarak işletme başına bitkisel üretim değişen masrafları 192.365,26 TL olarak hesaplanmıştır. Bu değerin %35,38'ini gübre masrafı, %17.17'sini hasat masrafı, %12,31'ini sulama masrafı, %11,49'unu ilaç masrafları, %11,20'sini yakıt masrafı, % 8,66'sını tohum masrafı, %2,30'unu geçici işçilik masrafı ve % 1,50'sini taşıma masrafı oluşturmaktadır.

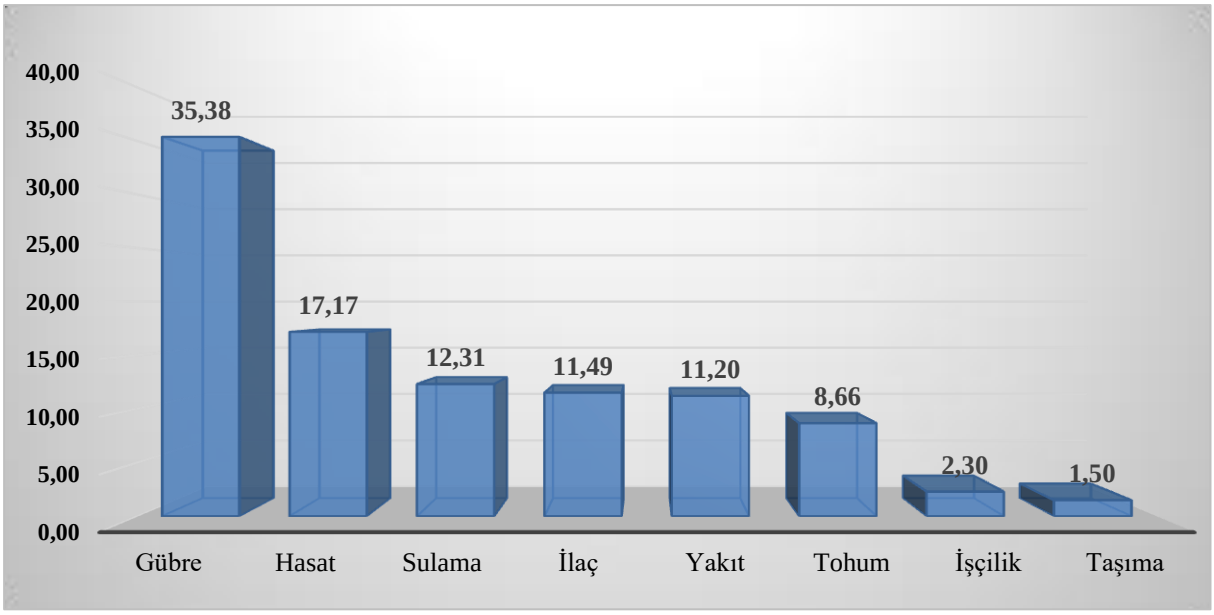
Bitkisel üretim değişen masrafları işletme genişlikleri ile doğru orantılıdır. Küçük ölçekli işletmelerde değişen masraf 36.906,99 TL, orta ölçekli işletmelerde 86.997,32 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 297.104,44 TL olarak bulunmuştur. Değişen masraflar içinde en yüksek girdi kalemi gübre olmuştur. Kuşkusuz bunun en büyük nedeni gübre fiyatlarında yaşanan dalgalanmadır. Son zamanlarda yaşanan yakıt ve enerji fiyatlarındaki artışlarda girdi masraflarının artmasında etki olmuştur.

İşletmeler ortalaması olarak dekara düşen bitkisel üretim değişen masrafı ortalama 619,16 TL olarak hesaplanmıştır. İşletme grupları bazında incelendiğinde ise dekara değişen

bitkisel üretim masrafı küçük ölçekli işletmelerde 699,66 TL, orta ölçekli işletmelerde 629,85 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 592,84 TL olarak tespit edilmiştir. Genel olarak bir değerlendirme yapıldığında işletme büyüklüğü arttıkça bitkisel üretim değişen masraflarında azalma olmuştur. Bölgede yapılan bazı çalışmalarda da bu durum görülebilmektedir (Oğuz ve ark., 2017; Ağızan, 2018).

Tablo 6.26. Bitkisel üretimde değişen masrafları

Değişen Masraflar	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	0-75		76-250		251-+		İşletmeler ortalaması	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Tohum	3.760,60	10,19	6.896,47	7,93	26.001,93	8,75	16.660,88	8,66
Gübre	15.792,63	42,79	34.234,76	39,35	102.244,21	34,41	68.053,71	35,38
İlaç	3.730,63	10,11	9.143,76	10,51	34.814,24	11,72	22.108,61	11,49
Sulama	4.531,25	12,28	10.479,52	12,05	36.708,79	12,36	23.672,74	12,31
İşçilik	727,45	1,97	1.919,74	2,21	6.902,00	2,32	4.417,75	2,30
Yakıt	3.470,63	9,40	9.231,02	10,61	33.756,61	11,36	21.541,69	11,20
Hasat	4.419,06	11,97	13.848,93	15,92	52.166,29	17,56	33.026,90	17,17
Taşıma	474,75	1,29	1.243,11	1,43	4.510,36	1,52	2.882,99	1,50
TOPLAM	36.906,99	100	86.997,32	100	297.104,44	100	192.365,26	100
Dekara	699,66		629,85		592,84		619,16	

Grafik 6.19. Bitkisel üretim değişen masraflarının oransal dağılımı (%)

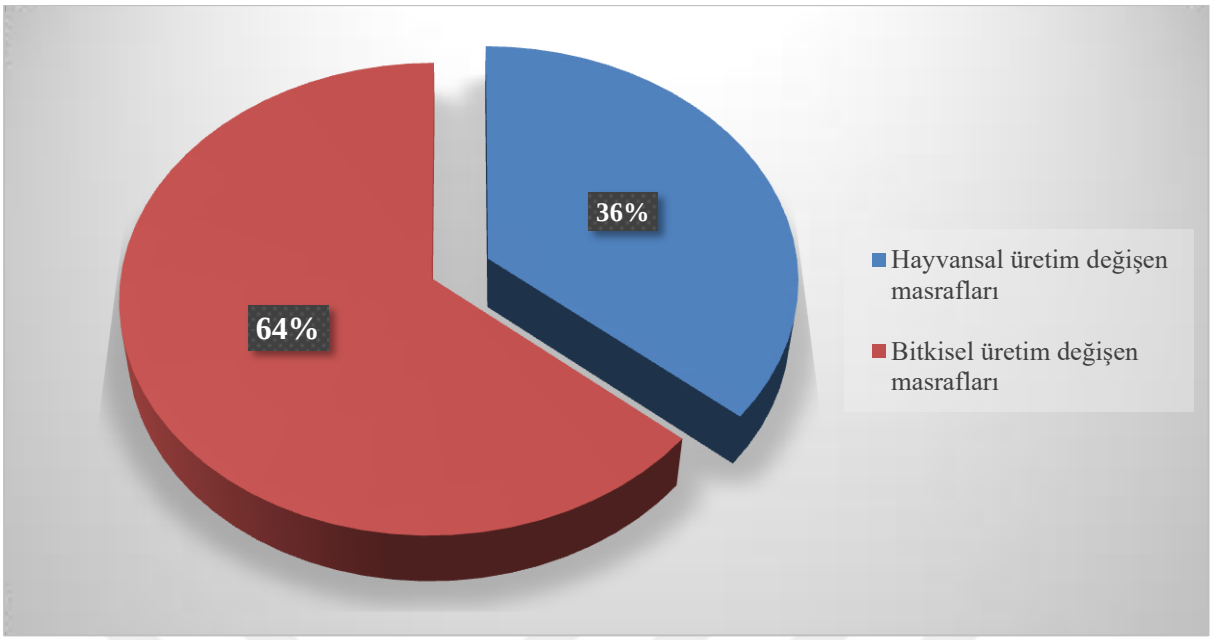
İncelenen tarım işletmelerinde toplam değişen masraflar Tablo 6.27'de verilmiştir. Buna göre işletme başına 301.290,31 TL toplam değişen masraf düştüğü görülmekte ve bu değerin % 63,85'ini bitkisel üretim değişen masrafları, %36,15'ini ise hayvansal üretim değişen masrafı oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6.27'de işletme gruplarına göre toplam değişen masraf değerleri incelendiğinde, küçük ölçekli işletmelerde 51.755,74 TL değerinde, orta ölçekli işletmelerde 161.619,23 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 450.665,13 TL değerinde toplam değişen masraf olduğu görülmektedir.

Tablo 6.27. Toplam değişen masrafları

Değişen Masraflar	**İşletme Büyüklük Grupları (da)**							
	0-75		**76-250**		**250-+**		**İşletmeler ortalaması**	
	TL	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**
Hayvansal üretim değişen masrafları	14.848,75	28,69	74.621,90	46,17	153.560,69	34,07	108.925,05	36,15
Bitkisel üretim değişen masrafları	36.906,99	71,31	86.997,32	53,83	297.104,44	65,93	192.365,26	63,85
Toplam değişen masraflar	51.755,74	100,00	161.619,23	100,00	450.665,13	100,00	301.290,31	100,00

Grafik 6.21'de incelenen işletmeler ortalamasında toplam değişen masrafların dağılımı verilmiştir. Buna göre toplam değişen masraflarının % 64'ünü bitkisel üretim değişen masrafları, % 36'sını ise hayvansal üretim değişen masrafları oluşturmaktadır.

Grafik 6.20. İncelenen işletmeler ortalamasında toplam değişen masraf oranı

6.4.3.3. Sabit Masraflar

Üretim yapılıp yapılmamasına bağlı olarak değişiklik göstermeyen masraflar sabit masrafları oluşturmaktadır. Sabit masraflar işletme masrafları içerisinde önemli bir meblağı oluşturmaktadır (Açıl,1977). Bu araştırmada işletme masrafları kapsamında sabit masraflar laur muhasebe sistemine göre hesaplanmıştır. Bu kapsamda sabit masraf unsurları; amortisman masrafları, aile işgücü ücret karşılığı ve bina tamir bakım masrafları olarak belirlenmiştir.

İncelenen tarım işlemelerinin amortisman masrafları Tablo 6.28'de gösterilmiştir. İşletmeler ortalamasında işletme başına amortisman masrafı 47.207,50 TL olarak hesaplanmıştır. Bu değerin %64,72'sini alet makine amortisman masrafı, %14,87'sini bina sermayesi amortismanı, %13,86' sını hayvan sermayesi amortismanı ve %6,54'ünü arazi ıslahı sermayesi amortismanı oluşturmaktadır.

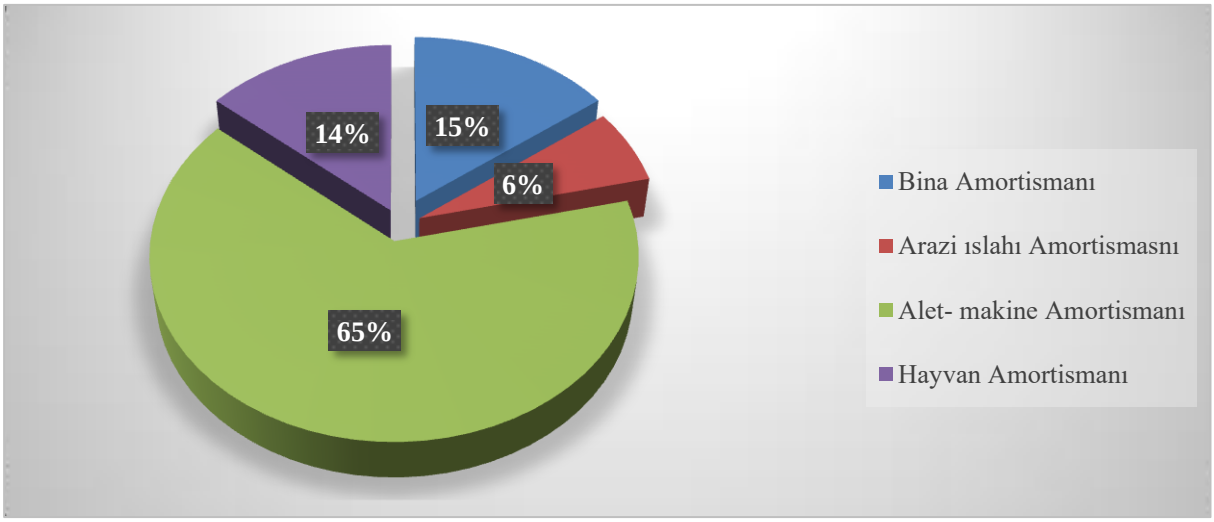
İncelenen işletme gruplarına göre amortisman masrafları; küçük ölçekli işletmelerde 17.305,00 TL, orta ölçekli işletmelerde 28.942,86 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 47.207,50 TL olarak hesaplanmıştır.

İncelemeye alınan tarım işletmelerinde tüm işletme grupları arasında makine-ekipman sermayesi amortisman oranı en yüksek paya sahip olup bu sermaye grubunun amortisman oranın yüksek olmasında işletmelerde alet-makinenin yoğun bir şekilde üretim sürecine katılması ve bu ekipmanların yatırım bedellerinin yüksek olması belirleyici olmaktadır. Bu nedenle alet-makine sermayesinin yıllık amortisman giderleri yüksek seviyede hesaplanmıştır.

Tablo 6.28. Amortisman masrafları

	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	0-75		76-250		250-+		İşletmeler ortalaması	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Bina	3.993,75	23,08	5.425,71	18,75	8.770,00	13,27	7.020,97	14,87
Arazi ıslahı	1.968,75	11,38	2.916,67	10,08	3.468,18	5,25	3.087,90	6,54
Alet makine	10.922,50	63,12	18.248,81	63,05	43.143,03	65,29	30.553,63	64,72
Hayvan	420,00	2,43	2.351,67	8,13	10.698,33	16,19	6.545,00	13,86
Toplam	**17.305,00**	**100,00**	**28.942,86**	**100,00**	**66.079,55**	**100,00**	**47.207,50**	**100,00**

Amortisman masraflarının sabit sermaye unsurlarına göre oransal dağılımının sıralması Grafik 6.21'de görüleceği üzere sırasıyla; bina sermayesi amortisman masrafı, hayvan sermayesi amortisman masrafı ve arazi ıslah sermayesi amortismanı takip etmektedir. İncelenen işletmelerin bulunduğu bölgede alet-makine parkı son derece zengin ve çeşitli olduğundan sabit masraflar içerinde yer alan amortisman giderleri içerinde en büyük gider kalemini alet-makine sermayesi amortisman masrafları oluşturmaktadır. Azari ıslahı sermayesinin düşük olması nedeniyle arazi ıslahı için amortisman gideri en düşük gider unsurunu meydana getirmekte olduğu görülmektedir.

Grafik 6.21. İncelenen işletmeler ortalamasında amortisman masraflarının oransal dağılımı

Bina tamir bakım masrafları toplam bina sermayesinin %2'si olarak kabul edilmiştir. Sabit masraflardan aile işgücü ücret karşılığı, işletmede kullanılan aile işgücünün bölgede geçerli yevmiye ücretleri ile aile işgücü ücret karşılığı hesaplanmıştır.

Tablo 6.29'da incelenen işletmelerde işletme başına sabi masraflar 77.294,44 TL olarak belirlenmiştir. Bu değerin %61,07'sini amortisman masrafları, %31,36'sını aile işgücü ücret karşılığı masrafları ve %7,57'sini bina alet-makine masrafları oluşturmaktadır. İşletmelerde dekara düşen sabit masraflar 241,29 TL olarak hesaplanmıştır. Sabit masraflar işletme genişlikleri arttıkça artış göstermektedir. Her ne kadar incelenen tabakalar arası sabit masraflar işletme genişlikleri ile doğru orantılı artsa da; tarım işletmelerinde ölçek ekonomisinin ne kadar önemli olduğu bu çalışmada da ortaya çıkmıştır. Küçük ölçekli işletmelerde işletme başına sabit masraf 44.268,13 TL olarak hesaplanmıştır. Bu değerin %53,39' unu aile işgücü ücret masrafı, % 39,09' unu amortisman masrafı, %7,52'sini ise bina tamir-bakım masrafı oluşturmuştur. Dekara düşen sabit masraflar ise 839, 21 TL olarak hesaplanmıştır. Orta ölçekli işletmelerde ise işletme başına düşen sabit masraflar 57.209,05 TL olarak belirlenmiştir. Bu değerin % 50,59'unu amortisman masrafı, % 41,51'ini aile işgücü ücret karşılığı masrafı ve % 7,90'ını bina tamir-bakım masrafı oluşturmaktadır. Dekara düşen sabit masraflar ise 414,19 TL olarak hesaplanmıştır. Üçüncü tabakadaki işletmelerde ise işletme başına sabit masraflar 98.082,42 TL olarak hesaplanmıştır. Bu değerin %61,07'sini amortisman masrafı, %31,36'sını aile işgücü ücret masrafı ve %7,57'sini bina tamir-bakım masrafı meydana getirmiştir.

Tablo 6.29. İncelenen tarım işletmelerinde toplam sabit masrafları

	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	0-75		**76-250**		**250-+**		**İşletmeler ortalaması**	
	TL	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**
Amortisman masrafları	17.305,00	39,09	28.942,86	50,59	66.079,55	67,37	47.207,50	61,07
Bina tamir bakım masrafları	3.328,13	7,52	4.521,43	7,90	7.308,33	7,45	5.850,81	7,57
Aile işgücü ücret karşılığı	23.635,00	53,39	23.744,76	41,51	24.694,55	25,18	24.236,13	31,36
Toplam	44.268,13	100,00	57.209,05	100,00	98.082,42	100,00	77.294,44	100,00
Dekara Sabit Masraflar	839,21	-	414,19	-	195,71	-	241,29	-

Dekara sabit masraflar işletme büyüklükleri ile ters orantılı bir ilişki içinde olduğu

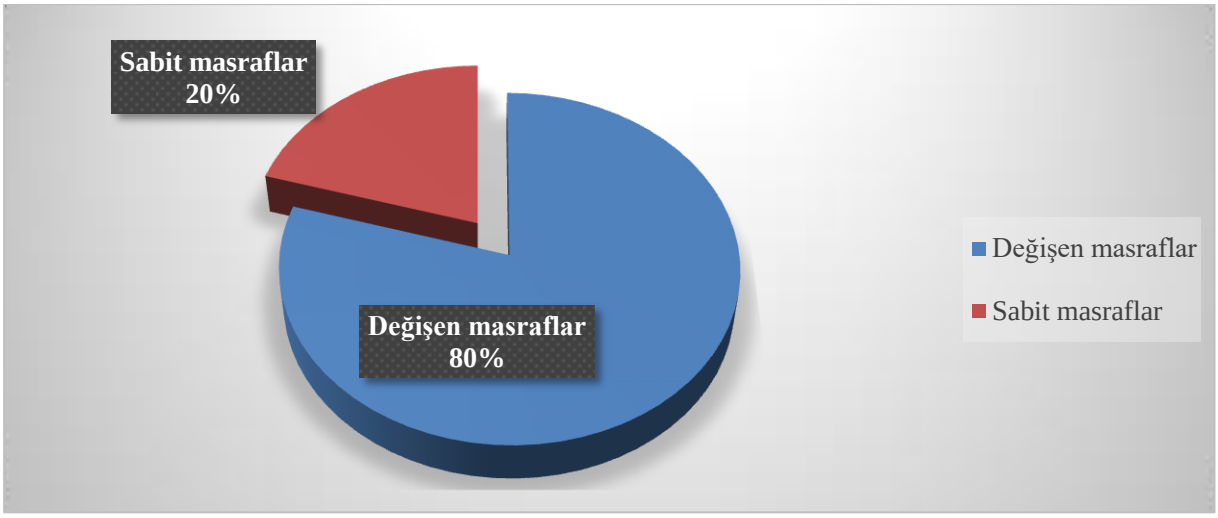
görülmektedir. İncelenen işletmelerde tabakalar arasında dekara sabit masraflar ölçek büyüdükçe azalmaktadır. Şöyle ki; orta ölçekli işletmelerde küçük ölçekli işletmelere göre 2,03 kat daha az sabit masraf olduğu anlaşılmışken, büyük ölçekli işletmelerde de orta ölçekli işletmelere göre 2,12 kat daha az sabit masraf miktarı ortaya çıkmıştır. Olağan şekilde dekara sabit masraflar işletme ölçeği büyüdükçe azalmakta bu da işletmelerin karlılığına olumlu olarak yansımaktadır.

İncelenen işletmelerin toplam işletme masrafı Tablo 6.30'da verilmiştir. Buna göre küçük ölçekli işletmelerde toplam işletme masrafı 96.023,87 TL iken, orta ölçekli işletmelerde bu değer 218.828,28 TL, büyük ölçekli işletmelerde ise 548.747,55 TL ve işletmeler ortalamasında 378.584,74 TL olarak hesaplanmıştır. Toplam işletme masraflarının aktif sermayeye oranı küçük ölçekli işletmelerde %27,31, orta ölçekli işletmelerde %33,00, büyük ölçekli işletmelerde %38,92 ve işletmeler ortalamasında %37,10 olarak belirlenmiştir.

Tablo 6.30. İncelenen tarım işletmelerinde toplam işletme masrafları

	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	0-75		**75-250**		**250-+**		**İşletmeler ortalaması**	
	TL	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**
Değişen masraflar	51.755,74	53,90	161.619,23	73,86	450.665,13	82,13	301.290,31	79,58
Sabit masraflar	44.268,13	46,10	57.209,05	26,14	98.082,42	17,87	77.294,44	20,42
İşletme masrafları	96.023,87	100,00	218.828,28	100,00	548.747,55	100,00	378.584,74	100,00
Dekara işletme masraflar	1.820,36	-	1.584,29	-	1.094,97	-	1.181,85	-
Aktif sermayeye oranı (%)	27,31	-	33,00	-	38,92	-	37,10	-

İncelenen işletmelerin işletme masraflarının oransal dağılımı Grafik 6.22'te verilmiştir. Buna göre işletmeler ortalamasında işletme masraflarının %79,58'ini değişen masraflar, %20,42'sinide sabit masraflar oluşturmaktadır.

Grafik 6.22. İşletme masraflarının oransal dağılımı

6.4.4. Saf Hasıla

Laur muhasebe sistemine göre hesaplanan saf hasıla, tarım işletmelerinin başarı düzeylerini ölçmede kullanılan objektif bir ölçüttür. Saf hâsıla gayrisafi hâsıladan işletme masraflarının çıkarılması ile hesaplanmaktadır. Saf hasıla hesaplanırken işletmelerin borçsuz ve kiraya ve ortağa arazi tutmadıkları varsayımından hareketle işletme masrafları hesaplanmaktadır. Saf hasılanın bu şekilde hesaplanmasıyla değişik şartlara sahip işletmeler arası karşılaştırmalar eşit şartlarda objektif olarak yapılır. Başka bir deyişle saf hasıla, işletmede kaynağına bakılmaksızın kullanılan aktif sermayenin faizi olarak tanımlanmaktadır (Erkuş ve ark., 1995).

İncelenen işletmelerde saf hasıla Tablo 6.31'de verilmiştir. İşletmeler ortalaması olarak işletme başına saf hasıla 304.031,64 TL olarak hesaplanmıştır. Gayrisafi Hasılanın %55,73'ünü işletme masrafları ve %44,27' sini de saf hasıla oluşturmaktadır. Saf hâsıla işletme grupları arasında farklılık göstermektedir. Saf hasıla küçük ölçekli işletmelerde -1.846,77 TL, orta ölçekli işletmelerde 51.145,60 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 546.905,37 TL olarak bulunmuştur. Burada küçük ölçekli işletmelerde saf hasılanın -1.846,77 TL olarak çıkmış olması bu gruptaki işletmelerde birim alana düşen sabit masrafların yüksekliğini ve incelenen küçük ölçekli işletmelerde zararın meydana geldiğini göstermektedir. Saf hasıla, işletme sahibinin müteşebbislik, işçilik ve öz sermayesinin geliri ile aynı anlama gelmez. Çünkü saf hasıladan borçların faizi ile kiralar çıkartılmamıştır. Ayrıca tarımsal gelire saf hasıladan düşülmüş olan aile işgücü ücret karşılığı dahildir. Burada küçük ölçekli işletmelerde saf hasıla eksi çıkmış olsa bile bu işletmeler yüksek bir tarımsal gelire sahip olabilir.

İşletme ölçeğine paralel olarak dekara saf hasıla artmaktadır. İşletmeler ortalamasında

dekara saf hasıla 949,11 TL olarak bulunmuştur. Küçük ölçekli işletmelerde dekara saf hasıla -35,01 TL, orta ölçekli işlemelerde 370,29 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 1.091,30 TL olarak bulunmuştur. Ayrıca işletmelerde GSH'nın 100 TL'sine düşen saf hasıla da hesaplanmıştır. Küçük ölçekli işletmelerde bu değer -1,96 TL, orta ölçekli işletmelerde 18,94 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 49,92 TL olup, işletmeler ortalaması 44,27 TL olarak hesaplanmıştır.

Saf hâsılanın aktif sermayeye oranı da hesaplanmıştır. Bu değer küçük ölçekli işletmelerde %-0,26, orta ölçekli işletmelerde % 3,25ve büyük ölçekli işletmelerde %11,15 TL iken işletmeler ortalamasında %9,40'dır.

Tablo 6.31. İncelenen tarım işletmelerinde saf hasıla

	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	0-75		**76-250**		**251-+**		**İşletmeler ortalaması**	
	TL	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**
GSH	94.177,10	100,00	269.973,87	100,00	1.095.652,93	100,00	686.764,75	100,00
İşletme masrafları	96.023,87	101,96	218.828,28	81,06	548.747,55	50,08	382.733,11	55,73
Saf hasıla	-1.846,77	-1,96	51.145,60	18,94	546.905,37	49,92	304.031,64	44,27
Dekara	-35,01	-	370,29	-	1.091,30	-	949,11	-
Aktif sermayeye oranı (%)	-0,26	-	3,25		11,15		9,40	-

6.4.5. Brüt Kar

Brüt kar; tüm tarımsal faaliyetlerden (bitkisel ve hayvansal üretim) elde edilen gayrisafi üretim değeri toplamından, bu faaliyetler için yapılan değişen masraflar toplamı çıkartılarak hesaplanmıştır. Brüt kar sabit masraf unsurlarıyla işletmenin karını bünyesinde bulundurmaktadır. İşletmenin toplam brüt karından toplam sabit masraflar çıkarıldığında işletmenin karı veya zararı belirlenir. Bu nedenle işletmede gelir elde etmek için brüt karı en yüksek seviyeye çıkarmak hedeflenmektedir. İşletmeler brüt karı daha da arttırmak için yaptıkları masrafı en düşük düzeyde tutması gerekmektedir. İşletmelerde brüt karın düşük olması üretim faaliyetleri için gereğinden fazla masraf yapılmakta olduğunu ifade etmektedir. İşletmelerin ekonomik analizleri yapılırken brüt karın birim alana düşen değeri dikkate

alınmaktadır. Bu durum yani birim alana düşen brüt kar, işletme faaliyetlerinin başarı düzeyinin ölçülmesinde önemli bir kıstas olarak yer almaktadır.

Tablo 6.32'de incelenen işletmelerin brüt kar düzeyleri verilmiştir. İncelenen işletmelerde işletme başına ortalama brüt kar 336.257,16 TL bulunmuştur. Gayri safi üretim değerinin %47,26'sını toplam değişen masraflar oluştururken, %52,74'ünü brüt kar oluşturmaktadır. Brüt kar işletme ölçeği büyüdükçe artış göstermektedir. İncelenen küçük ölçekli işletmelerde brüt kar; 29.199,68 olarak hesaplanmıştır. Bu işletme grubunda GSÜD'nin %63,93'ini toplam değişen masraflar ve %36,07'unu brüt kar oluşturmaktadır. İncelenen orta ölçekli işletmelerde GSÜD'nin %65,71'ini toplam değişen masraflar ve %34,29'unu brüt kar oluşturmaktadır. İncelenen küçük ölçekli ve orta ölçekli işletmelerin GSÜD içerisinde brüt kar oranının düşük olduğu görülmekte, bu da üretim için daha çok masraf yapıldığı ve azalan verim kanunu nedeniyle bu durumunda işletmelerin karlılığını olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. Araştırmaya konu büyük ölçekli işletmelerde ise brüt kar 571.011,88 TL olarak hesaplanmıştır. Bu işletme grubunda GSÜD'nin % 44,11'ni toplam değişen masraflar ve % 55,89'unu brüt kar oluşturmaktadır. Ayrıca incelenen işletmelerde birim alanda ortalama 884,68 TL brüt kar elde edilmiş olup, küçük ölçekli işletmelerde bu değer 553,55 TL, orta ölçekli işletmelerde 610,55 TL ve büyük ölçekli işletmelerde ise 884,68 TL'dır.

Tablo 6.32. İncelenen tarım işletmelerinde brüt kar

	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	0-75		**76-250**		**250-+**		**İşletmeler ortalaması**	
	TL	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**
GSÜD	80.955,42	100,00	245.950,39	100,00	1.021.677,01	100,00	637.547,47	100,00
Toplam değişen masraflar	51.755,74	63,93	161.619,23	65,71	450.665,13	44,11	301.290,31	47,26
Brüt kar	29.199,68	36,07	84.331,16	34,29	571.011,88	55,89	336.257,16	52,74
Dekara	553,55	-	610,55	-	1.139,40	-	884,68	-

250 dekar üstü arazi büyüklüğüne sahip işletme grubunda GSÜD içerinde maliyetler azalmış ve karlılık oranında artış meydana gelmiştir. İncelenen işletmelerde brüt karın birim alanda (dekara) küçük ölçekli işletmelerde düşük olması üretim için gereğinden fazla masraf yapıldığının göstergesi olup GSÜD içerisinde toplam değişen masrafların azaltılması brüt karı

dolayısıyla bu işletmelerin tarımsal gelirini arttıracaktır.

Güneş (2004); Kırşehir ilinde tarımsal işletmelerin tarımsal kredi taleplerinin analiz edilmesine yönelik yapılan araştırmada incelenen işletmeler ortalamasında brüt kâr değerini 8.246 milyon TL olarak belirlemiştir.

Peker ve Oğuz (2008) Konya ili Çumra ilçesinde domates üreten tarım işletmeleri üzerine yaptıkları araştırmalarında brüt kârı işletmeler ortalamasında 5.079,86 TL' olarak hesaplamış olup işletmeler ortalamasında brüt kârın dekara karşılığı ise 267,50 TL olarak belirlenmiştir.

Ağızan (2018), Konya ili Çumra ilçesinde Tarımsal Sulama Sistemlerinin Karşılaştırmalı Yatırım Analizi adlı çaşışmasında brüt karı işletmeler ortalamasında 189.355,94 TL olarak belirlemişken işletmeler ortalamasında dekara brüt karı 815,61 TL olarak hesaplamıştır.

6.4.6. Tarımsal Gelir

Tarımsal geliri öz sermaye rantı, girişimcinin kârı ve işletmeci ile aile işgücü ücret karşılığı meydana getirmektedir (Oğuz ve Bayramoğlu, 2014).

Tarımsal gelir hesaplanırken saf hâsıladan borç faizleriyle beraber ortakçılık ve kira giderleri de çıkartılır ve kalan miktara girişimci ailenin ücret karşılıkları eklenir (Erkuş ve Demirci, 1995a). Tarımsal gelir işletmecinin başarı ölçütü olarak değerlendirilir.

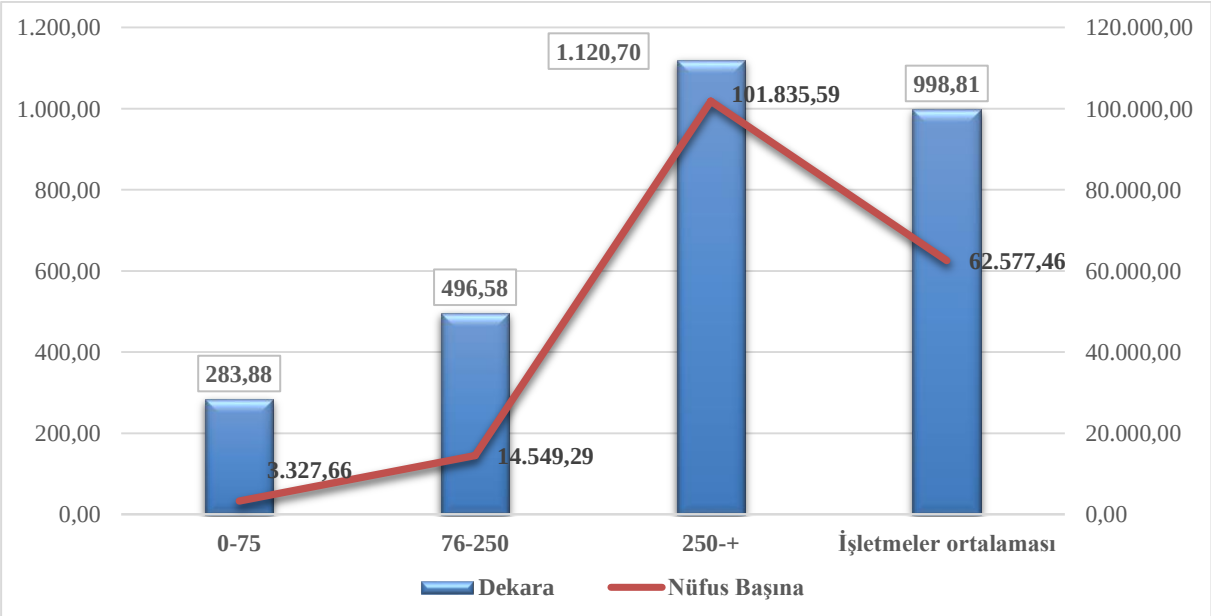
Tablo 6.33'te görüldüğü gibi incelenen tüm işletme gruplarında tarımsal gelir pozitif değerde çıkmıştır. Bu durum inceleme yapılan bölgede yer alan tarım işletmelerinin ihtiyaçlarını karşılayabildiklerini ve yeni yatırımlara fırsat oluşturacak potansiyelin mevcudiyetini göstermektedir. İncelenen işletmelerde işletme başına ortalama tarımsal gelir 319.952,49 TL olarak hesaplanmıştır. Bu değer işletme ölçekleri büyüdükçe arttıkça artış göstermektedir. Küçük ölçekli işletmelerde işletme başına tarımsal gelir 14.974,48 TL, orta ölçekli işletmelerde 68.589,52 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 561.638,71 TL olarak bulunmuştur.

Dekara tarımsal gelir işletmeler ortalamasında 998,81 TL olup, bu değer küçük ölçekli işletmelerde 283,88 TL, orta ölçekli işletmelerde 496,58 TL ve büyük ölçekli işletmelerde de 1.120,70 TL olarak hesaplanmıştır. Nüfusa düşen tarımsal gelirde işletme ölçek büyüklükleriyle orantılı şekilde artmaktadır. Nüfus başına düşen tarımsal gelir işletmeler ortalamasında 62.577,46 TL, küçük ölçekli işletmelerde 3.327,66 TL, orta ölçekli işletmelerde 14.549,29 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 101.835,59 TL olarak hesaplanmıştır.

Tablo 6.33. İncelenen tarım işletmelerinde tarımsal gelir

	İşletme Büyüklük Grupları (da)			
	0-75	76-250	251-+	İşletmeler ortalaması
	TL	TL	TL	TL
Saf Hasıla (1)	-1.846,77	51.145,60	546.905,37	304.031,64
Borç faizleri ve kira bedeli (2)	6.813,75	6.300,83	9.961,21	8.315,28
Safi Kar (3)= (1)-(2)	8.660,52	44.844,77	536.944,21	295.716,36
Aile ücreti karşılığı (4)	23.635,00	23.744,76	24.694,55	24.236,13
Tarımsal gelir (5)= (3)+(4)	14.974,48	68.589,52	561.638,71	319.952,49
Dekara	283,88	496,58	1.120,70	998,81
Nüfus başına	3.327,66	14.549,29	101.835,59	62.577,46

İncelenen işletmelerin dekara düşen tarımsal geliri ve nüfus başına düşen tarımsal gelir birlikte Grafik 6.23'te verilmiş olup beklenildiği gibi işletme ölçeği büyüdükçe dekara tarımsal gelir ve nüfus başına düşen tarımsal gelir artmaktadır. Bu durum büyük ölçekli işletmelerde sürdürülebilirliğin daha yüksek olduğunu göstermektedir. İşletme ölçeğinin büyümesiyle tarımsal gelir artmakta ve hem birim alana düşen gelir hemde işletmede bulunan nüfus başına düşen gelir yükselmektedir.

Grafik 6.23. İncelenen tarım işletmelerinde tarımsal gelir (tl)

Tarımsal gelir işletmelerde ne kadar yüksek olursa üretim için borçlanma talebi düşecek ve işletmelerin sürdürülebilirliği sağlanmış olacaktır.

Peker ve Oğuz (2008); Konya İli Çumra ilçesinde domates üreten tarım işletmeleri üzerine yaptıkları araştırmada işletme büyüklük gruplarına göre ortalama tarımsal geliri 5.146,77 TL olarak belirlemiş olup birim alanda elde edilen tarımsal geliri de işletmeler ortalamasında 121,10 TL olarak bulmuşlardır.

6.4.7. Mali Oranlar

İşletmelerin yıllık faaliyet sonuçları tek başına işletmelerin karlılığının belirlenmesinde yeterli olmamaktadır. Rantabilite oranları makro düzeyde işletmelerin yerinin görülmesini ve diğer işletmelerle kıyaslanmasına olanak sağlamaktadır. Rantabilite faktörü işlemenin saf hâsıla değerinin gayrisafi hâsıla değerine oranını vermektedir. Rantabilite değeri mutlak olmayan, nispi bir değerdir. Rantabilite faktörü tarımsal işletmelerin faaliyetleri sonucunda elde ettikleri başarı düzeyini göstermektedir. Rantabilite faktörü işletmelerin birbirleri ile karşılaştırılmasına imkân sağlamaktadır (Oğuz ve Arısoy, 2005).

İncelenen tarım işletmelerinde rantabilite faktörü, mali rantabilite, ekonomik rantabilite, sermaye devir oranı ve mali kaldıraç oranı hesaplanmıştır.

Rantabilite faktörü Saf Hasıla'nın Gayri Safi Hasıla'ya bölünmesi ile ortaya çıkmaktadır. Bir diğer anlatımla elde edilen gayrisafi hasılanın % kaçının saf hasıla olduğunu ifade etmektedir. Bu oran işletmeciye üretim değeri maksimizasyonu ve maliyet minimizasyonu yapıp yapmadığı konusunda fikir verir.

Rantabilite oranı ise işletme sermayesinin karlılık düzeyini gösterir. Bu oran piyasada kullanılan nominal faizden daha yüksekse işletme için olumlu ancak rantabilite oranı bu değerden daha düşükse getirisi olmayan bir çaba ve emek sarf edildiği anlamına gelmektedir.

Tablo 6.34'te incelenen tarım işletmelerinin ortalamasında rantabilite faktörü %27,75 olarak hesaplanmıştır. İşletme büyüklüğü ile doğru orantılı olarak rantabilite faktörü oranı artış göstermiştir. İşletme gruplarına göre rantabilite faktörü oranı değerlendirildiğinde küçük ölçekli işletmelerde bu oranının %-1,95 orta ölçekli işletmelerde %18,94 ve büyük ölçekli işletmelerde %49,92 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 6.34. İncelenen tarım işletmelerinde rantabilite faktörü

	İşletme Büyüklük Grupları (da)			
	0-75	**76-250**	**251-+**	**İşletmeler ortalaması**
Saf Hasıla (TL) (1)	-1.846,77	51.145,60	546.905,37	304.031,64
Gayrisafi Hasıla (TL) (2)	94.762,21	269.973,87	1.095.652,93	1.095.652,93
Rantabilite Faktörü (%) (1/2)	**-1,95**	**18,94**	**49,92**	**27,75**

Tarım işletmedeki öz sermaye, aktif sermayeden borçlar ile kiraya tutulan arazi değerinin çıkarılması ile bulunmuştur. İncelenen işletmelerin malirantabilitesi Tablo 6.35'te verilmiştir.

Mali rantabilite safi kârın, öz sermaye değerine bölünerek elde edilen değerdir. Mali rantabilite değeri öz sermayenin kârlılık durumunu göstermektedir. Kısaca mali rantabilite öz sermayenin rantıdır. İncelenen tarım işletmelerinin ortalamasının mali rantabilitesi %9,73 olarak tespit edilmiştir. Mali rantabilite küçük ölçekli işletmelerde %-1,65, orta ölçekli işletmelerde %3,18 ve büyük ölçekli işletmelerde %11,47 olarak bulunmuştur. Mali rantabilite işletme grupları arasında farklılık göstermekte olup; işletme genişliği arttıkça öz sermayenin karlılığının arttığı görülmektedir. İncelenen küçük ölçekli işletmeler hariç diğer işletme gruplarında pozitif olarak bulunmuştur. Mali rantabilite oranı pozitif çıkan işletme gruplarında bu oranın yeterli olup olmadığına ise piyasada geçerli faiz oranları ile karşılaştırılması ile karar verilir. Araştırma yapılan dönemde piyasada uygulanan nominal faiz oranı %12,00 seviyesinde olduğundan büyük ölçekli işletmelerin mali rantabilite oranı %11,47 olarak çıktığından öz sermaye yönünden rantabl olduğu söylenebilmektedir. Küçük ölçekli ve orta ölçekli işletmeler açısından ise çıkan mali rantabilite oranları piyasada uygulanan nominal faiz oranından düşük olması nedeniyle öz sermayenin karlılığının düşük olduğu sonucuna varılmıştır (Tablo 6.36).

Tablo 6.35. İncelenen tarım işletmelerinde mali rantabilite

	İşletme Büyüklük Grupları (da)			
	0-75	**76-250**	**250-+**	**İşletmeler ortalaması**
Safi Kar	-8.660,52	44.844,77	536.944,21	295.716,36
Öz sermaye (TL)	523.527,50	1.411.556,57	4.682.547,57	3.037.983,51
Mali rantabilite (%)	-1,65	3,18	11,47	9,73

Ekonomik rantabilite değeri saf hasılanın, aktif sermaye toplamına bölünmesi ile bulunmuştur. Ekonomik rantabilite değeri toplam işletme sermayesinin kârlılık durumunu ifade etmektedir.

İncelenen tarım işletmelerinin ekonomik rantabilite değerleri Tablo 6.36'da verilmiştir. İncelenen işletmeler ortalamasının ekonomik rantabilite değeri %9,40 olarak bulunmuştur. Bu oran küçük ölçekli işletmelerde %-0,26 orta ölçekli işletmelerde %3,25 ve büyük ölçekli işletmelerde %11,15'dir. İşletmeler ortalamasında ekonomik rantabilite %9,40 oranıyla piyasada uygulanan nominal faizin biraz altında olduğu tespit edilmiştir. Ekonomik rantabilite oranı piyasa faizi olan %12,00'den düşük olduğu tespit edilen küçük ölçekli ve orta ölçekli işletmelerin sermayelerini en uygun şekilde kullanamadığı ve bundan dolayı sermayenin karlılığının azaldığı ifade edilebilmektedir. Büyük ölçekli işletmeler de ise ekonomik rantabilitenin hemen hemen %12,00 düzeyinde olması bu gruptaki işletmelerin kullandıkları sermayeye piyasa cari faiz oranı düzeyinde kar elde ettikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 6.36. İncelenen tarım işletmelerinde ekonomik rantabilite

	İşletme Büyüklük Grupları (da)			
	0-75	**76-250**	**250-+**	**İşletmeler ortalaması**
Saf Hasıla (TL)	-1.846,77	51.145,60	546.905,37	304.031,64
Aktif Sermaye (TL)	706.027,50	1.574.454,19	4.902.850,61	3.233.964,97
Ekonomik rantabilite (%)	**-0,26**	**3,25**	**11,15**	**9,40**

İşletmelerin başarı performansı analiz edilirken ekonomik rantabilitenin mali rantabiliteden daha düşük seviyede olması istenir. Ancak incelenen tüm işletme grupları içerisinde ekonomik rantabilitenin oranı mali rantabiliteden büyüktür. Bu durum işletmelerin yabancı sermayelerinden kaynaklanan borç faizleri ve tarla kiralarının yüksek olduğu ve işletmelerde sermaye yapısının optimal düzeyde olmadığını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle yabancı sermayenin faiz karşılıkları, işletmede elde edilen rantabiliteden yüksektir.

Akpınar (2001), Kahramanmaraş ili merkez ilçesi dağ ve orman köyleri tarım işletmelerinin ekonomik analizi isimli çalışmada mali rantabiliteyi % 6,28 ve ekonomik rantabiliteyi % 6,60 olarak belirlemiştir.

Aksoyak (2004), Konya ili Sarayönü ilçesi tarım işletmelerinin ekonomik analizi ve planlanması isimli çalışmada mali rantabiliteyi % 6,87 ve ekonomik rantabiliteyi % 7,34 olarak tespit etmiştir. Araştırma yapılan bölgede 1980-1988 yılları arasında ortalama reel faiz

oranının %4,5 olduğu ifade edilerek elde edilen rantabilite değerleri bu faiz oranıyla karşılaştırılarak işletme analizi yapılmıştır.

Ağızan (2018), Konya ili Çumra ilçesinde tarımsal sulama sistemlerinin karşılaştırmalı yatırım analizi adlı çalışmasında mali rantabiliteyi %2,73, ekonomik rantabiliteyi % 7,49 olarak tespit etmiştir. Bulunan bu değerler araştırma yapılan yıldaki bankalarca uygulanan nominal faiz değeri olan % 8 ile karşılaştırılarak başarı düzeyleri açıklanmıştır.

Erdoğan (2018), Konya İli Çumra İlçesinde tarım işletmelerinde kaynaklarına göre risk analizi adlı çalışmasında incelenen işletmelerde mali rantabilite oranı 0-75 dekar arasında araziye sahip işletmelerde % 3,89, 76-200 dekar arasındaki araziye sahip işletmelerde % 4,87 ve 201 dekar üzeri araziye sahip işletmelerde % 6,00 olarak belirlenmiştir. İşletmeler ortalamasında ise bu oran % 5,44 olarak hesaplanmıştır. Araştırmada 0-75 dekar arasında araziye sahip işletmelerde ekonomik rantabilite % 7,86, 76-200 dekar arasındaki araziye sahip işletmelerde % 7,73 ve 201 dekar üzeri araziye sahip işletmelerde % 8,66 olarak belirlenmiş olup işletmeler ortalamasında ise oran % 8,27 olarak tespit edilmiştir. Bulunan bu oranlar araştırma yapılan zamanda uygulanan nominal faiz oranıyla karşılaştırılarak değerlendirmeleri yapılmıştır.

Tarım işletmeleri de diğer sektörlerde faaliyet gösteren işletmeler gibi üretim faaliyetlerini yerine getirebilmek için belirli miktarda sermayeye ihtiyaç duymaktadır. Tarım işletmeleri sermaye yapısı ve özellikleri açısından diğer sektörler de faaliyet gösteren işletmelerden birçok farklılığı bünyesinde barındırmaktadır. Tarım işletmelerinde genellikle sabit sermayenin payı döner sermayenin payından daha fazla olduğu bilinmektedir. Tarım işletmelerinde sermayenin kaynağına bakıldığı zamanda öz sermaye oranı yabancı sermaye oranından daha yüksektir. Tarım işletmelerinin yapısı gereği üretimin ancak belirli bir dönemde elde edilmesi sermaye devir hızının bu işletmelerde düşük olmasına sebep olmaktadır.

İncelenen işletmelerde sermaye devir hızı ve sermaye devir oranı Tablo 6.37'de verilmiştir. Sermaye devir oranı GSÜD (Gayrisafi Üretim Değeri)'nin toplam aktif sermayesine bölünmesi ile hesaplanmıştır. Bulunan nispi oran değeri 100 ile çarpılmıştır.

Araştırma yapılan bölgede işletmeler ortalamasında sermaye devir oranı 19,71'dir. Yani elde edilen üretim değeri işletmeler ortalamasında toplam sermayenin %19,71'ini karşıladığını göstermektedir. İşletme grupları bazında ise küçük ölçekli işletmelerde sermaye devir oranı 11,47, orta ölçekli işletmelerde 15,62 ve büyük ölçekli işletmelerde 20,84 olarak belirlenmiştir.

İncelenen tarım işletmelerinde sermaye devir hızı ortalama 5,07 yıl olarak hesaplanmıştır. Buradan araştırma yapılan işletmelerin ortalama 5,07 yılda sermayeyi devir ettirdikleri görülmektedir. Küçük ölçekli işletmelerde sermaye devir hızı 8,72 yıl iken; orta ölçekli işletmelerde 6,40 yıl ve büyük ölçekli işletmelerde ise 4,80 yıldır. İncelenen işletmelerde bölgede yapılan diğer çalışmalara göre sermaye devir hızı yüksek çıkmış olup işletme ölçeği arttıkça sermaye devir hızının da arttığı belirlenmiştir.

Tablo 6.37. İncelenen tarım işletmelerinde sermaye devir hızı

	İşletme Büyüklük Grupları (da)			
	0-75	**75-250**	**250-+**	**İşletmeler ortalaması**
GSÜD (TL)	80.955,42	245.950,39	1.021.677,01	637.471,97
Toplam Aktif Sermayesi (TL)	706.027,50	1.574.454,19	4.902.850,61	3.233.964,97
Sermaye devir oranı (%)	11,47	15,62	20,84	19,71
Sermaye devir hızı (yıl)	**8,72**	**6,40**	**4,80**	**5,07**

Mali kaldıraç oranı işletmelerin toplam borçlarını ödeyebilme potansiyellerini göstermektedir. Mali kaldıraç oranı; işletmenin yaptığı faaliyetlerin ne kadarının yabancı kaynaklardan sağladığını ifade etmektedir. Mali kaldıraç oranı; toplam borçların aktif sermayeye oranı ile hesaplanır. Çalışmada mali kaldıraç oranı; işletmelerin toplam borçlarından indi borçlar çıkarılarak hesaplanmıştır. İndi borçlar işletmelerin ödemesi gereken borçlar olmayıp arazi değerini gösterdiğinden mali kaldıraç oranı hesaplamasına dahil edilmemiştir.

İncelenen tarım işletmelerinin mali kaldıraç oranı Tablo 6.38'de verilmiştir. İşletmeler ortalamasında mali kaldıraç oranı %1,88 olarak hesaplanmıştır. Küçük ölçekli işletmelerde mali kaldıraç oranı %4,44 orta ölçekli işletmelerde %3,28 ve büyük ölçekli işletmelerde %1,50'dir. Tüm işletme gruplarının yabancı sermaye ile değil kendi öz sermayesi ile faaliyetlerine devam etmeyi tercih ettiği, dış kaynaklardan borç ile üretimi genel olarak tercih etmediği söylenebilmektedir. Bu araştırmada genel olarak incelenen 3 tabakadaki işletmelerde mali kaldıraç oranlarının düşük seviyelerde olduğu görülmekte olup, işletmelerin varlık yapısının borçlarını ödemede sorun yaşamayacaklarını göstermektedir.

Tablo 6.38. İncelenen işletmelerde mali kaldıraç oranı

	İşletme Büyüklük Grupları (da)			
	0-75	**76-250**	**251-+**	**İşletmeler ortalaması**
Toplam borçlar (TL)	31.375,00	51.654,76	73.515,15	60.673,39
Aktif sermaye (TL)	706.027,50	1.574.454,19	4.902.850,61	3.233.964,97
Mali kaldıraç oranı (%)	**4,44**	**3,28**	**1,50**	**1,88**

6.5. İncelenen İşletmelerde Ayçiçeği Üretim Maliyeti

Maliyet; belirli bir miktar mal veya hizmet üretmek için kullanılan üretim faktörlerine yapılan harcamaların toplamından oluşur.

Maliyet işletmelerde faaliyet sonuçlarının karlılığı, ticaret fırsatları ve sosyal politikaları düzenlenmek için faydalanılan bir ekonomi politikası aracıdır. Maliyet, tüm ekonomik sektörlerde işletmelerin faaliyet sonuçlarının ekonomik yönden değerlendirilmesi açısından önemli olup, maliyet analizi ile işletmeler içinde bulunduğu koşullara uygun, rasyonel ve verimli çalışma olanağına kavuşmuş olacaktır (Güneş ve Arıkan, 1988).

Ekonomik faaliyet içerisinde bulunan işletmelerin gayesi ya kârını maksimum seviyeye çıkarmak ya da masraflarını en aza indirmektir. İşletmenin yaptığı faaliyet sonucu kaynakların etkin kullanılıp kâr elde edilip edilmediğini tespit etmek için üretimde kullanılan girdilere yapılan masraflar ve elde edilen üretim değerinin hesaplanması gerekmektedir. Ana amacı kar elde etmek olan tarım işletmelerinde de ortaya çıkan ürünlerin maliyetini belirlemenin önemli faydaları bulunmaktadır. Tarım işletmelerinde üretim maliyetlerinin belirlenmesi ile hem devletin tarım politikaları için temel veriler ortaya konmuş olmakta hem de tarım işletmeleri karlılık analizleri ile ileriye dönük üretim planlarını daha sağlıklı yapma imkânına kavuşmuş olmaktadır (Çelik, 2014). Tarımsal ürünlerin maliyetleri belirlenerek geçmişte yaygın şekilde destekleme alım fiyatlarının belirlenmesinde bir ölçüt olarak kullanılmakta iken, günümüzde işletme analizi, kiracı-ortakçı ve mülk sahibi ilişkilerinin düzenlenmesi, mahkemelerde delil oluşturma gibi çeşitli amaçlarla hesaplanmaktadır (Karagölge, 2000).

Tarım sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin de diğer sektörlerde çalışan işletmeler gibi üretip faaliyete geçebilmesi ve bu faaliyetlerine devam edebilmesi için çeşitli bir takım masraflara katlanmaları gerekmektedir. İşletmelerin katlandığı bu masrafların her

birine maliyet masrafları denilmektedir. Birim ürün maliyeti hesaplamak üretim girdilerinin üretime katılma düzeylerini ortaya koymakla birlikte işletmecinin ürünün maliyet düzeyine göre satış fiyatı belirlemesine olanak sağlar. Böylece işletmenin faaliyet sonuçlarının sağlıklı bir şekilde saptanmasına yardımcı olur (Anonim, 2010).

Tarımda maliyet ve fiziksel üretim girdilerinin kullanım düzeylerinin belirlenmesinin amacı, işletmelerde yer verilen üretim faaliyetlerinin gelir ve maliyet analizlerinin yapılmasıdır. İncelenen işletmelerde yağlık ayçiçeği maliyetinin hesaplanmasında, işletmede yalnızca o ürüne yapılan giderler göz önünde bulundurulmuştur. Yağlık ayçiçeğinin maliyetini hesaplamak için üretim girdisi tablosundaki fiziksel miktarlar işletmecilerin ödedikleri cari fiyatlar ile fiyatlandırılmıştır.

Tarım sektörünün yapısal sorunlarından birisi olan kayıt tutma problemi nedeniyle muhasebe kayıtlarının bulunmaması tarım işletmelerinde üretilen ürünlerin maliyetini hesaplamada sıkıntılara sebep olmakta ancak işletmelerle yapılan yüz yüze görüşmelerle bilgi alınarak sonuçlar ortaya konulmaktadır. İncelenen tarım işletmelerinde de üretilen ürünlerin maliyetlerini çıkarmak için gerekli olan veriler anket soruları ile çiftçilerle yapılan yüz yüze görüşmeler neticesinde temin edilmiştir.

İşletmede çalışan aile işgücü ücret karşılığı, işletmede istihdam edilen yabancı işgücü ücretleri esas alınarak ücretlendirilmiştir. İşletmenin sevk ve idaresi, sosyal hizmetler ile işletmenin tüm üretim faaliyetlerini ilgilendiren diğer hizmetleri için yapılan masraflar da genel idare giderleri masraflarını oluşturmaktadır.

Çalışmada yağlık ayçiçeği üretiminde kullanılan girdi miktarı, üretim maliyeti ve kârlılığın hesaplanmasının çalışma bölgesi için yapılacak üretim planlamalarında ve ileride yağlık ayçiçeği ile ilgili yapılacak diğer araştırmalarda büyük yararlar sağlaması öngörülmektedir. Ayrıca bölgede faaliyette bulunan tarım işletmelerinin, yağlık ayçiçeği ile diğer tarla ürünlerinin kârlılık durumlarını karşılaştırması ve üretim desenini belirlemesi bakımından fikir vereceği düşünülmektedir.

İncelenen küçük ölçekli (0-75 da) işletmelerin, orta ölçekli (76-250 da) işletmelerin, büyük ölçekli (251-+ da) işletmelerin ve işletmeler ortalamasının yağlık ayçiçeği üretiminde kullandığı fiziki girdiler ve maliyetleri sırasıyla Tablo: 6.40'da, Tablo: 6.42'te, Tablo: 6.45'da ve Tablo: 6.48'da verilmiştir. Küçük ölçekli işletmelerde toplam üretim masrafları toplamı 855,11 TL, orta ölçekli işletmelerde 760,80 TL, büyük ölçekli işletmelerde 680,72 TL ve işletmeler ortalamasında toplam üretim masrafları 765,54 TL olarak hesaplanmıştır. Beklendiği gibi işletme ölçeği büyüdükçe yağlık ayçiçeği üretimi için yapılan toplam üretim masrafı azalış göstermektedir.

Tablo 6.39. Küçük ölçekli (0-75 da) işletmelerde yağlık ayçiçeği fiziki girdi kullanımı ve maliyetler (TL/da)

	Kullanılan İşgücü ve Çeki Gücü				**Kullanılan Ekipmanlar**				**Toplam Masraf Tutarı**
Üretim İşlemleri	Y. İşgücü		Çeki Gücü			Kullanılan Materyal			
1.TOPRAK HAZIRLIĞI	Saat	Tutar	Saat	Tutar		Cinsi	(kg/adet)	Tutar	
a. Birinci Sürüm	0,12	1,50	0,42	16,80	Pulluk				18,30
b. İkinci Sürüm	0,07	0,88	0,34	13,60	Kazayağı				14,48
c. Üçüncü Sürüm	0,04	0,50	0,21	8,40	Pulluk				8,90
d. Ekim veya Dikim	0,05	0,63	0,24	9,60	H.Mibzer	Tohum	0,70	18,41	28,64
II. BAKIM									
a. Gübreleme	0,09	1,13	0,20	8,00	Gübre Dağıtım Makinesi	K. Gübre	42,12	80,45	89,57
b. Ara sürüm	0,10	1,25	0,30	12,00	Çapa Makinesi				13,25
c. Sulama	0,04	0,50	0,20	8,00		Su ve Elektrik Ücreti		85,47	93,97
d. İlaçlama	0,04	0,50	0,18	7,20	Pülverizatör	Zirai İlaç	3,42	72,14	79,84
e.Alet Makine Tamir Bakım Masrafı									17,23
III. HASAT-HARMAN									
a. Hasat (biçme)	Biçerdöver Ücreti							35,00	35,00
b. Taşıma	0,04	0,25	0,23	8,74					8,99
IV. DÖNER SERMAYE FAİZİ									24,49
A-DEĞİŞKEN MASRAFLAR TOPLAMI									**432,65**
a. Genel İdare Gideri (A x %3)									12,98
b. Tarla Kirası									208,75
Alet Makine Sermayesi Faizi									32,41
Alet Makine Sermaye Amortismanı									129,63
Bina Tamir Bakım Masrafı									12,78
Bina Sermayesi Faizi									2,38
Bina Sermayesi Amortismanı									1,90
Aile İşgücü Ücret Karşılığı									21,63
B-SABİT MASRAFLAR TOPLAMI									**422,46**
C-ÜRETİM MASRAFLARI TOPLAMI (A+B)									**855,11**

Değişken masraflar toplamının %3'ü genel idare giderleri olarak hesaplanmıştır. Böylece bütün masraf unsurlarının göz önünde bulundurulması ile birim alandaki üretim için yapılan giderler toplamı tespit edilmiş olmaktadır.

İncelenen küçük ölçekli (0-75 da) işletmelerin, orta ölçekli (76-250 da) işletmelerin, büyük ölçekli (251-+ da) işletmelerin ve işletmeler ortalamasının yağlık ayçiçeği üretiminde yapılan maliyet çeşitlerine göre durumu sırasıyla Tablo: 6.40'de, Tablo: 6.43'te, Tablo: 6.46'de ve Tablo: 6.49'de verilmiştir. Küçük ölçekli işletmelerde toplam üretim masrafları toplamı 855,11 TL, orta ölçekli işletmelerde 760,80 TL, büyük ölçekli işletmelerde 680,72 TL ve işletmeler ortalamasında toplam üretim masrafları 765,54 TL olarak hesaplanmıştır. Beklendiği gibi işletme ölçeği büyüdükçe yağlık ayçiçeği üretimi için yapılan toplam üretim masrafı azalış göstermektedir.

Küçük ölçekli işletmelerde yağlık ayçiçeği üretim masrafları Tablo 6.40'de verilmiştir.

Tablo 6.40. Küçük ölçekli işletmelerde (0–75 da) yağlık ayçiçeği üretim masrafları toplamı

MASRAFLAR	Değer (TL/da)	Oran (%)
Geçici Yabancı İşgücü Masrafları	7,13	0,83
Makine Çeki Gücü Masrafları	144,57	16,91
Materyal Masrafları	256,47	30,00
Döner Sermaye Faizi	24,49	2,86
Değişen Masraflar Toplamı	**432,65**	**50,60**
Tarla Kirası	208,75	24,41
Genel İdare Giderleri	12,98	1,52
Alet Makine Sermayesi Faizi	32,41	3,79
Alet Makine Sermaye Amortismanı	129,63	15,16
Bina Tamir Bakım Masrafı	12,78	1,49
Bina Sermayesi Faizi	2,38	0,28
Bina Sermayesi Amortismanı	1,90	0,22
Aile İşgücü Ücret Karşılığı	21,63	2,53
Sabit Masraflar Toplamı	**422,46**	**49,40**
ÜRETİM MASRAFLARI TOPLAMI	**855,11**	**100,00**

İncelenen tarım isletmelerinden küçük ölçekli olanlarda bir dekardan yapılan toplam üretim masrafı 855,11 TL/da olarak saptanmıştır. İşletmelerde yağlık ayçiçeği üretimi için toplam üretim masraflarının % 49,40'ını sabit masraflar ve % 50,60' ını değişen masraflar oluşturmaktadır. Değişen masraflar içinde en yüksek pay % 30,00 ile üretimde kullanılan girdilerden oluşan materyal masrafları oluşturmaktadır. Sabit masraflarda ise en büyük kalemi %24,41 ile tarla kirası meydana getirmektedir. Araştırma bölgesi olan Çumra'da makineleşme oranının yüksek olması, bölgede basınçlı sulama sistemleriyle sulama yapmanın yaygın

olması alet ve makine parkının çeşitliliği ve yatırım maliyetlerini arttırmaktadır. Bu sebeple yapılan diğer maliyet araştırmalarına göre yapılan bu çalışmada sabit masraf unsurlarının tüm işletme gruplarında üretim maliyetleri içindeki payı daha yüksek oranda olduğu belirlenmiştir.

Küçük ölçekli işletmelerde (0-75 da) 1 kg yağlık ayçiçeğinin net karı 0.50 TL olarak hesaplanmış olup 1 TL'lik masraf ile kaç TL'lik gelir elde edildiğini ortaya koyan nispi kar ise incelenen bu tabakadaki işletmelerde 1,26 TL olarak belirlenmiştir. Nispi karın % 26 olarak belirlenmesi incelenen küçük ölçekli işletmelerin sürdürülebilirliğini koruduğunu, işletmecilik ilkeleri gereği bu işletmelerin üretime devam etmesinin ekonomik olacağı söylenebilir (Tablo 6.41).

Küçük ölçekli işletmelerin verim düzeyinin Türkiye ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir. Büyük ölçekli işletmelere göre birim alana üretim masraflarının yüksek olmasına rağmen verim yüksekliği bu açığı kapatmakta ve küçük ölçekli işletmelerin GSÜD olumlu yansımakta ve karlı bir üretim yapılmasına olanak sağlamaktadır. İncelenen bu işletme grubunun yağlık ayçiçeği üretimine devam etmesi işletmecilik prensiplerine göre uygun görünmekte olup bu gruptaki tarım işletmelerinin üretime devam etmeleri rasyonel bir seçim olacaktır. Tablo 6.42'de de görüleceği üzere, yapılan bu maliyet-kar analizine göre incelenen işletmelerin yağlık ayçiçeği üretiminde sürdrülebilir olduğu ve üretime devam etmelerinin karlılık oranını yükselterek işletme başarısını arttıracağı olgusu ortaya çıkmıştır. Ayrıca devletin yağlık ayçiçeği üretimine yönelik 0,40 TL miktarında ödediği prim (fark ödemesi) desteği de net kara eklendiğinde tarım işletmelerinde karlılık daha da artmakta ve sürdürülebilirlik garanti altına alınmaktadır.

Tablo 6.41. Küçük ölçekli işletmelerde (0-75 da) yağlık ayçiçeği üretim masrafları ve gelirleri

MASRAFLAR ve GELİRLER	Değer (TL/da)
Gayrisafi üretim değeri (TL/da)	1.080,26
Değişen masraflar (TL/da)	432,65
Brüt kar (TL/da)	647,61
Toplam üretim masrafları (TL/da)	855,11
Net kar (TL/da)	225,15
Üretim miktarı (Kg/da)	450,11
1 Kg ürün maliyeti (TL/Kg)	1,90
1 Kg ürün fiyatı (TL/Kg)	2,40
1 Kg ürün net karı (TL/Kg)	0,50
1 Kg ürün net karına prim desteği eklenmiş karı (0,50+0,40)	0,90
Nispi Kar	1,26

Tablo 6.42. Orta ölçekli (76-250 da) işletmelerde yağlık ayçiçeği fiziki girdi kullanımı ve maliyetler (TL/da)

Maliyet Unsurları	**Kullanılan İşgücü ve Çeki Gücü**				**Kullanılan Ekipmanlar**				**Toplam Masraf Tutarı**
Üretim İşlemleri	Y. İşgücü		Çeki Gücü			Kullanılan Materyal			
1.TOPRAK HAZIRLIĞI	Saat	Tutar	Saat	Tutar		Cinsi	(kg/adet)	Tutar	
a. Birinci Sürüm	0,12	1,50	0,45	17,55	Pulluk				19,05
b. İkinci Sürüm	0,07	0,88	0,34	13,26	Kazayağı				14,14
c. Üçüncü Sürüm	0,04	0,50	0,25	9,75	Diskaro				10,25
d. Ekim veya Dikim	0,05	0,63	0,24	9,36	H.Mibzer	Tohum	0,70	18,36	28,35
II. BAKIM									
a. Gübreleme	0,09	1,13	0,15	5,85	Gübre Dağıtım Makinesi	K. Gübre	39,86	75,34	82,31
b. Ara sürüm	0,15	1,88	0,22	8,58	Çapa Makinesi				10,46
c. Sulama	0,10	1,25	0,18	7,02		Su ve Elektrik Ücreti		84,71	92,98
d. İlaçlama	0,05	0,63	0,15	5,85	Pülverizatör	Zirai İlaç	3,36	68,07	74,55
e.Alet Makine Tamir Bakım Masrafı									14,18
III. HASAT-HARMAN									
a. Hasat(biçme)	Biçerdöver Ücreti							35,00	35,00
b. Taşıma	0,06	0,38	0,17	6,12					6,50
IV. DÖNER SERMAYE FAİZİ									23,26
A-DEĞİŞKEN MASRAFLAR TOPLAMI									**411,01**
a. Genel İdare Gideri (A x %3)									12,33
b. Tarla Kirası									211,90
c.Alet Makine Sermayesi Faizi									19,59
d.Alet Makine Sermaye Amortismanı									78,38
e.Bina Tamir Bakım Masrafı									7,33
f.Bina Sermayesi Faizi									2,57
g.Bina Sermayesi Amortismanı									2,05
h.Aile İşgücü Ücret Karşılığı									15,63
B-SABİT MASRAFLAR TOPLAMI									**349,79**
C-ÜRETİM MASRAFLARI TOPLAMI(A+B)									**760,80**

İncelenen tarım işletmelerinden orta ölçekli olanlarda, maliyet çeşitlerine göre masrafların verildiği Tablo 6.43'ten görüleceği üzere bir dekarda yapılan toplam üretim masrafı 760,80 TL/da olarak hesaplanmıştır. İşletmelerde yağlık ayçiçeği üretimi için toplam üretim masraflarının %45,98'ini sabit masraflar ve %54,02'sini değişen masraflar oluşturmaktadır. Değişen masraflar içinde en yüksek pay %32,40 ile üretimde kullanılan girdilerin oluşturduğu materyal masrafları kalemine aittir. Sabit masraflarda ise en büyük kalemi %27,85 ile tarla kirası meydana getirmektedir.

Tablo 6.43. Orta ölçekli işletmelerde (76–250 da) yağlık ayçiçeği üretim masrafları toplamı

MASRAFLAR	Değer (TL/da)	Oran (%)
İşgücü Masrafları	8,75	1,15
Makine Çeki Gücü Masrafları	132,52	17,42
Materyal Masrafları	246,48	32,40
Döner Sermaye Faizi	23,26	3,06
Değişen Masraflar Toplamı	**411,01**	**54,02**
Tarla Kirası	211,90	27,85
Genel İdare Giderleri	12,33	1,62
Alet Makine Sermayesi Faizi	19,59	2,58
Alet Makine Sermaye Amortismanı	78,38	10,30
Bina Tamir Bakım Masrafı	7,33	0,96
Bina Sermayesi Faizi	2,57	0,34
Bina Sermayesi Amortismanı	2,05	0,27
Aile İşgücü Ücret Karşılığı	15,63	2,05
Sabit Masraflar Toplamı	**349,79**	**45,98**
ÜRETİM MASRAFLARI TOPLAMI	**760,80**	**100,00**

Tablo 6.44'te görüldüğü üzere orta ölçekli işletmelerde (76-250 da) 1 kg yağlık ayçiçeğinin net karı 0,67 TL olarak hesaplanmış olup 1 TL'lik masraf ile kaç TL'lik gelir elde edildiğini ortaya koyan nispi karın ise incelenen bu tabakadaki işletmelerde 1,39 TL olduğu hesaplanmıştır.

Tablo 6.44. Orta ölçekli işletmelerde (76-250 da) yağlık ayçiçeği üretim masrafları ve gelirleri

MASRAFLAR ve GELİRLER	Değer (TL/da)
Gayrisafi üretim değeri (TL/da)	1.060,12
Değişen masraflar (TL/da)	411,01
Brüt kar (TL/da)	649,11
Toplam üretim masrafları (TL/da)	760,80
Net kar (TL/da)	299,33
Üretim miktarı (Kg/da)	445,43
1 Kg ürün maliyeti (TL/Kg)	1,71
1 Kg ürün fiyatı (TL/Kg)	2,38
1 Kg ürün net karı (TL/Kg)	0,67
1 Kg ürün net karına prim desteği eklenmiş karı (0,67+0,40)	1,07
Nispi Kar	1,39

Tablo 6.45. Büyük ölçekli (251-+ da) işletmelerde yağlık ayçiçeği fiziki girdi kullanımı ve maliyetler (TL/da)

Maliyet Unsurları	**Kullanılan İşgücü ve Çeki Gücü**				**Kullanılan Ekipmanlar**				**Toplam Masraf Tutarı**
Üretim İşlemleri	Y. İşgücü		Çeki Gücü			Kullanılan Materyal			
1.TOPRAK HAZIRLIĞI	Saat	Tutar	Saat	Tutar		Cinsi	(kg/adet)	Tutar	
a. Birinci Sürüm	0,16	2,00	0,30	11,70	Pulluk				13,70
b. İkinci Sürüm	0,10	1,25	0,25	9,75	Kazayağı				11,00
c. Üçüncü Sürüm	0,10	1,25	0,23	8,97	Diskaro				10,22
d. Ekim veya Dikim	0,15	1,88	0,25	9,75	H.Mibzer	Tohum	0,69	18,36	29,99
II. BAKIM									
a. Gübreleme	0,10	1,25	0,15	5,85	Gübre Dağıtım Makinesi	K. Gübre	40,08	75,75	82,85
b. Ara sürüm	0,10	1,25	0,25	9,75					11,00
c. Sulama	0,10	1,25	0,15	5,85		Su ve Elektrik Ücreti		81,09	88,19
d. İlaçlama	0,10	1,25	0,10	3,90	Pülverizatör	Zirai İlaç	3,29	60,14	65,29
e.Alet Makine Tamir Bakım Masrafı									10,07
III. HASAT-HARMAN									
a. Hasat(biçme)	Biçerdöver Ücreti							35,00	35,00
b. Taşıma	0,10	0,63	0,20	7,20					7,83
IV. DÖNER SERMAYE FAİZİ									21,91
A-DEĞİŞKEN MASRAFLAR TOPLAMI									**387,04**
a. Genel İdare Gideri (A x %3)									11,61
b. Tarla Kirası									220,45
c. Alet Makine Sermayesi Faizi									8,33
d. Alet Makine Sermaye Amortismanı									33,31
e. Bina Tamir Bakım Masrafı									6,20
f. Bina Sermayesi Faizi									2,31
g. Bina Sermayesi Amortismanı									1,85
h. Aile İşgücü Ücret Karşılığı									9,63
B-SABİT MASRAFLAR TOPLAMI									**293,68**
C-ÜRETİM MASRAFLARI TOPLAMI(A+B)									**680,72**

İncelenen tarım isletmelerinden büyük ölçekli olanlarda üretim masrafları toplamı Tablo 46'da incelenmiştir. Bu sonuçlara göre bir dekarda yapılan toplam üretim masrafı 680,72 TL/da olarak hesaplanmıştır. İşletmelerde yağlık ayçiçeği üretimi için toplam üretim masraflarının %43,14'ünü sabit masraflar ve %56,86'sını değişen masraflar oluşturmaktadır. Değişen masraflar içinde en yüksek pay %56,86 ile üretimde kullanılan girdilerin oluşturduğu materyal masrafları kalemine aittir. Bu tabakada sabit masraflarda ise en büyük kalemi %32,38 ile tarla kirası meydana getirmektedir.

Tablo 6.46. Büyük ölçekli (251-+ da) işletmelerde yağlık ayçiçeği üretim masrafları toplamı

MASRAFLAR	Değer (TL/da)	Oran (%)
İşgücü Masrafları	12,00	1,76
Makine Çeki Gücü Masrafları	117,79	17,30
Materyal Masrafları	235,34	34,57
Döner Sermaye Faizi	21,91	3,22
Değişen Masraflar Toplamı	**387,04**	**56,86**
Tarla Kirası	220,45	32,38
Genel İdare Giderleri	11,61	1,71
Alet Makine Sermayesi Faizi	8,33	1,22
Alet Makine Sermaye Amortismanı	33,31	4,89
Bina Tamir Bakım Masrafı	6,20	0,91
Bina Sermayesi Faizi	2,31	0,34
Bina Sermayesi Amortismanı	1,85	0,27
Aile İşgücü Ücret Karşılığı	9,63	1,41
Sabit Masraflar Toplamı	**293,68**	**43,14**
ÜRETİM MASRAFLARI TOPLAMI	**680,72**	**100,00**

Tablo 6.47'de görüldüğü üzere incelenen büyük ölçekli işletmelerde (251-+ da) 1 kg yağlık ayçiçeğinin net karı 0,88 TL olarak hesaplanmış olup 1 TL'lik masraf ile kaç TL'lik gelir elde edildiğini ortaya koyan nispi karın ise incelenen bu tabakadaki işletmelerde 1,59 TL olduğu hesaplanmıştır. Büyük ölçekli işletmelerde 1 kg ürün üretine sağladığı 40 kuruşluk prim desteği de net kara eklendiğinde bu işletmelerin karlılığı daha yüksek düzeylere çıkmakta bunun sonucunda da işletmelerin üretim sürecinde devamlılığı sağlanmış olmaktadır.

Tablo 6.47. Büyük ölçekli (251-+ da) işletmelerde yağlık ayçiçeği üretim masrafları ve gelirleri

MASRAFLAR ve GELİRLER	Değer (TL/da)
Gayrisafi üretim değeri (TL/da)	1.083,11
Değişen masraflar (TL/da)	387,04
Brüt kar (TL/da)	696,08
Toplam üretim masrafları (TL/da)	680,72
Net kar (TL/da)	402,40
Üretim miktarı (Kg/da)	455,09
1 Kg ürün maliyeti (TL/Kg)	1,50
1 Kg ürün fiyatı (TL/Kg)	2,38
1 Kg ürün net karı (TL/Kg)	0,88
1 Kg ürün net karına prim desteği eklenmiş karı (0,88+0,40)	1,28
Nispi Kar	1,59

Tablo 6.48. İncelenen işletmeler ortalamasında yağlık ayçiçeği üretiminde fiziki girdi kullanımı ve maliyetler (TL/da)

Maliyet Unsurları	**Kullanılan İşgücü ve Çeki Gücü**				**Kullanılan Ekipmanlar**				**Toplam Masraf Tutarı**
Üretim İşlemleri	Y. İşgücü		Çeki Gücü			Kullanılan Materyal			
1.TOPRAK HAZIRLIĞI	Saat	Tutar	Saat	Tutar		Cinsi	(kg/adet)	Tutar	
a. Birinci Sürüm	0,13	1,67	0,39	15,35	Pulluk				17,02
b. İkinci Sürüm	0,08	1,00	0,31	12,20	Kazayağı				13,20
c. Üçüncü Sürüm	0,06	0,75	0,23	9,04	Diskaro				9,79
d. Ekim veya Dikim	0,08	1,04	0,24	9,57	H.Mibzer	Tohum	0,70	18,38	28,99
II. BAKIM									
a. Gübreleme	0,09	1,17	0,17	6,57	Gübre Dağıtım Makinesi	K. Gübre	40,69	77,18	84,91
b. Ara sürüm	0,12	1,46	0,26	10,11					11,57
c. Sulama	0,08	1,00	0,18	6,96		Su ve Elektrik Ücreti		83,76	91,71
d. İlaçlama	0,06	0,79	0,14	5,65	Pülverizatör	Zirai İlaç	3,36	66,78	73,23
e.Alet Makine Tamir Bakım Masrafı									13,83
III. HASAT-HARMAN									
a. Hasat(biçme)	Biçerdöver Ücreti							35,00	35,00
b. Taşıma	0,07	0,42	0,20	7,35					7,77
IV. DÖNER SERMAYE FAİZİ									23,22
A-DEĞİŞKEN MASRAFLAR TOPLAMI									**410,23**
a. Genel İdare Gideri (A x %3)									12,31
b. Tarla Kirası									213,70
c.Alet Makine Sermayesi Faizi									20,11
d.Alet Makine Sermaye Amortismanı									80,44
e.Bina Tamir Bakım Masrafı									8,77
f.Bina Sermayesi Faizi									2,42
g.Bina Sermayesi Amortismanı									1,93
h.Aile İşgücü Ücret Karşılığı									15,63
B-SABİT MASRAFLAR TOPLAMI									**355,31**
C-ÜRETİM MASRAFLARI TOPLAMI(A+B)									**765,54**

İncelenen işletmelerde, işletmeler ortalaması olarak üretim masrafları Tablo 6.49'da verilmiştir. İşletmeler ortalamasında üretim masrafları toplamı 765,54 TL/da olarak hesaplanmıştır. Bu masrafın %46,41'ini 355,31 TL/da ile sabit masraflar, %53,59'unu da 410,23 TL/da olarak değişen masraflar oluşturmaktadır. Toplam masraflar içinde en büyük masraf unsurunu %32,15 oranıyla materyal masrafları oluştururken bu gider unsurunu sabit masraflar içerisinde yer alan %27,91 oranıyla tarla kirası masrafı takip etmektedir.

Tablo 6.49. İncelenen işletmeler ortalamasında yağlık ayçiçeği üretim masrafları toplamı

MASRAFLAR	Değer (TL/da)	Oran (%)
İşgücü Masrafları	9,29	1,21
Makine Çeki Gücü Masrafları	131,63	17,19
Materyal Masrafları	246,10	32,15
Döner Sermaye Faizi	23,22	3,03
Değişen Masraflar Toplamı	**410,23**	**53,59**
Tarla Kirası	213,70	27,91
Genel İdare Giderleri	12,31	1,61
Alet Makine Sermayesi Faizi	20,11	2,63
Alet Makine Sermaye Amortismanı	80,44	10,51
Bina Tamir Bakım Masrafı	8,77	1,15
Bina Sermayesi Faizi	2,42	0,32
Bina Sermayesi Amortismanı	1,93	0,25
Aile İşgücü Ücret Karşılığı	15,63	2,04
Sabit Masraflar Toplamı	**355,31**	**46,41**
ÜRETİM MASRAFLARI TOPLAMI	**765,54**	**100,00**

Tablo 6.50'de incelenen işletmelerin ortalamasında üretim masrafları ve gelirleri verilmiştir. Buna göre işletmeler ortalamasında 1 kg yağlık ayçiçeğinin maliyeti 1,70 TL bulunmuş iken, 1 kg yağlık ayçiçeğini net karı 0,69 TL olarak hesaplanmıştır. Yağlık ayçiçeği üretimi için yapılan 1 TL'lik harcamaya karşın 1,40 TL gelir elde edilmiş olup İncelenen işletmeler ortalamasında yağlık ayçiçeğinin brüt karı 664,27 TL/da, net karı ise 308,96 TL/da olarak belirlenmiştir.

Tablo 6.50. İncelenen işletmeler ortalamasında yağlık ayçiçeği üretim masrafları ve gelirleri

MASRAFLAR ve GELİRLER	Değer (TL/da)
Gayrisafi üretim değeri (TL/da)	1.074,50
Değişen masraflar (TL/da)	410,23
Brüt kar (TL/da)	664,27
Toplam üretim masrafları (TL/da)	765,54
Net kar (TL/da)	308,96
Üretim miktarı (Kg/da)	450,21
1 Kg ürün maliyeti (TL/Kg)	1,70
1 Kg ürün fiyatı (TL/Kg)	2,39
1 Kg ürün net karı (TL/Kg)	0,69
1 Kg ürün net karına prim desteği eklenmiş karı (0,69+0,40)	1,09
Nispi Kar	1,40

Tablo 6.51'de incelenen işletme gruplarında yağlık ayçiçeği üretim masrafları yapılış sırasına göre bütünsel olarak verilmiştir. Araştırmada yağlık ayçiçeği üretiminde dekara düşen sabit masraflarda, değişen masraflar gibi işletme büyüklüğü arttıkça azalmaktadır. Nitekim birinci gruptaki işletmelerde sabit masraflar 422,46 TL/da, ikinci gruptaki işletmelerde 349,79 TL/da, üçüncü gruptaki işletmelerde 293,68 TL/da ve işletmeler ortalamasında ise 410,23 TL/da olarak tespit edilmiştir. İşletmeler ortalaması olarak sabit masrafların büyük bölümünü tarla kirası (%27,91), alet-makine sermaye amortismanı (10,51), alet-makine sermaye faizi (%2,63) ve aile işgücü ücret karşılığı (2,04) oluşturmaktadır. İşletme büyüklüğü arttıkça dekara alet-makine amortisman ve sermaye faizi masraflarının önemli oranda azaldığı görülmektedir.

İşletme büyüklük grupları itibariyle yağlık ayçiçeği üretiminde genel olarak dekara üretim masraflarının dağılımı incelendiğinde, birinci gruptaki işletmelerin toplam üretim masrafının %50,60'ını değişen masraflar, %49,40'ını sabit masraflar, ikinci grupta yer alan işletmelerin üretim masraflarının %54,02'sini değişen masraflar, %45,98'ini sabit masraflar ve üçüncü gruptaki işletmelerin üretim masraflarının %56,86'sını değişen masraflar, %43,14'ünü sabit masraflar meydana getirmektedir. İşletmeler ortalamasında ise yağlık ayçiçeği üretiminde dekara üretim masrafların %53,59'unu değişen masraflar, %46,41'ini sabit masraflar oluşturmaktadır. İşletmelerde bina ve alet makine yatırımlarının işletme ölçeğine uygun olarak yapılandırılmaması, özellikle küçük ölçekli işletmelerde sabit sermaye unsurlarının amortisman ve sermaye faizi gibi sabit masraflarının artmasına ve dolayısı ile sabit masraf oranlarının değişen masraf oranlarına yaklaşması ve hatta geçmesine neden olmaktadır. Ayrıca tarım işletmelerinde üretim faaliyetlerinin, el emeği yerine mekanizasyonla yapma eğilimi, işletmelerde makine yatırımlarının artmasına ve dolayısıyla yüksek makine sabit masraflarının oluşmasına neden olmaktadır. Araştırma alanı Çumra bölgesinde de uygun ekolojik koşullar ve arazi yapısı nedeniyle sahip olunan yüksek tarımsal potansiyel, makineleşme ve yeni teknolojik yatırımlara imkan sağlamaktadır. Bu durum da bölgedeki tarım işletmelerinde sabit masrafların oranının yükselmesini beraberinde getirmektedir. Bu nedenlerle bu çalışmada sabit masraf unsurlarının üretim maliyetleri içindeki payı daha yüksek oranda olduğu belirlenmiştir. İşletme büyüklüğü arttıkça dekara düşen sabit masrafların azalması nedeniyle, işletme büyüklük gruplarında sabit masrafların oranı, işletme büyüklüğüne bağlı olarak düşüş göstermiştir. Ayrıca küçük işletmelerde materyal kullanımının daha yüksek düzeyde olması nedeni ile dekara değişen masraflar da işletme büyüklüğüne bağlı olarak azalma göstermiştir. Masraflardaki bu farklılaşmaya rağmen işletme büyüklük gruplarında verimde çok önemli bir değişiklik oluşmamıştır.

Tablo 6.51. İşletme grupları itibariyle yağlık ayçiçeği üretim masrafları (TL/da)

Masraf Unsurları	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	0-75		76-250		251-+		İşletmeler Ortalaması	
Üretim İşlemleri	**TL**	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**	**TL**	**%**
I.TOPRAK HAZIRLIĞI								
a. Birinci Sürüm	18,30	2,14	19,05	2,50	13,70	2,01	17,02	2,22
b. İkinci Sürüm	14,48	1,69	14,14	1,86	11,00	1,62	13,20	1,72
c. Üçüncü Sürüm	8,90	1,04	10,25	1,35	10,22	1,50	9,79	1,28
d. Ekim veya Dikim	28,64	3,35	28,35	3,73	29,99	4,41	28,99	3,79
II. BAKIM								
a. Gübreleme	89,57	10,48	82,31	10,82	82,85	12,17	84,91	11,09
b. Ara sürüm	13,25	1,55	10,46	1,37	11,00	1,62	11,57	1,51
c. Sulama	93,97	10,99	92,98	12,22	88,19	12,96	91,71	11,98
d. İlaçlama	79,84	9,34	74,55	9,80	65,29	9,59	73,23	9,57
e.Alet Makine Tamir Bakım Masrafı	17,23	2,02	14,18	1,86	10,07	1,48	13,83	1,81
III. HASAT-HARMAN								
a. Hasat (biçme)	35,00	4,09	35,00	4,60	35,00	5,14	35,00	4,57
b. Taşıma	8,99	1,05	6,50	0,85	7,83	1,15	7,77	1,02
IV. DÖNER SERMAYE FAİZİ	24,49	2,86	23,26	3,06	21,91	3,22	23,22	3,03
A-DEĞİŞKEN MASRAFLAR TOPLAMI	**432,65**	**50,60**	**411,01**	**54,02**	**387,04**	**56,86**	**410,23**	**53,59**
a. Genel İdare Gideri (A x %3)	12,98	1,52	12,33	1,62	11,61	1,71	12,31	1,61
b. Tarla Kirası	208,75	24,41	211,90	27,85	220,45	32,38	213,70	27,91
Alet Makine Sermayesi Faizi	32,41	3,79	19,59	2,58	8,33	1,22	20,11	2,63
Alet Makine Sermaye Amortismanı	129,63	15,16	78,38	10,30	33,31	4,89	80,44	10,51
Bina Tamir Bakım Masrafı	12,78	1,49	7,33	0,96	6,20	0,91	8,77	1,15
Bina Sermayesi Faizi	2,38	0,28	2,57	0,34	2,31	0,34	2,42	0,32
Bina Sermayesi Amortismanı	1,90	0,22	2,05	0,27	1,85	0,27	1,93	0,25
Aile İşgücü Ücret Karşılığı	21,63	2,53	15,63	2,05	9,63	1,41	15,63	2,04
B-SABİT MASRAFLAR TOPLAMI	**422,46**	**49,40**	**349,79**	**45,98**	**293,68**	**43,14**	**355,31**	**46,41**
C-ÜRETİM MASRAFLARI TOPLAMI(A+B)	**855,11**	**100,00**	**760,80**	**100,00**	**680,72**	**100,00**	**765,54**	**100,00**

İncelenen işletme grupları arasında masraf unsurlarının, çeşitlerine göre dağılımı Tablo 6.52'de verilmiştir. İşletmeler ortalamasında değişen masrafların %32,15'ini materyal masrafları, %17,19'unu makine-çekigücü masrafları, %3,03'ünü döner sermaye faizi masrafları ve %1,21'ini yabancı işgücü masrafları oluşturmaktadır. İşletme genişliği arttıkça az da olsa yabancı işgücü kullanımı artmaktadır. Buna göre yabancı işgücü masrafları birinci grupta 7,13 TL/da, ikinci grupta 8,75 TL/da, üçüncü grupta 9,29 TL/da olarak tespit edilmiştir.

Bölgedeki tarımsal arazilerin verimli, sulak ve topografyasının düzgün olması tarla kiralama bedellerinin yüksek seviyelerde olmasını da beraberinde getirmektedir. Bu sebeple incelenen işletmelerde sabit masraflar içerinde en büyük gider kalemini tarla kirası oluşturmaktadır. Aile işgücü ücreti işletme genişlikleri büyüdükçe yabancı işgücü kullanımı arttığından azalmaktadır. Nitekim aile işgücü masrafı birinci gruptaki işletmelerde 21,63 TL/da, ikinci gruptaki işletmelerde 15,63 TL/da, üçüncü gruptaki işletmelerde 9,63 TL/da ve işletmeler ortalamasında ise 15,63 TL/da olarak belirlenmiştir.

Tablo 6.52. İşletme gruplarında masraf çeşitlerine göre yağlık ayçiçeği üretim masrafları

Masraf Unsurları	İşletme Büyüklük Grupları (da)						İşletmeler Ortalaması	
	0-75		76-250		251-+			
	Tutar (TL)	Oran (%)	Tutar (TL)	Oran (%)	Tutar (TL)	Oran (%)	Tutar (TL)	Oran (%)
İşgücü Masrafları	7,13	0,83	8,75	1,15	12,00	1,76	9,29	1,21
Makine Çeki Gücü Masrafları	144,57	16,91	132,52	17,42	117,79	17,30	131,63	17,19
Materyal Masrafları	256,47	30,00	246,48	32,40	235,34	34,57	246,10	32,15
Döner Sermaye Faizi	24,49	2,86	23,26	3,06	21,91	3,22	23,22	3,03
Değişen Masraflar Toplamı	**432,65**	**50,60**	**411,01**	**54,02**	**387,04**	**56,86**	**410,23**	**53,59**
Tarla Kirası	208,75	24,41	211,90	27,85	220,45	32,38	213,70	27,91
Genel İdare Giderleri	12,98	1,52	12,33	1,62	11,61	1,71	12,31	1,61
Alet Makine Sermayesi Faizi	32,41	3,79	19,59	2,58	8,33	1,22	20,11	2,63
Alet Makine Sermaye Amortismanı	129,63	15,16	78,38	10,30	33,31	4,89	80,44	10,51
Bina Tamir Bakım Masrafı	12,78	1,49	7,33	0,96	6,20	0,91	8,77	1,15
Bina Sermayesi Faizi	2,38	0,28	2,57	0,34	2,31	0,34	2,42	0,32
Bina Sermayesi Amortismanı	1,90	0,22	2,05	0,27	1,85	0,27	1,93	0,25
Aile İşgücü Ücret Karşılığı	21,63	2,53	15,63	2,05	9,63	1,41	15,63	2,04
Sabit Masraflar Toplamı	**422,46**	**49,40**	**349,79**	**45,98**	**293,68**	**43,14**	**355,31**	**46,41**
ÜRETİM MASRAFLARI TOPLAMI	**855,11**	**100,00**	**760,80**	**100,00**	**680,72**	**100,00**	**765,54**	**100,00**

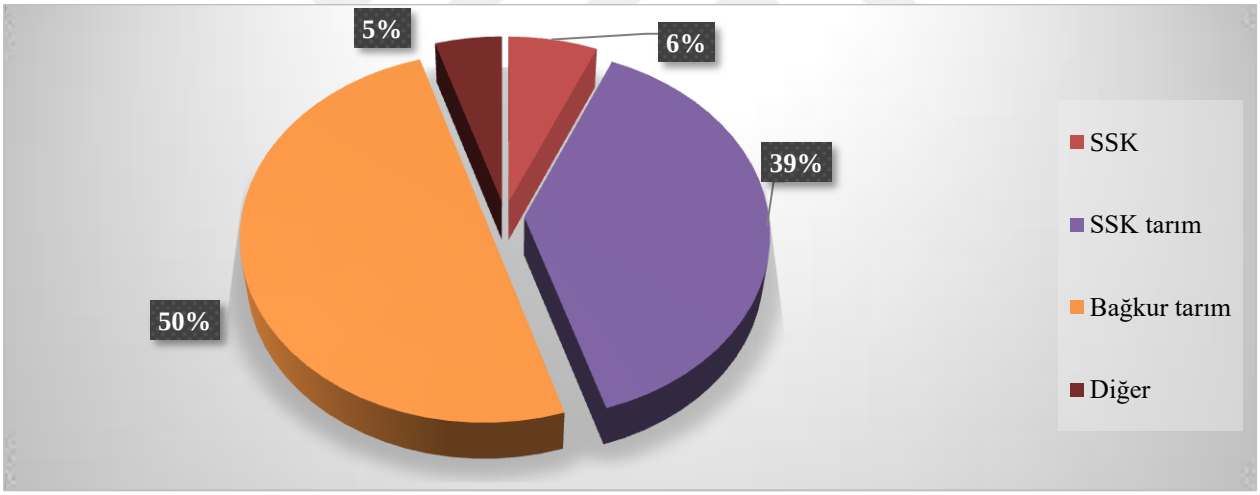
Genel olarak incelenen tarım işletmelerinde yağlık ayçiçeği üretim faaliyetinin devam ettirilmesi işletmecilik prensipleri yönünden tutarlı görülmektedir. Bu işletme gruplarının tamamında yağlık ayçiçeğinin gayrisafi üretim değeri ile hem değişen hem de sabit masrafların hepsi karşılanmakta ve işletmelerin kar elde ettikleri belirlenmiştir. Bu avnataj işletmelerin tarımsal faaliyetlerine olumlu yansıyacak ve devamlılıkları güvencede olacaktır.

6.6. İşletmecilerin Üretime Yönelik Düşüncelerinin Değerlendirilmesi

Bu bölümde yağlık ayçiçeği üretiminde işletmelerin karşılaştıkları sorunlar araştırılarak ortaya konulmuştur. İncelenen işletmelerin kredi kullanım durumu, yağlık ayçiçeği yetiştiriciliği, işletmecilerin bu ürüne yönelik üretim istekliliği, piyasa hakkındaki bilgi düzeyleri, üretim faaliyetleri süresince en çok hangi kişi, kurum/kuruluştan bilgi aldıkları, dışarıdan ne tür hizmetler aldıkları ve yağlık ayçiçeği konusunda genel olarak bilinç düzeylerini belirlemek amaçlanmıştır. Bu bilgiler anket yöntemiyle çoktan seçmeli, ölçeklendirilmiş ve açık uçlu sorular üzerinden öğrenilerek bütüncül bir yaklaşımla değerlendirme yapılmıştır.

6.6.1. Yağlık Ayçiçeği İşletmelerinde Sosyal Güvenlik Durumu

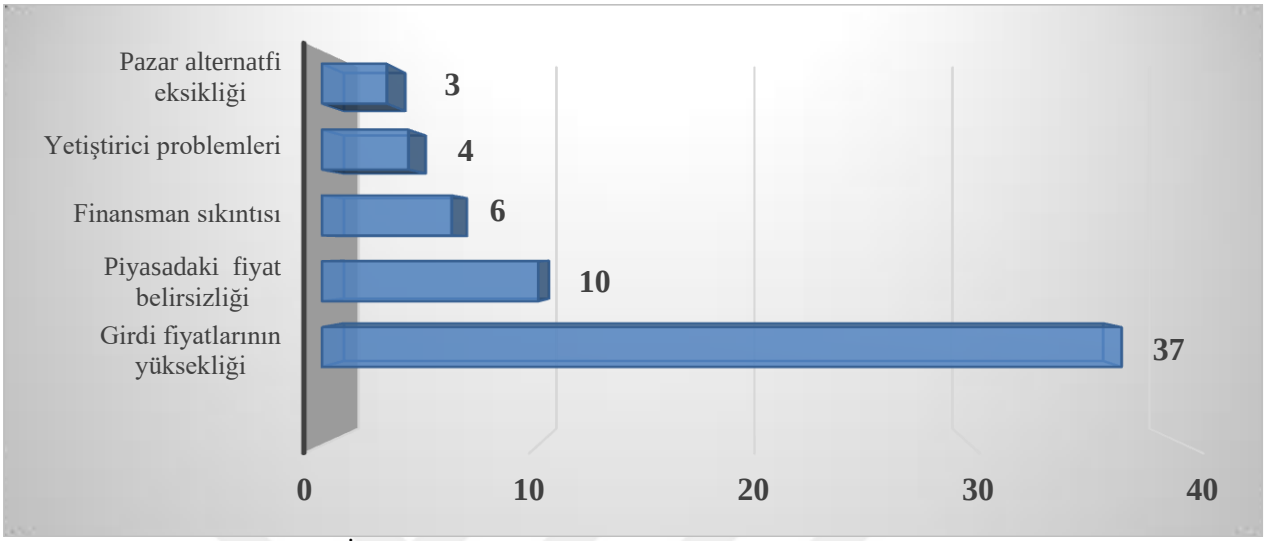
Araştırma yapılan işletme sahiplerinin sosyal güvenlik durumu Grafik 6.24'te verilmiştir. Buna göre işletmecilerin % 50'si tarım bağkuruna sigorta yatırmakta iken %39'u tarım SSK'lı, %6'sı SSK'lı ve %5'i de diğer sigorta sistemlerine dahil olarak faaliyette bulunmaktadır.

Grafik 6.24. İncelenen işletme sahiplerinin sosyal güvenlik durumu

İncelenen işletmelerin üretim faaliyetleri süresince karşılaştıkları en büyük sorunlar Grafik 6.25'te verilmiştir. İncelenen işletmelerin üretim faaliyetleri sürecinde karşılaştığı sorunlara yönelik, sorun olarak belirtilen faktölerin, toplam sorun olarak ifade edilmiş sayı içindeki oranı incelendiğinde, ilk sıradaki sorun %37 oranıyla girdi fiyatlarının yüksekliği olarak belirlenmiştir. Girdi fiyatlarında meydana gelen dalgalanmalar üreticilerin sonraki üretim planlarını etkilemekte, üreticilerin önlerini görmelerini ve rasyonel karar alma süreçlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Girdi fiyatlarındaki dalgalanma ve piyasada oluşan fiyat belirsizliğiyle birleşince işletmelerde üretim sürecine yönelik belirsizlik artmakta buda

işletmelerin sürdürülebilirliğini riske atmaktadır.

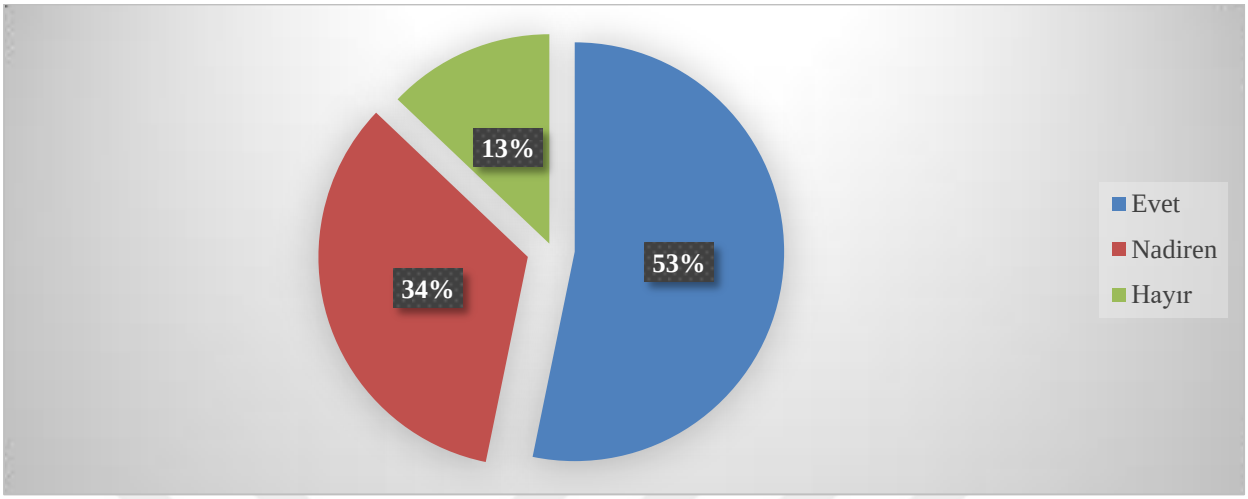
Grafik 6.25. İncelenen işletmelerin üretim sürecinde karşılaştıkları sorunlar (%)

6.6.2. Üretim Faaliyetinde Kredi Kullanma Durumu

Tüm sektrölerdeki işletmeler gibi, tarım işletmelerinde de finanman kaynağı öz sermaye ve yabancı sermayeden sağlanmaktadır. Öz sermayenin üretim ve yatırım faaliyetleri için yetersiz kaldığı durumda işletme dışından yabancı sermayeye gereksinim duyulmaktadır. Tarım sektörünün geleneksel yöntemlerden modern yöntemlere doğru gelişme trendi içinde olması, maliyet artışları, teknolojik gelişmeler ve tarımın dijitalleşme süreci, tarım işletmelerinde finansman ihtiyacını giderek arttırmaktadır. Tarım işletmeleri de dış finansman kaynağını genel olarak bankalardan aldıkları kredilerden temin etmektedirler. Türkiye'de özellikle 2005 yılından itibaren sübvansiyonlu tarım kredilerinin artışı ve özel bankaların da tarım kesimine yönelik kredilere ilgi göstermesi ile günümüzde tarım işletmelerinin kredilere ulaşım daha da kolaylaşmıştır. Bankaların tarımsal bankacılığı geliştirmeleri tarımsal kredi hacminin artmasını beraberinde getirmiş buda tarım sektörünün gelişmesine ve tarım işletmelerinin ekonomik olarak güçlenmesine olanak sağlamıştır (Özsoy, 2016).

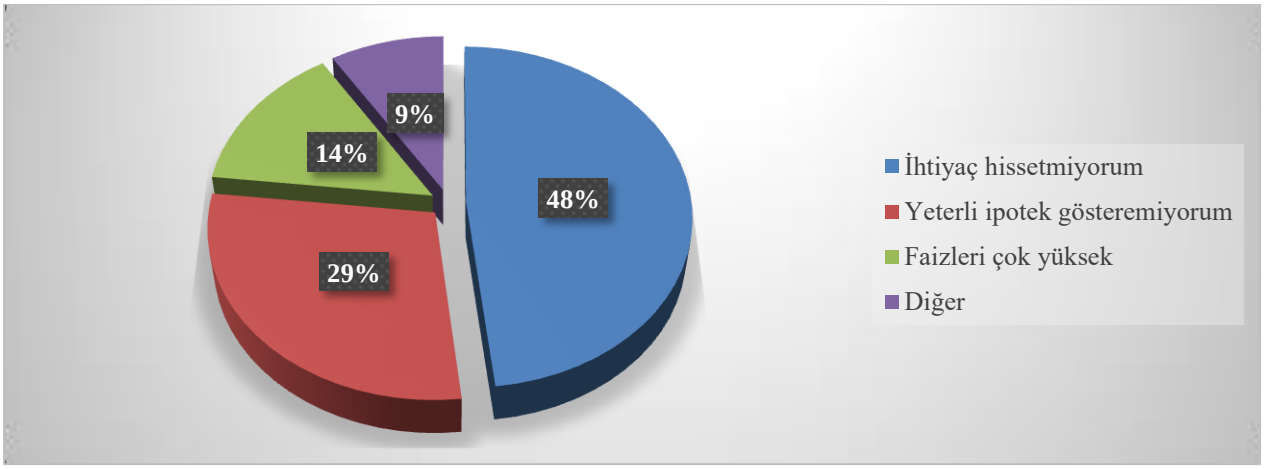
Araştırma yapılan yağlık ayçiçeği işletmelerinde üretim sürecinde tarımsal kredi kullanma durumu Grafik 6.26'de verilmiştir. İşletmelerin %53'ü tarımsal kredi kullanmakta iken, %34'ü nadiren kredi kullandığını, %13'ü ise üretim sürecinde tarımsal kredi kullanmadığını ifade etmiştir. İşletmelerin Türkiye'deki genel finasnman ihtiyaçlarının büyük bölümünü bankalardan sağlanan kredilerle sağladığı bilinmekte olup (Güneş, 2009; Özcan, 2009) incelenen işletmelerinde büyük bölümü tarımsal faaliyetleri için gerekli olan kredi finansmanını banka

kredilerinden sağladığı belirlenmiştir.

Grafik 6.26. İncelenen işletmelerde kredi kullanım durumu

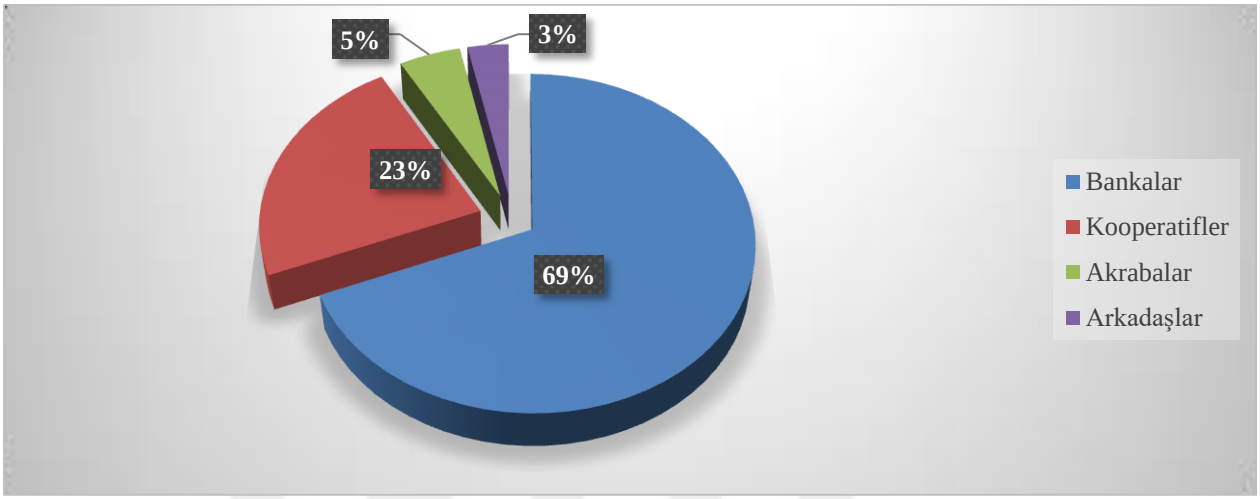
Tarımsal kredi hiç kullanmayan ya da nadiren kullanan işletmelerin kredi kullanmama sebepleri hakkındaki sonuçlar Grafik 6.27'de verilmiştir. Buna göre tarımsal kredi kullanmayan ya da nadiren kullanan işletmelerin nedenlerine bakılacak olursa %48'i ihtiyacı olmadığı için %29'u yeterli ipotek gösteremediği için, %14'ü faizler çok yüksek olduğu için ve %9'u diğer sebeplerle tarımsal kredi kullanmadığını ya da nadiren kullandığını ifade etmişlerdir.

Grafik 6.27. İncelenen işletmelerde kredi kullanmama nedenleri

İncelenen tarım işletmelerinden üretim faaliyetleri sürecinde kredi kullanan ve nadiren kredi kullananlar finansman ihtiyacının %69'unu bankalardan, %23'ünü kooperatifler, %5'ini akrabalarından ve %3'ünüde arkadaşlarından temin etmekte olduğu belirlenmiştir (Grafik 6.28). İncelenen işletmelerin öz sermaye ile üretime ağırlık verdikleri görülmektedir. Bunun sonucu

olarak borçluluk oranlarının düşük düzeyde kalması işletmelerde finansal güvenlik marjının yüksek düzeyde olmasını beraberinde getirmiştir.

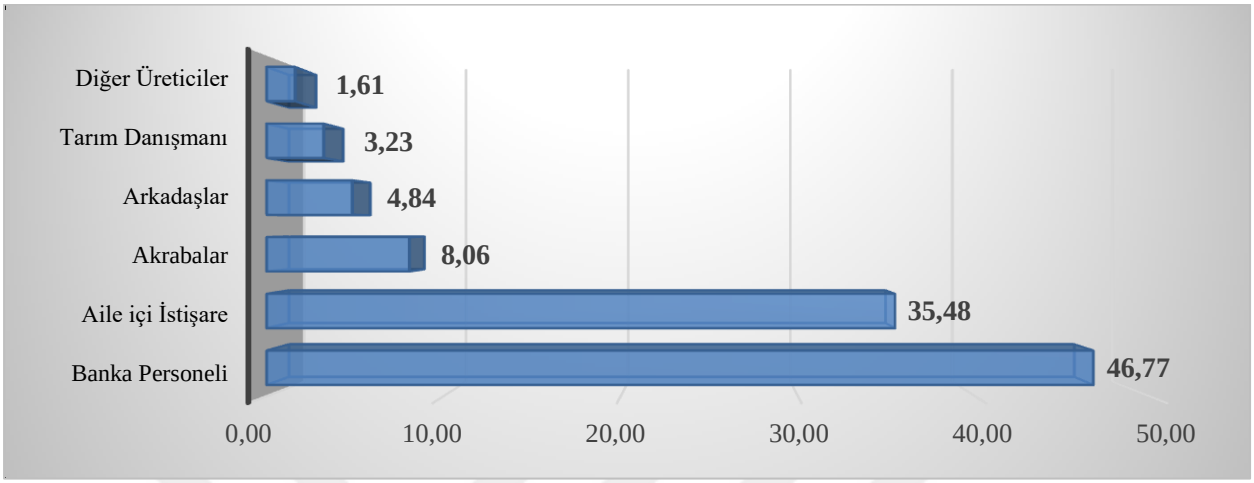
Grafik 6.28. İncelenen işletmelerin finansman kaynakları

İncelenen işletmelerde finansman kaynağı olarak banka kredilerini tercih eden işletmelerinde %73,12'si kamu bankalarını tercih ederken %26,88'i de diğer özel bankaları tercih ettikleri saptanmıştır. Özel bankalar tarım sektörüne yönelik son yıllarda ilgi göstermeye başlamış ve tarımsal kredilerde bir çok ürün çeşidi ortaya koymuşlardır. Ancak kamu bankalarının özellikle de Ziraat Bankası'nın sektöre yönelik sübvansiyonlu kredileri başta olmak üzere tarım sektörüne yönelik finansal destek politikaları kamu bankalarının tarım işletmelerince tercih edilmesini beraberinde getirmiştir.

İşletmelerin yarıdan fazlasının tarımsal kredi kullanması üretim sürecinde risk ve belirsizliğin yüksek olduğu tarım işletmeleri açısından borçların geri ödenmesi açısından önem taşımaktadır. Kredi kullandığı tespit edilen tarım işletmelerinde bu kredileri kullanırken bir plana göre hareket edenlerin oranı %90,32 iken kısmen planlı hareket edenlerin oranı %6,42 ve hiç planlı davranmayanların oranı %3,23 olarak belirlenmiştir.

İncelenen işletmelerin kullanacakları krediler ile ilgili bilgi alma hakkındaki görüşleri Grafik 6.29'da verilmiştir. Buna göre işletmelerin %46,77'si banka personelinden yardım aldıklarını, %35,48'i aile içerisinde istişare ile bilgi aldıklarını, %8,06'sı akrabalarından bilgi aldığını, %4,84'ü arkadaşlarından bilgi aldığını, % 3,23'ü tarım danışmanlarından bilgi aldığını ve %1,26'sı da diğer üreticilerden bilgi aldıklarını ifade etmişlerdir. Son yıllarda tarımsal danışmanlık konusunda artan ilgi ve tarım danışmanlarının işletmecileri yönlendirmesi ivme kazanmaya başlamıştır. Ancak tarım işletmelerinde finansal danışmanlığın yeterli noktaya

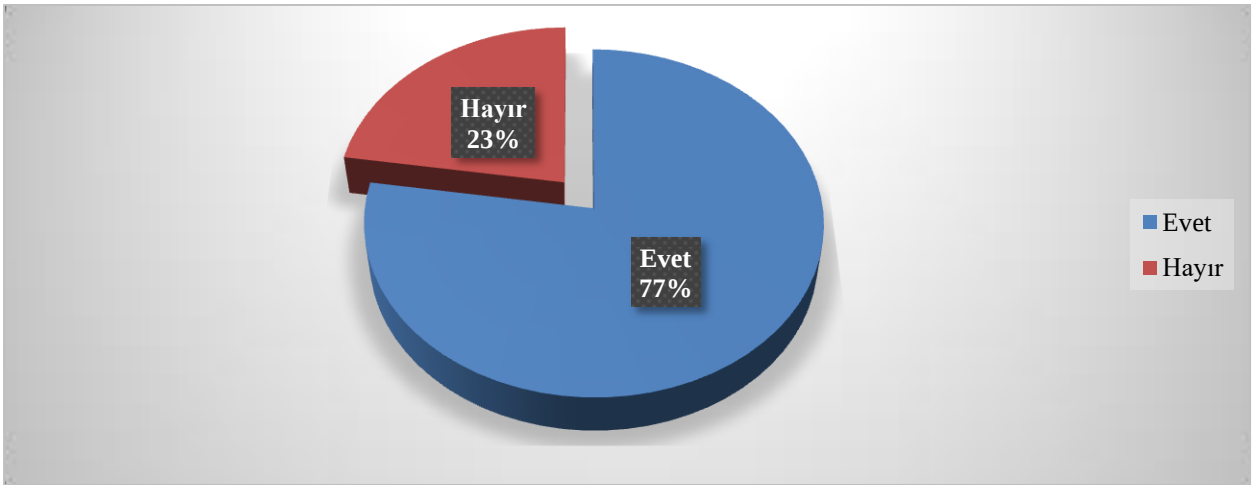
gelmediği ve tarımsal işletmelerde bu durumun benimsenmediği ifade edilebilir.

Grafik 6.29. İncelenen işletmelerin kredi kullanımında bilgi kanalları (%)

6.6.3. Teknik Bilgiye Erişim ve Kullanılan Bilgi Kaynakları

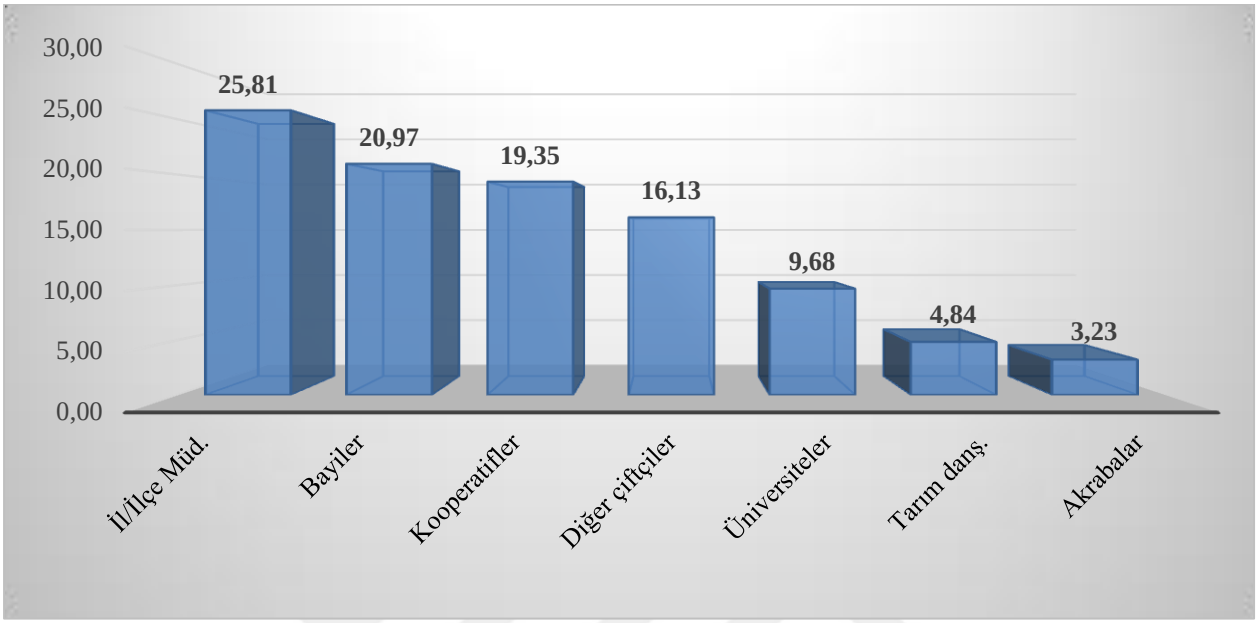
İncelenen işletmelerin teknik bilgi edinme durumu Grafik 6.30'da verilmiş olup işletmelerin %77'si üretime başlamadan önce ve üretim süresince teknik bilgi aldığı, %23'ünün ise teknik bilgi edinmediği tespit edilmiştir.

Grafik 6.30. İncelenen işletmelerin teknik bilgi edinme durumu

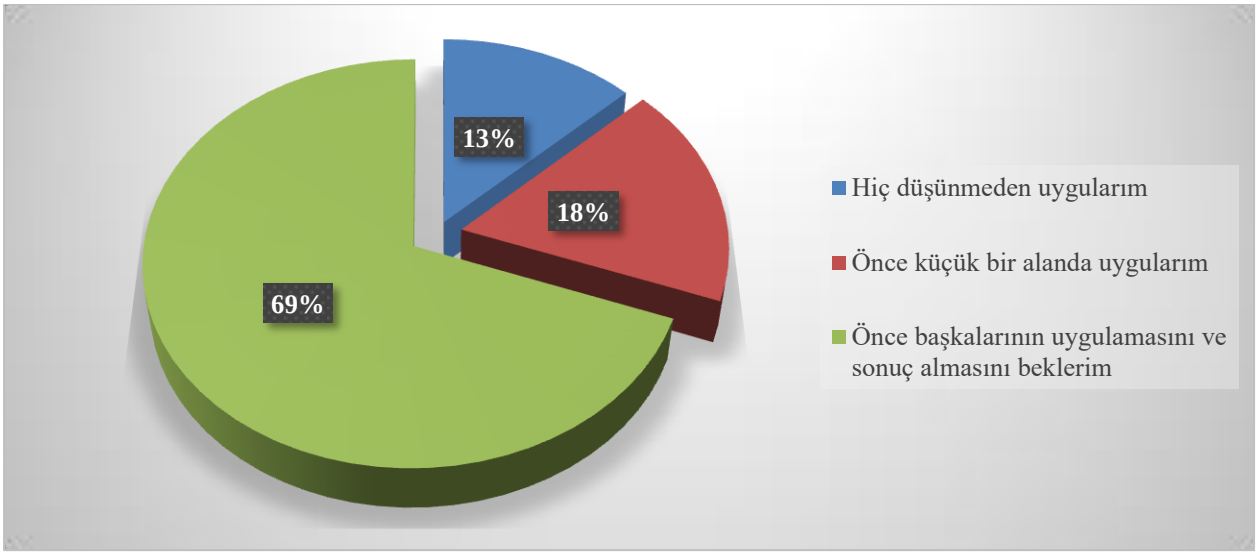
İncelenen işletmelerin bilgiye erişim konusunda en çok başvurduğu birim %25,81 oranı ile Tarım ve Orman Bakanlığı'nın İl/İlçe teşkilatları olduğu belirlenmiş olup bunu sırasıyla %20,97 oranıyla bayiler, %19,35 oranıyla kooperatifler, %16,13 oranıyla diğer üreticiler, %9,68 oranıyla üniversiteler, %4,84 oranıyla tarım danışmanları ve %3,23 oranıyla akrabalar takip

etmektedir (Grafik 6.31).

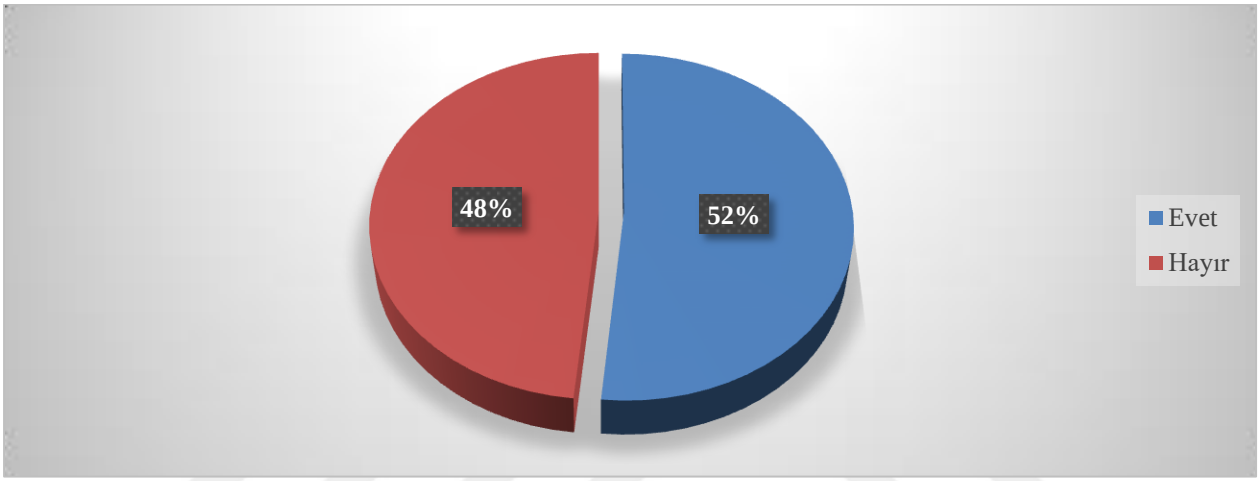
Grafik 6.31. İncelenen işletmelerde teknik bilgi edinilen birim (%)

İncelenen tarım işletmelerinde, işletme yöneticilerinin yağlık ayçiçeği üretiminde yeni tekniklere ve yöntemlere bakışları değerlendirilmiş olup sonuçları Grafik 6.32'de verilmiştir. Araştırma yapılan tarım işletmelerinde üreticilerin %69'unun yeni bir teknikle karşılaştığı zaman önce başkalarının uygulamasını ve sonuç almasını beklediklerini, %18'inin önce küçük bir alanda uygulayacakları ve %13'ünün ise hiç düşünmeden uygulayacakları belirtilmiştir.

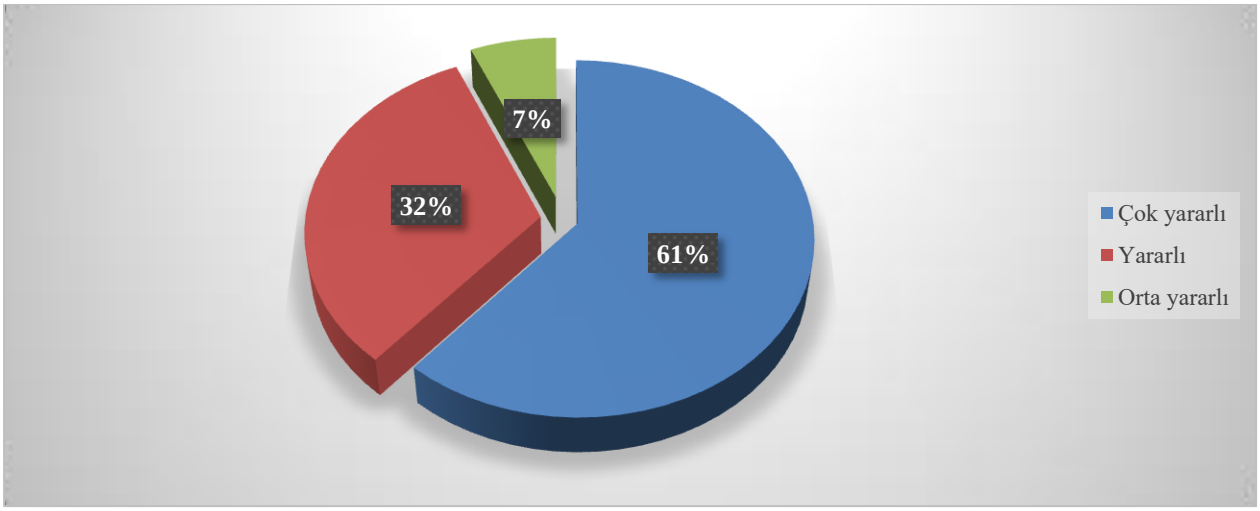
Grafik 6.32. İncelenen işletmelerde yağlık ayçiçeği üretiminde yeniliklere yaklaşım

İncelenen işletmelerin yağlık ayçiçeği yetiştiriciliği eğitimlerine katılma düzeyi Grafik 6.33'de verilmiştir. İncelenen işletmelerde üreticilerin %52'si yağlık ayçiçeği eğitimlerine katıldığı belirlenmişken, %48'i bu eğitimlere katılmadığı tespit edilmiştir. Eğitimlere katılmayanlara sebepleri sorulduğunda ise %82'si ihtiyaç duymadığını, %16'ü zamanının olmadığı ve %4'ü ise eğitimlerin üretim sürecine bir katkısı olmadığından katılmadığını belirtmiştir.

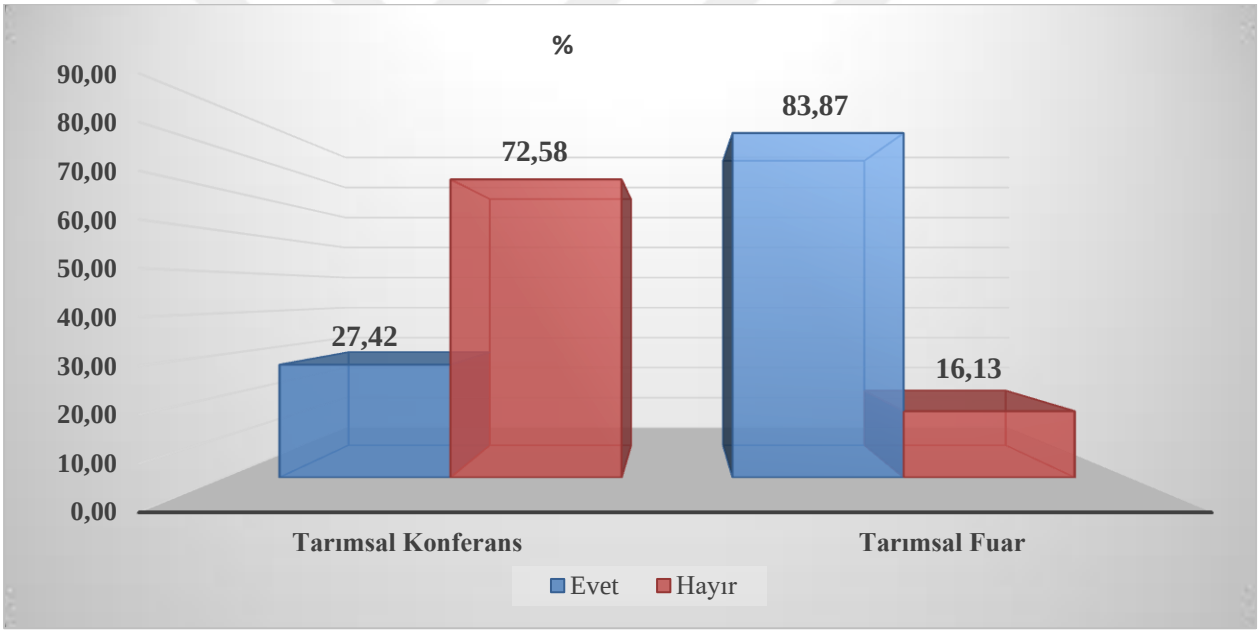
Grafik 6.33. Yağlık ayçiçeği yetiştiriciliği eğitimlerine katılma düzeyi

İncelenen işletmelerin katıldıkları yağlık ayçiçeği yetiştiriciliği eğitim programlarının yararlılık düzeyleri incelenmiştir. Grafik 6.34'te tarım işletmelerinin %61'i eğitim programlarının çok yararlı olduğunu, %32'si yararlı olduğunu ve %7'si ise orta düzeyde yararlı olduğunu ifade etmiştir.

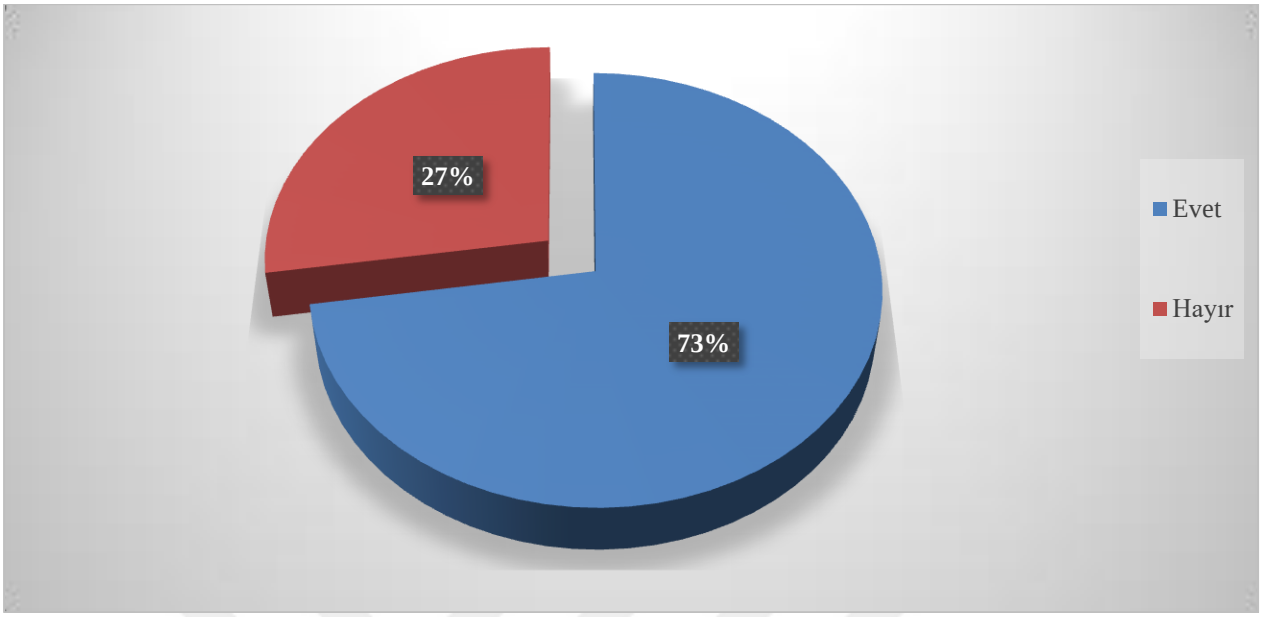
Grafik 6.34. Yağlık ayçiçeği eğitim programlarının yararlılık düzeyi

Tarım sektöründeki yenilikleri ve teknolojiyi tanıtmak amacıyla konferanslar ve fuarlar yapılmakta olup bu tür organizasyonlar hem sektör paydaşları arasında etkili bir sinerji oluşturmakta hem de üreticilerin bakış açılarını ve sektördeki gelişmeleri takip etme fırsatı vermektedir. İncelenen işletmelerin tarımsal konferans ve tarımsal fuarlara katılım düzeyi Grafik 6.35'te verilmiştir. Buna göre incelenen işletmelerin %72,58'i konferanslara katılırken %27,42'sinin katılım göstermediği, işletmelerin %83,87'sinin organize edilen fuarlara katıldığı, %16,13'ünün ise katılmadığı belirlenmiştir. Tarımsal fuarlara katılımın yüksek olması araştırma yapılan bölgede yenilikler ve teknolojiye olan istekliliğin bir sonucu olarak değerlendirmek mümkündür ki, bölgede halihazırda tarımsal üretim faaliyetlerinde yoğun bir şekilde yeni teknolojik alet-makine ve sulama sistemleri kullanılmaktadır.

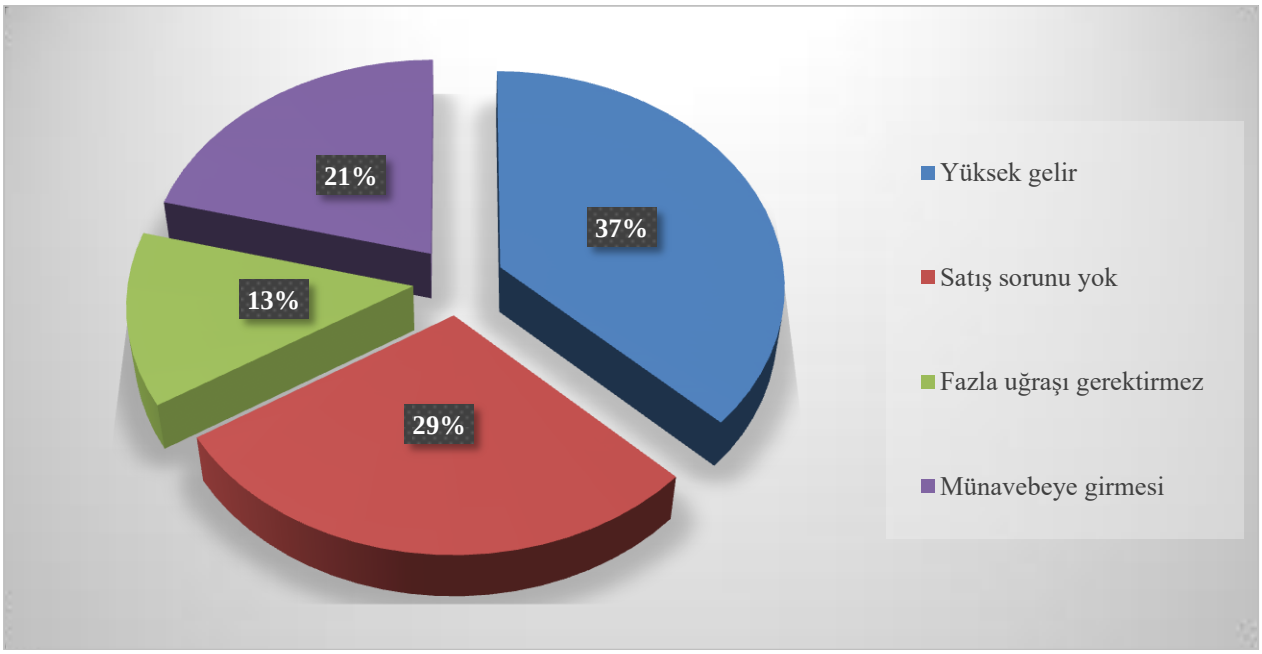
Grafik 6.35. İncelenen tarım işletmelerinin tarımsal konferans ve fuarlara katılım düzeyi

İncelenen işletmelerin yağlık ayçiçeği üretimi ile ilgili bilgilerinin yeterlilik düzeyi Grafik 6.36'da gösterilmiştir. Bu sonuçlara göre işletmelerin %73'ünün yağlık ayçiçeği üretimi konusunda yeterli bilgiye sahip olduğu, %27'sinin ise yağlık ayçiçeğinde gübreleme, yabancı ot kontrolü ve tohum seçimi konusunda bilgi edinmeye ihtiyacı olduğu tespit edilmiştir.

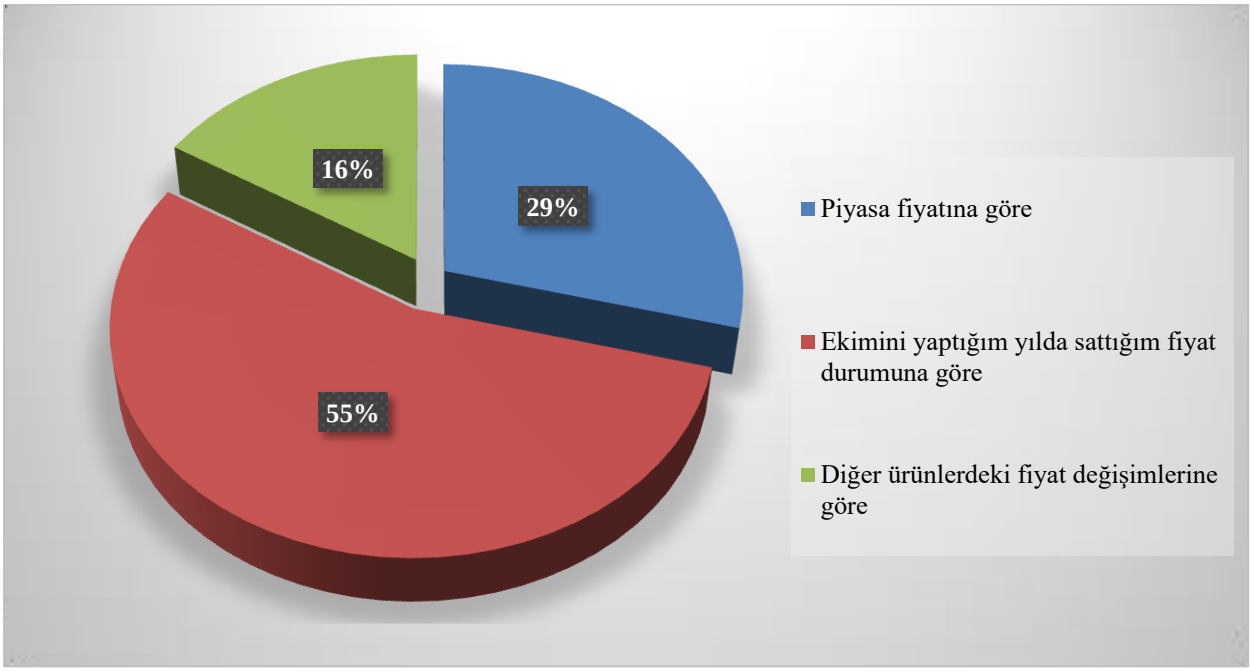
Grafik 6.36.Yağlık ayçiçeği konusunda sahip oldukları bilginin yeterliliği

İncelenen işletmelerin üretim faaliyetleri sürecinde yağlık ayçiçeği üretmede etkili faktörler Grafik 6.37'de verilmiştir. Bu sonuçlara göre işletmelerin %37'si yüksek gelir elde ettiği için yağlık ayçiçeğini üretim deseninde yer verirken %29'u satış sorunu olmadığı için, %21'i şeker pancarı üretiminde münavebeye girmesi nedeniyle ve %13'ü de fazla uğraş gerektirmediği için yağlık ayçiçeğine üretim deseninde yer verdiğini belirtmiştir.

Grafik 6.37. İncelenen işletmelerin yağlık ayçiçeği üretim nedenleri

İncelenen işletmelerin bir sonraki yıl yağlık ayçiçeği üretme kararını etkileyen faktörlere bakıldığında; işletmelerin % 55'i ekim yaptığı yılda yağlık ayçiçeğini sattığı fiyatın durumuna göre yağlık ayçiçeği üretimine karar verirken, % 9'u piyasada oluşan yağlık ayçiçeğinin fiyatına göre karar vermekte, % 16'sı da diğer ürünlerdeki fiyat değişimlerine göre yağlık ayçiçeği ekim miktarına karar verildiği tespit edilmiştir (Grafik 6.38).

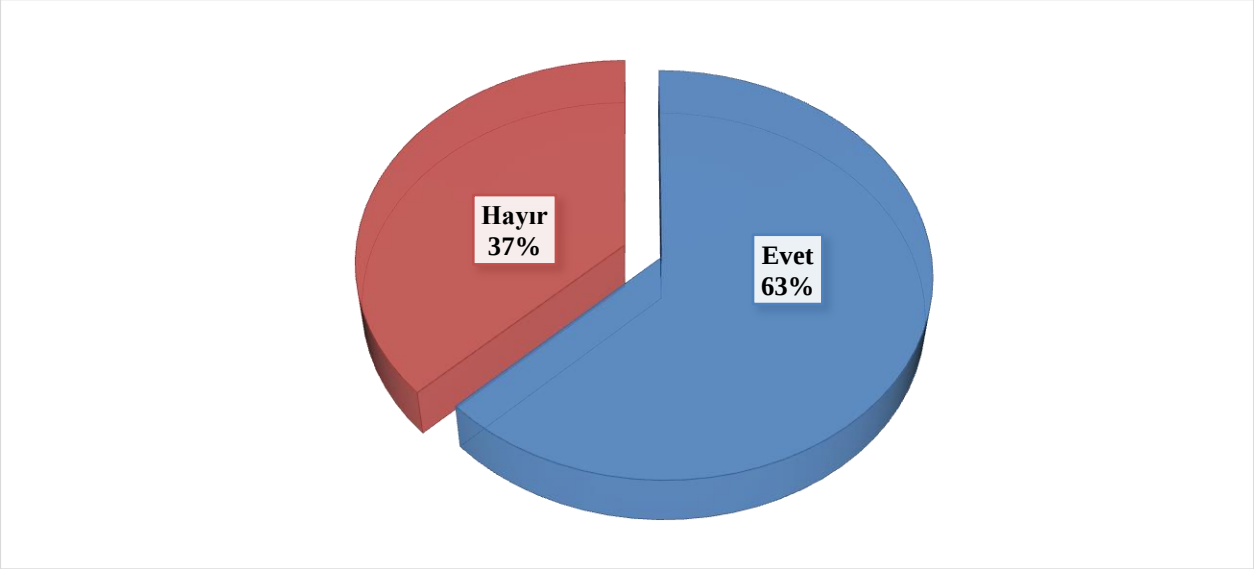

Grafik 6.38. İncelenen işletmelerin yağlık ayçiçeği ekimine karar verme durumu

Tarım ürünlerinin verimli, kaliteli ve daha az masrafla üretimi; tarımsal faaliyette bulunulan arazinin ve doğal tarım kaynaklarının korunmasını sağlayacak uygulamalarla mümkündür. Bu uygulamalardan en önemlilerden biriside ekim nöbeti olarakta adlandırılan münavebe sistemidir. Tarımsal üretim alanlarında uzun seneler aynı bitkilerin yetiştirilmesi nedeniyle toprak yapısı bozulmakta, toprak verimliliğinde azalma meydana gelmekte, hatalık, zararlı ve yabancı ot zararları çoğalmaktadır. Tarımsal üretimde meydana gelen bu olumsuzlukların giderilmesi ise münavebe uygulaması ile engellenebilmektedir. Münavebe ile tarım arazilerinde hastalık etmenleri azalmakta, yabancı ot kontrolü sağlanmakta, toprağın fiziksel, biyolojik ve kimyasal yapısı düzelmekte ve bunun akabinde topraktaki besin elementlerinden faydalanma etkinliği artmakta, toprağın su tutma kapasitesi artmakta böylece tarımsal üretimde verimlilik artarak üretim maliyetleri azalmaktadır.

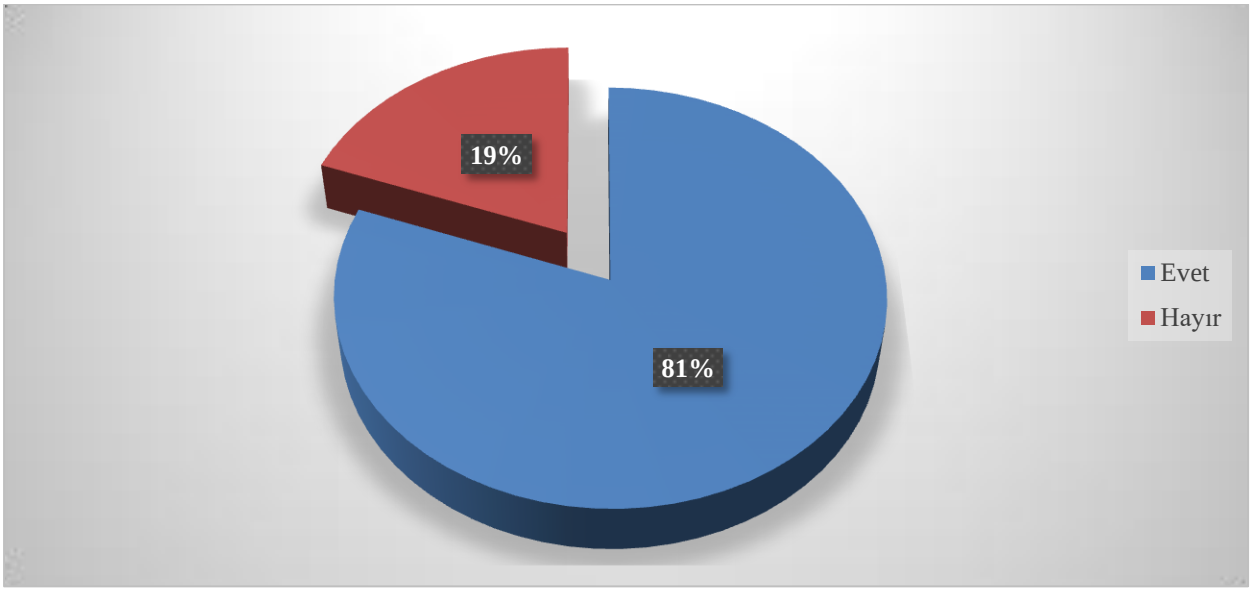
Tarım ve Orman Bakanlığı'da sürdürülebilir üretimi sağlamak, sağlıklı ve kaliteli ürün elde etmek, çevreyi, doğayı ve insan sağlığını korumak hedefiyle 8 Haziran 2018 tarih ve 30445 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Bitkisel Üretime Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ (Tebliğ No: 2018/17)' de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Tebliğ No: 2018/27) in 22 inci maddesi 1 inci fıkrasının (kk) bendinde yer alan "2018 üretim yılından başlamak üzere, örtüaltı üretimler ve çeltik hariç olmak üzere bir parsele aynı tek yıllık bitki arka arkaya üç kez ekilirse, üçüncü üretim için bu Tebliğde belirtilen destekleme ödemeleri yapılmaz." hükmü ile 2018 yılından itibaren bitkisel üretim desteklemelerinden yararlanmada münavebe şartı getirilmiştir. Bu kararla üreticiler 2018 yılından itibaren üst üste 3 yıl aynı ürünü yetiştirirlerse Tarım ve Orman Bakanlığı'nın üreticilere yönelik destekleme ödemelerinden (Mazot Gübre Desteği, Prim desteği, iyi tarım, organik tarım, sertifikalı tohum kullanımı v.b.) faydalanamayacağı kararı alınmıştır. Bu durum tarımsal üretimde ekim nöbetinin son derece önemli olduğunu göstermekle beraber yağlık ayçiçeği bitkisinin çalışma yapılan bölgede önemini daha da arttırmış durumdadır. Yağlık ayçiçeği bir çapa bitkisi olup ardından ekilecek ürün için temiz ve havalanmış bir toprak bırakır. Tarım işlemelerinde münavebe uygulaması hem yağlık ayçiçeğinin verimini hem de yağlık ayçiçeğinden sonra yetiştiriciliği yapılacak ürünün verim ve kalitesini arttıracaktır. Bu çalışmada da yağlık ayçiçeğin işletmelerce münavebe sistemine alınıp alınmadığı araştırılmıştır.

Grafik 6.39'da görüleceği üzere incelenen işletmelerin %63'ü münavebe sistemi uygularken, %37'si tarımsal faaliyetleri içerisinde münavebeye yer vermediğini ifade etmiştir.

Grafik 6.39. İncelenen işletmelerde münavebe durumu

İncelenen işletmelerin büyük çoğunluğunun münavebe uygulaması işletme karlılığına olumlu etki etmekte, işletmenin, toprağın ve çevrenin sürdürülebilirliğine katkı sağlamış olmaktadır. Münavebe konusunda yağlık ayçiçeği üreten işletmelerin bilinçli ve duyarlı hareket ettikleri söylenebilir. Bu çalışmada münavebe uygulaması yapan işletmelerin %81'i yağlık ayçiçeğini ekim nöbetine dahil ederken %19'u dahil etmemektedir (Grafik 6.40).

Grafik 6.40. İncelenen işletmelerde yağlık ayçiçeğinin münavebede kullanılma durumu

Yapılan incelemede münavebe uygulayan ve uyguladıkları bu ekim nöbetine yağlık ayçiçeğini dahil eden işletmelerin münavebe modelleri aşağıdaki gibidir;

1.Model: (Ayçiçeği + Buğday + Şeker Pancarı + Mısır)

2.Model: (Buğday + Ayçiçeği + Mısır + Macar Fiği)

3.Model: (Şeker Pancarı + Buğday + Ayçiçeği + Baklagil)

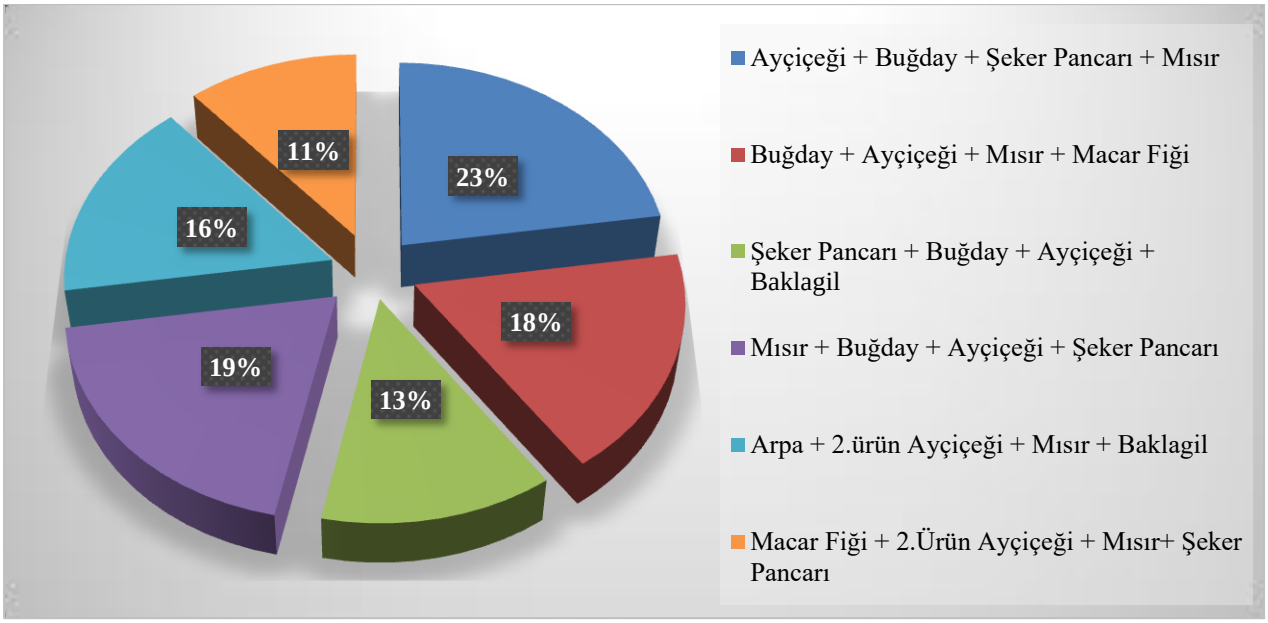
4.Model: (Mısır + Buğday + Ayçiçeği + Şeker Pancarı)

5.Model: (Arpa + 2.ürün Ayçiçeği + Mısır + Baklagil)

6.Model: (Macar Fiği + 2.Ürün Ayçiçeği + Mısır+ Şeker Pancarı)

Münavebe uygulayan işletmelerde yağlık ayçiçeğini üretim deseni içerisine dahil eden işletmelerin en çok uyguladığı münavebe modeli Grafik 6.41'de verilmiştir. Buna göre işletmelerin %23'ü 1. Model münavebe yöntemini uygularken, %19'u 4. Modeli, %18'i 2. Modeli, %16'sı 5. Modeli, %13'ü 3. Modeli ve %11'i 6. Modeli tarımsal faaliyetlerinde ekim nöbeti olarak uyguladığı belirlenmiştir.

Bu modellerin işletmelerin yıllarca uyguladıkları deneme ve ortaya çıkan sonuçlarına göre oluşturulduğu anlaşılmış olup iklim, sulama durumu ve ürünlerdeki fiyat değişimlerine göre esnek bir yapıyla uygulandığı anlaşılmıştır. Bu modellerde yağlık ayçiçeğinin münavebeye giren en uygun bitki olduğu net bir şekilde söylenebilmektedir.

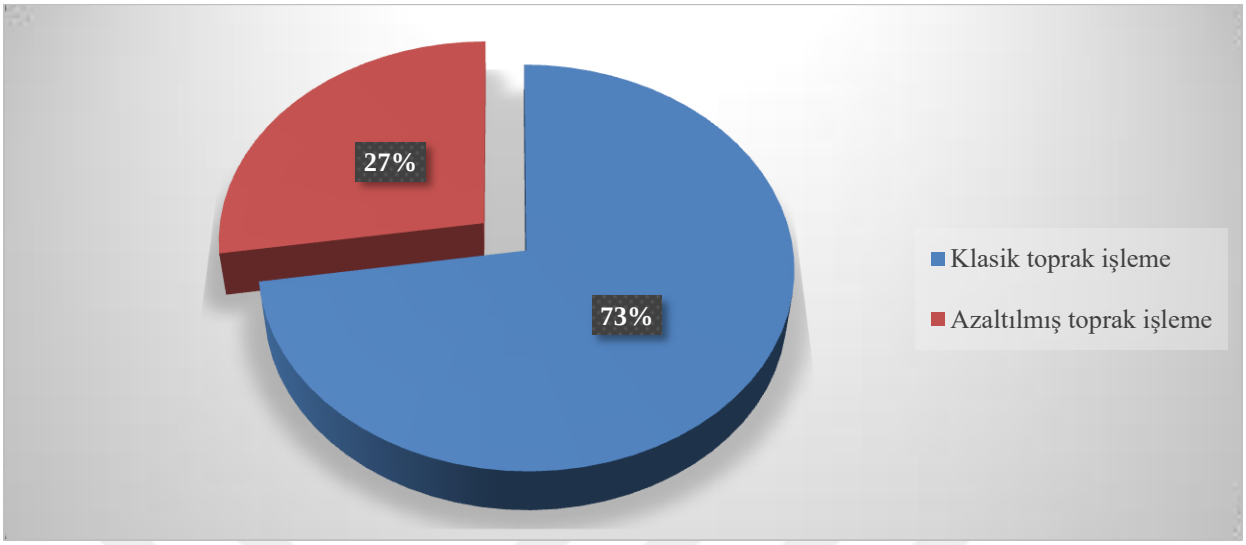

Grafik 6.41. İncelenen işletmelerin uyguladığı münavebe modelleri

6.6.4. Toprak İşleme Yöntemleri, Ekim ve Yabancı Ot Kontrolü

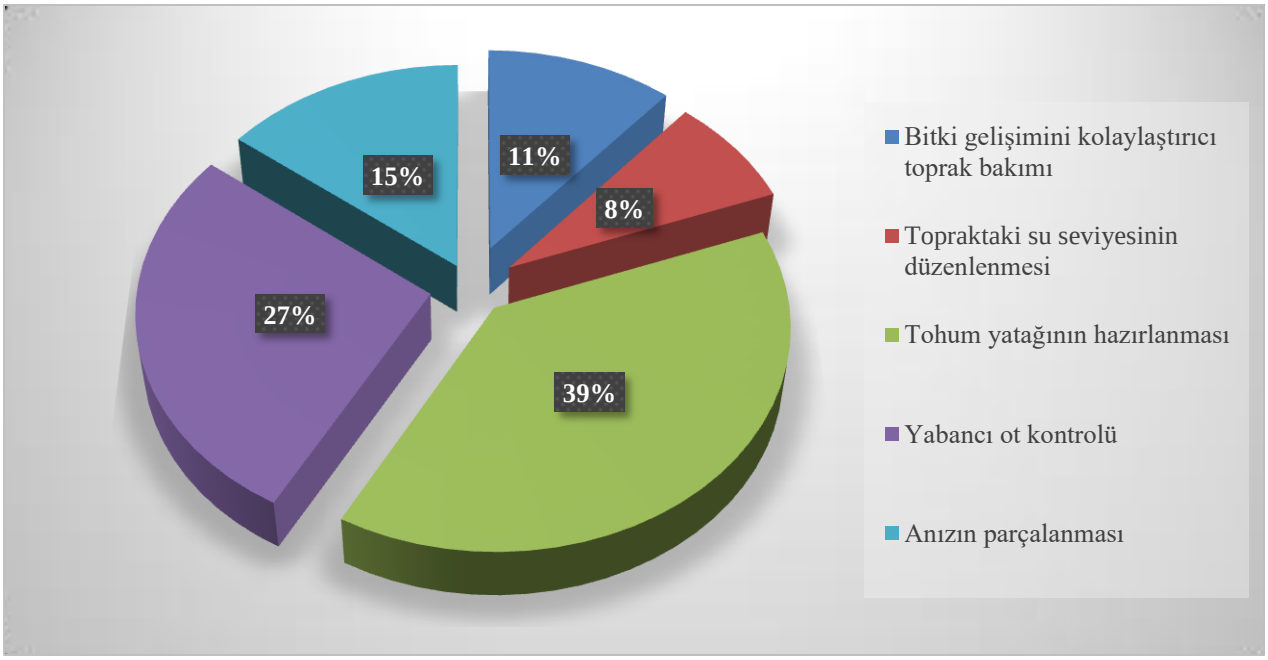
Tarımsal üretimde toprak işleme üretim maliyetlerini etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Bu sebeple toprak işleme maliyetini azaltmak sürdürülebilir tarım için önem arz etmektedir. Bu nedenle tarım işletmelerinde en uygun toprak işleme yöntemi uygulanmalıdır. İncelenen işletmelerde ise halen hem toprağın yapısı hem de yeniliklere karşı daha temkinli yaklaşılması nedeniyle maliyeti daha az olan toprak işleme yöntemlerine beklenildiği kadar ilgi gösterilmediği tespit edilmiştir.

İncelenen işletmelerin yağlık ayçiçeği ekiminden önce uyguladığı toprak işleme yöntemleri Grafik 6.42'de verilmiştir. Buna göre işletmelerin %73'ü klasik toprak işleme yöntemini uygularken %27'si azaltılmış toprak işleme yöntemini uygulamaktadır. Azaltılmış toprak işleme uygulayan işletmelerin %27 oranında tespit edilmesi Bölgede yeni üretim tekniklerine yaklaşımın olumlu olduğunu göstermektedir.

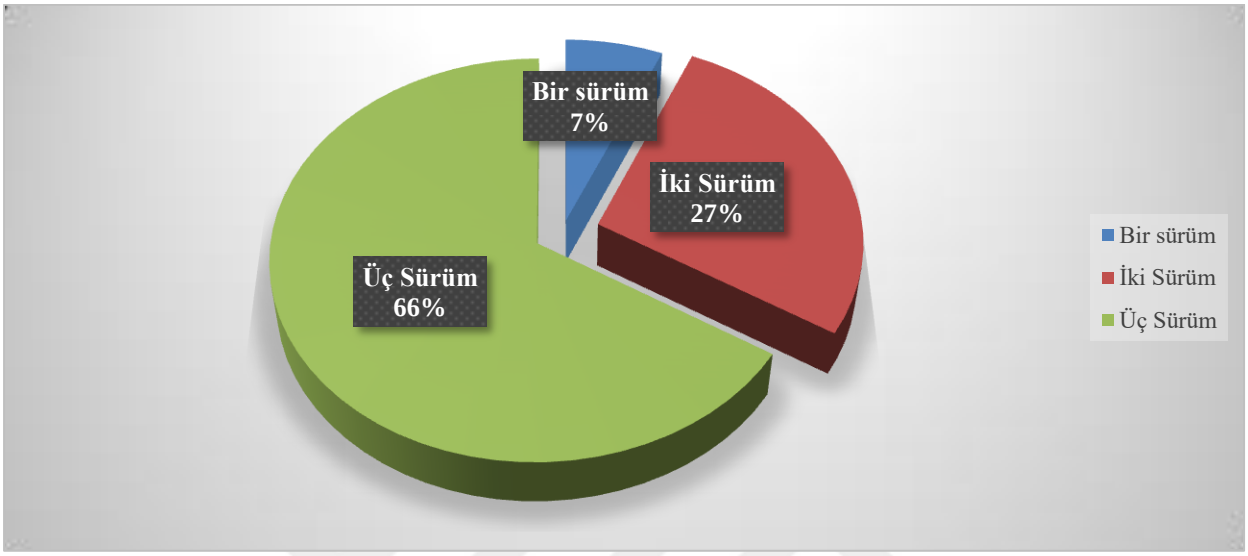
Grafik 6.42. İncelenen işletmelerin uyguladığı toprak işleme yöntemi

İncelenen işletmelerde yağlık ayçiçeği ekiminden önce toprak hazırlığı esnasında en önemli işlem Grafik 6.43'te gösterilmiştir. Buna göre işletmelerin toprak hazırlığında en önemli işlem olarak %39'u tohum yatağının hazırlanması, %27'si yabancı ot kontrolü, %15'i anızın parçalanması, %11'i bitki gelişimini kolaylaştırıcı toprak bakımı, %8'i topraktaki su seviyesinin düzenlenmesine katkı amaçlı toprak işleme olarak görmektedir.

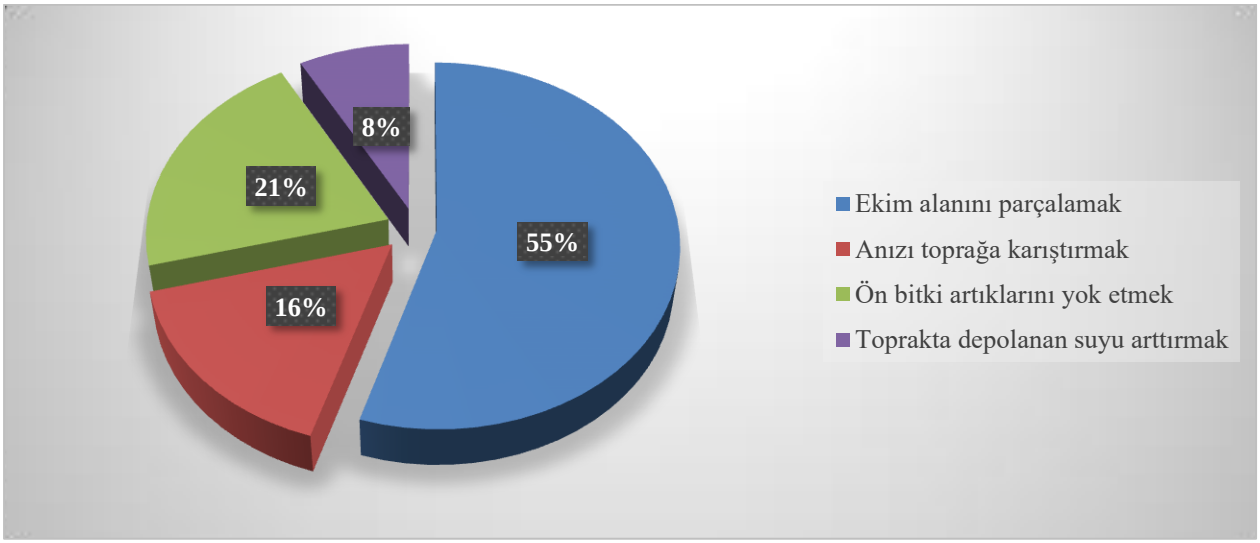
Grafik 6.43. İncelenen işletmelerde toprak hazırlığında en önemli işlem

İncelenen işletmelerde ekimden önce kaç sürüm yapıldığı Grafik 6.44'te gösterilmiş olup; işletmelerin %66'sı üç sürüm, %27'si iki sürüm ve %7'sinin ise bir sürüm yaptığı belirlenmiştir.

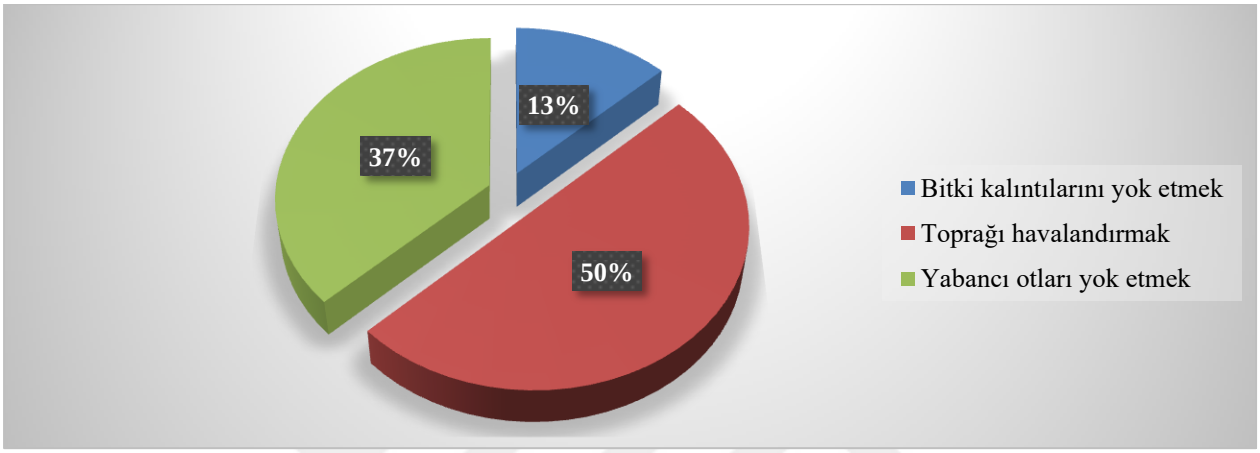
Grafik 6.44. İncelenen işletmelerin ekim öncesi sürüm sayısı

Ekim öncesinde %66'lık en yüksek oranla ekim öncesinde toprak hazırlığında üç sürüm yapan işletmelerin bu sürümlerdeki öncelikli hedefleri incelenerek sonuçları ortaya konulmuştur. İncelenen işletmelerin %55'i birinci sürümdeki önceliğinin ekim alanındaki hasat kalıntılarının ve toprağın parçalanması olduğu belirlenmişken, % 21'inin ön bitki artıklarını yok etmek olduğunu, %16'sının anızı toprağa karıştırmak olduğunu ve %8'inin de toprakta depolanan suyun arttırılması amacı olduğu belirtilmiştir (Grafik 6.45).

Grafik 6.45. İncelenen işletmelerin birinci sürümdeki öncelikli amacı

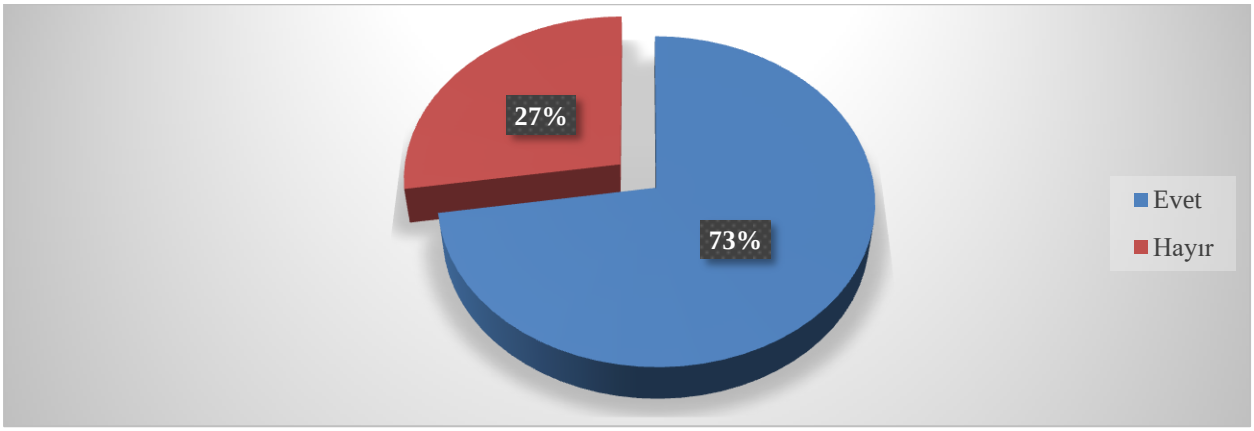
İncelenen işletmelerin ikinci sürümdeki önceliği Grafik 6.46'da verilmiştir. Bu tarım işletmelerinin %50'sinin ikinci sürümdeki önceliğinin toprağı havalandırmak olduğu tespit edilmişken, %37'sinin yabancı otları yok etmek, %13'ünün ise ikinci sürümdeki önceliğinin ekim alanındaki bitki kalıntılarını yok etmek olduğu tespit edilmiştir.

Grafik 6.46. İncelenen işletmelerin ikinci sürümdeki öncelikli amacı

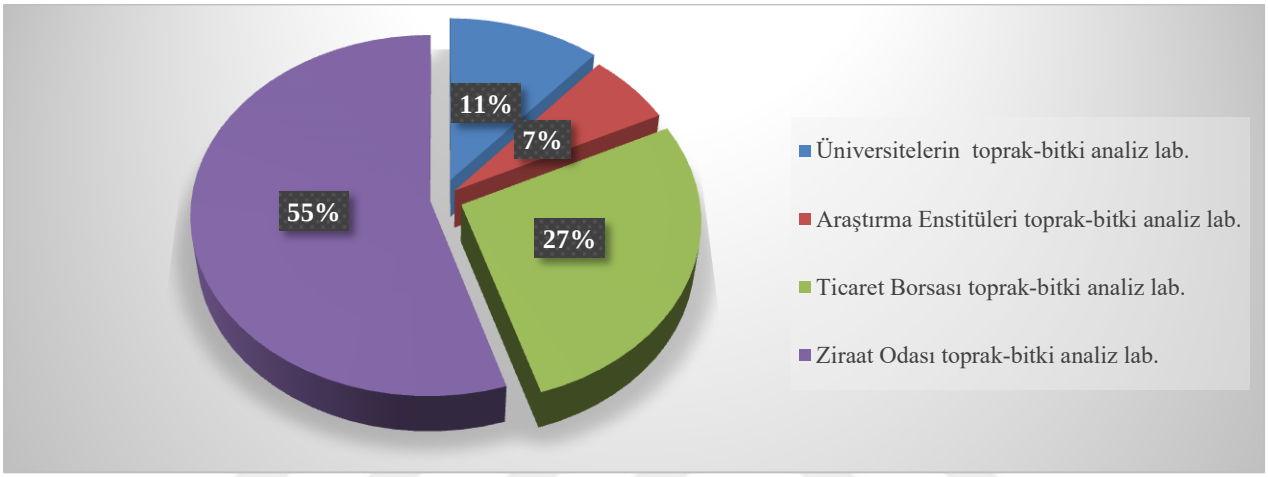
Ekimden önce işletmelerin % 66'sı olan üç sürüm yapan işletmelerin tamamının ekimden önceki üçüncü sürümde ki amaçlarının tohum yatağını hazırlamak olduğu belirlenmiştir.

İşletmelerin bitkisel üretime yönelik bilinç düzeylerini ölçmek amacıyla toprak analizi yaptırıp yaptırmadıkları araştırılmıştır. İncelenen işletmelerin %73'ünün toprak analizi yaptırdığı belirlenmişken, % 27'si toprak analizi yaptırmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Grafik 6.47). Toprak analizi yaptıranların çıkan sonuçlara uyma oranı % 78 olarak belirlenmiştir. Analiz sonuçlarına uymayanların ise sadece desteklemeden faydalanmak için bu analizi yaptırdığı gözlenmiştir.

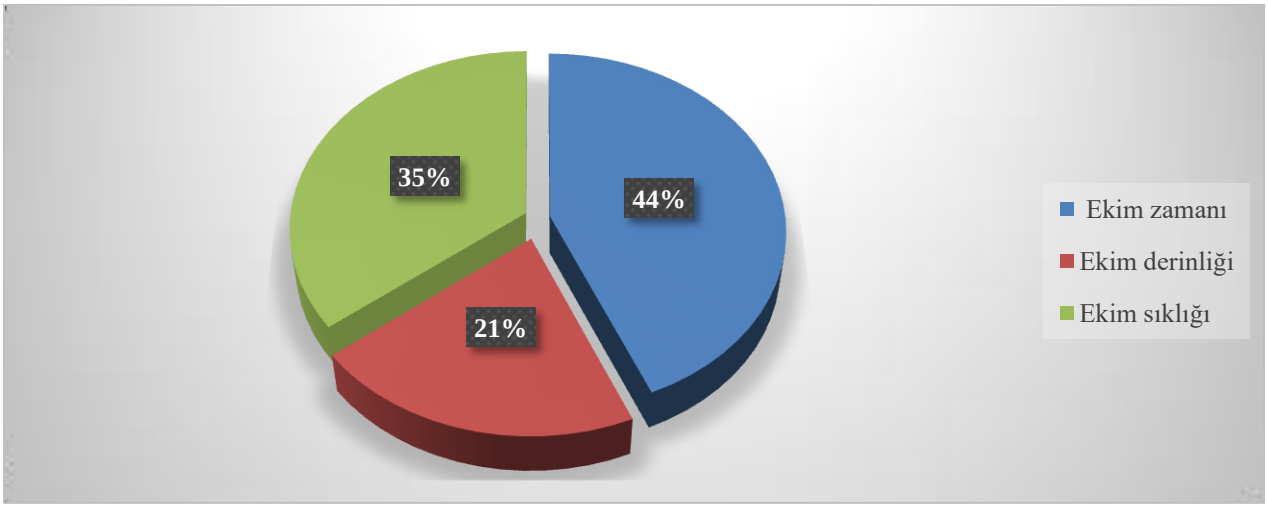
Grafik 6.47. İncelenen işletmelerin toprak analizi yaptırma durumu

İncelenen işletmelerin toprak analizi için hizmet aldığı kuruluşlar Grafik 6.48'de verilmiştir. Bu işletmelerin %55'i toprak analizi için Ziraat Odası toprak-bitki analiz laboratuvarlarından hizmet alırken, %27'si Ticaret Borsa'sı toprak-bitki analiz laboratuvarından, %11'i üniversitelerin toprak-bitki analiz laboratuvarından, %7'si ise Araştırma Enstitüsü toprak-bitki analiz laboratuvarından toprak analizi için hizmet aldığı belirlenmiştir.

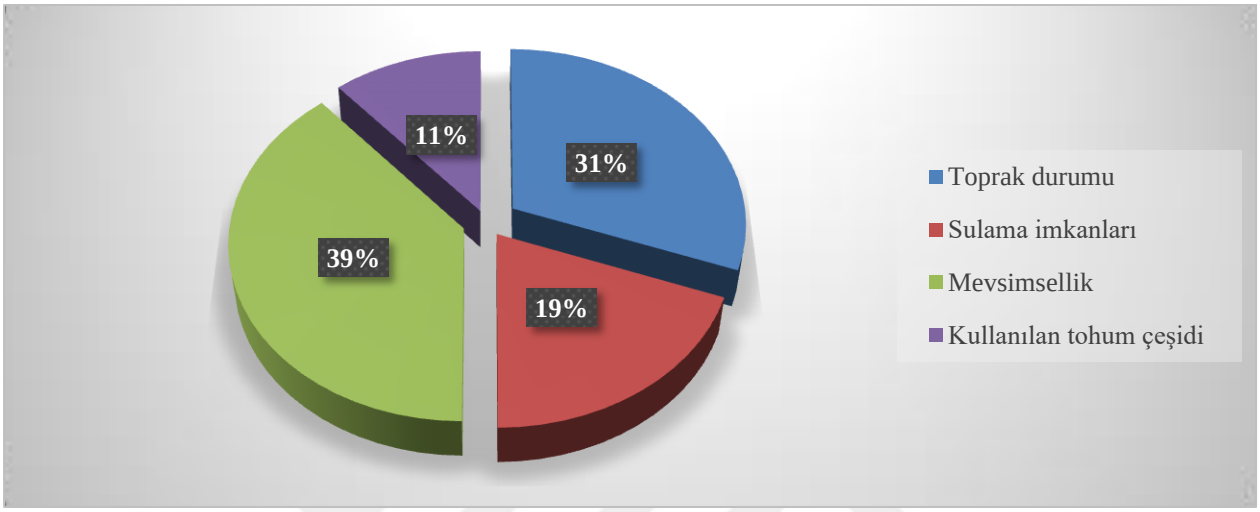
Grafik 6.48. İncelenen işletmelerin toprak analiz hizmeti aldığı birimler

İncelenen işletmelerin yağlık ayçiçeği ekim yönteminde verimi etkileyen önemli olarak gördükleri hususlar Grafik 6.49'da verilmiştir. Buna göre işletmelerin %44'ü ekim zamanı önemli derken, %35'i ekim sıklığını önemli bulmuş olup, %21'i de ekim derinliğinin önemli olduğunu ifade etmiştir.

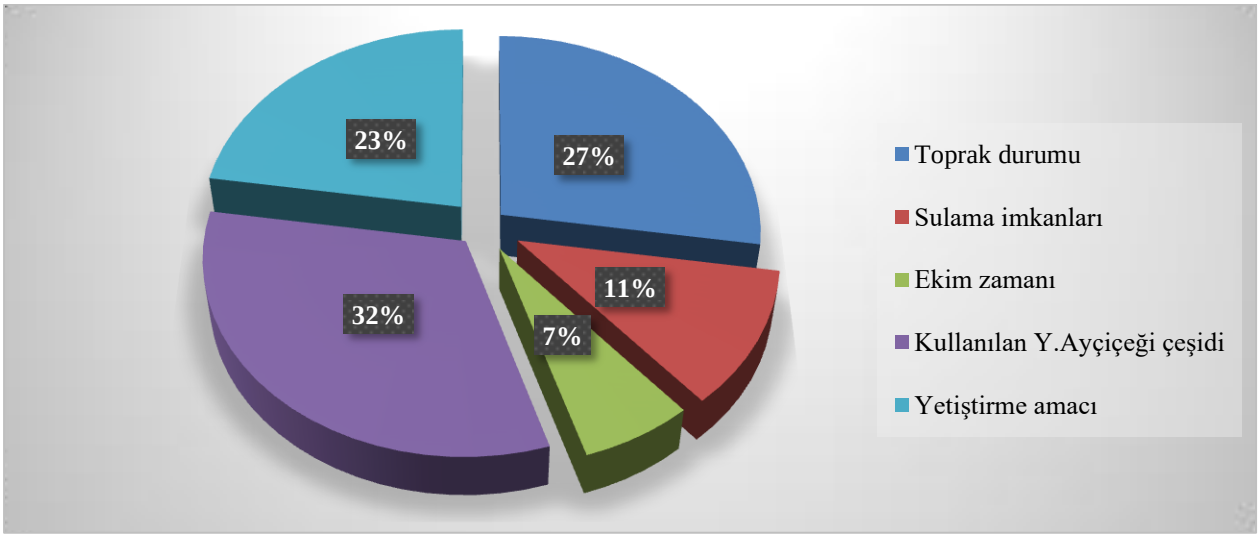
Grafik 6.49. İncelene işletmelerin yağlık ayçiçeği ekiminde dikkat ettiği durumlar

İncelenen işletmelerin %39'u mevsimsel duruma göre ekim zamanını belirlerken, %31'i toprak durumuna göre, %19'u sulama imkanlarına göre, %11'i de kullanılan tohum çeşidine göre ekim zamanını belirlediği sonucuna ulaşılmıştır (Grafik 6.50).

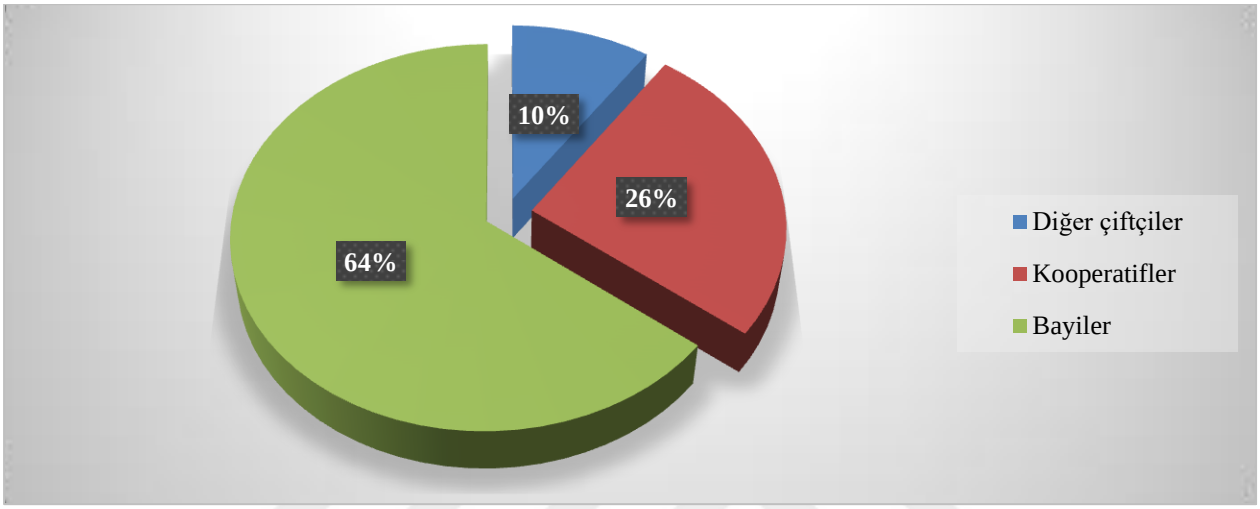
Grafik 6.50. İncelenen işletmelerde ekim zamanını belirleme durumu

İncelenen işletmelerin %32'si ekim sıklığını kullanılan yağlık ayçiçeğinin çeşidine göre belirlerken, %27'si toprağın durumuna göre, %23'ü yetiştirme amacına göre, %11'i sulama imkanlarına göre ve %7'si de ekim zamanına göre belirlediği sonucuna ulaşılmıştır (Grafik 6.51). İncelenen işletmelerin tamamı yağlık ayçiçeği ekim yöntemi olarak sıraya ekim yöntemini tercih ettiği belirlenmiştir.

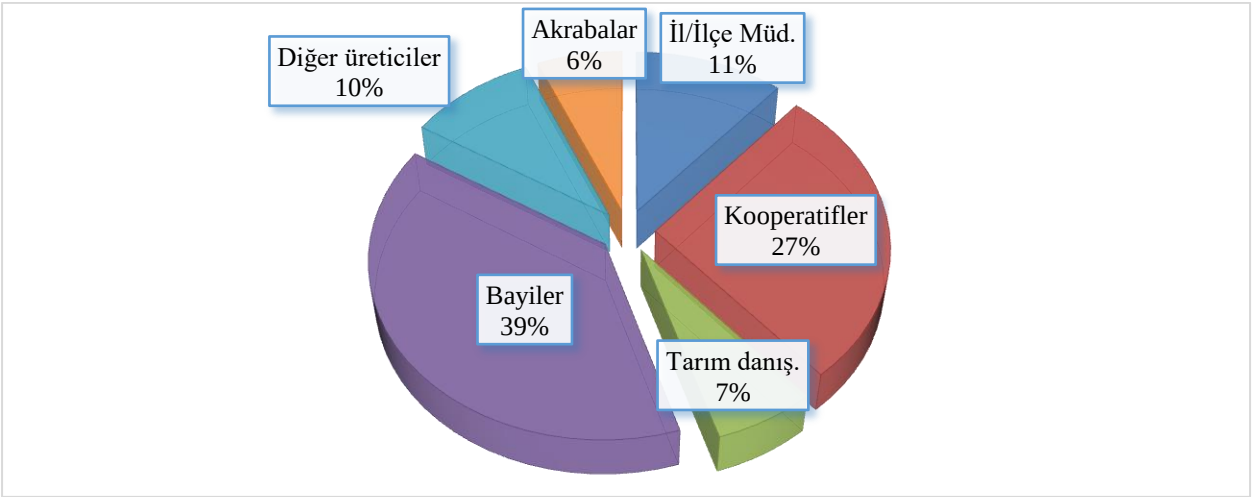
Grafik 6.51. İncelenen işletmelerde ekim sıklığını belirleme durumu

Yağlık ayçiçeği yetiştiriciliği yapan üreticilerin ektiği tohumları bayilerden, üretim yapan diğer çiftçilerden ve kooperatiflerden karşıladıkları gözlemlenmiştir. Üreticiler tohumluk temin durumu yönünden Grafik 6.52'de incelenmiştir. Çiftçilerin %64'ü bayilerden, %26'sı kooperatiflerden ve %10'u da diğer çiftçilerden tohumluklarını temin ettiği tespit edilmiştir.

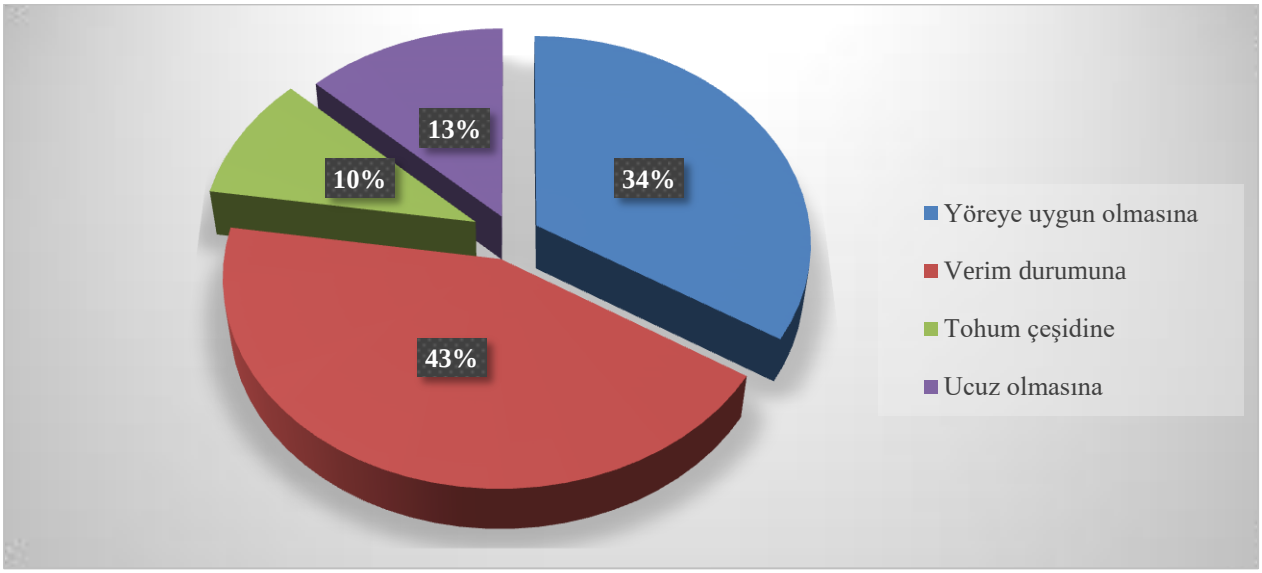
Grafik 6.52. İncelenen işletmelerin tohum temin yerleri

İşletme dışından tohum temin etmeden önce teknik bilgi alma durumları Grafik 6.53'te incelenmiştir. Buna göre incelenen işletmelerin %39'u bayilerden, %27'si kooperatiflerden, %11'i Tarım ve Orman İl/İlçe Müdürlüklerinden, %10'u diğer üreticilerden, %7'si tarım danışmanlarından, %6'sı da akrabalarından ekim yapmadan önce teknik bilgi aldığını belirtilmiştir.

Grafik 6.53. İncelenen işletmelerin ekim faaliyetinden önce teknik bilgi edinme kanalları

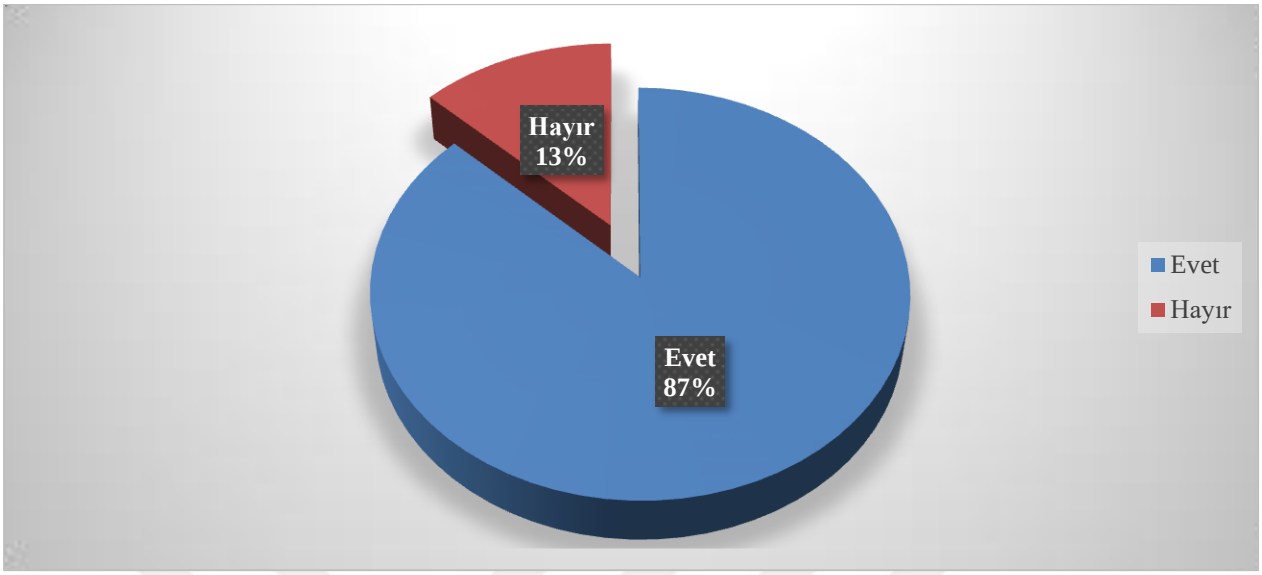
İncelenen işletmelerin yağlık ayçiçeği tohumu seçerken öncelik verdikleri kriterlerin oransal dağılımı Grafik 6.54'te verilmiştir. Buna göre işletmelerin %43'ü tohumluğun verimli olmasına öncelik verirken, %34'ü yöreye uygun tohum seçmeye dikkat etmekte, %13'ü ucuz tohumluk olmasına öncelik verirken %10'u da tohum çeşidine göre tohumluk seçimine öncelik vermektedir.

Grafik 6.54. İncelenen işletmelerde yağlık ayçiçeği tohumluk seçiminde etkili kriterler

Tohumun bölgenin iklim ve mevsimselliğine uygun olması verim üzerinde doğrudan etkili bir faktör olarak oldukça önemlidir. Bölgeye uyum sağlamayan tohum çeşidi tarım işletmeleri için maliyetleri arttırıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. İncelenen işletmelerin de bu konuda ki bilinç düzeylerinin yüksek olduğu hem verimi yüksek tohumluk seçiminden hem de yöreye uygun tohumluk seçmeye dikkat etmelerinden anlaşılmaktadır.

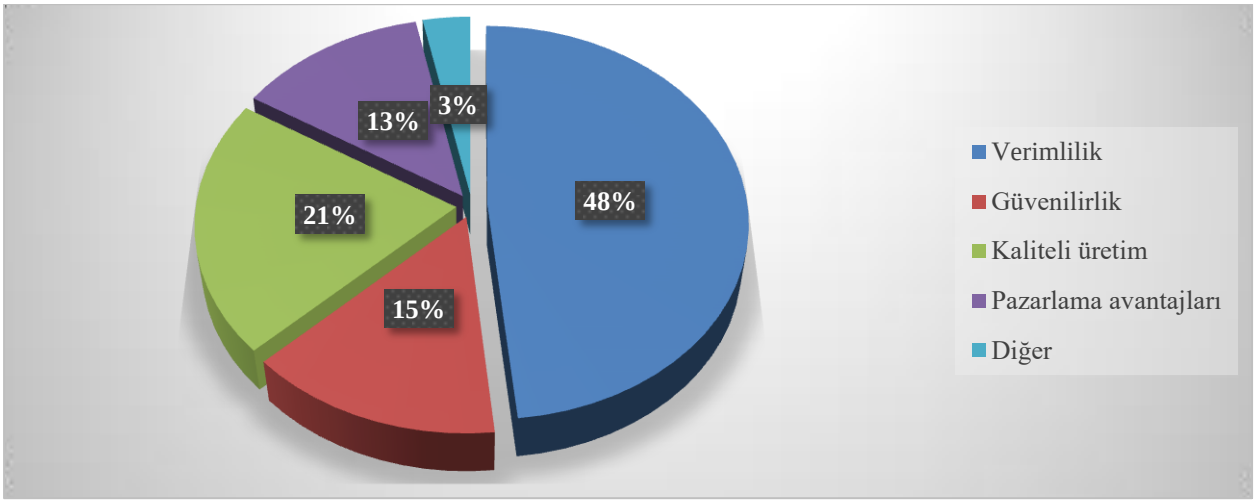
Tarım işletmeleri sürdürülebilirliği sağlayarak kar elde etmeyi hedeflemektedir. Buda maliyetleri azaltarak geliri en yüksek seviyeye çıkarmakla gerçekleştirilebilir. İşletmede karı arttırmanın en sağlıklı yolu birim alandan elde edilen verimi arttırmaktan geçmektedir. İncelenen işletmelerde de %87 oranında sertifikalı tohum kullanılması bu işletmelerin sürdürülebilirliği ve yüksek kar elde etmeleri için önemli bir etkendir (Grafik 6.55).

Grafik 6.55. İncelenen işletmelerin sertifikalı ayçiçeği tohumu kullanım durumu

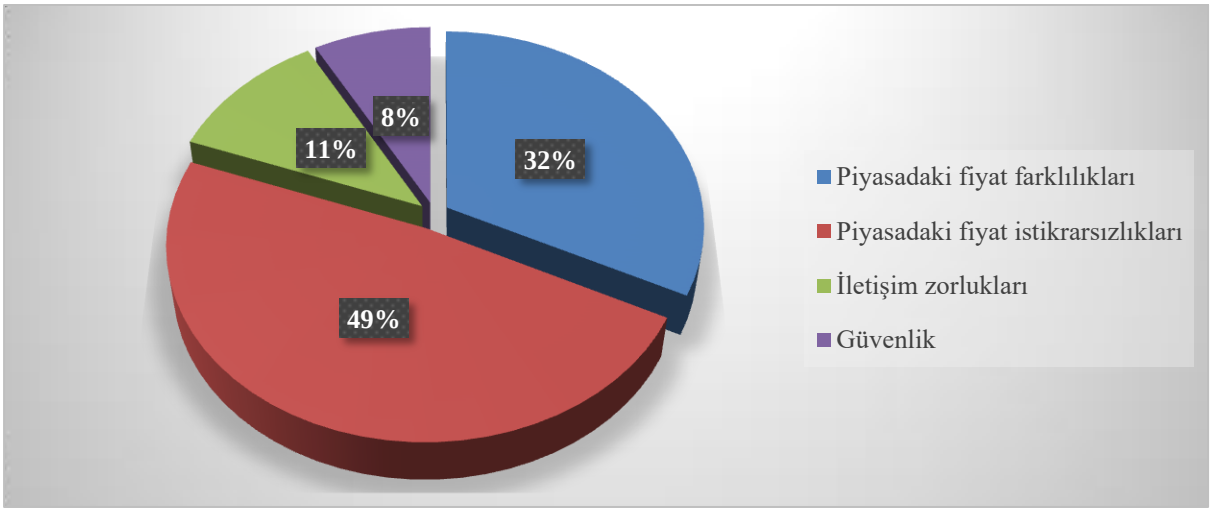
İşletmeler verimi yüksek, hastalıklara karşı dirençli bölge iklimine adapte olmuş hastalıklardan ari tohum kullanarak üretimini ve gelirini arttırmayı amaçlamaktadır. Sertifikalı tohum kullanılarak yetiştirilen ürünler daha kaliteli ve sağlıklı olmakta verim değerleri de daha yüksek oranlarda olmaktadır.

Yağlık ayçiçeği üreten işletmelerin sertifikalı tohum tercih etme nedenleri Grafik 6.56'de incelenmiştir. İşletmelerin sertifikalı tohum kullanma nedenlerinin başında %48 oranıyla verimlilik gelmekte olup bu etmeni sırasıyla; %21 ile kaliteli üretim, %15 ile güvenilirlik, %13 ile pazarlama avantajı ve %3 ile diğer sebepler (alacak karşılığı, desteklemelerden faydalanma, akrabasının vermesi, vb.) takip etmektedir. İncelenen işletmelerin bu özellikleri dikkate alarak bilinçli bir şekilde sertifikalı tohum kullanımına yöneldiği belirlenmiştir. Çiftçiler tohum seçiminde geleneksel yöntemlere göre değil yüksek verim ve kaliteyi önceleyerek rasyonel düşünerek hastalıklardan ari ve hastalık ve zararlılara dirençli olan sertifikalı tohumlara yöneldikleri gözlemlenmiştir.

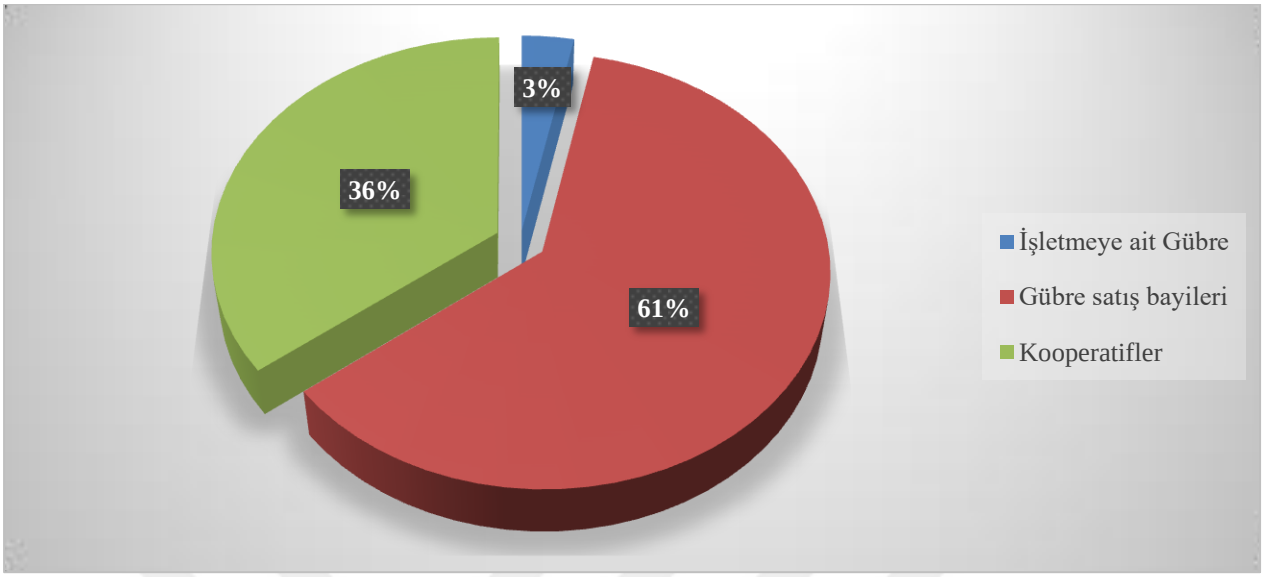
Grafik 6.56. İncelenen işletmelerde sertifikalı tohum tercih etme nedeni

İncelenen işletmelerin işletme dışından tohum temin ederken karşılaştığı sorunlar Grafik 6.57'de incelenmiştir. Karşılaşılan sorunları başında %49 ile piyasadaki tohum fiyatlarındaki istikrarsızlık gelirken bunu %32 ile piyasadaki tohum fiyatlarındaki farklılıklar takip etmekte, sonrasında %11 ile iletişim sıkıntıları izlemekte ve tohum tercihi sırasında karşılaşılan sorunlardan en sonuncusu olarakta %8 ile güvenlik kaygıları gelmektedir.

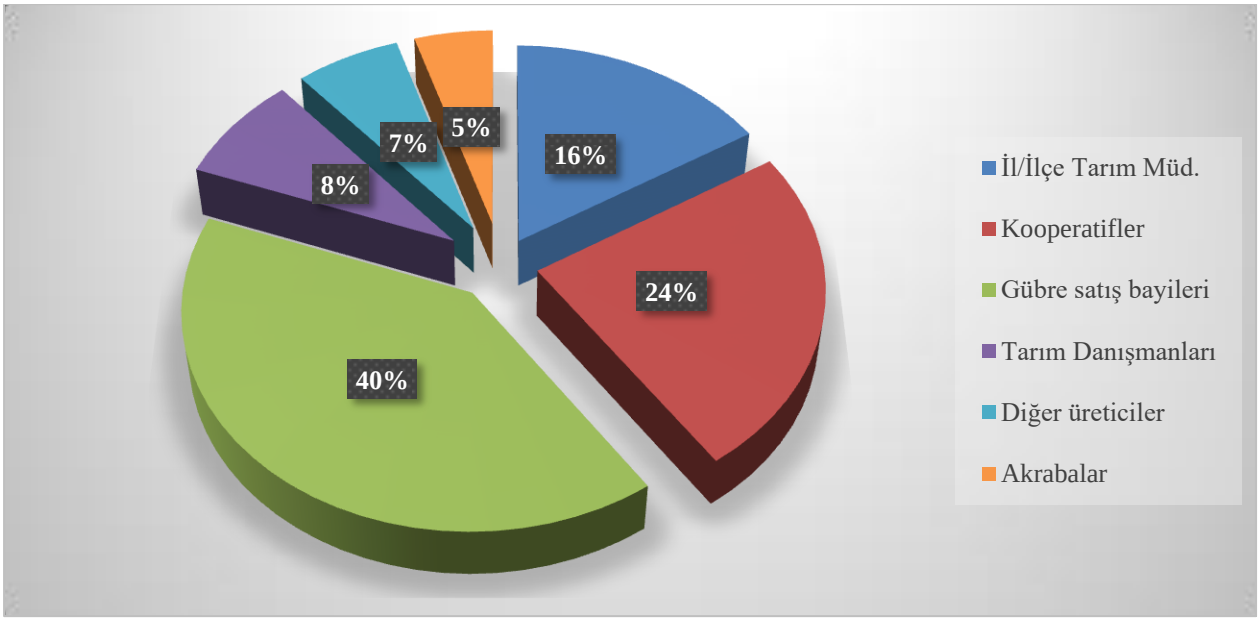
Grafik 6.57. İncelenen işletmelerin tohum tercihi sırasında karşılaştıkları sorunlar

İncelenen işletmelerinin tarımsal faaliyetlerinde kullandıkları gübreyi temin ettiği yerler Grafik 6.58'de incelenmiştir. Buna göre işletmelerin %61'i gübreyi bayilerden temin ederken, %36'sı kooperatiflerden temin etmekte, %3'ü ise kendi işletmesine ait gübreyi kullanmakta olduğu belirlenmiştir.

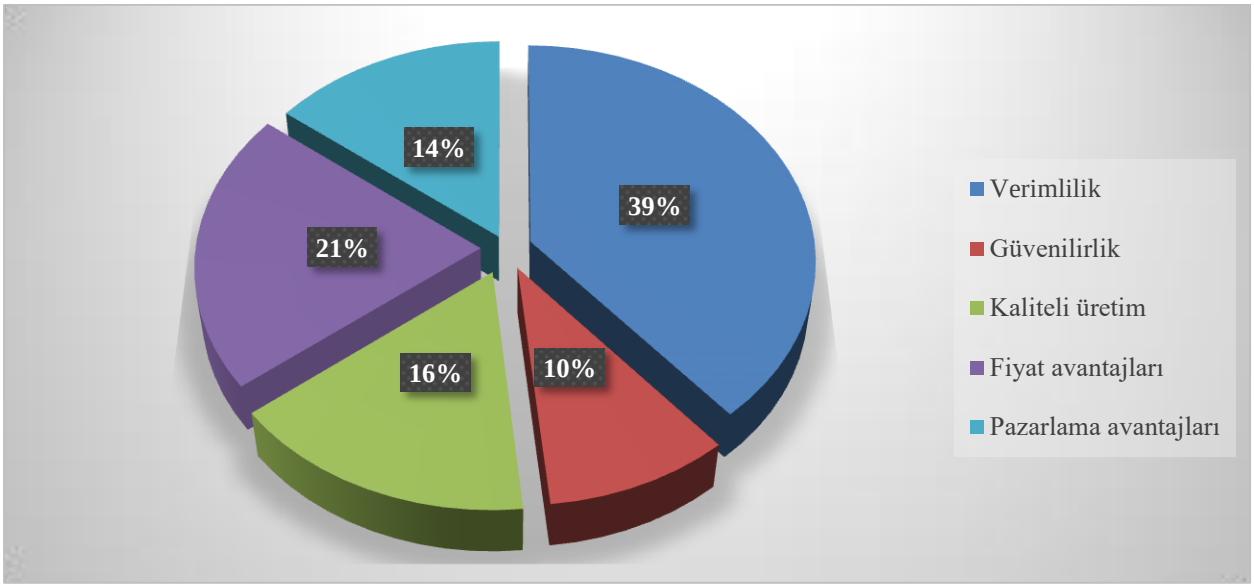
Grafik 6.58. İncelenen işletmelerin gübre temin yeri durumu

İncelenen işlemeler gübre temini ve kullanımı ile ilgili bilgiyi %40 oranıyla gübre satış bayilerinden alırken, %24'ü kooperatiflerden, %16'sı Tarım ve Orman İl/İlçe Müdürlüklerinden, %8'i tarım danışmanlarından, %7'si diğer üreticilerden ve %5'i de akrabalarından bilgi aldığını ifade etmiştir. İşletmeler gübre teminini daha çok bayilerden karşıladıkları için gerekli bilgiyi de bu birimlerden almakta, güven sorunu yaşayan üreticiler ise İl/İlçe Müdürlüklerine bilgi almak için başvuruda bulunduğu tespit edilmiştir (Grafik 6.59).

Grafik 6.59. İncelenen işletmelerin gübre temini ve kullanımı ile ilgili bilgi edinme durumu

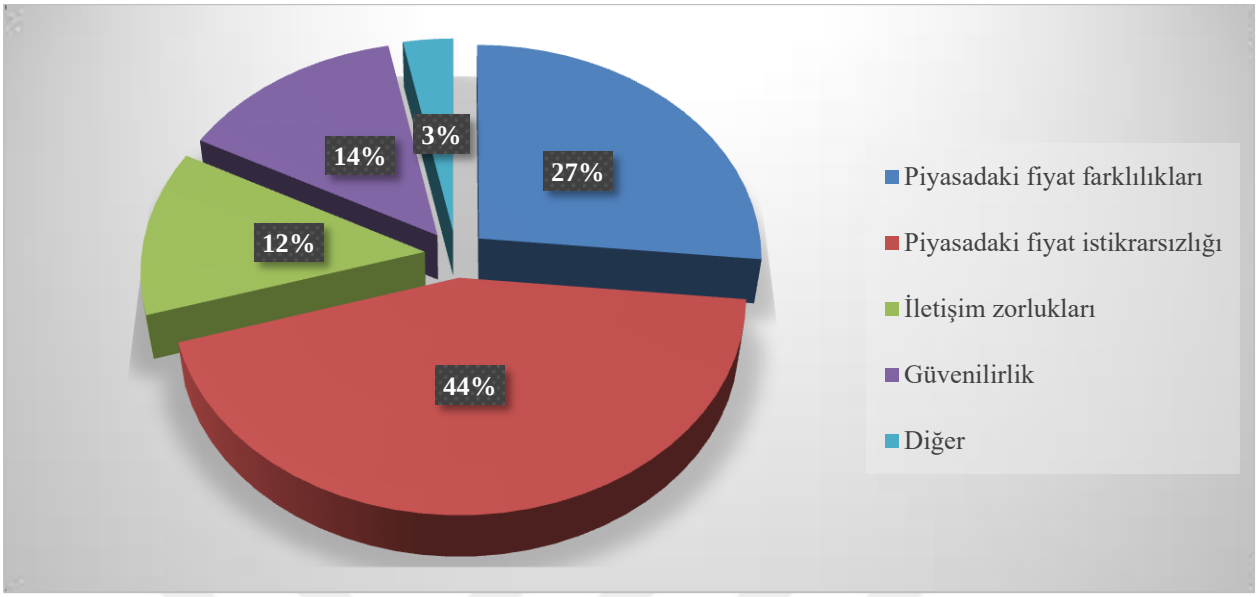
İncelenen işletmelerin gübre tercihinde önceliği Grafik 6.60'ta incelenmiştir. Gübre temininde önceliğin ilk sırasında %39 ile verimlilik gelmekte olup bunu sırasıyla %21 ile fiyat avantajı, %16 ile kaliteli üretim, %14 ile pazarlama avantajı ve %10 ile güvenilirlik takip etmektedir. İşletmeler verimliliği arttırmak için gübre kullanmaları gerektiğinin bilincinde olarak hareket etmekte iken gübre kullanımı ile yetiştirdiği ürünün de kaliteli olacağının farkındadır. Ayrıca incelenen ayçiçeği üreten işletmeler gübre kullandığı zaman ürününü pazarlama aşamasında daha avantajlı olduğunu da düşünerek hareket ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Grafik 6.60. İncelenen işletmelerin gübre teminindeki öncelik durumu

İncelenen işletmelerde gübre temini sırasında yaşanan sorunlar Grafik 6.61'de verilmiştir. Buna göre işletmelerin %44'ü piyasadaki gübre fiyatının istikrarsızlık sorunu yaşamaktadır. İşletmeler her üretim sezonu başlangıcında bir önceki dönemin gübre fiyatlarından beklenmedik farklılıklar olduğunu, gübre fiyatında istikrar görülemediğinden üretim planlaması yaparken sorunlar yaşandığını ifade etmişlerdir.

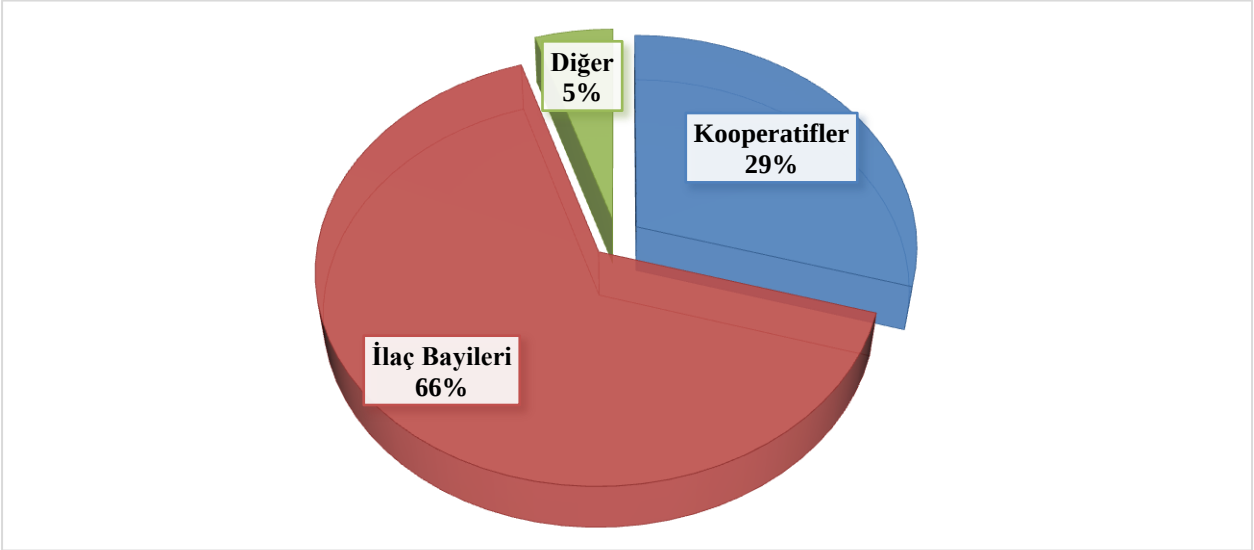
Gübre üretiminde kullanılan hammaddelerin fiyatları uluslararası piyasalardaki değişimlerden etkilenmesi dolayısıyla iç piyasalarda döviz kurlarında yaşanan haraketlilik doğrudan içeride gübre fiyatlarına yansımakta ve üreticiler hesaplarında olmayan gübre fiyatlarıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. İşletmelerin gübre temini sırasında yaşadığı ikinci sorun %27 ile piyasadaki gübrelerin fiyat farklılıkları iken üçüncü sırada gübre temin edilecek yer ile ilgili güvenilirlik sorunu vardır.

Grafik 6.61. İncelenen işletmelerde gübre temini sırasında yaşanan sorunlar

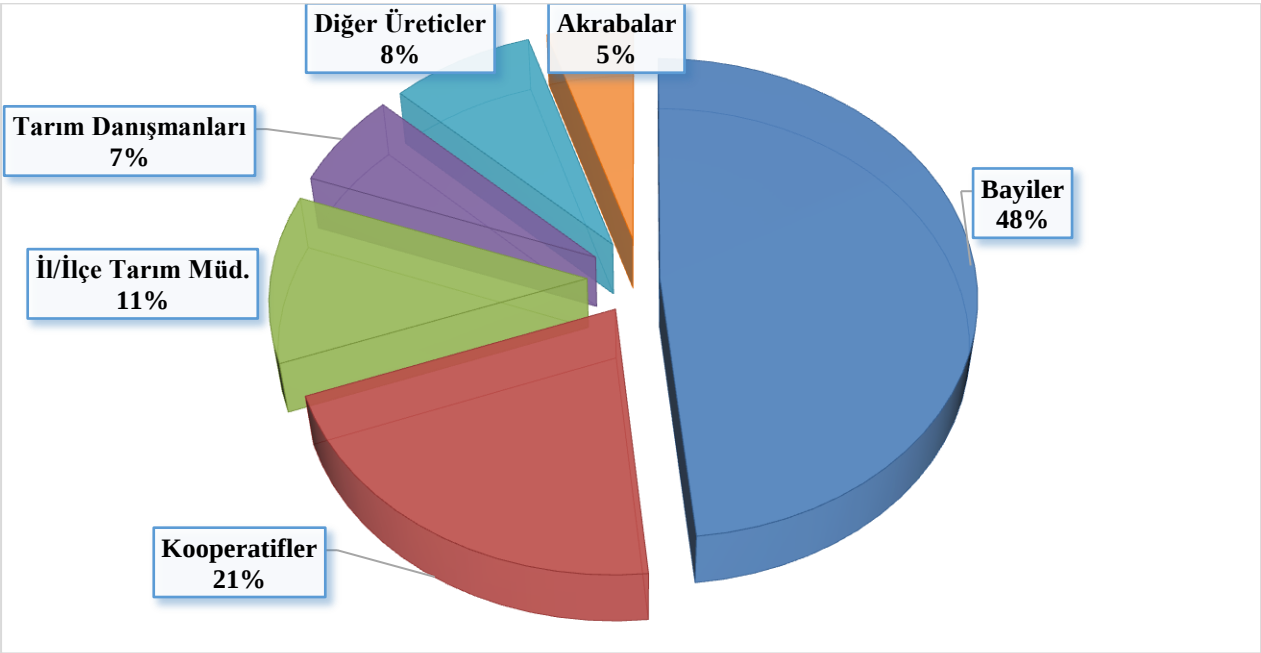
Bu sorunu dördüncü sırada gübre temin ederken anlaşılamama, satıcıya talebini aktaramama yani gübre temin edilen birim ile iletişim sorunu takip ederken beşinci ve son olarak %3 ile diğer sorunlar (gereken gübre çeşidini bulamama, uygun ödeme planı olmaması vb.) gelmektedir.

İncelenen işletmelerde yağlık ayçiçeği üretimi sırasında bitki koruma ürünlerini nereden temin ettiklerine dair bilgiler Grafik 6.62'de verilmiştir. Buna göre işletmeler bitki koruma ürünlerini %66 oranıyla bayilerden temin ederken, %29'u kooperatiflerden temin ettikleri saptanmıştır.

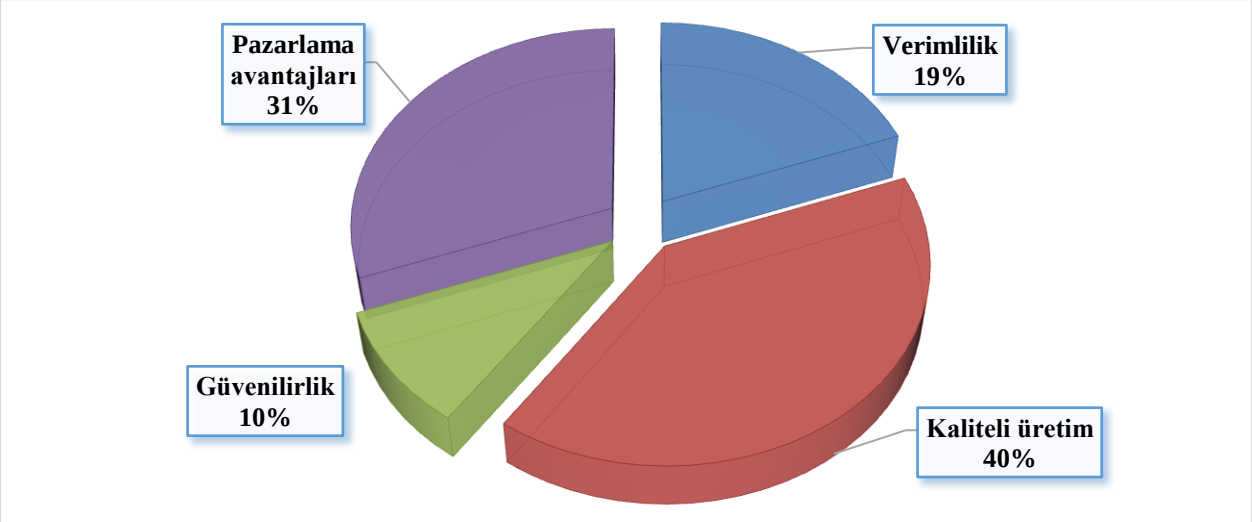
Grafik 6.62. İncelenen işletmelerde bitki koruma ürünlerinin temin edildiği yer

İşletmelerin bitki koruma ürünü temin sürecinde teknik bilgi aldıkları birimler Grafik 6.63'te verilmiştir. Buna göre işletmelerin %48'i bitki koruma ürünlerini satın aldığı bayiden teknik bilgi alırken, %21'i kooperatiflerden, %11'i Tarım ve Orman Bakanlığı İl/İlçe Müdürlüklerinden, %7'si tarım danışmanlarından, %8'i diğer üreticilerden, %5'i ise akrabalarından teknik bilgi aldığı belirlenmiştir.

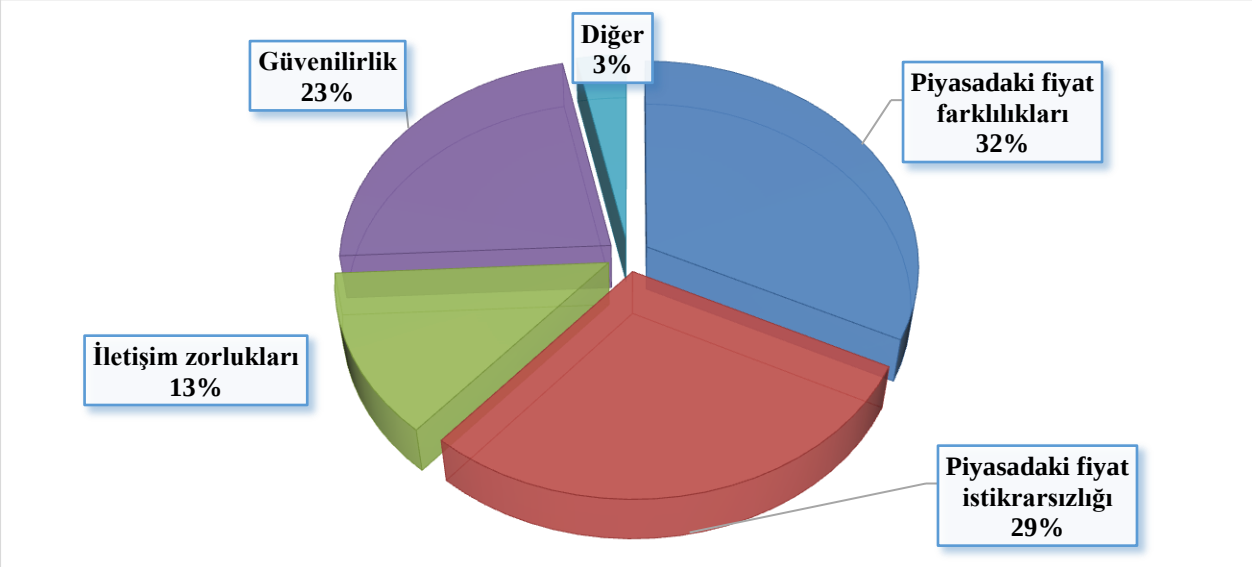
Grafik 6.63. İncelenen işletmelerde bitki koruma konusunda teknik bilgi alınan yerler

İncelenen işletmelerin bitki koruma ürününü hangi amaçla kullandığı ile ilgili inceleme Grafik 6.64'te verilmiştir. Buna göre işletmelerin %40'ı kaliteli üretim için BKÜ kullandığını ifade ederken, %31'i pazarlama aşamasında avantaj sağladığı için BKÜ kullanmakta, %19'u verimliliği olumlu yönde etkilediği içi BKÜ kullanmakta, %10'unun ise bitkisel ürün yetiştiriciliğinde üretim sezonu boyunca herhangi bir hastalık ve/veya zararlı etkisinden korunmak amacıyla BKÜ kullandığı tespit edilmiştir.

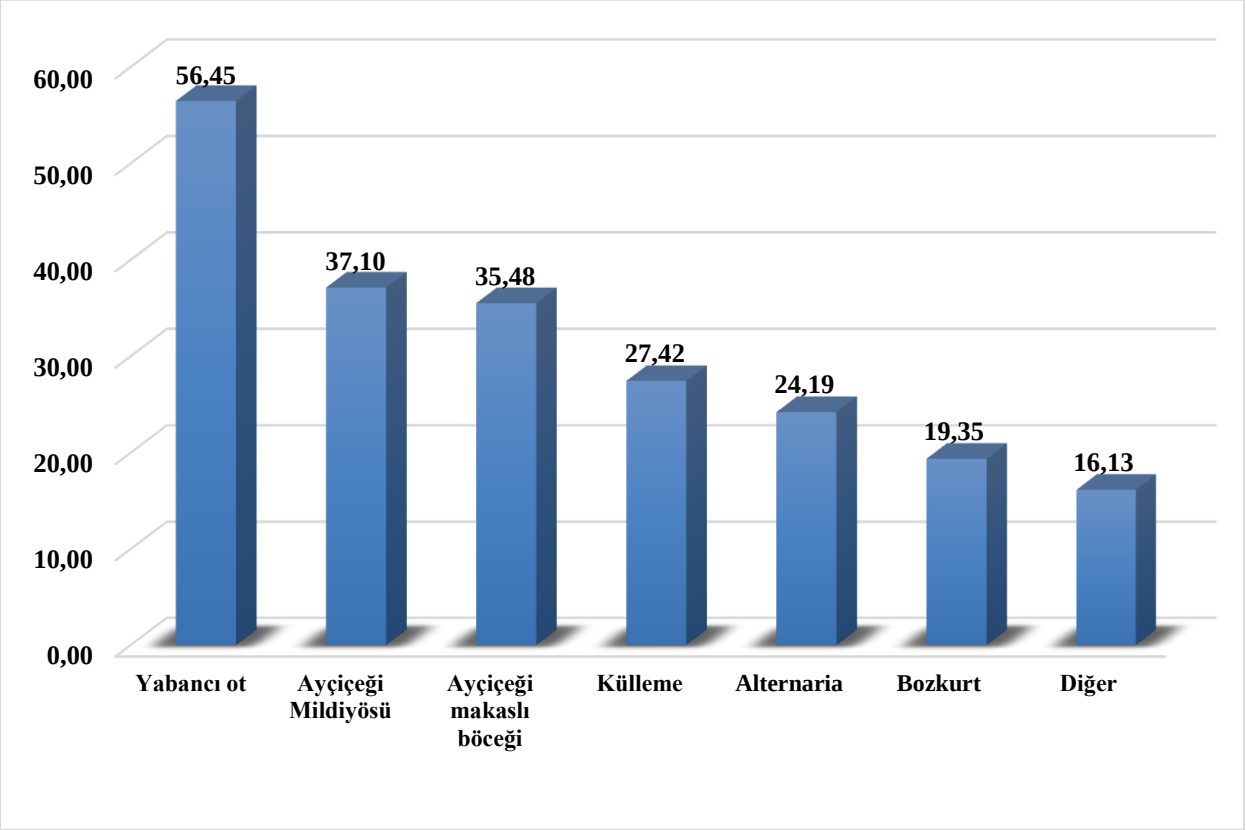
Grafik 6.64. İncelenen işletmelerde bitki koruma ürünü kullanma nedeni

İncelenen işletmelerin BKÜ temin ederken karşılaştığı sorunlar Grafik 6.65'te incelenmiştir. Burada çıkan sonuçlar da diğer girdilerin temininde yaşanan olumsuzluklarla paralellik göstermektedir. Şöyle ki işletmelerin BKÜ temini sırasında en çok yaşadığı sorun %32 ile piyasadaki BKÜ fiyatları arasındaki farklılıklar olarak tespit edilmiş olup bunu sırasıyla; %29 oranıyla piyasada bulunan BKÜ fiyatlarının istikrarsızlığı izlerken, %23 ile BKÜ temin edilen birimlere yönelik güvenilirlik sorunu, %13 ile iletişim zorlukları ve en son olarak %3 ile diğer sorunlar takip etmektedir.

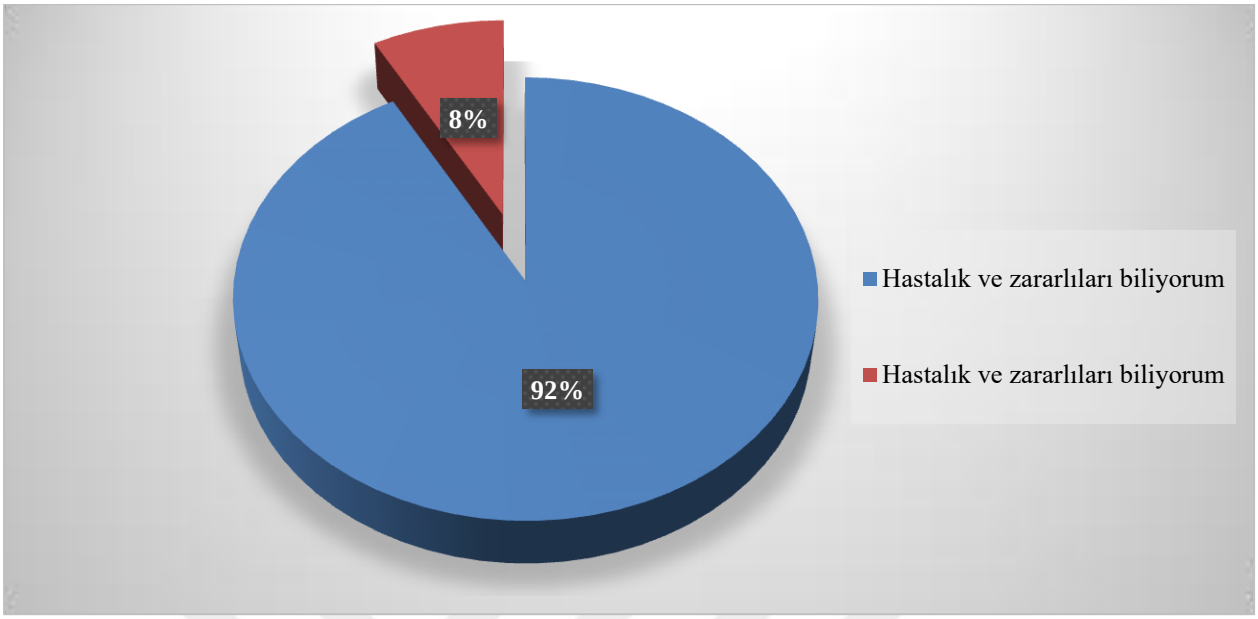
Grafik 6.65. İncelenen işletmelerde BKÜ temini sırasında yaşanan sorunlar

Yağlık ayçiçeği üretiminde, Grafik 6.66'da incelenen işletmelerde bitki koruma problemlerinin varlığı ortaya konulmuştur. Buna göre en çok karşılaşılan problem %56,45 oranıyla yabancı ot problemidir. Bu sorunu sırasıyla %37,10 oranıyla ayçiçeği mildiyösü, %35,48 oranıyla ayçiçeği makaslı böceği zararlısı, %27,42 ile külleme, %24,19 ile alternaria mantar hastalığı, %19,35 ile bozkurt zararlısı ve %16,13 oranıyla diğer hastalık ve zararlı sorunları izlemektedir.

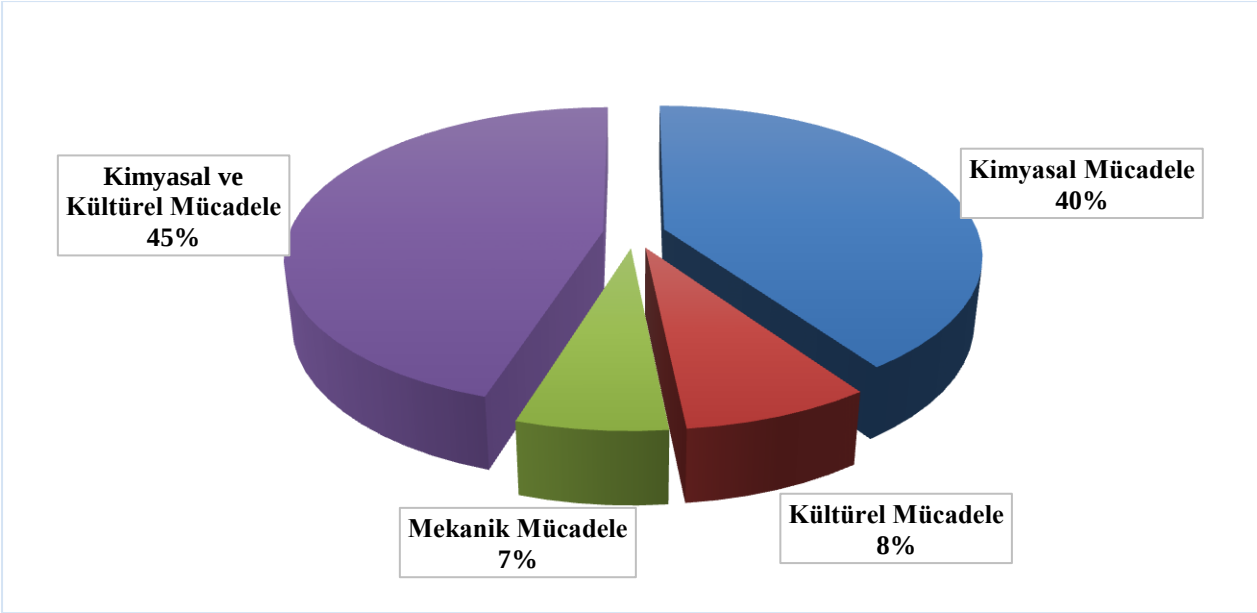
Grafik 6.66. Yağlık ayçiçeği üretiminde görülen hastalık ve zararlılar (%*)
***Birden fazla seçeneğe cevap verildiği için toplam oran yüzü aşmaktadır.

İncelenen işletmelerin %92'sinin yağlık ayçiçeği üretiminde karşılaştığı hastalık ve zararlı problemlerini bildiği belirlenmişken, %8'inin ise üretim sürecinde karşılaştığı hastalık ve zararlı etmenlerini bilmediği tespit edilmiştir. Bu işletmelerinin karşılaştığı hastalık ve zararlıları için eğitim yoluyla bilmediği hastalık ve zararlıları öğrenmesi ve mücadele tekniklerini uygulayacak becerileri edinmesi gerekmektedir**.** (Grafik 6.67)

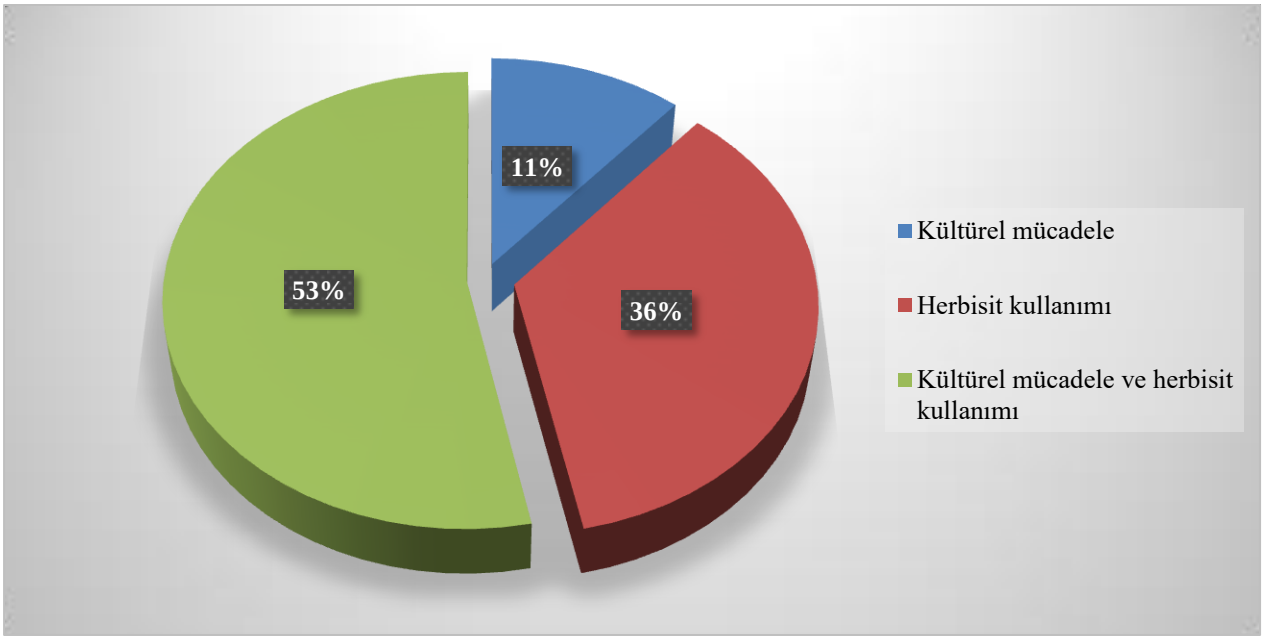
Grafik 6.67. İncelenen işletmelerin karşılaştığı hastalık ve zararlıları bilme durumu

İncelenen işletmelerin yağlık ayçiçeği üretimi sürecinde karşılaştığı hastalık ve zararlılar ile mücadele yöntemleri Grafik 6.68'de incelenmiştir. İşletmelerin karşılaştıkları ya da karşılaşma ihtimalleri olan hastalıklarla mücadelede %42 ile en çok kimyasal mücadele ile kültürel mücadeleyi birlikte uygulamayı tercih edenler gelirken, bunu sadece kimyasal mücadele yöntemini seçenler (%40) takip etmekte, bunları sadece kültürel mücadeleyi tercih edenler (%8) ve mekanik mücadele yöntemini tercih edenler (%7) takip etmektedir.

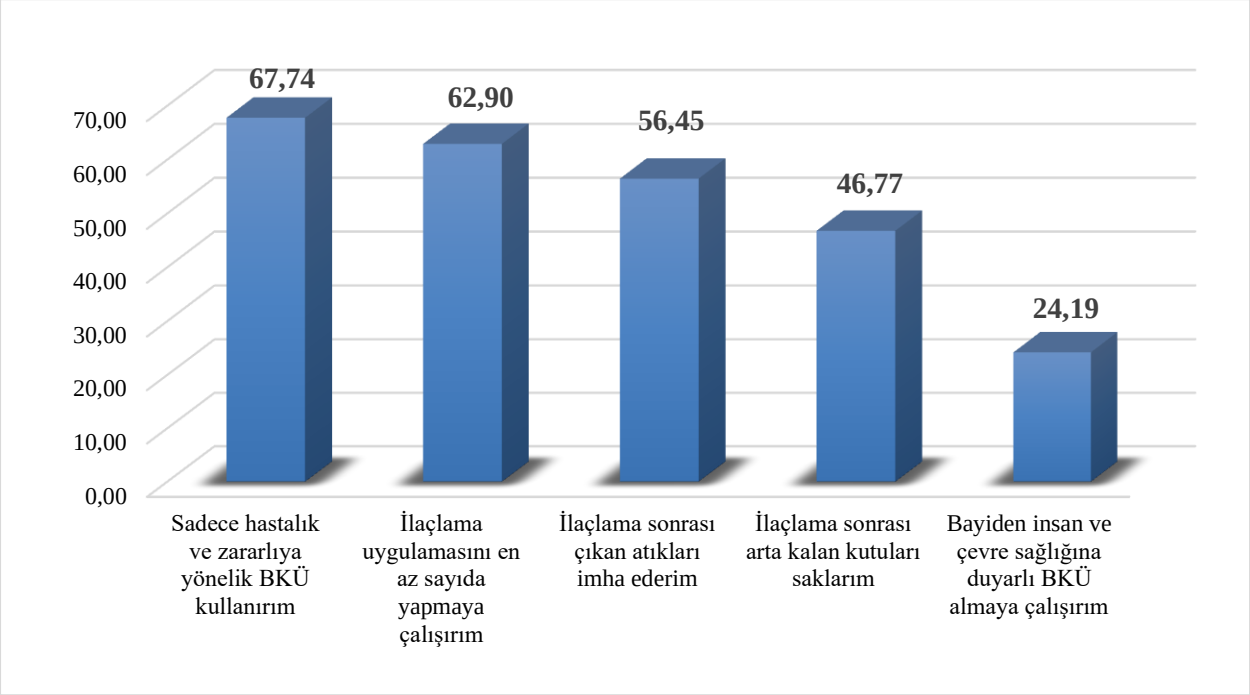
Grafik 6.68. İncelenen işletmelerin hastalık ve zararlılar ile mücadele yöntemleri

İncelenen işletmelerin yağlık ayçiçeği üretimi sırasında en çok karşılaştıkları sorun yabancı ot zararıdır. İşletmelerin yabancı ot kontrolü için uyguladığı mücadele yöntemleri Grafik 6.69'da verilmiştir. Buna göre işletmelerin %53'ü kültürel mücadele ile herbisit kullanarak yabancı ot kontrolü yaparken, %36'sı herbisit kullanarak mücadele etmekte, %11'i ise kültürel mücadele yöntemleri ile yabancı ot kontrolü yapmakta olduğu belirlenmiştir.

Grafik 6.69. İncelenen işletmelerin yabancı ot kontrolünde kullandıkları yöntem

İncelenen işletmelerin insan ve çevreye karşı duyarlılıkları ile ilgili olarak yapılan inceleme Grafik 6.70'te verilmiştir. Buna göre işletmelerin %67,74'ünün zararlıya özel seçici BKÜ uyguladığı, %62,90'ı ilaçlama uygulamasını en az sayıda yapmaya çalışırken, %56,45'i ilaçlama sonrası çıkan atıkları imha ederken, %46,77'si ilaçlama sonrası kutuları saklarken, %24,19'u bayiden insan ve çevre sağlığına duyarlı BKÜ almaya çalıştığını ifade etmiştir. Bu noktada incelenen işletmelerin hastalık ve zararlılarla mücadelede etkin ve bilinçli bir yaklaşım gösterdikleri gözlenmiştir.

Grafik 6.70. İncelenen İşletmelerin çevre koruma konusundaki bilinç düzeyleri (%*)
*İşletmeler birden fazla seçeneğe cevap verildiği için toplam oran yüzü aşmaktadır.

6.6.5. Yağlık Ayçiçeği Sulama Yöntemleri

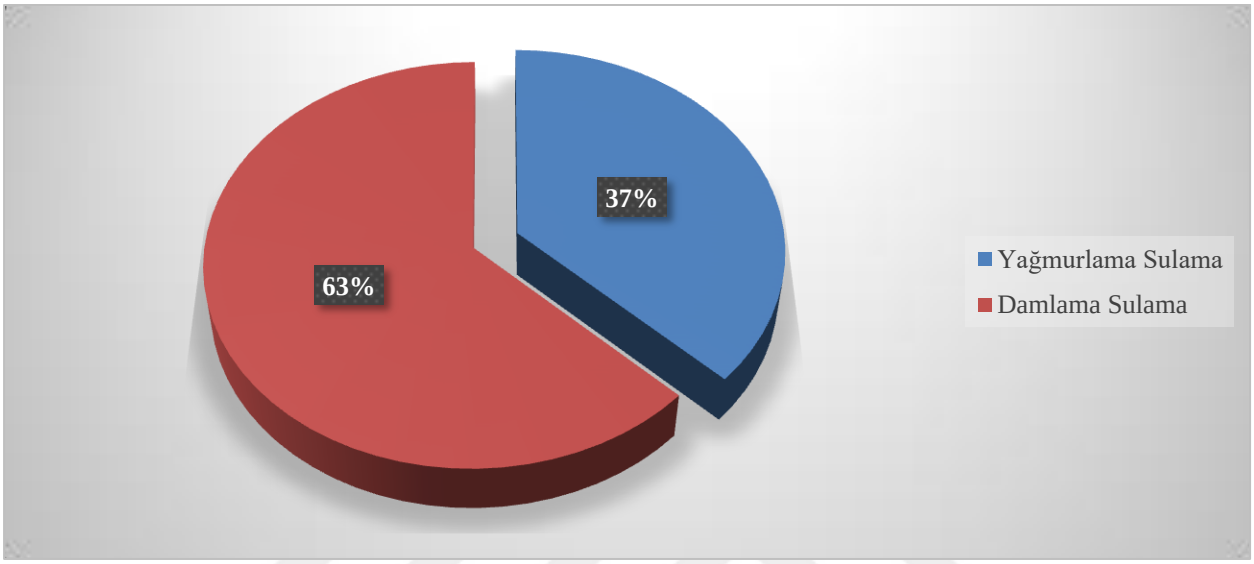
Tarımsal arazileri sulamak için seçilecek sulama yöntemi birçok faktörün irdelenmesiyle ortaya konulmalıdır. Topoğrafya, zemin, su kaynağı, yetiştirilecek ürün, dış etkenler, sulama sistemleri arasında objektif karşılaştırma yapabilme kapasitesi, üretim yapılan bölge hakkındaki bilgi birikimi gibi birçok etken sulama yöntemini seçerken başarıyı sağlamak için geniş kapsamlı değerlendirilmelidir.

Sulama yöntemleri farklı şekillerde sınıflandırılsa da genel olarak; salma sulama, toprak altı sulama ve basınçlı sulama yöntemleri olarak üç ana başlıkta toplanır (Kara ve Çiftçi, 2010).

Araştırma yapılan bölgede modern yöntemlerle sulama gelişmiş olup bu durum tarımsal verimliliğe ve su yönetimine büyük katkı vermektedir. Bölgede faaliyette bulunan tarım işletmeleri sulama sistemlerinde yeni teknolojileri kullanmakta buda işletmelerin karlılığına olumlu yansımaktadır. Bölge de genellikle su kaynağı olarak yer altı sularını tercih etmektedir. İşletmeler su kaynaklarına ulaşım konusunda bir zorluk yaşamaması ürün desenini çeşitlendirmede ve yüksek verimle üretime olanak sağlamaktadır.

Araştırma kapsamında işletmelerin tamamı yağlık ayçiçeği üretiminde basınçlı sulama sistemleri kullandığı belirlenmiştir. Bilindiği gibi basınçlı sulama sistemleri damlama sulama sistemi ve yağmurlama sulama sistemi olarak ikiye ayrılmaktadır.

Grafik 6.71'da görüleceği gibi incelenen işletmelerin %63'ünün yağlık ayçiçeğini damlama sulama yöntemiyle suladığı, %37'sinin ise yağmurlama sulama yöntemiyle suladığı belirlenmiştir.

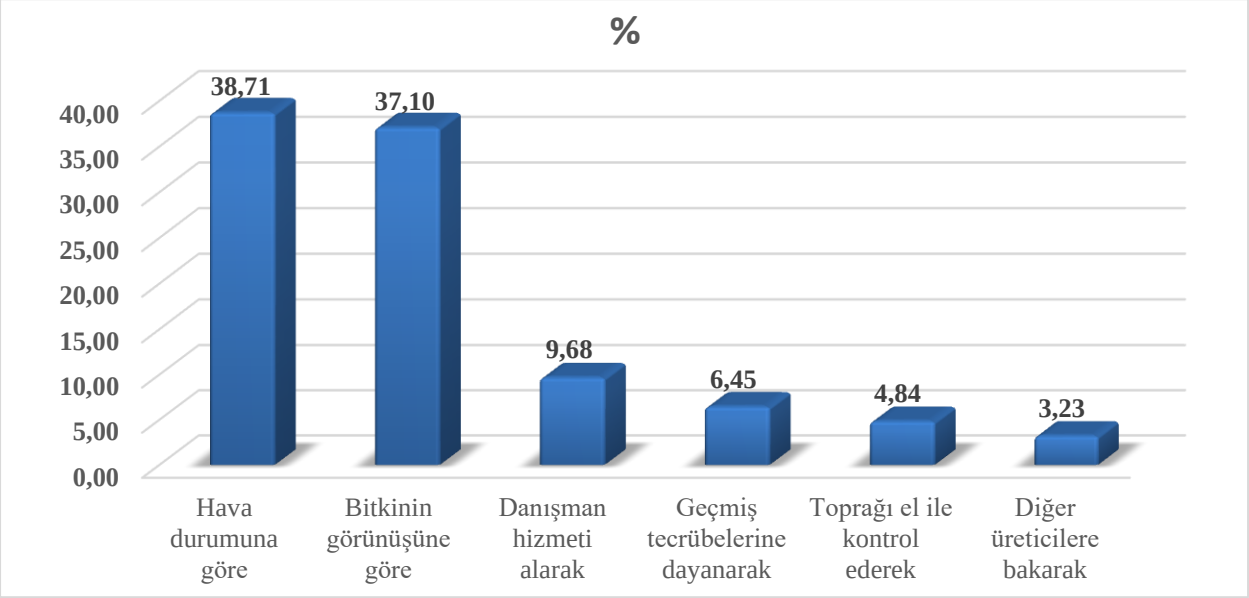

Grafik 6.71. İncelenen işletmelerde yağlık ayçiçeği sulama yöntemi

Ayçiçeği veriminde sulama zamanı yanı sıra sulama sayısıda büyük önem taşımaktadır. Yağlık ayçiçeğinde özellikle tabla oluşumu, çiçeklenme ve dane dolumu zamanında verilen suyun verim ile birlikte yağ kalitesi üzerinde etkisi fazla olmaktadır (Kaya, 2006).

İncelenen işletme yöneticilerinin yağlık ayçiçeğinin sulama zamanını planlayarak belirlediği gözlemlenmiş olup; işletmelerin yağlık ayçiçeğinin sulama zamanı planlama durumu Grafik 6.72'de incelenmiştir. Buna göre işletmelerin %38,71'i hava durumuna göre sulama zamanını belirlerken, %37,10'u yağlık ayçiçeğinin görünüşüne göre sulama zamanını belirlemekte, bunları sırasıyla %9,68 oranıyla danışman hizmeti alarak, %6,45'i geçmiş tecrübelerine dayanarak, %4,84'ü toprağı eli ile kontrol ederek ve %3,23'ü diğer üreticilere bakarak sulama zamanını planladığı tesit edilmiştir.

Elde edilen sonuçlara göre işletmelerin sulama konusunda bilinçli hareket ettikleri gözlemlenmişken, sulama verimliliği böylece artmakta olup bu verimliliğin artmasında sulama konusunda verilen desteklerin ve politikalarında etkili olduğu söylenebilmektedir.

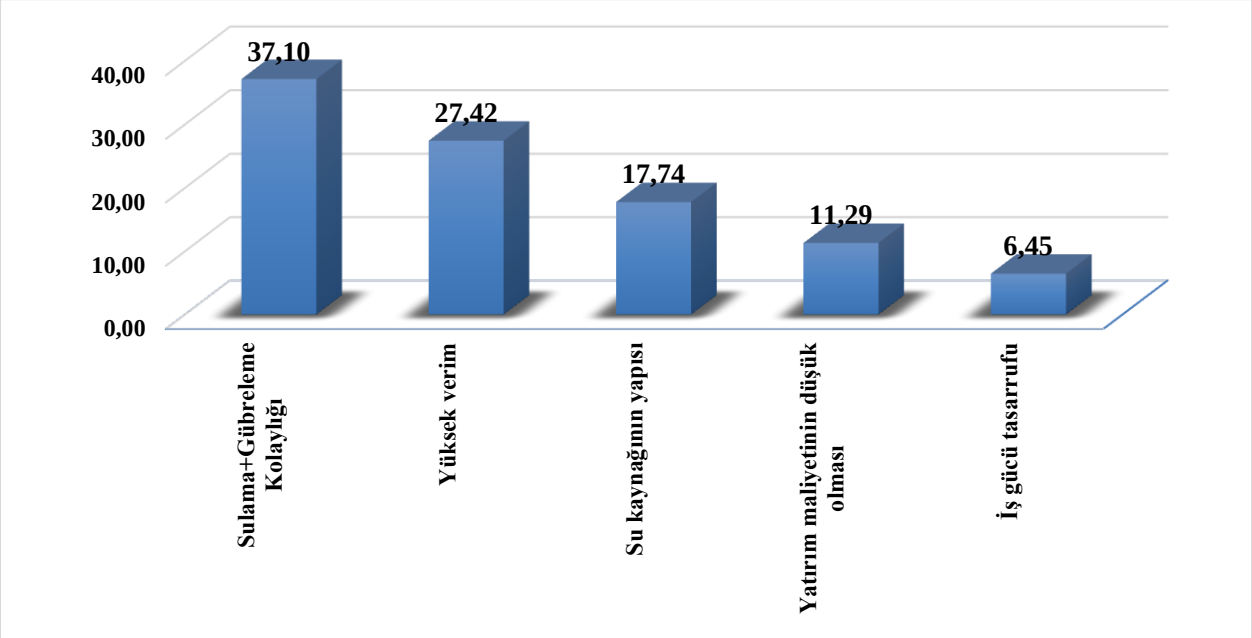

Grafik 6.72. İncelenen işletmelerde yağlık ayçiçeği sulama zamanı planlama yöntemleri

İncelenen işletmelerin yağlık ayçiçeği üretiminde kullandığı sulama yöntemini tercih etme nedenleri Grafik 6.73'te incelenmiştir. Buna göre ilk sırada %37,10 oranıyla sulama ile gübreleme işlemini beraber yapmak için sulama yöntemini belirleyen işletmeler yer almaktadır. Bunu ikinci sırada %27,42 oranıyla yüksek verim için sulama yöntemini tercih eden işletmeler takip ederken, üçüncü sırada %17,74 oranıyla tarımsal üretim yaptığı alandaki su kaynağının durumuna göre sulama yöntemini belirleyen işletmeler yer almaktadır. Dördüncü sırada ise %11,29 oranıyla yatırım maliyetinin düşük olması sebebiyle sulama yöntemini belirleyen işletmeler varken, son olarakta beşinci sırada %6,45 oranıyla işgücü tasarrufu sağlaması nedeniyle sulama yöntemini belirleyen işletmeler gelmektedir.

İncelenen işletmelerde üretim süreci boyunca ayçiçeğinin ihtiyacı olan gübreyi sulama faaliyetiyle birlikte vermek hem zaman hem enerji hem de işgücünden tasarruf ettiğini düşünerek uygulayacağı sulama yöntemini belirlemede en önemli kıstas olarak görülmektedir.

Sulama kaynağının yapısı örneğin işletme arazisinin su kaynağı çok kumlu ise filtre ve lateral boru damla gözleri tıkanmakta bu sebeple de işletmeciler diğer basınçlı sulama yöntemlerine yönelmektedir. Bazı işletmelerde taban suyu yerine kanalet suyundan faydalanırken burada da suyun içindeki materyal bakımından temizliğine göre sulama yöntemi tercihi değişmektedir. Bu sonuçlara göre yağlık ayçiçeği üreten işletmelerin, tarımsal faaliyetlerini yürütürken, sulama yöntemlerinde rasyonel davranış sergilediği söylenebilir.

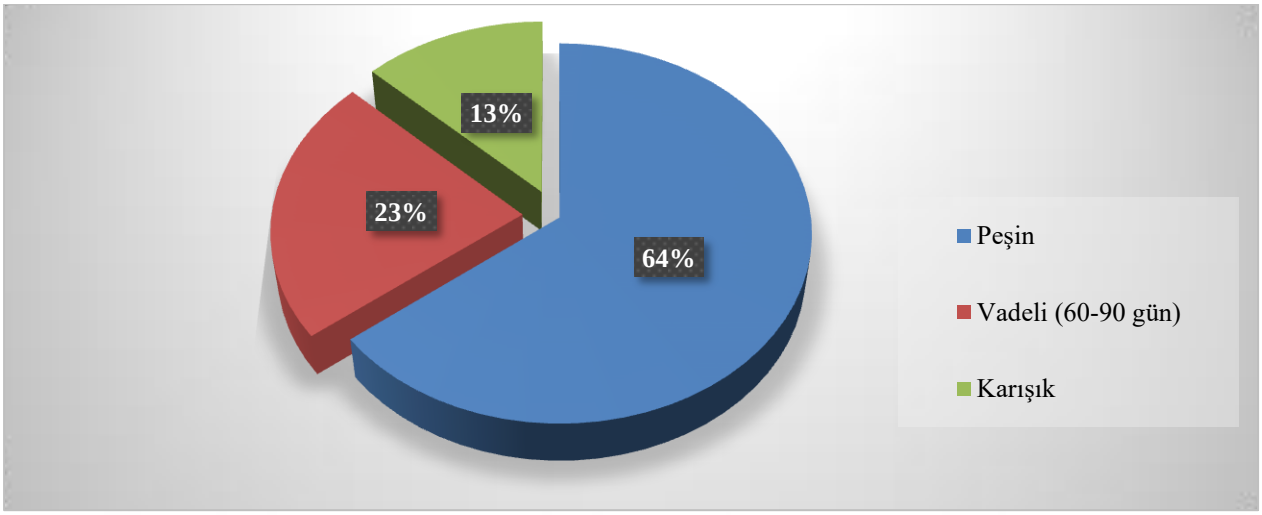
Grafik 6.73. İncelenen işletmelerde sulama yöntemi tercih etme nedeni (%)

6.6.6. İncelenen İşletmelerde Yağlık Ayçiçeği Pazarlama Yöntemleri

Yağlık ayçiçeğinin pazarlanması sürecinde fiyat oluşumu işletmelerin bu ürüne olan üretim istekliliğini belirleyen etmenlerden biridir. Yağlık ayçiçeğinde üretim maliyetleri, arz-talep dengesi, nakliye ve devletin ithalata uyguladığı gümrük vergisi politikaları fiyat oluşumunu etkilemektedir. Yağlık ayçiçeğinde fiyatlar genellikle serbest piyasada oluşmaktadır. Yağlık ayçiçeği üreten işletmelerin üretimde kalma kararlarında pazarlama aşamasında oluşan fiyat değerleri büyük önem taşımaktadır. Pazarlama aşamasında fiyat düzeyi kar sağlayacak seviyenin altında olursa işletmelerin bu ürünü üretmelerinin devamlılığını saglamak zorlaşacaktır.

Yağlık ayçiçeği yetiştiriciliği etkin ve verimli olması işletmelerin sürdürülebililiği için ne kadar önemliyse yetiştiriciliğin sonunda elde edilen mahsülü istenilen fiyat seviyesinden pazarlayabilmekte önem taşımaktadır.

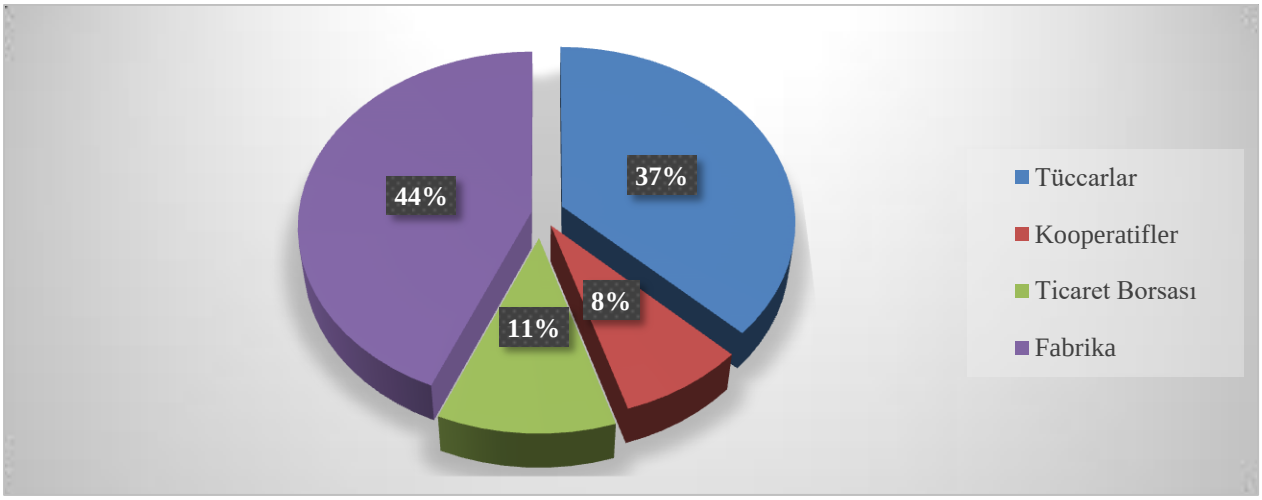
İncelenen işletmeler ürettiği yağlık ayçiçeğinden kendi içinde tüketime pay ayırmamakta, tamamını pazara sunmaktadır. Grafik 6.74'te görüleceği gibi işletmeler yağlık ayçiçeğini %64 oranında peşin fiyata satmakta iken %23'ü vadeli olarak satmakta, %13'ü ise hem peşin hem de vadeli olarak satmaktadır. Burada peşin satış fiyatları bazen 30-45 günlük vadelere kadar uzamaktadır. Üretici işletmeler tarafından bu vadeler kadar süre için peşin fiyatına satış yapılabilmektedir.

Grafik 6.74. İncelenen işletmelerde yağlık ayçiçeği satış yöntemi

İncelenen işletmeler yetiştirdiği ürünleri çeşitli pazarlama kanallarıyla piyasaya sunmakta olup, yağlık ayçiçeği pazarlama kanalları Grafik 6.75'te verilmiştir. Buna göre işletmelerin %44'ü bölgede faaliyet gösteren ve ayçiçeği yağı üretimi de bulunan Konya Şeker Fabrikası'na ürününü satarken, % 37'si piyasada faaliyet gösteren tüccarlara, %11'i ürününü ticaret borsasına, %8'i ise kooperatiflere sattıkları belirlenmiştir.

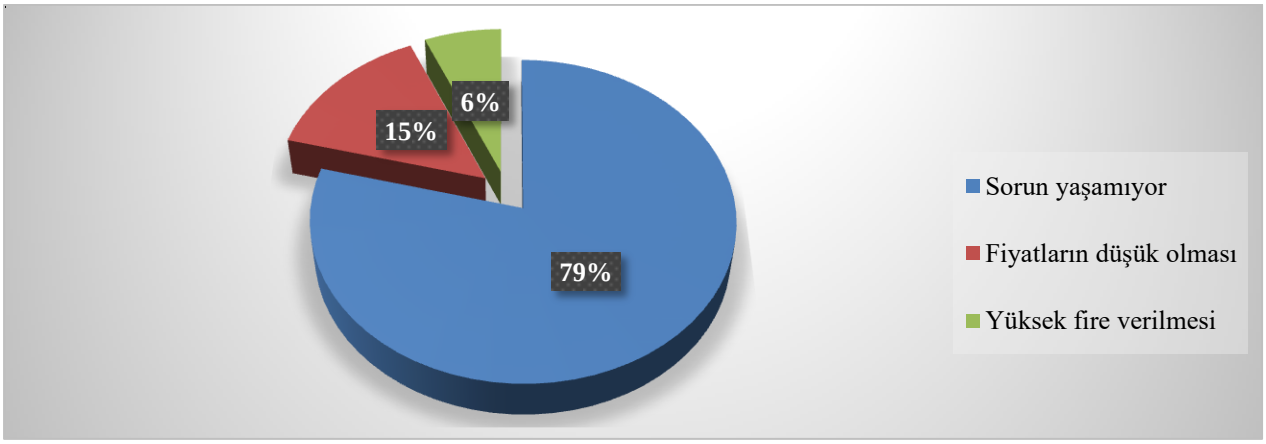
Araştırma yapılan bölgede bir çiftçi kooperatifi olan Konya Şeker Fabrikası'nın bulunması tarım işletmeleri için büyük avantaj sağlamaktadır. İşletmeler için ürünlerini hasat zamanı aracı tüccarlara daha düşük fiyata satışını engellemekte, ürünün piyasa da fiyat dengesini sağlamaktadır. Böylece işletmeler fiyat düşüşüne karşı ürünlerini değerinde piyasaya sunabilmektedir.

Grafik 6.75. Üreticilerin yağlık ayçiçeği satış yerleri

Günümüzde tarım işletmelerinde işletme ekonomisinin gereklerini yerine getirmek, bu işletmelerin hedeflediği piyasada rekabet edebilmesi için önem taşımaktadır. Artık işletmeler için bir ürünü üretmek ve verimi yükseltmek yetmemekte pazarlama stratejisini de iyi belirlemek gerekmektedir. Araştırma yapılan bölge özelinde tarımsal ürün fiyatlarında piyasayı regüle eden sanayi kuruluşu bir şans olsa da genel olarak tarım işletmelerinin kendilerini ekonomik bir birim olarak konumlandırarak işletmecilik mantığıyla rasyonel hareket etmeli ve işletme ekonomisinin prensiplerini uygulaması sürdürülebilirliği sağlamak açısından önem taşımaktadır. İncelenen işletmeler yağlık ayçiçeği pazarlama aşamasında büyük oranda sorunla karşılaşmamaktadır. Daha önce de bahsedildiği gibi bölgede faaliyet gösteren ve ayçiçeği yağı üretimi de bulunan sanayi kuruluşunun bulunması bu ürünün pazarlanmasında kolaylık sağlamaktadır. Bu faktör, tarım işletmelerinin piyasada faaliyet gösteren tüccarların verdiği fiyata mecbur bırakmasını engellemektedir.

Bu araştırmada, üretici örgütü olan Konya Şeker dışındaki kooperatiflerin ve üretici örgütlerinin yağlık ayçiçeğini pazarlamada etkin olmadığı gözlenmiştir. Her ne kadar bölgede faaliyet gösteren fabrika ürünün pazarlamasında büyük bir fayda sağlasa da pazarlama sürecinde örgütlenme organizasyonunun eksikliği göz ardı edilmemelidir. Gelişmiş ülkelerde kooperatifler ve üretici birlikleri pazarlamada büyük bir rol alırken ülkemizde ve araştırma yapılan bölgede özelde ayçiçeği genelde tüm tarımsal ürünlerin pazarlanmasında tarımsal organizasyonların (kooperatifler, üretici birlikler, ziraat odaları vb.) ciddi bir fonksiyonu bulunmamaktadır. İncelenen işletmelerin yağlık ayçiçeği satışında yaşadığı sorunlar Grafik 6.76'da verilmiştir. Buna göre işletmelerin %79'u satış sırasında sorun yaşamadığını ifade ederken, %15'i fiyatların düşük olması sorunu ile karşılaşmakta olduğunu %6'sı ise satış sırasında yüksek fire vermeyi yaşanan sorun olarak gördüğünü ifade etmiştir.

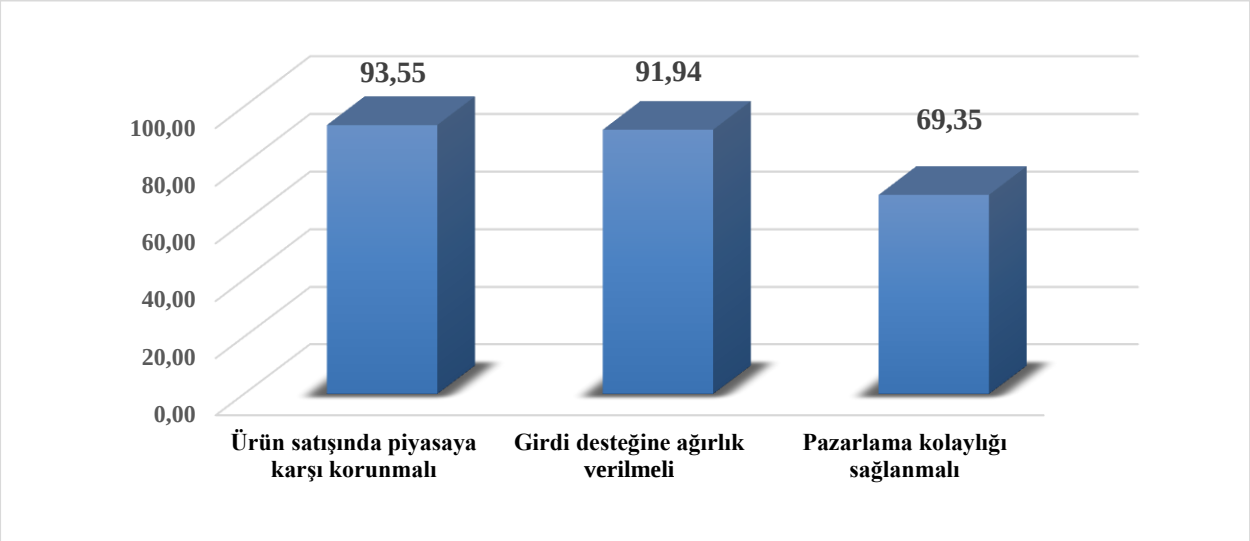

Grafik 6.76. Yağlık ayçiçeği satışında yaşanan sorunlar

6.7. İncelenen İşletmelerde Elde Edilen Diğer Bulgular

6.7.1. Çiftçilerin Devletten Beklentileri

İncelenen yağlık ayçiçeği üreten işletmelerin devletten beklentileri Grafik 6.77'de verilmiştir. Bu sonuçlara göre işlemeler %91,94 oranında girdi desteğine ağırlık verilmesi gerektiğini düşünürken, %93,55'i ürün satış zamanında piyasaya karşı korunma talep etmekte olup, %69,35'I ise pazarlama kolaylığı sağlanması gerektiğini ifade etmiştir. İncelenen işletmelerin hasat zamanı nakit talebi yükseldiği için elde ettiği ürünü satmak istemekte, bu süreçte devletin ürün fiyatlarının düşüşünü engellemek için uygun politikalarla piyasayı düzenlemesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca hasat döneminde devletin gerekirse elindeki araçlarla işletmelere pazarlama aşamasında destek olması gerektiği görüşü ortaya çıkmıştır.

Grafik 6.77. Yağlık ayçiçeği üreten işletmelerin devletten beklentileri (%*)
*İşletmeler birden fazla seçeneğe cevap verildiği için toplam oran yüzü aşmaktadır.

İncelenen işletmelerde tarımsal üretim kararına etki eden kurum ve kuruluşlar 5'li likert ölçeğine göre değerlendirilmiştir. 1 ile 2 değeri, ilgili kuruluşun etkisi yok veya az etkili olduğu anlamına gelmekte iken, 3-4 ölçeği orta ve önemli düzeyde etkili ve 5 değeri ise çok önemli olduğu şeklinde değerlendirmeye tabi tutulmuştur. İşletmelerden her bir kuruluşa bir kez puanlama yapması istenmiş ve 1-5 aralığında verilen puanların her kurum ve kuruluş bazında ortalaması alınarak incelemeye tabi tutulmuştur.

Tarımsal üretim kararına etki eden kurum ve kuruluşlar Tablo 6.53'te verilmiştir. İşletmelerden tarımsal üretim kararı vermelerinde belirlenen kuruluşları puanlamaları istenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre en yüksek değer ortalama 3,65 ile tarımsal girdi satan firmalar olduğu

belirlenmiştir. Bunu 3,61 ortalamasıyla Tarım ve Orman İl/İlçe Müdürlükleri, 2,94 ortalamasıyla diğer çiftçiler, 2,90 ortalamasıyla Çiftçi Kooperatifleri/Birlikler, 2,82 ortalamasıyla çiftçi eğitimleri, 1,95 ortalamasıyla televizyon programları, 1,94 ortalamasıyla çiftçi yayınları/dergileri, 1,47 ortalamasıyla internet, 1,24 ortalamasıyla çiftçi olmayan komşularım, 1,13 ortalamasıyla gazeteler, 1,10 ortalamasıyla bankalar takip etmektedir.

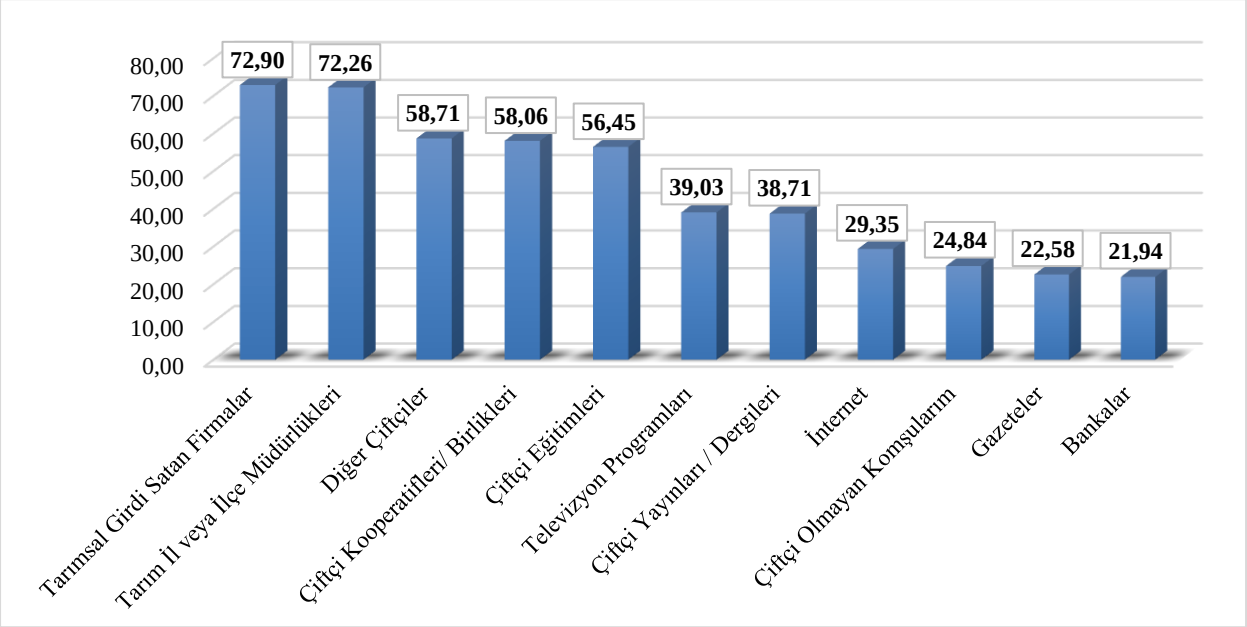
Ölçek yönergesine göre ortaya çıkan ortalamalara göre tarımsal girdi satan firmalar ve Tarım ve Orman İl/İlçe Müdürlükleri, diğer çiftçiler, çiftçi kooperatifleri/Birlikleri ve çiftçi eğitimleri işletmelerin tarımsal üretim kararında etkili çıkarken diğer kaynakların ortaya çıkan ortalamada 2 ölçeğinin altında kaldığı için etkisi olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 6.53. Tarımsal üretim kararına etki eden kurum ve kuruluşlar

Kaynaklar	Ortalama (1-5)	Çok Etkili Diyenlerin Oranı(5)
Tarımsal Girdi Satan Firmalar	3,65	72,90
Tarım ve Orman İl veya İlçe Müd.	3,61	72,26
Diğer Çiftçiler	2,94	58,71
Çiftçi Kooperatifleri/ Birlikleri	2,90	58,06
Çiftçi Eğitimleri	2,82	56,45
Televizyon Programları	1,95	39,03
Çiftçi Yayınları / Dergileri	1,94	38,71
İnternet	1,47	29,35
Çiftçi Olmayan Komşularım	1,24	24,84
Gazeteler	1,13	22,58
Bankalar	1,10	21,94

1: Hiç Etkisi Yok **2**: Etkisiz **3**: Orta Düzeyde Etkili **4**: Etkili **5**: Çok Etkili

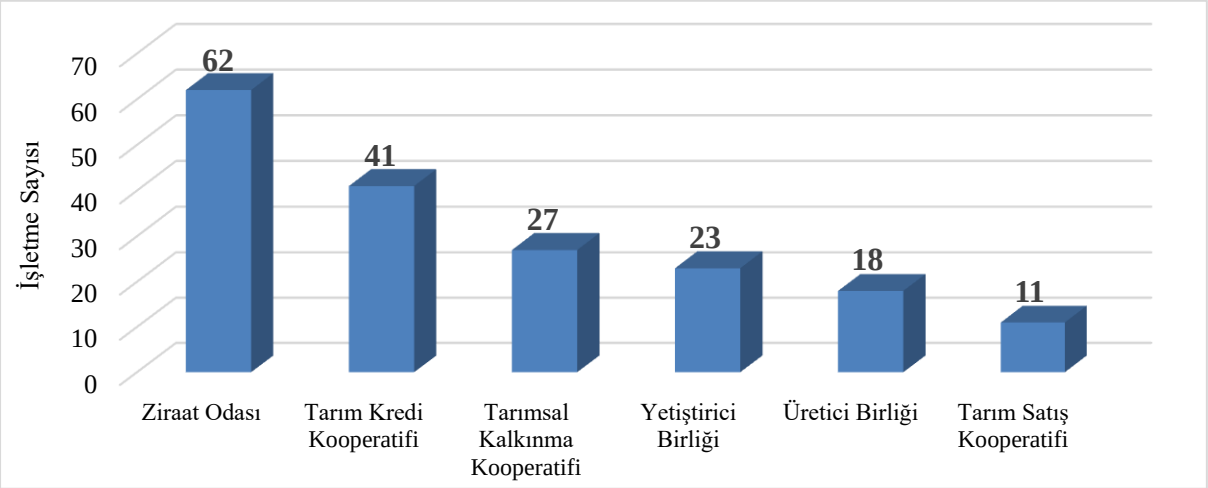
İncelenen kuruluşlara, üreticiler tarafından çok etkili olduğu (işletmelerce 5 puan verilen) şeklinde cevap verilme düzeyi Grafik 6.78'de verilmiştir. İncelenen işletmelerin %72,90'ı tarımsal üretim kararında girdi satan firmaların çok etkili olduğunu bu sonucu çok az farkla Tarım ve Orman İl/İlçe Müdürlükleri (%72,26) takip ederken bunları sırasıyla; diğer çiftçiler (%58,71), çiftçi kooperatifleri/birlikler (%58,06), çiftçi eğitimleri (%56,45), televizyon programları (%39,03), çiftçi yayınları/dergileri (%38,71), internet (%29,35), çiftçi olmayan komşularım (%24,84), gazeteler (22,58), bankalar (21,94) radyo programları (21,29) takip etmektedir.

Grafik 6.78. Tarımsal üretim kararına etki eden faktörler (%)

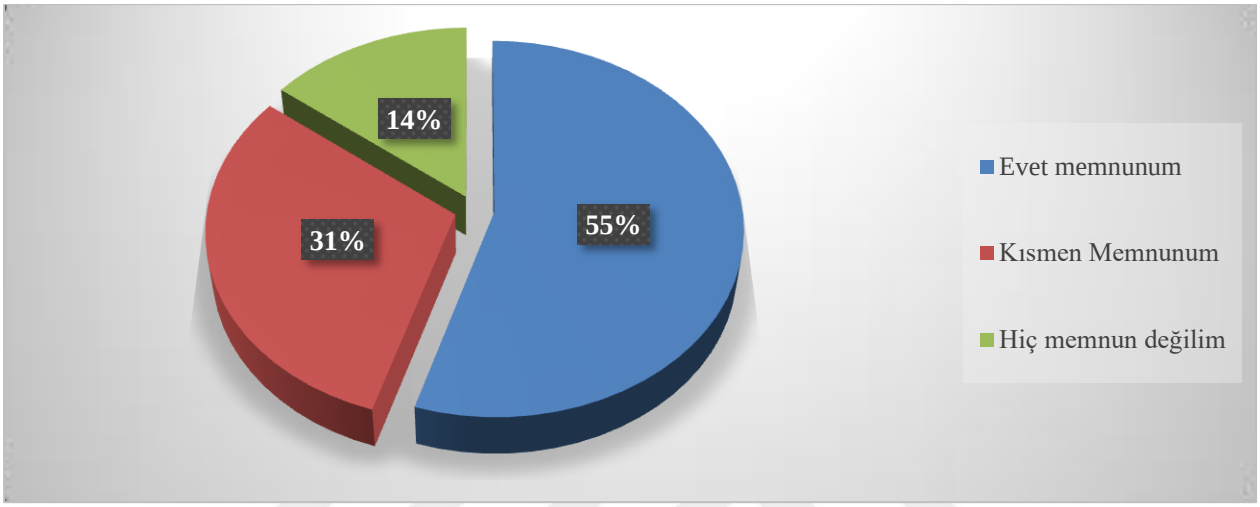
6.7.2. Tarımsal Örgütlenme Durumu

İncelenen işletmelerin tarımsal organizasyonlara üye olma durumu Grafik 6.79'da verilmiştir. İşletmeler bir ve birden çok üye oldukları tarımsal örgütü beyan etmişlerdir. Araştırma yapılan 62 işletmenin tamamının Ziraat Odasına üye olduğu belirlenmişken 41 işletmenin ayrıca Tarım Kredi Kooperatifine üye olduğu, 27'sinin Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'ne üye olduğu, 23'ünün Yetiştirici Birliklerine üye olduğu, 18'inin Üretici Birliğine üye olduğu ve 11'inin de Tarım Satış Kooperatiflerine üye olduğu tespit edilmiştir.

Grafik 6.79. İncelenen işletmelerde tarımsal örgütlere üyelik durumu

İncelenen işletmelerin tarımsal örgütlerden memnun olup olmadıkları ~~nı~~ Grafik 6.80'de incelenmiştir. Buna göre işletmelerin %14'ünün üyesi olduğu tarımsal örgütlerden memnun olmadığı belirlenmişken, %31'inin kısmen memnun olduğu ve %55'inin memnun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Grafik 6.80. İncelenen işletmelerin üyesi olduğu örgütlenmelerden memnuniyet düzeyi

6.7.3. Bitkisel Üretim Desteklemelerinden Faydalanma Durumu

Tarım sektörü kendine özgü koşullarından dolayı ülkelerin gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak farklı stratejilerle desteklenmektedir. Tarımsal destekleme politikaları tüm dünya da etkinliğini sürdürerek devam etmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerde tarım halen en çok korunan sektörlerin başında gelmektedir.

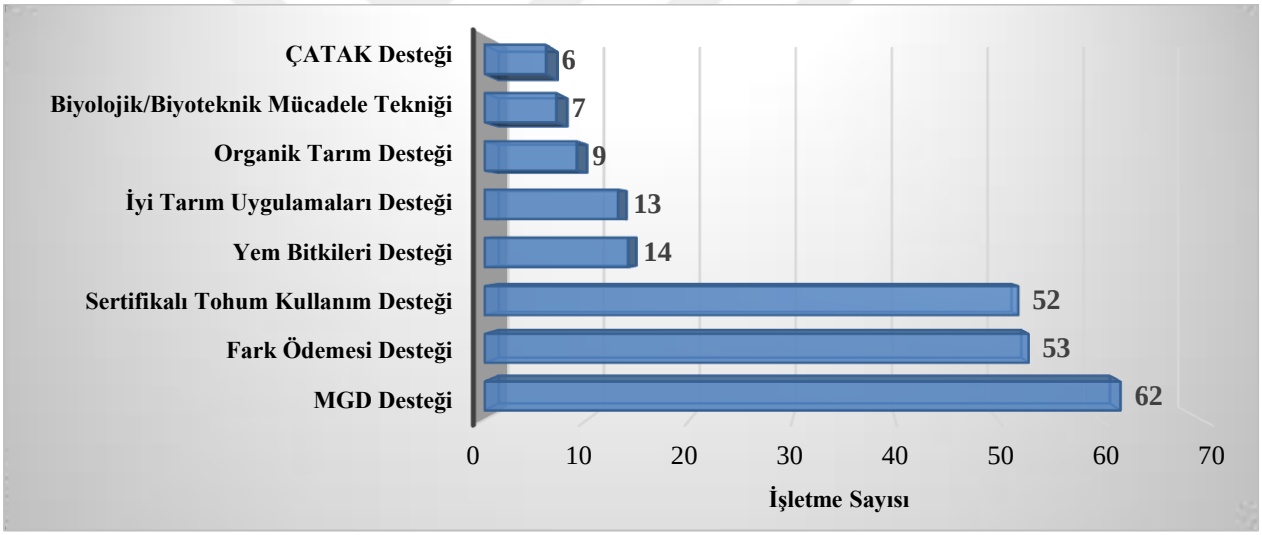
Tarımsal ürün üreticileri piyasa koşullarına göre, gerek girdi satın alırken gerekse ürünlerini satarken, iki yönlü sömürüye açıktır bu sebeple tarıma devlet müdahalesi gerekmektedir (Acar ve Bulut, 2009).

Türkiye'de tarımsal destekleme politikaları Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren uygulanmaya başlamış olup günümüzde 25 Nisan 2006 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5488 sayılı Tarım Kanunu destekleme politikalarının temelini oluşturmaktadır. Tarım işletmelerinin gelirinin arttırılması, üretimin yönlendirilmesi, iç ve dış piyasalarda rekabet gücü sağlanması, verimliliğin arttırılması, tarım piyasalarının güçlendirilmesi, gıda güvenliğinin sağlanması, kırsal kalkınmanın gerçekleştirilmesi, sürdürülebilir üretimin sağlanması ve çevrenin korunması gibi amaçlarla tarımsal destekleme politikaları uygulanmaktadır.

Türkiye'de tüm tarımsal destekler Tarım ve Orman Bakanlığı'na ait Çiftçi Kayıt Sistemi

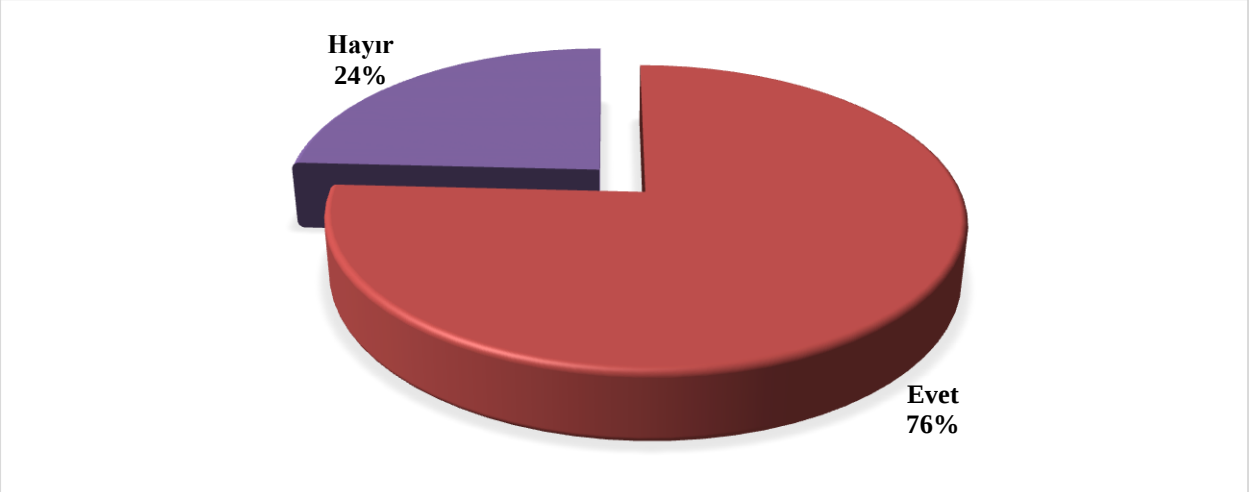
(ÇKS) üzerinden verilmektedir. İncelenen işletmelerin tamamı ÇKS'ye kayıtlı olup bu araştırmada işletme bazında hangi destekleme çeşitlerinden faydalanıldığı araştırılmıştır.

İncelenen işletmelerin bitkisel desteklemelerden faydalanma durumu Grafik 6.81'de verilmiştir. İşletmeler birden çok destekleme ödemesinden faydalanmakta olduğundan işletme sayısı inceleme yapılan 62 işletme sayısını geçmektedir. İncelenen işletmelerin tamamı Mazot Gübre desteğinden (MGD) faydalanırken, 53 işletme fark ödemesi (prim) desteğinden faydalanmakta, 52 işletme sertifikalı tohum kullanım desteğinden faydalanmakta, 14'ü yem bitkileri desteğinden faydalanmakta, 13'ü iyi tarım uygulamaları desteğinden faydalanmakta, 9'u organik tarım desteğinden faydalanmakta, 7'si biyolojik/biyoteknik mücadele tekniği desteğinden faydalanmakta ve 6 işletme de çevre amaçlı tarımsal alanların korunması desteğinden (ÇATAK) faydalanmaktadır.

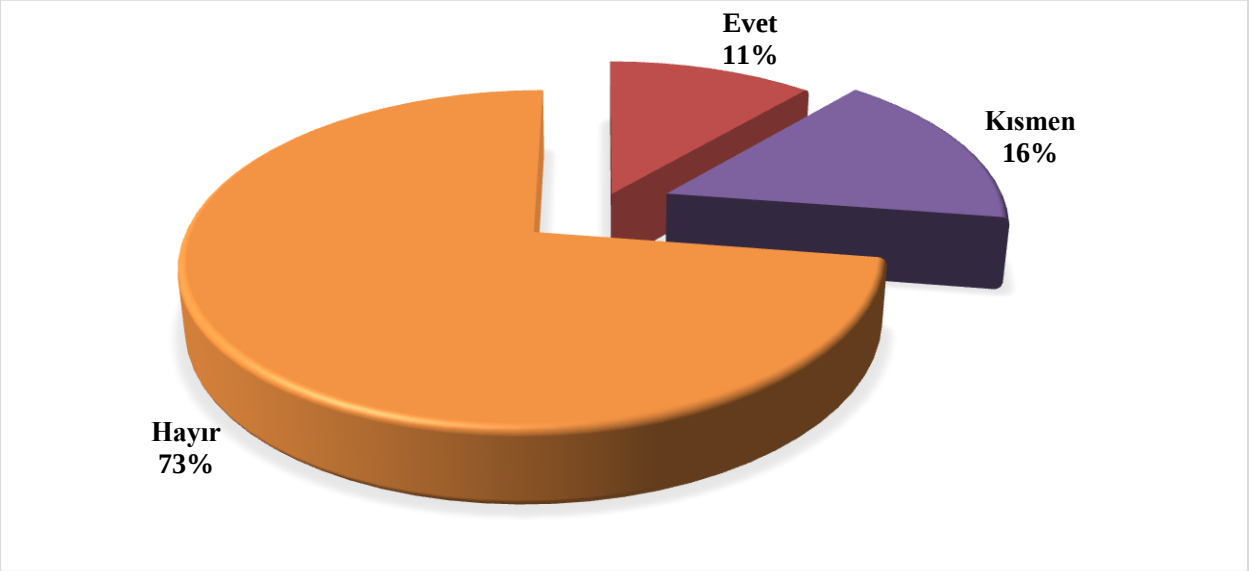
Grafik 6.81. İncelenen işletmelerde bitkisel üretim desteklemelerinden faydalanma durumu

İncelenen tarım işletmelerin, tarımsal üretime yönelik devlet tarafından ödenen desteklemelere ilişkin memnuniyet düzeyi ve bu desteklere ilişkin düşünceleri incelenmiştir. İşletmelerin spesifik alanlarda değil genel olarak uygulanan tarımsal desteklemeler konusunda memnuniyet durumu Grafik 6.82'de verilmiştir. Buna göre işlemelerin %76'sı uygulanan desteklemelerden memnun iken, %24'ünün bu destekleme uygulamalarından memnun olmadığını sonucuna ulaşılmıştır. Memnun olmayan %24'lük işletme grubu bu destekleme yerine yetiştiriciliğini yaptıkları tarımsal ürünlerin satış döneminde değerinde bir fiyatla pazarlanmasına destek olunmasının işletmeleri açısından daha iyi bir politika olacağını belirtmişlerdir.

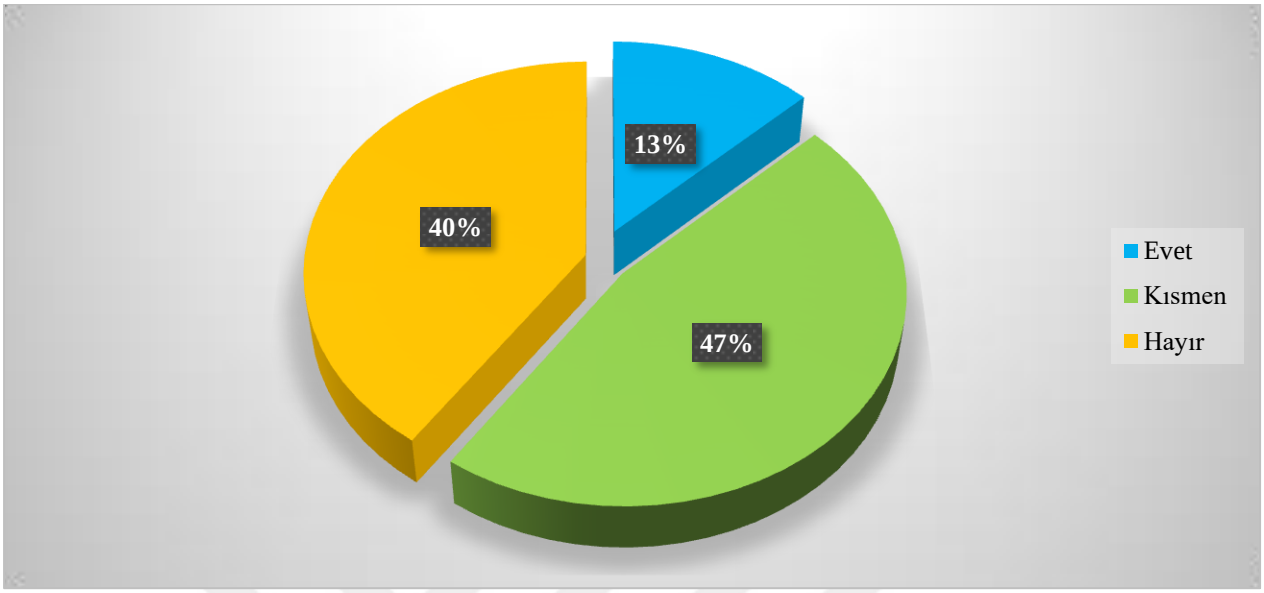
Grafik 6.82. İncelenen işletmelerin destekleme ödemelerinden memnun olma durumu

İncelenen işletmelerin mazot gübre desteği ödeme miktarının yeterliliği konusundaki görüşleri Grafik 6.83'de incelenmiş olup; işletmelerin %73'ü bu destekleme ödemesinin miktarını yeterli bulmamakta iken %16'sı kısmen yeterli bulmakta, %11'ü ise bu destek miktarını yeterli görmemektedir.

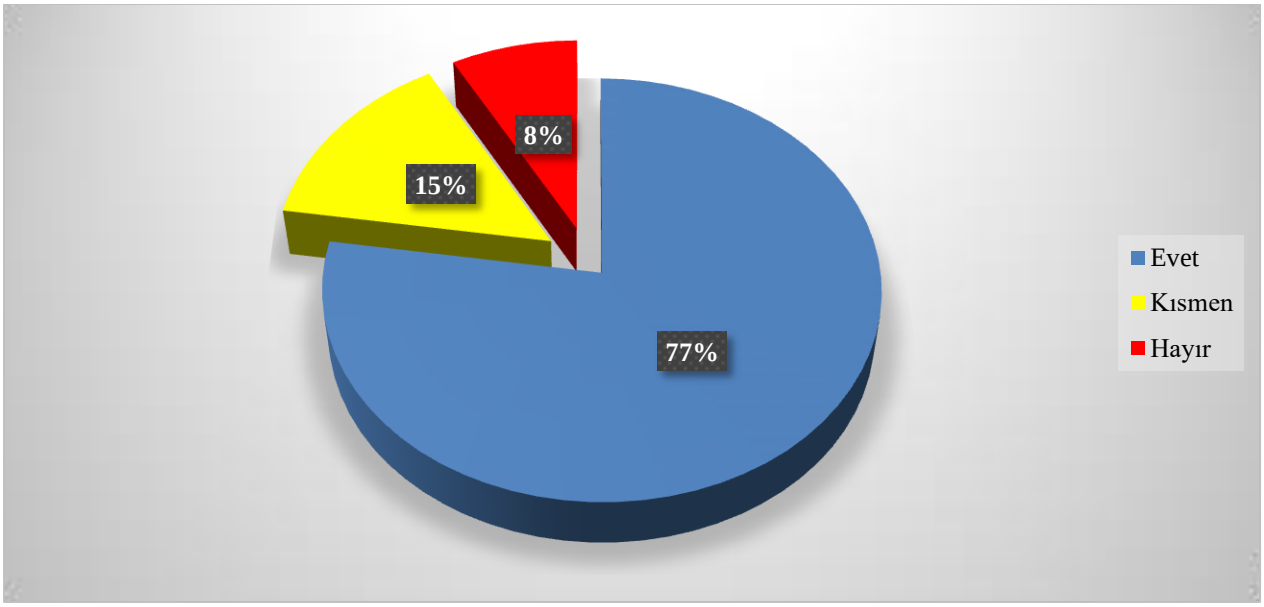
Grafik 6.83. İncelenen işletmelerin ödenen desteklemelerin yeterliliği konusunda görüşleri

İncelenen işletmelerin tarımsal desteklemelerin ödeme zamanını ile ilgili görüşleri Grafik 6.84'de verilmiş olup; işletmelerin %47'si destekleme ödemelerinin zamanını kısmen uygun bulurken, %40'ı ödeme zamanını uygun bulmamakta, %13'ü ise ödeme zamanını uygun bulmaktadır.

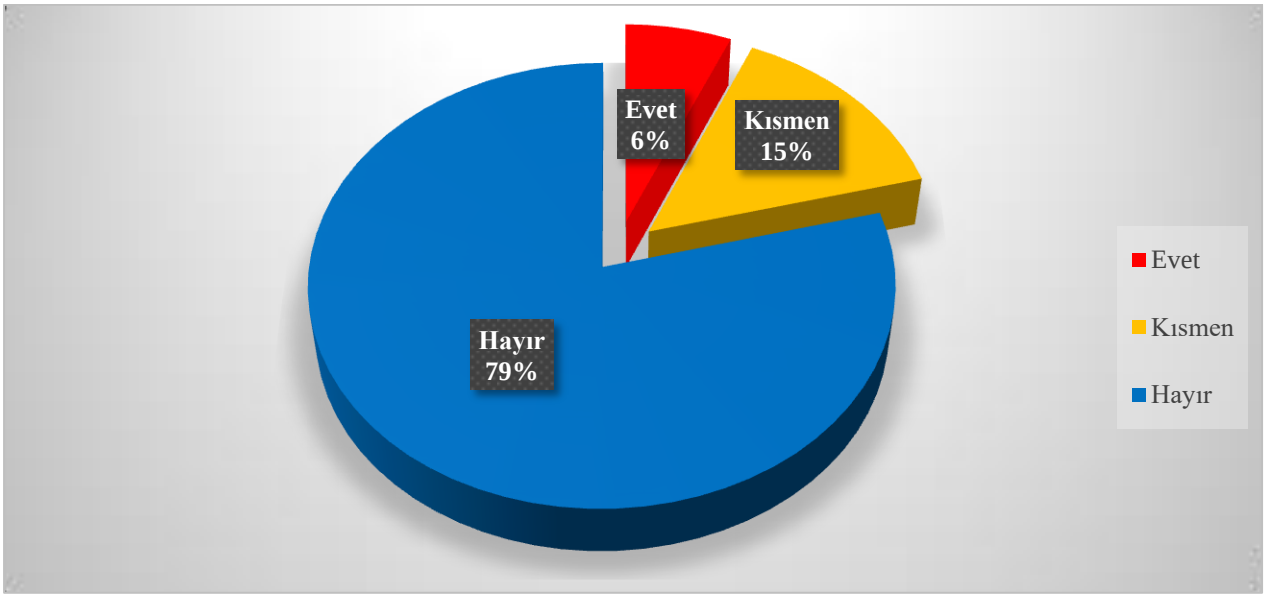
Grafik 6.84. İncelenen işletmelerce mazot gübre desteği ödeme zamanı uygunluğunun değerlendirmesi

İncelenen işletmelerde destek başvuru işlemlerinin fazla olma durumu ve başvuru sırasında yapılan masraf incelenmiş ve Grafik 6.85'da incelenmiştir. İşletmelerce %77 oranında tarımsal destekleme başvurularında çok fazla işlem ve masraf olmadığı belirtilmişken, %19'unca kısmen fazla işlem ve masraf olduğunu ifade edilmiş ve %8'i ise tarımsal desteklemelere başvuruda fazla işlem ve masraf olduğunu belirtmiştir.

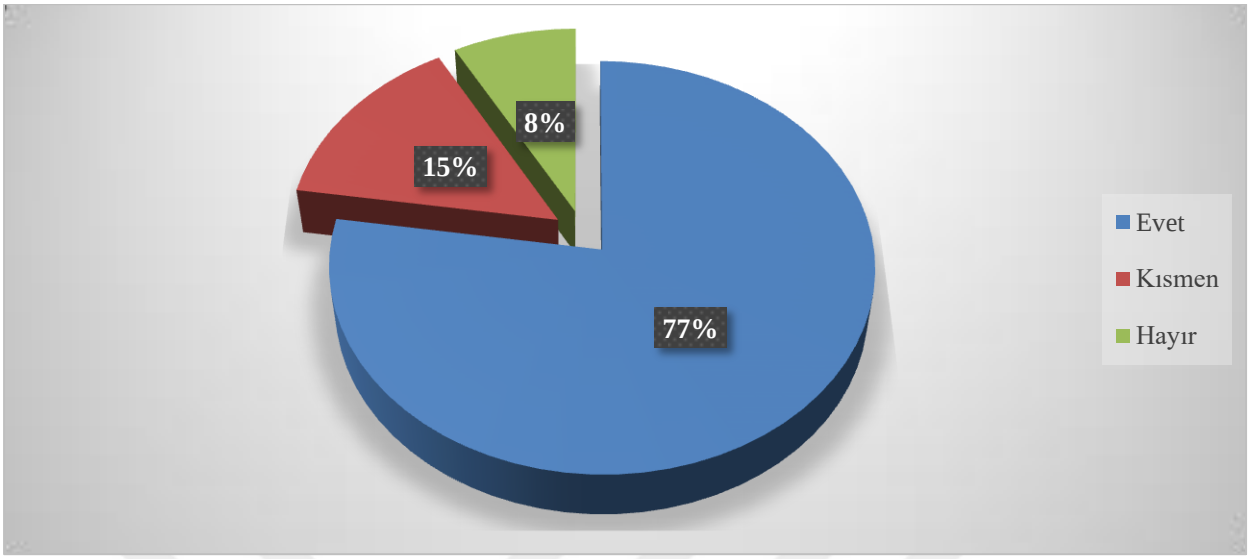
Grafik 6.85. İncelenen işletmelerde destekleme başvuru işlemleri ve masraf durumu

İncelenen işletmelerin ödenen tarımsal desteklemelerden kesinti yapılması durumu ile ilgili düşünceleri Grafik 6.86'de incelenmiş olup; işletmelerin %79'unun kesinti yapılmasını uygun bulmadığı, %15'inin kısmen kesinti yapılmasını uygun bulduğu, %6'sının ise desteklemeden kesinti yapılmasını uygun bulduğu sonucuna ulaşılmıştır. İşletmeler Tarım ve Orman Bakanlığı'nın tarımsal destekleme ödemelerini Ziraat Bankası üzerinden yaptığını ve bu destekleme ödemelerinden %4 oranında kesinti yaptığını ifade ederken, bu kesinti oranının ya tamamen kalkmasını ya da oranının düşürülmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Grafik 6.86. İşletmelerin tarımsal destek ödemelerinden kesinti yapılası ile ilgili düşünceleri

İncelenen işletmelerin devlet tarafından yapılan destekleme ödemeleri ile ilgili bilgilendirilme durumu Grafik 6.87'de verilmiştir. Bu tarım işletmelerinin %77'sinin tarımsal desteklemeler konusunda bilgilendirildiği belirlenmiş iken, %15'inin kısmen bilgilendirildiği tespit edilmiş, % 8'inin ise devletin tarımsal üreticilere ödediği tarımsal desteklemeler konusunda bilgilendirilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

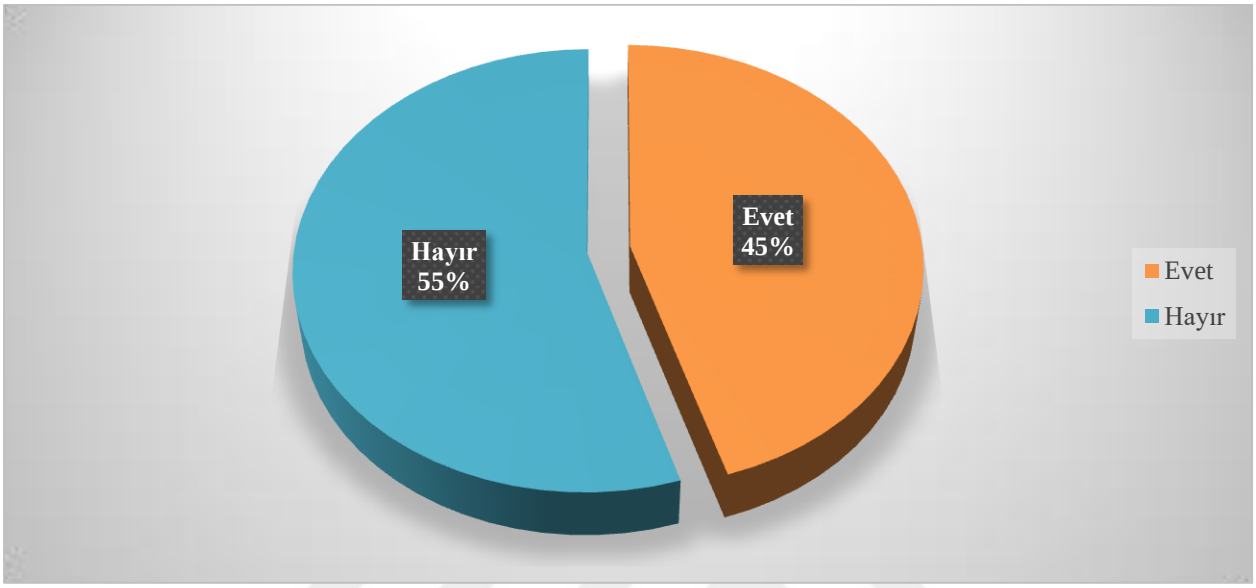
Grafik 6.87. İncelenen işletmelerde tarımsal desteklemeler konusunda bilgilendirilme durumu

6.7.4. Tarım Sigortası Yaptırma Durumları

Tarım sektörü risklerden en fazla etkilenen sektördür. Tarımsal üretimin büyük bölümünün doğal ve iklimsel etkenlere bağlı olması üretimde risk ve belirsizlikleri arttırmaktadır. Risklerin gerçekleşmesi sadece sektörü değil devletleri de olumsuz yönde etkilemektedir. Tarımsal sigorta gerçekleşme ihtimali bulunun riskleri hem tarım işletmelerinden hem de devletin üzerinden alan bir işlev görmektedir. Bu sebeple tarım sektöründe risk ve belirsizlikleri yönetmede en önemli araç tarım sigortalarıdır. Tarım sigortası tarım ürünleri üreticilerinin yeterli, verimli ve düzenli üretim yapmalarına engel olan, sosyo-ekonomik ve doğal risk unsurlarının etkilerini azaltarak tarımsal ürün arzının garantiye alınmasına yardımcı olan bir araçtır. (Sümer ve Polat, 2016).

Bu çalışmada da incelenen işletmelerin tarımsal sigorta yaptırma durumları incelenmiş ve Grafik 6.88'te verilmiştir. Buna göre işletmelerin %55'inin tarımsal ürünlerini sigorta yaptırmadığı belirlenmiş iken, %45'inin ise yetiştirdiği tarım ürünlerinin sigortasını yaptırdığı tespit edilmiştir. Sigorta yaptırmayan %55'lik kısım bunun sebebi olarak %53,37 oranıyla poliçe primlerinin yüksek olmasını belirtmişken, %3,44'ü yeterli geliri olmadığı için, %14,19'u sigortayı gereksiz bulmasından, % 4,83'ü sigorta hakkında yeterli bilgisinin olmamasından %24,17'si ise daha önce yaptırdığı ancak memnun kalmadığı için tarım sigortası yaptırmadığını ifade etmiştir. Tarımsal ürünlerine sigorta yaptıran işletmelerin ise %41,36'sının üretim sürecinde meydana gelebilecek risklerden korunmak amacıyla sigorta yaptırdığı tespit edilmişken, sigorta yaptıran işletmelerin %58,64'ünün de kendi isteği dışında, kredi kullandığı bankaların ve tarım

kredi kooperatiflerinin zorunlu sigorta yapmasından dolayı ürünleri için sigorta yaptırdığı belirlenmiştir.

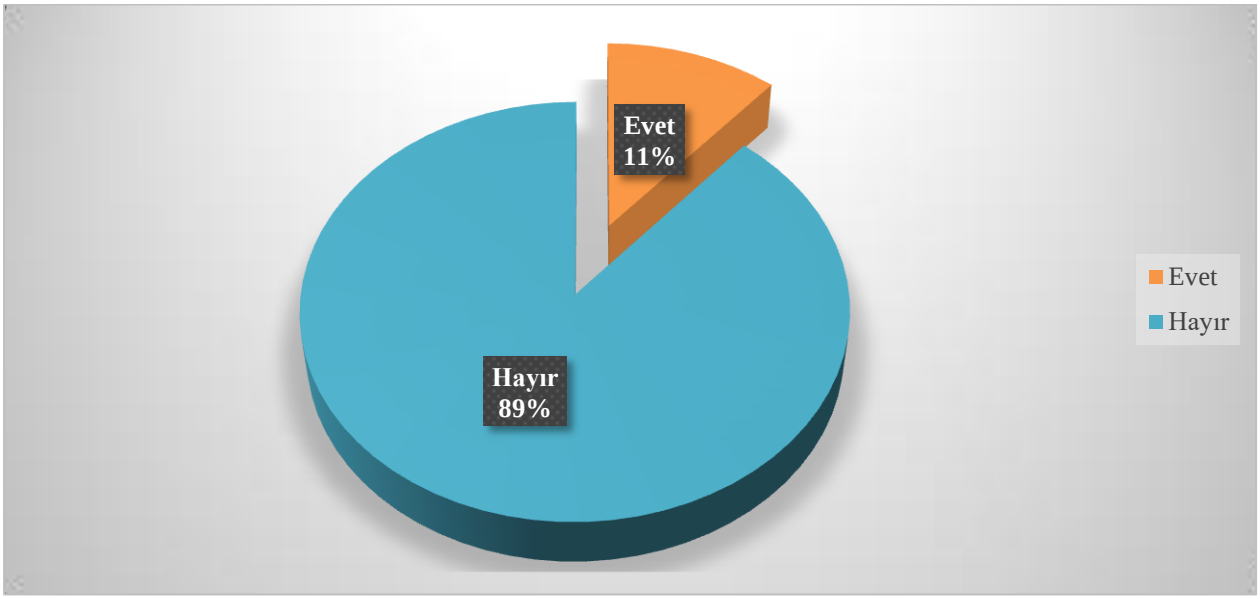
Grafik 6.88. İncelenen işletmelerin tarım sigortası yaptırma durumu

6.7.5. Muhasebe Kaydı Tutma Durumları

Günümüzde üretim planlaması bu süreçte ortaya çıkacak risk ve belirsizlikleri minimize etmek, tarımsal ürün fiyatlarında dalgalanmaları önlemek, üretim arzını garantiye almak ve tarım işletmelerinin gelirlerini garanti altına almak için büyük önem taşımaktadır. Üretim planlaması yapabilmek içinde işletmece hem geçmiş döneme ait hemde içinde olunan döneme ait verilerin sağlıklı ve güvenilir şekilde sağlanıyor olması gerekmektedir. Bu kayıtların olması durumunda, gelecek döneme ait üretim planlaması doğru ve rasyonel şekilde yapılarak optimal üretim gerçekleştirilebilecektir. İşletmelere yön verecek bu verilerde ancak o işletmeye ait muhasebe kayıtları ile ortaya konulabilecektir. Muhasebe kayıtları ile işletmenin mevcut mali ve finansal yapısı ortaya konularak durum analizi yapılacak, üretilen ürünler arası maliyet-karlılık durumu ortaya konularak maliyet analizi yapma imkanı doğacaktır. Bu sayede elde edilen verilerle işletmenin bütünsel ekonomik analizi ile ileriye dönük strateji ve planlama yapılarak rasyonel işletmecilik sayesinde tarım işletmelerinde uzmanlaşama, kurumsallaşma ve sürdürülebilirlik sağlanmış olacaktır.

Türkiye'de tarım sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin kayıt tutmama durumu sektör açısından kronik sorunların başında gelmektedir. Bu çalışmada da incelen işletmelerin kayıt tutma konusunda gerekli hassasiyeti göstermediği gözlemlenmiştir.

Buna göre incelenen işletmelerin kayıt tutma durumu Grafik 6.89'da verilmiştir. Bu sonuçlara göre işletmelerin %11'inin kayıt tuttuğu, %89'unun ise üretim sürecinde herhangi bir kayıt tutmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Muhakkak ki kayıt tutan işletmelerin kayıt tutmayan işletmelere göre daha başarılı olacağı kaçınılmazdır. İşletmeler kayıt tutarak durum analizi yaparak ileriye dönük planlama yaparak sürdürülebilirliklerini sağlayacaklardır. Ayrıca elde edilen gerçek bilgiler veri toplayan kurum ve kuruluşlar ile araştırmacılar içinde avantajlar sağlayacaktır.

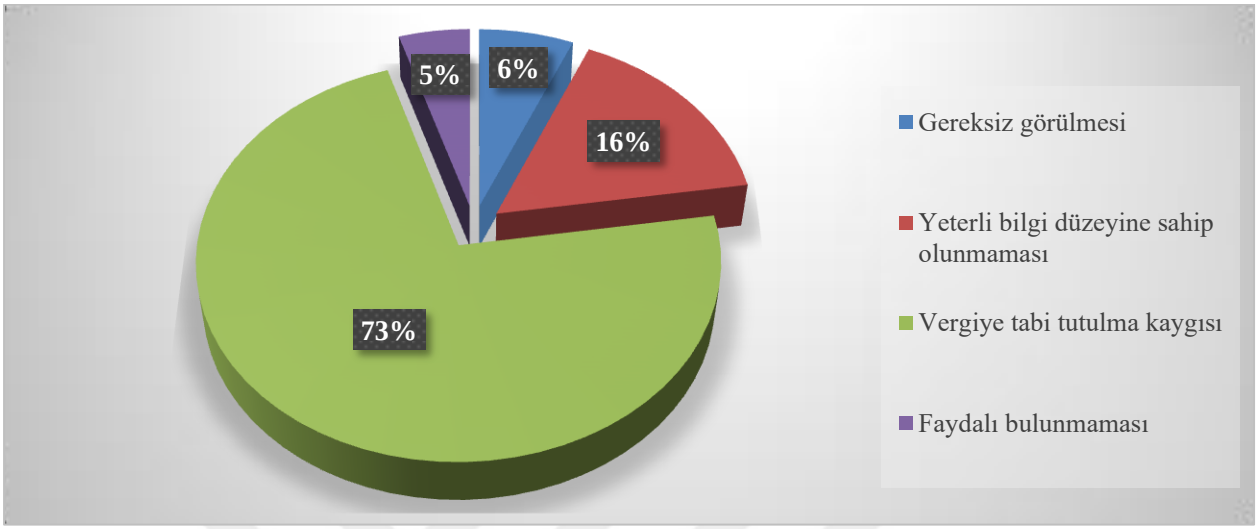

Grafik 6.89. İncelenen işletmelerin kayıt tutma durumu

Bu araştırma sonusunda elde edilen olgulara göre de, Türkiye'de son yıllarda tarımsal faaliyet muhasebesinde önemli gelişmeler olmasına rağmen, büyük oranda kayıt tutulmadığı görülmüştür. Hızla gelişen teknoloji, tarım sektöründe faaliyet göstermeye başlayan sermaye şirketleri, geleneksel tarımsal üretimin kendi ihtiyacından ziyade ticari faaliyetlerin öne çıkması ile ekonomik bir yapıya dönüşmesi ve dünya da yaşanan amansız rekabet ister istemez bu sekötürde de bilgiye dayalı üretim ve işletmeciliği zorunlu kılacağı ve bu durmun tarım sektöründe faaliyet gösteren işletmelerde de kayıt tutma alışkanlığını beraberinde getireceği düşünülmektedir.

Kayıt tutulmayan işletmelerde bu durumun sebebi sorulduğunda ise Grafik 6.90'da görülen sonuçlar ortaya çıkmıştır. Buna göre işletmelerin %73'ü kayıt tutmama nedenini vergiye tabi tutulma kaygısını olarak gösterirken, %16'sı yeterli bilgiye sahip olmamak olarak belirtmiş, %6'sı gereksiz gördüğü için kayıt tutmadığını ifade ederken, %5'i ise kayıt tutmayı faydalı

görmediğini düşünerek üretim sürecinde kayıt tutmadığını beyan etmiştir.

Grafik 6.90. İncelenen işletmelerin kayıt tutmama nedenleri

Büyük ölçekli işletmelerin genellikle vergiye tabi tutulma kaygısıyla kayıt tutmaktan imtina ettikleri anlaşılmış olup, kayıt tutmayı gereksiz görme etmenini seçen işletmeler ile küçük ölçekli işletmler arasında paralellik olduğu gözlemlenmiştir. Yani kayıt tutmayı gereksiz gören işletmelerin genellikle incelenen küçük ölçekli işletmelerin olduğu gözlemlenmiştir.

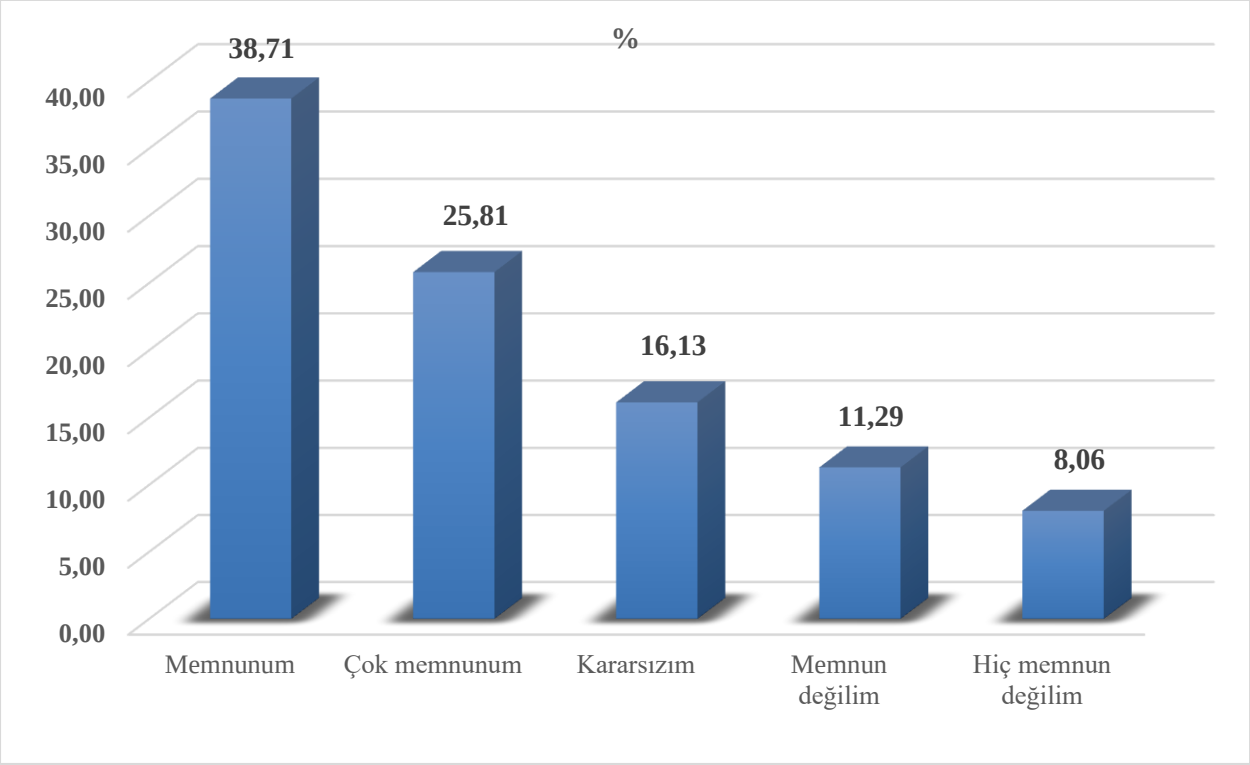
Tarımsal üretim gerçekleştiren işletmeler üretim sürecinde kullandığı girdiler ve bunun sonucunda elde ettiği çıktılar hakkında bilgi edinmek, ürettiği ürünlerin karlılık durumunu görmek ve tarımsal faaliyeti sonrasında zarar ediyorsa bunu ve sebeplerini güvenilir şekilde öğrenmek istiyorsa muhasebe kayıtlarına ihtiyaç duyacaktır. Bu duruma istinaden tarım işletmelerinin, faaliyetleriyle ilgili kayıt tutmaya önem vermesi büyük önem taşımaktdır.

Yerleşim olgusu kırsal ve kentsel olmak üzere iki temel yapıdan oluşmaktadır. Tarım sektörüyle özdeşleşmiş kırsal alan sosyal, ekonomik, kültürel, yönetsel ve coğrafi açıdan kent/şehir yapısından farklılıklar barındırmaktadır. Kırsal alan; ekonomik faaliyetler daha çok doğal kaynakların değerlendirilmesine dayandığı, gündelik yaşamda gelenek ve görenek kültürünün ağırlıkta olduğu, ekonomik ve kültürel gelişmenin yavaş olduğu, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin baskın olduğu en küçük toplum biri olarak ifade edilebilir.

Kırsalda sürdürülebilir tarımı sağlamak ve kırsalda düşük olan işgücünü yükseltmek için nüfusun kentlere göçünün engellenmesi gerekmektedir. Üreticilerin kırsal hayattan uzaklaşmamaları ve yaşadıkları çevreden memnun olmaları kırsal kalkınmanın ve tarımın sürdürülebilirliği açısından büyük önem arz etmektedir. Kırsal hayatın sosyo-ekonomik ve

kültürel sorunlarını inceleyip onlara kalıcı çözümler üretmek, kırsalda çözülmeyi önlemenin başlıca şartıdır.

Bu sebeple incelenen işletmelerin kırsal hayata yönelik bakış açıları değerlendirilmiştir. Buna göre araştırma bölgesindeki işletmelerin kırsal alandaki yaşam koşullarından memnun olma durumu Grafik 6.91'te verilmiştir. İşletme sahiplerinin %38,71'inin kırsal alandaki yaşam koşullarından memnun olduğu, %25,81'ininin çok memnun olduğu, %16,13'ünün kararsız olduğu, %11,29'unun memnun olmadığı en son olarakta %8,06'sının hiç memnun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Grafik 6.91. İncelenen işletmelerde kırsal alandaki yaşamdan memnuniyet durumu

7. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Konya'da yağlık ayçiçeği üretim potansiyeli yüksek olan Çumra ilçesinde, yağlık ayçiçeği üretimi yapılan tarım işletmelerinin ekonomik yapısının incelendiği bu çalışmada; incelenen işletmelerin ekonomik analizi yapılarak, yağlık ayçiçeği maliyetleri tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmada yağlık ayçiçeği üretimine yönelik üretici yaklaşım ve bilinç düzeyleri belirlenmiştir.

Çalışmada tarım işletmelerinin sosyo-ekonomik yapılarını ortaya koymak amacıyla işletmelerin nüfus, eğitim, işgücü ve sermaye yapıları incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda işletmelerde işletme başına nüfus varlığı 5,11 kişi olup erkek nüfus (%53,08) kadın nüfusa (%46,92) göre daha fazladır. Bu işletmelerin nüfus varlığının; % 3,15'i 0–6 yaş aralığında, % 8,20'si 7–14 yaş aralığında, % 69,40'ı 15–49 yaş aralığında ve % 19,24 50 yaş ve üstünde olduğu belirlenmiştir. 15-49 yaş aralığındaki nüfusun işletmelerde en büyük yaş grubunu oluşturması işgücü bakımından büyük önem taşımakta ve işgücü potansiyelinin incelenen bu işletmelerde yüksek olduğunu göstermektedir.

İşletmelerde 0-6 yaş grubu üzeri nüfusun % 0,33' ü ise hiç okuma- yazma bilmemektedir. Nüfusun % 38,07'si ilkokul, % 9,12'si ortaokul, % 36,48'i lise ve % 14,66'sı üniversite mezunu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma yapılan bölgede işletmelerde lise ve üniversite mezunu nüfus toplamı %51,14 oranında tespit edilmiştir. İncelenen işletmelerde nüfus eğitimli olması tarımsal işletmelerin rasyonel yönetim ve üretimin sürdürülebilirliği için olumlu sonuçları olacağı söylenebilmektedir.

İncelenen tarım işletmelerinin sahip olduğu aile işgücü varlığı ortalaması 3,96 EİB'dir. Bu ortalamanın 2,34'ünü (%59,09) erkek işgücü, 1,63'ünü (%41,16) kadın işgücü oluşturmaktadır.

İncelenen tarım işletmelerinde, işletmeler ortalaması olarak işletme başına düşen arazi miktarı 320,33 dekardır. Küçük ölçekli işletmelerde bu miktar 52,75 dekar olurken, orta ölçekli işletmelerde 138,12 dekar ve büyük ölçekli işletmelerde 501,15 dekar olarak belirlenmiştir. Çalışmada sadece mülk ve kira arazilerine rastlanılmış olup ortak arazi kullanımına rastlanmamıştır. İşletme başına 5,69 adet parsel ve 56,20 dekar ortalama parsel büyüklüğü olduğu belirlenmiştir. İncelenen işletmelerde işletme başına düşen toprak (arazi) sermayesi 1.574.274,24TL olarak tespit edilmiş olup bunun % 91,34'ü mülk arazi, %8,66'sı ise kiraya tutulan arazilerden oluşmaktadır.

İncelenen işletmelerde, işletmeler ortalaması olarak işletme arazisinin %36,37'inde dane mısır, %32,82'sinde yağlık ayçiçeği, %11,79'unda buğday, %10,19'unda arpa, %5,58'inde şeker pancarı, %1,44'ünde kuru fasulye, %0,61'inde silajlık mısır, %0,61'inde yonca, %0,30'unda

macar fiği, %0,29'unda çerezlik kabak yetiştiriciliği yapıldığı tespit edilmiştir.

Çalışmada toplam arazi ıslahı sermayesi işletmeler ortalamasında 61.758,06 TL olarak, bina sermayesi ise işletme başına 234.032,26 TL değerinde bulunmuştur. Bu değerin oluşmasında en büyük pay konut sermayesine ait olup, bu sermaye kaleminin bina sermayesi içerisindeki payı %70,37 olarak tespit edilmiştir. Burada işletme başına toplam 16.841,74 TL bitki sermayesi düşmektedir. İncelenen işletmelerde av ve balık sermayesi unsurları tespit edilememiştir. Çiftlik sermayesi ise bu çalışmada işletme başına 2.515.054,65 TL olarak tespit edilmiştir. Arazi ıslahı sermayesinin çiftlik sermayesine oranla düşük düzeyde kalması arazi ıslahının daha çok devlet tarafından yerine getirilmesinden kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada işletmeler ortalaması olarak, tarım işletmelerinde işletme başına düşen toplam alet-makine varlığı 18.50 adettir. Traktör varlığı işletme başına 1,02 olarak belirlenmiştir. İncelenen işletmelerin her birine bir adet traktörün düştüğü sonucuna ulaşılmıştır. İşletme başına düşen ortalama alet-makine sermayesi 305.536,29 TL olarak hesaplanmıştır. İşletmelerin ortalaması değerlendirildiğinde alet-makine sermayesinin en büyük payını 138.2019,68 TL ile traktör değeri oluşturmaktadır. Bunu sırasıyla 67.983,87 TL ile yağmurlama sulama sistemleri, 39.677,42 TL ile biçerdöver sermayesi takip etmektedir. Her işletmede bulunmamasına rağmen biçerdöver payının yüksek çıkması bu makinenin yatırım sermayesinin çok yüksek olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir. İşletmelerde alet-makine parkının yeterli düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İncelenen işletmelerde işletme başına ortalama 24,61 büyükbaş hayvan sayısı düşmektedir. Bu sayının 10,89'u inekdir. Ayrıca incelenen işletmelerde küçükbaş hayvan varlığına rastlanmamıştır. Bu işletmelerin tamamı büyükbaş hayvancılık yapmaktadır. İncelenen işletmelerde iş hayvanına rastlanmamış olup; hayvan sermayesinin tamamının irat (gelir) hayvanlarından oluştuğu gözlemlenmiştir. Burada işletme başına 184.201,61 TL hayvan sermayesi düşmektedir. Bunun tamamını büyükbaş hayvan sermayesi meydana getirmiştir. İşletmelerin büyük bölümünün süt sığırcılığı yapması nedeniyle büyükbaş hayvan sermayesinde en fazla payı % 50,76 ile inek türü almıştır. Bu sonuçla bölgede hayvancılık potansiyelinin özellikle süt üretimi açısından yüksek olduğu belirlenmiştir.

İşletmelerde malzeme-mühimmat sermayesi işletme başına 139.083,87 TL olarak bulunmuştur. Çalışma yapılan işletmelerde para sermayesi ise işletme başına 78.678,06 TL değerinde bulunmuştur.

İşletmeler ortalamasında 707.499,84 TL olarak tespit edilen işletme sermayesinin %69,22'sini sabit işletme sermayesi oluştururken %30,78'ini ise döner işletme sermayesi

oluşturmaktadır. Sabit işletme sermayesinin %37,61'ini hayvan sermayesi ve %62,39'unu alet makine sermayesi oluşturmaktadır. Döner sermaye işletmesinin %63,87'sini malzeme-mühimmat sermayesi, %36,13'ünü para sermayesi oluşturmaktadır. Sabit işletme sermayesinin işletmeler ortalamasında oransal dağılımına bakıldığında ise %62,39'unun alet-makine sermayesinden, %37,61'inin hayvan sermayesinden oluştuğu sonucuna ulaşılmıştır.

İncelenen işletmelerde ortalama 3.233.964,97 TL aktif sermaye tespit edilmiştir. Bunun %22,23'ünü işletme sermayesi, %77,77'sini çiftlik sermayesi oluşturmaktadır. Burada çiftlik sermayenin %68,10'unu toprak sermayesi, %7,24'ünü bina sermayesi, %1,91'ini arazi ıslahı sermayesi ve %0,52'sini de bitki sermayesi oluşturmaktadır. İşletme sermayesinin oransal dağılımına bakıldığında ise işletme sermayesinin en büyük kısmını %43,19 ile alet-makine sermayesi oluşturmakta bunu sırasıyla hayvan sermayesi (%26,04), malzeme-mühimmat sermayesi (%19,66) ve para sermayesi (%11,12) takip etmektedir.

İncelenen işletmelerin işletme başına ortalama 188.566,88 TL borçlu olduğu belirlenmiştir. İşletme büyüklük gruplarına göre borçlanma durumu değişmektedir. İşletme büyüklüğü arttıkça borçlanma azalmakta ve işletmeler ortalamasında en büyük borç kalemini %72,33 oranıyla indi borçları oluşturmaktadır. İndi borçların yüksek olmasında araştırma yapılan bölgedeki arazilerin değerli olmasından kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bölgede tarım arazilerinin topografyasının düzgün olması, sulama imkanlarının gelişmiş olması ve verimli toprak yapısı arazi değerinin de yüksek olması sonucunu beraberinde getirmiştir.

Toplam pasif sermaye işletme başına 2.521.284,01 TL olarak belirlenmiştir. Bunun %97,92'sini öz sermaye ve %2,08'ini ise yabancı sermaye oluşturmaktadır. Borçluluk durumunun işletme ölçeği arttıkça azaldığı tespit edilmiştir. Küçük ölçekli işletmelerde pasif sermayenin %78,23'ünü öz sermaye oluştururken, orta ölçekli işletmelerde pasif sermayenin %90,31'ini öz sermaye ve büyük ölçekli işletmelerde pasif sermayenin %95,63'ünü öz sermaye oluşturmaktadır.

Çalışmada incelenen tarım işletmelerin yıllık faaliyet sonuçların değerlendirilmesinde gayrisafi üretim değeri, gayrisafi hasıla, saf hasıla, işletme masrafları, brüt kar, tarımsal gelir, rantabilite oranları, mali kaldıraç ve sermaye devir hızı gibi başarı ölçütleri hesaplanarak sonuçları ortaya koyulmuştur.

İncelenen işletmelerde toplam brüt üretime en fazla katkıyı bitkisel üretim dalı yapmıştır. Bitkisel üretim dalının tamamını da tarla ürünlerinin oluşturduğu belirlenmiştir. Toplam brüt üretim değeri içerisinde hayvancılık üretim dalının payının düsük seviyede olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İşletmeler ortalamasında hayvansal üretim değeri 120.687,54 TL olarak tespit edilmiştir. Bu tarım işletmelerinde büyükbaş üretim değeri içerisindeki en büyük pay %86,13 ile süt üretimine aittir. Bu değeri %10,54 ile PDKA ve %3,3 ile gübre takip etmektedir. Küçük ölçekli işletmelerde bu değer 10.016,70 TL, orta büyük ölçekli işletmelerde 59.757,42 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 292.288,52 TL olarak belirlenmiştir.

Çalışmada işletme başına bitkisel üretim değeri 460.441,65 TL olarak tespit edilmiştir. Bitkisel üretim değeri küçük ölçekli işletmelerde 70.938,72 TL, orta büyük ölçekli işletmelerde 186.192,97 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 729.388,49 TL olarak bulunmuştur.

Çalışmada Gayri Safi Üretim Değerine (GSÜD) bakıldığında ise işletmeler ortalamasında 637.547,47 TL olarak belirlenmiştir. Beklenildiği gibi işletme gruplarına göre ölçek büyüdükçe GSÜD artmaktadır. Küçük ölçekli işletmelerde bu oran 80.955,42 TL, orta büyük ölçekli işletmelerde 245.950,39 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 1021.677,01 TL olarak belirlenmiştir. Dekara ise işletmeler ortalamasında GSÜD 1.437,39 TL olarak belirlenmiş olup bu değer küçük ölçekli işletmelerde 1.344,81 TL, orta ölçekli işletmelerde 1.348,02 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 1.455,43 TL olarak tespit edilmiştir. Dekara GSÜD işletme grupları arasında çok büyük farklılıklar göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada işletme başına Gayri Safi Hasıla (GSH) 486.796,34 TL olarak belirlenmiştir. İncelenen işletmelerde işletme dışı tarımsal gelir ortalamada 26.444,26 TL olarak belirlenmiştir. İşletme başına GSH küçük ölçekli işletmelerde 94.762,21 TL, orta büyük ölçekli işletmelerde 269.973,87 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 1.095.652,93 TL olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada GSH'yı oluşturan en büyük unsur GSÜD'dir. İşletmeler ortalamasında GSH'nın %92,82'sini GSÜD, %5,38'ini işletme dışı tarımsal gelir ve % 1,80'ini konut kira bedeli oluşturmaktadır GSH' da GSÜD'nin aldığı pay incelenen küçük ölçekli işletmelerde % 85,34, orta ölçekli işletmelerde %91,10 ve büyük ölçekli işletmelerde % 93,25 olarak tespit edilmiştir.

Çalışmada işletme başına hayvansal üretim değişen masrafları 108.925,05 TL olarak tespit edilmiştir. Hayvansal üretim değişen masrafları içerisinde en yüksek gider kalemini % 43,66 ile fabrika yem masrafları oluşturmaktadır. Bunu % 13,41 oranıyla arpa-buğday kırması masrafı, % 13,27 oranıyla silajlık mısır masrafı izlemektedir. İncelenen tüm işletme grupları arasında hayvansal üretim değişen masraflarının en büyük kısmını fabrika yeminin oluşturduğu tespit edilmiştir.

İşletme başına bitkisel üretim değişen masrafları ise 192.365,26 TL olarak hesaplanmıştır. Bu değerin % 35,38'ini gübre masrafı, %17.17'sini hasat masrafı, %12,31'ini sulama masrafı, %11,49'unu ilaç masrafları, %11,20'sini yakıt masrafı, % 8,66'sını tohum masrafı, %2,30'unu

işçilik masrafı ve % 1,50'sini taşıma masrafı oluşturmaktadır.

Küçük ölçekli işletmelerde değişen masraf 36.906,99 TL, orta ölçekli işletmelerde 86.997,32 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 297.104,44 TL olarak bulunmuştur. Dekara düşen bitkisel üretim değişen masrafı ortalama 619.365,26 TL olarak hesaplanmıştır. İşletme grupları bazında incelendiğinde ise dekara değişen bitkisel üretim masrafı küçük ölçekli işletmelerde 699,66 TL, orta ölçekli işletmelerde 629,85 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 592,84 TL olarak tespit edilmiştir. İşletme başına 301.290,31 TL toplam değişen masraf düştüğü görülmekte ve bu değerin % 63,85'ini bitkisel üretim değişen masrafları, %36,15'ini ise hayvansal üretim değişen masrafı oluşturduğu tespit edilmiştir.

Çalışmada işletme başına sabit masraflar 77.294,44 TL olarak belirlenmiştir. Küçük ölçekli işletmelerde işletme başına sabit masraf 44.268,13 TL olarak hesaplanmıştır. Orta ölçekli işletmelerde ise işletme başına düşen sabit masraflar 57.209,05 TL olarak belirlenmiştir. Büyük ölçekli işletme grubunda ise işletme başına sabit masraflar 98.082,42 TL olarak hesaplanmıştır.

Toplam işletme masraflarının aktif sermayeye oranı küçük ölçekli işletmelerde %27,31, orta ölçekli işletmelerde %33,00, büyük ölçekli işletmelerde %38,92 ve işletmeler ortalamasında %37,10 olarak belirlenmiştir.

İncelenen işletmelerde işletme başına saf hasıla 304.031,64 TL olarak hesaplanmıştır. Gayrisafi Hasılanın % 55,73'ünü işletme masrafları ve %44,27' sini de saf hasıla oluşturmaktadır. Saf hasıla küçük ölçekli işletmelerde -1.846,77 TL, orta ölçekli işletmelerde 51.145,60 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 546.905,37 TL olarak bulunmuştur. Burada küçük ölçekli işletmelerde saf hasılanın -1.846,77 TL olarak çıkmış olması bu gruptaki işletmelerde aktif sermayeye bir getiri elde edilemediğini göstermektedir. Bu durum tarım işletmelerinde istenmemektedir. Saf hasıla işletme sahibinin geliri ile aynı anlama gelmez. Çünkü saf hasıladan borçların faizi ile kiralar çıkartılmamıştır. Ayrıca gelire saf hasıladan düşülmüş olan aile işgücü ücret karşılığı dahildir. Bu nedenle saf hasılası eksi değerde çıkan işletmelerin üretime devam ettikleri görülmektedir.

Çalışmada işletmeler ortalamasında dekara saf hasıla 949,11 TL olarak bulunmuştur. Küçük ölçekli işletmelerde dekara saf hasıla -35,01 TL, orta ölçekli işlemelerde 370,29 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 1.091,30 TL olarak bulunmuştur. Ayrıca işletmelerde GSH'nın 100 TL'sine düşen saf hasıla küçük ölçekli işletmelerde -1,96 TL, orta ölçekli işletmelerde 18,94 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 49,92 TL olup, işletmeler ortalaması 44,27 TL olarak hesaplanmıştır. İşletme masraflarının 100 TL'sine düşen SH ise küçük ölçekli işletmelerde -1,92 TL, orta ölçekli işletmelerde 23,37 TL ve büyük ölçekli işletmelerde ise 99,66 TL olup işletmeler

ortalaması 79,44 TL olarak hesaplanmıştır.

İncelenen işletmelerde işletme başına ortalama brüt kar 336.257,16 olarak tespit edilmiştir. Gayri safi üretim değerinin %47,26' sını toplam değişen masraflar oluştururken, %52,74'ünü brüt kar oluşturmaktadır. İncelenen küçük ölçekli işletmelerde brüt kar; 29.199,68 olarak hesaplanmıştır. Bu işletme grubunda GSÜD'nin %63,93'ünü toplam değişen masraflar ve %36,07'sini brüt kar oluşturmaktadır. İncelenen orta ölçekli işletmelerde GSÜD'nin % 65,71'ini toplam değişen masraflar ve %34,29'unu brüt kar oluşturmaktadır. Burada toplam değişen masraf küçük ölçekli işletmelere göre daha yüksek görünse de ölçek büyüklüğünün getirdiği verimlilik brüt karı olumlu yönde etkileyerek 84.331,16 TL'ye çıkmıştır. İncelenen küçük ölçekli ve orta ölçekli işletmelerin GSÜD içerisinde brüt kar oranının düşük olduğu görülmekle birlikte üretim için daha çok masraf yapıldığı bu durumunda işletmelerin karlılığını olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. Büyük ölçekli işletmelerde ise brüt kar 571.011,88 TL olarak hesaplanmıştır. Bu işletme grubunda GSÜD'nin %44,11'ni toplam değişen masraflar ve %55,89'unu brüt kar oluşturmaktadır. Ayrıca incelenen işletmelerde birim alanda ortalama 884,68 TL brüt kar elde edilmiş olup, küçük ölçekli işletmelerde bu değer dekara 553,55 TL, orta ölçekli işletmelerde 610,55 TL ve büyük ölçekli işletmelerde ise 884,68 TL olarak belirlenmiştir.

İncelenen tüm işletme gruplarında tarımsal gelir pozitif değerde çıkmıştır. Bu durum inceleme yapılan bölgede yer alan tarım işletmelerinin ihtiyaçlarını karşılayabildiklerini ve yeni yatırımlara fırsat oluşturacak potansiyelin mevcudiyetini göstermektedir. Çalışmada işletme başına ortalama tarımsal gelir 319.952,49 TL olarak hesaplanmış olup küçük ölçekli işletmelerde işletme başına tarımsal gelir 14.974,48 TL, orta ölçekli işletmelerde 68.589,52 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 561.638,71 TL olarak tespit edilmiştir. Çalışmada dekara tarımsal gelir ise işletmeler ortalamasında 998,81 TL olarak bulunmuş olup, bu değer küçük ölçekli işletmelerde 283,88 TL, orta ölçekli işletmelerde 496,58 TL ve büyük ölçekli işletmelerde de 1.120,70 TL olarak tespit edilmiştir. Nüfus başına düşen tarımsal gelir işletmeler ortalamasında 62.577,46 TL, küçük ölçekli işletmelerde 3.327,66 TL, orta ölçekli işletmelerde 14.549,29 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 101.835,59 TL olarak tespit edilmiştir.

Tarımsal işletmelerde öz sermayenin karlılığını ölçmede mali rantabilite oranı, işletmede kullanılan aktif sermayenin karlılığını ölçmede ise ekonomik rantabilite oranı olmak üzere iki yöntem kullanılmaktadır. Rantabilite oranlarının yeterli olup olmadığını ise ziraat bankasının aynı dönem için tarım kredileri için uygulamış olduğu nominal faiz oranları dikkate alınmıştır

Çalışmada işletmeler ortalamasında rantabilite faktörü %27,75 olarak belirlenmiştir. Bu oran küçük ölçekli işletmelerde %-1,95 orta ölçekli işletmelerde %18,94 ve büyük ölçekli

işletmelerde %49,92 olarak tespit edilmiştir. İşletme ölçeği büyüdükçe rantabilite faktörü artmakta olup işletme grupları arasında yaptığı tarımsal faaliyetlerle aktif sermayenin en büyük kısmını karşılayan grubun büyük ölçekli işletmeler olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İncelenen işletmeler ortalamasında mali rantabilitenin %9,34 olduğu tespit edilmiştir. Mali rantabilite küçük ölçekli işletmelerde %1,92, orta ölçekli işletmelerde %2,96 ve büyük ölçekli işletmelerde %11,13 olarak bulunmuştur. Mali rantabilite işletme grupları arasında farklılık göstermekte olup; işletme genişliği arttıkça öz sermayenin karlılığının arttığı görülmektedir. Tüm işletme gruplarında mali rantabilite oranı pozitif olarak bulunmuştur. Mali rantabilite oranı pozitif çıkan işletme gruplarında bu oranın yeterli olup olmadığına ise piyasada geçerli faiz oranları ile karşılaştırılması ile karar verilir. Araştırma yapılan dönemde piyasada uygulanan nominal faiz oranı %12,00 seviyesinde olduğundan büyük ölçekli işletmelerin mali rantabilite oranı %11,13 olarak çıktığından öz sermaye yönünden nispeten rantabl olduğu söylenebilmektedir. Küçük ölçekli ve orta ölçekli işletmeler açısından ise çıkan mali rantabilite oranları piyasada uygulanan nominal faiz oranından düşük olması nedeniyle öz sermayenin karlılığının düşük olduğu sonucuna varılmıştır

Burada ise aktif sermayenin getirisini gösteren ekonomik rantabilite hem işletmeler ortalamasında hem de işletme grupları bazında %12'nin altında olması, incelenen işletmelerde elde edilen rantabilite oranının işletme kredisi faizlerini krşılayacak düzeyde olmadığını göstermektedir. Ancak büyük ölçekli işletmelerin nispeten piyasa işletme sermayesi kredi faiz oranına yaklaştığı belirlenmiştir.

Çalışmada işletmeler ortalamasında sermaye devir oranı %19,71 olarak bulunmuştur. Yani elde edilen gelir işletmeler ortalamasında toplam sermayenin %19,71'ini karşıladığını göstermektedir. İşletme grupları bazında ise küçük ölçekli işletmelerde sermaye devir oranı %11,47, orta ölçekli işletmelerde %15,62 ve büyük ölçekli işletmelerde %20,84 olarak belirlenmiştir. Sermaye devir oranı açısından bakıldığında işletme grupları arasında çok büyük bir farkın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

İncelenen tarım işletmelerinde sermaye devir hızı ortalama 5,07 yıl olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç araştırma yapılan işletmelere yatırılan sermayenin 5,07 yılda bir devir edildiğini göstermektedir. Küçük ölçekli işletmelerde sermaye devir hızı 8,72 yıl iken; orta ölçekli işletmelerde 6,40 yıl iken büyük ölçekli işletmelerde bu süre 4,80 yıl olarak tespit edilmiştir.

İncelenen işletmeler ortalamasında mali kaldıraç oranı %10,70 olarak hesaplanmıştır. Küçük ölçekli işletmelerde mali kaldıraç oranı %25,85 orta ölçekli işletmelerde %10,35 ve büyük ölçekli işletmelerde %4,49'dur. Bu araştırmada incelenen 3 ayrı işletme grubunda da mali

kaldıraç oranlarının düşük seviyelerde olduğu görülmekte olup işletmelerde mevcut varlık yapısının, borçlarını ödemede hemen hemen sorun oluşturmayacağı sonucuna ulaşılmıştır.

İncelenen işletmelerde yağlık ayçiçeğinin işletme tabakaları bazında dekara ortalama üretim girdileri ve maliyetleri hesaplanmıştır. Buna göre yağlık ayçiçeği üretiminde küçük ölçekli işletme grubunda bir dekar için yapılan toplam üretim masrafı 855,11 TL/da olup, toplam üretim masraflarının % 49,40'ını sabit masraflar ve % 50,60'ını değişen masraflar oluşturmaktadır. Orta ölçekli işletme grubunda ise yağlık ayçiçeği üretiminde bir dekarda yapılan toplam üretim masrafı 760,80 TL/da olarak hesaplanmıştır. İşletmelerde yağlık ayçiçeği üretimi için toplam üretim masraflarının % 45,98'ini sabit masraflar ve % 54,02'sini değişen masraflar oluşturmaktadır. İncelenen büyük ölçekli işletme grubunda da yağlık ayçiçeği üretiminde bir dekar için yapılan toplam üretim masrafı 680,72 TL/da olarak hesaplanmıştır. İşletmelerde yağlık ayçiçeği üretimi için toplam üretim masraflarının % 43,14'ünü sabit masraflar ve % 56,86'sını değişen masraflar oluşturmaktadır. İncelenen işletmeler ortalamasında ise yağlık ayçiçeği üretiminde bir dekar için yapılan toplam üretim masrafı 765,54 TL/da olarak hesaplanmıştır. Bu masrafın % 46,41'ini 355,31 TL/da ile sabit masraflar, % 53,59'unu da 410,23 TL/da olarak değişen masraflar oluşturmaktadır.

Küçük ölçekli işletmelerde (0-75 da) 1 kg yağlık ayçiçeğinin net karı 0.50 TL, nispi kar 1,26 TL olarak, orta ölçekli işletmelerde (76-250 da) 1 kg yağlık ayçiçeğinin net karı 0,67 TL, nispi karı 1,39 TL olarak ve büyük ölçekli işletmelerde (251-+ da) 1 kg yağlık ayçiçeğinin net karı 0,88 TL, nispi karın ise 1,59 TL olarak belirlenmiştir. Çalışmada işletmeler ortalamasında 1 kg yağlık ayçiçeğinin üretim maliyeti 1,70 TL iken, net karı 0,69 TL olarak belirlenmiştir. Nispi kar ise 1.40 TL olarak bulunmuştur. İşletmeler ortalamasında yağlık ayçiçeğinin brüt karı 664,27 TL/da, net karı ise 308,96 TL/da olarak tespit edilmiştir. İşletme büyüklüğü arttıkça dekara düşen sabit masraflar ve değişen masrafların azaldığı, masraflardaki bu farklılaşmaya rağmen işletme büyüklük gruplarında verimde çok önemli bir değişiklik olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın gerçekleştiği Konya ili Çumra ilçesinde, yağlık ayçiçeğinin ortalama verimi 2019 yılında 450,21 kg/da, satış fiyatı ise ortalama 2,39 TL olarak belirlenmiştir. İncelenen işletmelerde yağlık ayçiçeğinin gayri safi üretim değeri (GSÜD) 1074,50 TL/da, brüt karı 664,27 TL/da, net karı ise 308,96 TL/da olarak hesaplanmıştır. Brüt kar oranı %61,82, net kar oranı ise %28,75 olarak saptanmıştır. Bölgede yağlık ayçiçeği üretiminin karlı bir faaliyet olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma sonucunda yağlık ayçiçeği üreten işletmelerin karşılaştıkları sorunlar tespit edilmiş olup artan girdi maliyetleri, üreticileri zor durumda bırakmış ve kullanılan enerji, sulama,

ilaç ve gübre gibi maliyet unsurlarındaki artışlar üretim potansiyeline olumsuz etki yapmıştır. İşletmelerle yapılan anketleri dahlinde, ayçiçeği üreten işletmeler daha fazla ayçiçeği ekmeleri için genel olarak girdi maliyetlerinde ve satış fiyatında öngörülebilirlik ile kârlılığın artması gerektiğini belirtmektedirler. İncelenen işleteler finasnman ihtiyacını karşılamak için büyük oranda tarımsal krediye başvurdukları ve bu ihtiyacın büyük bölümünü banka ve kooperatiflerden temin ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

İncelenen işletmelerin teknik bilgiye erişmede herhangi bir sıkıntı yaşamadığı ve yağlık ayçiçeği üretim sürecinde teknik desteğe gereksinimleri olmadığı belirlenmiştir. Bu işletmeler tarımsal üretimde teknik bilgiye ihtiyaç duyduğu zaman büyük oranda Tarım ve Orman Bakanlığı'nın İl/İlçe Müdürlüğü'ne başvurduğu tespit edilmiştir. İşletmeler yağlık ayçiçeği üretiminde yeniliklere karşı yaklaşımına bakıldığında ise yeni teknik ve ürünleri hemen uygulamaktan ziyade temkinli davranarak önce diğer işletmelerin uygulamasını ve sonuç almasını bekledikleri ve bu sonuçları gözlemledikten sonra davranışlarını şekillendirdikleri belirlenmiştir. İşletmecilere kamu ve diğer kurum ve kuruluşlarca düzenlenen eğitim faaliyetlerinin yararlı olduğunu anlaşılmış olup işletmecilerin büyük bölümünün düzenlenen fuarlara katıldığı tespit edilmiştir. İncelenen işletmelerin yağlık ayçiçeği üretimi konusunda yeterli bilgi düzeyine sahip olduğu belirlenmiştir. Araştırma yapıla işletmelerin yağlık ayçiçeği üretimini tercih etme sebeplerine bakıldığında ise bu işletmelerin son derece rasyonel davrandıkları tespit edilmiş olup şöyle ki; yüksek gelir elde ettiği, satış (pazarlama) sorunu yaşamadığı ve ekim nöbetine dahil ettiği için bu yağlı tohumun yetiştiriciliğini yaptıkları belirlenmiş olup bu işletmeler yağlık ayçiçeği ekimine karar verirken ürünü daha önce ektiği yılda sattığı fiyat düzeyine baktığı tespit edilmiştir.

Münavebe konusunda, incelenen yağlık ayçiçeği üreten işletmelerin bilinçli ve duyarlı hareket ettikleri anlaşılmış olup münavebe uygulaması yapan işletmelerin yağlık ayçiçeğini ekim nöbetine dahil ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bu işletmelerin yıllarca uyguladıkları deneme ve ortaya çıkan sonuçlarına göre ekim nöbeti uyguladıkları anlaşılmış olup münavebe programını iklim, sulama durumu, hastalık ve zararlı eşiği ve ürünlerdeki fiyat değişimlerine göre esnek bir yapıyla kurguladıkları anlaşılmıştır. Uygulanan münavebe sistemlerinde yağlık ayçiçeğinin her zaman olduğu tespit edilmiştir. İncelenen işletmelerin üretim yaptığı arazilerinde toprak analizlerini büyük oranda yaptırdıkları ve gübre uygulamalarında bu sonuçlara göre hareket ettikleri belirlenmiştir.

Çalışmada ayçiçeği yetiştiriciliği konusunda işletmelerin bilinç düzeyleriyle ilgili bir takım sonuçlara ulaşılmıştır. Şöyle ki bu işletmelerin büyük çoğunluğunun yağlık ayçiçeği

ekiminde %73 oranıyla klasik toprak işlemesi yapmakta olduğu, toprak işlemesinde ise en büyük amaçlarının tohum yatağı hazırlama ve yabancı ot kontrolü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bölgede daha önceki yıllarda farklı kurum ve kuruluşların yaptığı projelerle koruyucu toprak işleme yöntemleri uygulanmıştır. İşletmelerin %27'sinin klasik toprak işleme yerine koruyucu toprak işleme yöntemlerinden birisi olan azaltılmış toprak işleme yöntemini tercih ettiği sonucuna ulaşılıştır. Elde edilen bu bulgu bölgede ekonomik üretim için yeni yetiştiricilik tekniklerini benimseme konusunda istekli oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu sonuçla bölgede daha sonra toprak işleme yöntemleriyle ilgili araştırıcılar için çalışma alanı doğduğu söylenebilmektedir.

İncelenen işletmeler yağlık ayçiçeği ekiminde en çok ekim zamanı ve ekim sıklığına dikkat ettikleri anlaşılmış olup ekim zamanı için mevsimsel duruma bakarak karar verdikleri, ekim sıklığını ise kullandıkları ayçiçeği tohumunun çeşidine göre ayarladıkları tespit edilmiştir. İşletmeler sertifikalı yağlık ayçiçeği tohumunu bayilerden temin etmekte iken tohum seçiminde verimlilik ve ekilecek yöreye uygun olmasına göre tercihte bulundukları belirlenmiş olup ekim öncesi ihtiyacı olursa teknik bilgiyi büyük oranda bayilerden ve kooperatiflerden aldıkları sonucuna ulaşılmıştır. İşletmeler tohum temin ederken en çok piyasadaki fiyat istikrarsızlığı sorunu yaşadığı belirlenmiştir.

İşletmeler yağlık ayçiçeği yetiştiriciliği için gerekli olan gübreyi ve bitki koruma ürünlerini büyük oranda bayilerden tedarik ettiği anlaşılmış olup gübre ve bitki koruma ürünü kullanımı ile ilgili teknik bilgiyi tohumluk seçiminde olduğu gibi bayilerinden aldığı tespit edilmiştir. Gübre ve bitki koruma ürünlerinin temini sürecinde en çok fiyat istikrarsızlığı ile karşı karşıya kalındığı tespit edilmiştir. Ayrıca gübre ve bitki koruma ürünü seçiminde en çok dikkat edilen unsurların verimlilik ve bu girdilerin fiyat düzeyi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada incelenen işletmelerin yağlık ayçiçeği yetiştiriciliği sırasında karşılaştığı hastalık ve zararlıları tespit edebildikleri belirlenmiş olup bu hastalık ve zararlılara karşı kimyasal ve kültürel mücadeleyi beraber yürüttüğü tespit edilmiştir. İşletmelerin çevreyi koruma konusunda da farkındalığa sahip olduğu anlaşılmıştır. Şöyle ki; bu işletmeler çevreye kirletmemek için BKÜ'lerini sadece o anda karşılaştığı hedef hastalık ve zararlıya yönelik kullandığı, ilaçlamayı en az sayıda yaptığı ve ilaçlamadan geriye kalan BKÜ artıklarını imha ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

İncelenen işletmelerin yağlık ayçiçeği üretim sürecinde tamamen basınçlı sulama sistemlerini kullandığı, sulama zamanını havanın ve bitkinin görünüşüne göre planladığı ve sulama sistemi yöntemini kolay sulama ile gübrelemeyi birlikte yapabilecek olandan yana

seçtikleri belirlenmiştir.

Çalışmada tarım işletmeleri ürettikleri yağlık ayçiçeğini büyük oranda peşin olarak bitkisel yağ üretimi yapan fabrikaya sorunsuz olarak pazarladığı sonucuna ulaşılmıştır.

İncelenen tarım işletmeleri büyük oranda devletten ürün satışı sırasında piyasaya karşı korunmak isterken, devletin girdi desteğine ağırlık vermesini talep etmekte ve hasattan sonra pazarlama kolaylığı sağlamasını beklediği tespit edilmiştir.

Çalışmada genel olarak işletmelerin tarımsal üretim için karar almada en etkili olan kaynaklar girdi sağlayan bayiler ve Tarım ve Orman Bakanlığı'nın İl/İlçe teşkilatları olduğu anlaşılmışken bu işletmelerin büyük bölümünün tarımsal sivil toplum örgütlerine üye olduğu belirlenmiştir.

Araştırmaya konu işletmelerin yarısından fazlasının üretim sürecinde meydana gelen risk ve belirsizliğe karşı en güçlü çözüm olan tarım sigortası yaptırmadığı anlaşılmıştır. Tarım sigortası yaptırmama durumlarına bakıldığında ise; devletin prim desteği sağlamasına rağmen, poliçe pirim bedellerinin yüksek olması, yeterli gelire sahip olmadığı ve daha önce sigorta yaptırmış olmasına rağmen memnun kalmaması, işletmecilerin tarım sigortasını gereksiz bulunması ve yeterli bilgi edinilememiş olması nedenleri tespit edilmiştir.

İncelenen işletmelerin tamamı Tarım ve Orman Bakanlığı'nın sağladığı bitkisel üretim destekleme ödemelerinden en az birinden faydalandığı ve bu destekleme ödemelerinden yeterli olmamakla birlikte memnun olduğu belirlenmiş olup bu destekleme ödemeleri ile ilgili yeterli bilgilendirmelerin yapıldığı tespit edilmiştir.

Kırsalda sürdürülebilir tarımı sağlamak ve düşük olan işgücünü yükseltmek için üreticilerin kırsal hayattan uzaklaşmamaları ve yaşadıkları çevreden memnun olmaları kırsal kalkınma ve ülkenin gıda güvenliği açısından büyük önem arz etmektedir. Bu duruma istinaden incelenen tarım işletmelerinin yöneticilerinin kırsal alandaki yaşamdan memnuniyet düzeyleri tespit edilmiş ve bu işletme sahiplerinin büyük oranda kırsal alandaki yaşantılarından memnun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak bu işletmelerin ürettikleri tarımsal ürünler için büyük oranda sigorta yaptırmaya ve muhasebe kaydı tutmaya mesafeli durdukları görülmüştür.

Ortaya koyulan bütün bu sonuçların ışığı altında aşağıda yapılan değerlendirmelere yer verilmiştir.

Genel olarak mikro anlamda değerlendirildiğinde;

İncelenen işletmelerin karlılığının yüksek olduğu, birim alandan elde edilen yüksek verimin maliyet artışlarının getirdiği olumsuzluğu gerilettiğinin anlaşılmasıyla birlikte bu işletmelerin sürdürülebilirliklerini sağladığı görülmektedir. Araştırma bölgesinde tarımsal üretim

açısından sorun olmadığı sadece bu işletmelerin ürettiği ürünlerin satış aşamasında değerini bulması yani işletmeciliğin en önemli amacı olan kar elde etmeleri bu tarımsal üretimi devam ettirmek ve arttırmak için yeterli olduğu görülmüştür.

Son yıllarda girdi maliyetlerindeki artış ve fiyat istikrarsızlıkları tüm tarım sektöründe olduğu gibi incelenen işletmeler içinde en büyük sorunların başında geldiği değerlendirilirken hasat zamanında satış fiyatının istenilen düzeyde olmadığı görülmüştür. Bu sorunların çözümü için, işletmelere nakdi destekleme yerine, üretim sürecinde ihtiyacı olan tüm girdilerin ayni olarak üretim alanına ve ürün desenine göre, miktarı belirlenerek ekim döneminden önce belirli bir sistematik halinde tarımsal birlikler, ziraat odaları ve kooperatifler aracılığıyla temin edilmesi uygun olacaktır. Ayrıca sulama suyu ücretlerinde indirimler yapılmalı, sulama için kullanılan enerji giderlerinin ödenmesinde tarife düzenlemeleri ile maliyet yükü hafifletilmelidir. Hasat zamanında yağlık ayçiçeği fiyatının düşmesini engellemek için devletin piyasayı müdahale alımları ile regüle etmesi gerekmekte olup bu yapıldığı takdirde işletmelerinin tüccarın verdiği fiyata mahkûm olması engellenecek ve işletmelerin karlılığı korunacaktır. Bölgede ekim alanlarını ve üretim miktarını arttırmak için yağlık ayçiçeği üretiminde üretim maliyetini düşürebilecek tedbirler alınması ve bu yağlı tohumun diğer ürünlerle rekabet edebilir bir duruma getirilmesi faydalı olacaktır.

Yağlık ayçiçeği endüstri bitkileri üretim potansiyeli yüksek olan Çumra ilçesinde yetiştirilen önemli bir yağlı tohumdur. Bölgede yetiştirilen yağlık ayçiçeği endüstriyel kullanımı ve bölgede tarıma dayalı sanayinin gelişmiş olması yağlık ayçiçeğinin pazarlamasında pozitif katkı sağlamaktadır. Yağlık ayçiçeği üreticisi güvenilir ve satma endişesi taşımadan kolay bir şekilde ürününün pazarlamasını yapabilmektedir. Bölgede sözleşmeli tarım modeli geliştirilmeli ve sözleşmeli yağlık ayçiçeği üretimi yaygınlaştırılmalıdır. Sözleşmeli üretimle işletmelerin satış kaygısı ortadan kalkacak, üretilen hammaddeyi işleyen sanayi sektörü de tedarik arzını güvenceye almış olacaktır. Ayrıca Yağlık ayçiçeği işletmelerinin işlevsel bir örgütlenme kurarak girdi temininde ve ürün pazarlamasında birlikte haraket etme imkanlarını kullanması uygun olacaktır.

Devletin tarım sektörüne verdiği önemin ve teşviklerin artması, teknolojik gelişmeler, yeni teknik ve mekanizasyonun uygulanma imkanının bulunduğu düz, verimli, sulanabilir ve büyük ölçekli arazilerin varlığı bölgede geleneksel yöntemlerle yapılan tarımsal üretimin hızla modern (ekstansif) tarıma dönüştüğü görülmüştür. Bölgede tarımsal üretimde yaşanan bu hızlı gelişmelere rağmen 1960'lı yıllarda GVK"nda yapılan düzenleme ve değişikliklerle Türkiye de bulunan çiftçilerin çok büyük bölümünün vergi dışı kalması, araştırma bölgesinde de faaliyet

gösteren tarım işletmelerini de etkileyerek bölgedeki işletmelerde de muhasebe uygulamalarının gelişmesini engellemiştir. Bu durumun kar zarar analizleri ve ileriye yönelik üretim planlamalarında işletmecilerin karar alma süreçleri olumsuz etkilediği görülmüştür. Bu sebeple bölgede faaliyet gösteren tarım işletmelerinin kayıt tutmaları sağlanmalı ve veriye dayalı üretim yapmaları sağlanmalıdır.

İncelenen işletmelerin yağlık ayçiçeği yetiştiriciliğinde tohum seçiminden, toprak hazırlığına, ekim, bakım, sulama, hasat ve satışa kadar olan süreçte sorun yaşamadıkları tespit edilmiştir. Araştırma yapılan bölgede su kısıtı bulunması nedeniyle yetiştiriciliğinde daha çok su ihtiyacı olan mısır, yonca ve şeker pancarı gibi önemli tarla bitkilerinin üretim sürecinde daha az su ihtiyacı olan yağlık ayçiçeğine daha fazla alan açılmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir. İncelenen işletmelerin yağlık ayçiçeği üretimine rasyonel baktıkları, üretim sürecine yönelik ekimden hasata kadar olan süreçte bilinçli hareket ettikleri değerlendirilmektedir.

Genel olarak makro anlamda değerlendirildiğinde ise;

Ayçiçek yağı; gıda, enerji ve kimya sektörlerde yoğun olarak kullanılan önemli bir üründür. Ayçiçek yağının hammaddesi olan ayçiçeğinde hedef, gelecek yıllarda dışa bağımlılığın azaltılmasıdır.

Ülkemizin önemli bir problemi olan bitkisel yağ ve yağlı tohum İthalat miktarını azaltmak için harekete geçilerek yağlık ayçiçeği stratejik ürün kapsamına alınarak yerli üretim daha çok teşvik edilmelidir. Stratejik ürün kapsamında nadas alanlarında ve alternatif ürün projeleriyle yağlık ayçiçeği üretimi devreye girmelidir. Tarım işletmelerinin satış riskini azaltan, sanayinin hammadde arzını garanti altına alan ve böylece üretim alanı artırılması arzu edilen ürünlerin yetiştirilmesini ve işlenmesini sağlayan sözleşmeli üretim modeli yağlık ayçiçeğine tam anlamıyla uygulamaya koyulmalıdır. Sözleşmeli üretim modeli uygulamasının teşvik edilmesi için sözleşmeli üretim yapan işletmelere ayrıca tarımsal destekleme ödemesi yapılmalıdır. Türkiye'de kızartmalık için uygun olan ve diğer tiplere göre daha sağlıklı olan Oleik tip ayçiçeği üretimi yaygınlaştırılması sağlanmalı aynı zamanda üreticiler desteklenerek teşvik edilmelidir.

Yağlık ayçiçeği üreten işletmeler arasında etkin bir örgütlenme yapısı oluşturulması için çalışmalar yapılarak tarımsal üretimde sağlanamayan kurumsallaşma ve uzmanlaşma örgüt aracılığıyla bu işletmelere eğitimlerle ve desteklerle sağlanmalıdır. Bu şekilde ithalata bağımlılığın çok yüksek olduğu yağlı tohumlarda hammadde sağlayan tarım işletmeleri nitelikli işgücüyle gelişen teknolojiden daha çok istifade ederek varlığını devam ettirebilecek, rakipleriyle baş edebilme kabiliyeti kazanacak ve rekabet etme gücüne kavuşarak büyümelerini

gerçekleştireceklerdir.

Tarım işletmelerinin büyük çoğunluğunun küçük aile işletmeleri şeklinde olması ve bunların da büyük bir kısmının vergi dışı bırakılmış olması gibi nedenlerle ülkemizde tarımsal faaliyet muhasebesi yeterince gelişme gösterememiştir. İncelenen işletmelerde de herhangi bir kayıt tutma alışkanlığı olmaması işletme sahiplerince sağlıklı karar alma, planlama ve veri elde etme işlevlerinin etkin biçimde yürütülebilmesini engellemekte olduğu görülmüştür. Bu sebeple bilgiye dayalı karar almanın kaynakları daha etkin kullanmaya imkan vermesi nedeni ile üreticilerinde maliyet minimizasyonu ve kar maksimizasyonu ve işletme planlaması için gerekli veri kaynaklarına sahip olması için muhasebe kaydı tutma tarım işletmelerinde devletçe daha fazla desteklenmeli, ÇMVA (Çiftlik Muhasebe Veri Ağı) genişletilerek tüm tarım işletmelerinde uygulanmalıdır. Hatta belirli bir süreç dahilinde kademeli olarak tüm tarım işletmelerinin muhasebe kaydı tutmaları zorunlu hale getirilmelidir.

Tarım işletmelerinin artık diğer sektörlerde olduğu gibi ekonomik prensiplere uygun haraket etmesi gerekirken, kendi geçiminin yanında ticari bir ekonomik organizasyona dönüşmesi sürdürülebilirliklerini saglamak için elzem görülmektedir. Bu durumun paralelinde çiftçiliğinde karar alıcılarca bir meslek olarak tanımlanması önem arz etmekte olup diğer mesleklerde olduğu gibi bu mesleğide yapabilmek için birtakım kriterlerin oluşturulduğu mevzuatın geliştirilmesi gerekmektedir.

Yağlı tohumlar üretiminde tarımsal sigorta uygulaması yaygınlaştırılmalı, yağlık ayçiçeğinde hastalık ve zararlılar sigorta kapsamına alınmalıdır. Yağlık ayçiçeğinde uygulanan prim ödemeleri gelir rekabetini ayçiçeği lehine sağlayacak şekilde verim ve diğer ürünlerle olan parite göz önüne alınarak belirlenmelidir. Yağlık ayçiçeğinde hasat zamanı ithalatın engellenmesi, gözetim fiyatı uygulamasının devam etmesi hem tarım işletmelerin hem de sanayicilerin sorunlarını giderilmesine faydalı olacaktır.

Şeker sanayinde olduğu gibi Türkiye'de bitkisel yağ sanayi gelişmiş ve tüm ülkedüzeyine yayılmış durumdadır. Yağlı tohumlarda da şeker üretiminde olduğu gibi bir Yağlı Tohumlar Kanunu çıkarılması ve alt mevzuatı oluşturularak ülkenin yıllık bitkisel yağ ihtiyacına göre bu talebi karşılayacak yağlı tohum bitkilerinin ilgili bu bitkisel yağ sanayi kuruluşlarıyla sözleşmeli olarak belirlenen kotalarla üretimi gerçekleştirilmelidir. 5488 sayılı Tarım Kanunu'nun 13 üncü maddesinde de yer aldığı üzere sözleşmeli tarımın geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması hem üreticiyi hem de sanayiciyi destekleyecektir.

Uygulanacak bu sözleşmeli üretim modeli ile yağlık ayçiçeği üretiminde ihtiyaç duyulan üretim arzına ulaşılacak olup bu sayede tarım sektöründe istihdam ve üreticilerin gelir

seviyelerinin arttırılarak kalkınması gerçekleştirilecektir. Ayrıca yağlı tohum açığının kapatılması, ithalat yoluyla döviz kaybının önlenmesi hatta işlenmiş bitkisel yağ ihraç edilerek ülkemize döviz kazandırılması yönünde katkılar sağlanabilecektir. Bu model ile ayçiçeği üretiminin ülke genelinde yaygınlaştırılması ve var olan üretim potansiyelinin hayata geçirilmesi yönünde ivme hızlandırılacaktır.

Sanayici ile üreticinin sektöre ilişkin denetiminin yapılacağı, yağlı tohumlarda arz ve talep dengesinin sağlanacağı ve genel politikaların belirleneceği, Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde bir Yağlı Tohumlar Daire Başkanlığı kurularak sektörde organizasyon yapısı tamamlanmalıdır. Bu başkanlığın koordinatörlüğünde sektör paydaşlarıyla bitkisel yağ sanayi ve yağlı tohumlu bitki üretiminde, süreklilik arz eden politikalar ve uzun vadeli stratejiler uygulanması sağlanmalıdır. Bu sayede bitkisel yağ sanayi yağlı tohum ithalatına gerek kalmadan yerli üretimle tam kapasite ile çalışacak, ithalata ödenecek döviz ülke içinde kalacak ve yağlı tohum üreten tarım işletmelerinin geliri ve refah düzeyi artacaktır.

Şeker üretiminde uygulanan bu modelin, altyapısı hazır olan bitkisel yağ üretiminde de uygulanması ile ülkenin ihtiyacı olan bitkisel yağ, özellikle tüketimin büyük bölümünü oluşturan ayçiçeği yağı arzı güvence altına alınmış olacaktır. Bu üretim modelinin Türkiye'nin bitkisel yağ açığının kapatılmasına ve alternatif ürün yelpazesinin genişlemesinde büyük etkisinin olacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu model ile tarım işletmesi-sanayi entegrasyonu sağlanarak üretici-sanayici işbirliği geliştirilecektir.

Dünya bilgiye dayalı üretim konusunda atılım içerisindedir. Özellikle inovasyon, dijitalleşme, nanoteknoloji, malzeme bilimleri, biyoteknoloji ve çevre teknolojileri hızlı gelişen alanlar olarak öne çıkmaktadır. Nanoteknoloji ve biyoteknoloji alanlarındaki gelişmeler, yeni imkânlar sunmakla birlikte hızlı bir dönüşüm yaşanmaktadır. Yağlık ayçiçeği özelinde tarım işletmeleri teknolojik gelişmelere uyum sağlayarak işgücünün niteliğini ve yenilik kapasitesi arttırarak bilgiye dayalı üretime yönelik dönüşümü sağlanmalıdır.

Özetle, Türkiye kendi yapısına uygun yağlık ayçiçeği üretim modelini tüm paydaşların katkılarıyla oluşturarak; teknolojik gelişmelerle uyumlu, doğal kaynaklarını etkin ve verimli kullanıldığı bu yapıyla küresel ölçekte salgın hastalıkların (pandemiler) tekrar gündeme geldiği bu süreçte gıda güvenliğini sağlayarak sürdürülebilir tarımsal üretimini kalıcı hale getirmesi büyük önem arz etmektedir.

8. KAYNAKLAR

Açıl, A., 1977, Tarımsal Ürün Maliyetlerinin Hesaplanması ve Memleketimiz Tarımsal Ürün Maliyetlerindeki Gelişmeler, AÜ Ziraat Fakültesi Yayınlari, Yayın (665).

Acar, M. ve Bulut, E. 2009, Türkiye'de ve Dünyada Tarımsal Destekleme Politikalarında Son Gelişmeler, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt 9, Sayı: 17.

Açıl, A. F., 1980, Tarım Ekonomisi, No: 741, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Ankara.

Açıl, A. F. ve Demirci, R., 1984, Tarım Ekonomisi Dersleri, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Ankara.

Ağızan, S., 2018, Tarımsal Sulama Sistemlerinin Karşılaştırmalı Yatırım Analizi; Konya İli Çumra İlçesi Örneği, TC Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı;Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Akay, M. ve Esengün, K., 1996, Tokat İli Niksar Ovası Tarım İşletmelerinin Yapısal Analizi, İşletme Sonuçlarını Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi ve Doğrusal Programlama Yöntemiyle Planlanması Üzerine Bir Araştırma. Ziraat Fakültesi Dergisi, 2007, 24 (2), 33-42.

Akpınar, M. G., 2001, Kahramanmaraş İli Merkez İlçesi Dağ ve Orman Köyleri Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi, Fen ve Mühendislik Dergisi, 4(1): 118-128.

Aksoy, Ş., İnan, İ., Özdemir, G., Gaytancıoğlu, O., Kubaş, A. ve Sağlam, C., 1996, Trakya Bölgesi'nde Bitkisel Sıvı Yağ ve Margarin Sânayi Sektör Analizi. Ekonomik Yapı, Darboğazlar ve Çözümler. TÜBİTAK. Tanm-ve Ormancılık Araştırma Grubu. Proje No: TOGTAG-1312, Kasım. Tekirdağ.

Aksoyak, Ş., 2004, Konya İli Sarayönü İlçesi Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Planlanması, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi,Ankara.

Aksöz, İ., 1972, Zirai Ekonomiye Giriş: Zirai İşletmecilik Genel Kısım, Ankara.

Alkan, D., 2007, Buğday Durum Ve Tahmin, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Ankara.

Anonim, 1995a, Yaglı Tohumlu Bitkiler Tüketim Projeksiyonları, Türkiye Ziraat Mühendisliği, IV. Teknik Kongresi, 1. Cilt, T.C. Ziraat Bankası Kültür Yayınları, Yayın No:26, Ankara.

Anonim, 2010, Konya'da Yetiştirilen Tarla Ürünlerinde Rekabet Üstünlüklerinin Tespiti, TEAE Yayın No: 180, ISBN: 978-975-407-294-5,Ankara

Anonim, 2016. Ayçiçeğinin Stratejik Ürün Kapsamına Alınmasına İlişkin Araştırma Raporu, Gıda ve Tarım Üniversitesi, Konya.

Anonim, 2019, Oil World.(Erişim Tarihi: 14.11.2019).

Anonim, 2020. TEPGE, 2020, Ayçiçeği Ürün Raporu.

Anonim, T. B., 1995b, Yaglı Tohumlarda Sorunlar Ve Çözüm Yolları, I. Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri Üretici Kurultayı Bildirileri, Kuşadası 24–25 Ocak 1995", BYSD Yayınları, İstanbul.

Aras, A., 1956, Güneydoğu Anadolu'da Arazi Mülkiyeti ve İşletme Şekilleri, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları,No: 400, Ankara.

Aras, A., 1988, Tarım Muhasebesi:(Ders Kitabı), Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları,No:486, İzmir.

Arısoy, H., 2004, Tarımsal Araştırma Enstitüleri Tarafından Yeni Geliştirilen Buğday Çeşitlerinin Tarım İşletmelerinde Kullanım Düzeyi ve Geleneksel Çeşitler İle Karşılaştırmalı Ekonomik Analizi-Konya İli Örneği, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.Yüksek Lisans Tezi,Konya.

Askari, H. ve Cummings, J. T., 1977, Estimating Agricultural Supply Response With The Nerlove Model: A Survey, International Economic Review, 257-292.

Aydın, B. ve Unakıtan, G., 2016, Trakya Bölgesinde Faaliyet Gösteren Tarım İşletmelerinin Karşılaştırmalı Ekonomik Analizi, Anadolu Tarim Bilimleri Dergisi, 31 (2), 223.

Bal, H. S. G. ve Karkacıer, O., 2005, Orta Karadeniz Bölgesinde Üreticilerinin Ayçiçeği Yetiştiriciliğine Bakışlar, GOÜ. Ziraat Fakültesi Dergisi, 22 (2): 41-50.

Bayaner, A., 1995, Konya İli Buğday Yetiştiren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Bu İşletmelerde Buğday Üretiminde Gübre Kullanımının Fonksiyonel Olarak Araştırılması, AÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.

Bayramoğlu, Z., 2013, Kiraz Yetiştiriciliği Yapan Üreticilerin Riske Karşı Davranışlarının İşletme Geliri Üzerine Etkileri: Akşehir İlçesi Örneği, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü.Konya.

Bayramoğlu, Z., Karakayacı, Z., Çelik, Y. ve Gündüz, O., 2014, Tarımsal İşletme Tipolojilerine Göre Risk Faktörlerinin Algılanması Ve Risk Yönetim Stratejilerinin Belirlenmesi, TÜBİTAK Projesi, 113K445.

Baysal, A. (2010). Genel Beslenme. 13. Baskı, Hatiboğlu Yayınevi, Ankara.

Bozdemir, M., 2017, Dane Mısır Üretiminde Kaynak Kullanım Etkinliğinin Belirlenmesi: Konya İli Örneği, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı; Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Bülbül, M., 1973, Adana Ovası Tarım İşletmelerinin Ekonomik Yapısı, Finansman ve Kredi Sorunları, Ankara Universitesi Ziraat Fakültesi Zirai Ekonomi ve Isletmecilik Kürsüsü,Ankara.

Bülbül, M., 1978, Ordu İli Fındık İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Yeter Gelirli İşletme Genişliğinin Saptanması, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yıllığı, 28, 596-614.

Bülbül, M., 1979, Bafra İlçesi Tütün İşletmelerinin Ekonomik Yapısı Yatırım ve Cari Harcamaların Dağılımı ve Bunların Gelir Üzerine Etkisi, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, 710.

Cennet, O. ve Altıntaş, Ö., 2002, Kırıkkale İlinde Çerezlik ve Yağlık Ayçiçeği Yetiştiriciliğinin Üretim Maliyeti ve Fonksiyonel Analizi, Selcuk Journal of Agriculture and Food Sciences, 16 (29), 39-47.

Çelik, Y., 2000, Şanlıurfa İli Harran Ovasında Arazi Toplulaştırması Yapılmış Alanlarda Sulu Tarım Yapan ve Yapmayan Tarım İşletmelerinin Optimum Üretim Planlarının Tespiti Üzerine Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

.

Çelik, Y., Direk, M., 2008. Konya İlinde Havuç Üretimi Yapan Tarım İşletmelerinin AB Tarımsal Muhasebe Veri Ağı Sistemine Göre Sınıflandırılması ve İşletme Başarı Ölçütlerinin Karşılaştırılması, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), Proje No; TOGAV-107O714.

Çelik, Y.,2014. Türkiye'de Tarım İşletmelerinde Farklı Muhasebe Sistemlerine Göre Masraf ve Gelir Hesaplama Yöntemleri. Tarım Ekonomisi Dergisi 2014; 20(1): 41-52, Konya.

Çelik, Y., ve Turhan İ., 2014, Konya İlinde Arıcılık İşletmelerinin Yapısal Özellikleri, Uludağ Arıcılık Dergisi, Mayıs, 14 (1): 15 -25.

Çetin, H., 1995, Ege Bölgesi Bitkisel Yağ Sanayinde Verimliliği Ve Üretimi Etkileyen Faktörler, M.P. M. Ege Bölge Müdürlüğü, İzmir.

Demirci, R., 1978, Kırşehir Merkez İlçesi Hububat İşletmelerinde Optimal İşletme Organizasyonları ve Yeter Gelirli İşletme Büyüklüklerinin Saptanması Üzerine Bir araştırma, Doçentlik Tezi (s 23).

Erdoğan, F., 2018, Tarım İşletmelerinde Kaynaklarına Göre Risk Analizi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,Konya.

Erem, T., Sezgin, A., Külekçi, M. ve Kumbasaroğlu, H., 2010, Dünyada ve Türkiye'de Ayçiçeği Üretimi ve Dış Ticaretindeki Gelişmeler, İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Erzurum.

Erkuş, A., 1977, Tarım Ekonomisinin Bazı Teorik Esasları ve Bunların Tarım İşletmelerine Uygulanması, Publication of Türkiye Ziraî Donatım Kurumu,52, Ankara.

Erkuş, A., 1979, Ankara İli Yenimahalle İlçesinde Kontrollü Kredi Uygulaması Yapılan Tarım İşletmelerinin Planlanması Üzerine Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, 709.

Erkuş, A., Özçelik, A., Gündoğan, T. ve Turan, A., 1990, Siyah Alaca Sığırlarının Besisinde Optimal Besi Süresinin Tespiti, Çiftçi ve Köy Dünyası Dergisi, 6 (72), 18-27.

Erkuş , A., M. Bülbül, T. Kıral, R. Demirci ve A.F.Açıl, 1995, Tarım Ekonomisi, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Eğitim Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, No:5 , Ankara.

Erkuş, A. ve Demirci, R., 1995, Tarımsal işletmecilik ve planlama, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi,Ankara

Erol, A.S.,2008, Konya İli Çumra İlçesinde Mısır Üretimi Yapan Tarım İşletmelerinin Avrupa Birliği Tarımsal Muhasebe Veri Ağı (Fadn) Sistemine Göre Sınıflandırılması Ve İşletme Başarı Ölçütlerinin Karşılaştırılması, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

FAO, 2019, Dış Ticaret İstatistikleri, http://www.fao.org/faostat/en/#data/TP. (Erişim Tarihi: 17.01.2019)

Fidan, H. ve Özçelik, A., 2003, Türkiye Ekonomisi Yönünden Ayçiçeğinin Önemi, Türkiye I. Yağlı Tohumlar, Bitkisel Yağlar ve Teknolojileri Sempozyumu, 22-23.

Gedikoğlu, H., 2017, Ayçiçeği Neden Stratejik Ürün Olmalı, Yağlı Tohumlu Bitkiler Konferansı,14 Eylül 2017 İstanbul,BYSD.

Göksu, Ç., 2010, Vegetable Oils and Fats, Export Promotion Center of Turkey, Ankara.

Gül, V., Öztürk, E. ve Polat, T., 2016, Günümüz Türkiye'sinde Bitkisel Yağ Açığını Kapatmada Ayçiçeğinin Önemi/The İmportance of Sunflower to Overcome Deficiency of Vegetable Oil in Turkey, Alınteri Zirai Bilimler Dergisi, 30 (1), 70-76.

Gündoğmuş, E., 1993, Ankara İli Çubuk İlçesi Sığır Besiciliği İşletmelerinin Ekonomik Analizi. AÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), Ankara.

Güneş T., ve Arıkan R., 1988, Tarım Ekonomisi İstatistiği, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, No: 1049, Ankara.

Güneş, E., 2004, Tarım İşletmelerinde Kredi Taleplerinin Doğrusal Programlama Yöntemiyle Belirlenmesi "Kırşehir İli Merkez İlçesi Tarım İşletmeleri Araştırması", Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Güneş, E., 2009, Türkiye'de Tarımın Kredilendirilmesindeki Gelişmeler ve Tarım Sektörüne Yansımaları, Tarım ve Köyisleri Bakanlığı Dergisi Türktarım,, Mayıs-Haziran 187, 14-21,Ankara.

Hablemitoğlu, Ş., 1998, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Çevre Bilinci ve Eğitimi, Çevre ve İnsan Dergisi, 26, 25.

Hatırlı, S., Demircan, V. ve Aktaş, A., 2002, Ayçiçek ve Soya Yağı İthalat Talebinin Analizi, Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 15 (2), 71-79.

Kara, M. ve Çiftçi, N., 2010, Tarımda Kültür Teknik Ders Kitabı.Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, YayınNo: 1565.

Kaya, M.D., 2006, Farklı Gelişme Dönemlerinde Uygulanan Sulamaların Ayçiçeği (Helianthus annuus L.)' nde Verim Ve Verim Öğelerine Etkileri, Ankara Ünivers.itesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.

Karaağaç, H. A., Bolat, A., Sağlam, C., Yazgan, E. ve Çil, A., 2018, Ayçiçeği Yetiştiriciliğinde Enerji Kullanım Etkinliğinin Belirlenmesi: Adana İli Örneği, International Journal of Eastern Mediterranean Agricultural Research, 1 (2), 1-12.

Karacan, A. R., 1991, Tarım İşletmelerinin Finansmanı ve Tarımsal Kredi, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları (498).

Karagölge, C., 2000, Tarımsal İşletmecilik-Tarım İşletmelerinin Analizi ve Planlanması. Atatürk Üniv. Yay. No: 827, Ziraat Fak. Yay. No:326, Ziraat Fak. Ofset Tesisi, Erzurum.

Karakuş, S., 2017, Toprak Mahsulleri Ofisi'nin Üretici Kararları Üzerindeki Etkisi; Konya İli Çumra İlçesi Örneği, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı; Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Kavakoğlu, H. ve Okur, Y., 2014, Ankara'nın Ayçiçeği (Çerezlik-Yağlık) Profili, Ankara Ticaret Borsası Ar-Ge Müdürlüğü Sektör Araştırmaları, Rapor No:2. 14s.

Kıral, T. ve Rehber, E., 1986, Hayvansal Ürün Maliyetlerinin Hesaplanması, Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Antalya.

Kıral, T., 1993, Ankara ilinde T. Şeker Fabrikaları AŞ Besi Bölge Şefliği Tarafından Desteklenen Sığır Besiciliği İşletmelerinin Ekonomik Analizi, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi,Ankara.

Kıral, T., Kasnakoğlu, H., Tatlıdil F., Fidan H., Gündoğmuş E. 1999. "Tarımsal Ürünler İçin Maliyet Hesaplama Metodolojisi ve Veri Tabanı Rehberi. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü. Yayın No: 37, ISBN: 975-407-051-2, Ankara.

Kıral, T., 1995, Tarım Muhasebesi, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Ankara.

Kızıloğlu, S., KIZILOĞLU, S. ve Kaya, T. E., 2008, Erzurum İlinde Çerezlik ve Yağlık Ayçiçeğinin Üretim Maliyeti; Pasinler İlçesi Örneği, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 39 (2), 175-185.

Koç, A. ve Dölekoglu, T., 2001, Türkiye'de Yaglı Tohumlar Sektörü: Projeksiyonlar Ve Alternatif Politikaların Üretim Ve Dış Ticaret Üzerine Etkileri, TEAE Yayınları, Yayın No:23, Ankara.

Konya, 2019, Konya İli 2018 Yılı Çevre Durum Raporu, Konya Valiliği, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Konya.

Lofgren, J.R. 1997. Sunflower for Confectionery Food, Birdfood and Pet Food. In A. A. Schneiter Sunflower Technology and Production ASA SCSA and SSSA Monograph No:35. Madison WI. P. 747-764.

Meral, İ., 2001, Türkiye'de Ayçiçeği Üretimi ve Bitkisel Yağ Sanayindeki Önemi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.

Miller, J.F., Zimmerman, D.C., Vick, B.A., 1987. Genetic Control of High Oleic Acid in Sunflower Oil.Crop Sci., 27, 923- 926.

Mülayim, Z., 1985, Tarımsal Kıymet Takdiri, AÜ ZF Yayın No:935, Ankara.

Oğuz, C. ve Mülayim, A., 1997, Konya'da Sözleşmeli Şeker Pancarı Yetiştiren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Durumu, SS Konya Pancar Ekicileri Eğitim ve Sağlık Vakfı Yayınları, Yayın, 4.

Oğuz, C. ve Arısoy, H., 2005, Tarımsal Araştırma Enstitüleri Tarafından Yeni Geliştirilen Buğday Çeşitlerinin Tarım İşletmelerinde Kullanım Düzeyi Ve Geleneksel Çeşitler İle Karşılaştırmalı Ekonomik Analizi-Konya İli Örneği, TEAE, Yayın No: 130, ISBN: 975-407-174-8, Ankara.

Oğuz, C., Ergun, H., Küçükçongar, M., Kan, M., Kan, A. ve Demiröz, E., 2012, Konya İli Tarım Havzalarında Tarım İşletmelerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı Arazi ve Gelir Dağılımı,, 10. Ulusal Tarım Kongresi, 5-7 Eylül 2012, Konya.

Oğuz, C. ve Bayramoğlu, Z., 2014, Tarım Ekonomisi Kitabı, Atlas Kitapevi, 4, Baskı.Konya.

Oğuz, C., Bayramoğlu, Z., Ağızan, S. ve Ağızan, K., 2017, Tarım İşletmelerinde Tarımsal Mekanizasyon Kullanım Düzeyi, Konya İli Örneği, Selcuk Journal of Agriculture and Food Sciences, 31 (1), 63-72.

Oruç, E., Erda, G., Bal, S. G. ve Gürler, A. Z., 2003, Türkiye'de Ve Karadeniz Birlik Faaliyet Alanına Giren İllerde Ayçiçeği Üretiminin Analizi, Türkiye 1. Yağlı Tohumlar, Bitkisel Yağlar Ve Teknolojileri Sempozyumu Bildirileri, BYSD Yayınları, İstanbul.

Özaydın G. ve Çelik Y., 2020, Liderlik Tarzları ve Görev Performansının Tarım İşletmelerinde Yenilik Stratejileri Üzerine Etkisi (Çumra İlçesi Örneği),, Tarım ve Doğa Dergisi, 23(1): 181-193.

Özcan, S., 2009, Antalya İli Kaş İlçesi'ndeki Çiftçilerin, T.C. Ziraat Bankası AŞ'den Tarımsal Amaçlı Kredi Kullanmalarını Etkileyen Faktörler. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş.

Özsoy M.Ş. 2016, Tarım Finansmanının Kalkınmadaki Rolü Ve Önemi: Bir Model Önerisi, Marmara Üniversitesi Bankacılık Ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Anabilim Dalı; Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Paksoy, M. ve Yüksek, E., 2017, Fark Ödemesi Desteklerinin Trend Analizi: Adana İli Örneği, III. International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series-Edirne / Turkey Proceedings:1158-1165.

Peker, A. E. ve Oğuz, C., 2008, Konya İlinde Domates Üreten Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi (Çumra İlçesi Örneği).

Seçer, A., 2005, Çukurova Bölgesi'nde Ayçiçeği Üretim Ekonomisi. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 74s., Adana.

Semerci, A., 2013, Economic Analysis Of Sunflower Production In The View Of Orobanche Resistance Conditions, Pakistan Journal of Agricultural Sciences, 50 (3).

Sethar, A. A., Noonari, S., Memon, M. I. N., Memon, Z., Pathan, A., Manzoor, A. ve Pathan22, M., 2015, Comparative Economic Analysis of Hybrid V/S Conventionalsunflower Production Sindh Pakistan, Industrial Engineering Letters, ISSN 2224-6096 (Paper) ISSN 2225-0581, Vol.5, No.7.

Sümer G.,Polat Y., 2016, Dünyada Tarım Sigortaları Uygulamaları ve Tarsim, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 18/1 (2016) 236-263, Ankara.

Swern, D., 1982. Bailey's industrial oil and fat products. A Wiley-İntersicence Publication, Vol. 2, 1- 69. USA.

Talim, M. ve Özkaya, T., 1992, Trakya ve Marmara Bölgelerinde Ayçiçeği Üretiminde Ve Yağ Sanayinde Temel Sorunlar", , E.Ü.Z.F. Ofset Basımevi, İzmir.

Taluğ, C., 1975, Tarımda Teknolojik Yeniliklerin Yayılması ve Benimsenmesi Üzerine Bir Araştırma, AÜ Ziraat Fakültesi Tarım Politikası ve Yayım Kürsüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Tan, S., Bınarcı, S. ve Everest, B., 2016, Ayçiçeği Üreticilerinin Mevcut Tarımsal Desteklerden Memnuniyet Düzeyini Etkileyen Faktörlerin Analizi : Edirne İli Lalapaşa İlçesi Örneği, 2. Tarım Ekonomisi Kongresi, 25-27 Mayıs 2016, ss.781-790,Isparta.

Tanrıverdi, K. ve Çelik Y., 2016, Konya İli Çumra İlçesi Tarım İşletmelerinde Üreticilerin Toprak Analizi Yaptırma Nedenleri ve Yaklaşımları, Bahri Dağdaş Bitkisel Araştırma Dergisi, 5 (1):35-44.

TEPGE, 2019, Durum ve Tahmin Raporu, https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler/PDF: (Erişim Tarihi: 18.12.2019)

TÜİK, 2019a, Dış Ticaret İstatistikleri, www.tuik.gov.tr, https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=90&locale=tr (Erişim Tarihi:04.01.2020)

TÜİK,2019b,Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr: (Erişim Tarihi: 27.01.2020)

TÜİK, 2019c, Bitkisel Üretim İstatistikleri, https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr: (Erişim

Tarihi:04.01.2020)

TÜİK,2020,Bitkisel Üretim İstatistikleri, https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr: (Erişim Tarihi:04.01.2020)

Unakıtan, G. ve Aydın, B., 2018, A Comparison of Energy Use Efficiency and Economic Analysis of Wheat and Sunflower Production in Turkey: A Case Study in Thrace Region, Energy, 149, 279-285.

USDA, 2019, http://www.ers.usda.gov/topics/farmeconomy/farmsectorincomefinances/2015-farm- sector-income-forecast.aspx: (Erişim Tarihi:09.11.2019)

USDA, 2020, http://www.ers.usda.gov/topics/farmeconomy/farmsectorincomefinances/2016-farm- sector-income-forecast.aspx: (Erişim Tarihi:09.11.2019)

Uslu, C., 2003, Ayçiçeği Üretiminde Ve Bitkisel Yağ Sektöründe Trakya Birlik, Türkiye 1. Yağlı Tohumlar, Bitkisel Yağlar Ve Teknolojileri Sempozyumu Bildirileri, BYSD Yayınları, Yayın No:6, İstanbul, S.72-76. Yayın No:6, İstanbul, S.197-204.

Uzundumlu, A. S. ve Topcu, Y., 2012, Erzurum İlinde Çerezlik Ayçiçeği Üretim Maliyeti, Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 2 (2 Sp: A), 33-40.

Üçpınar, F., 2016, Konya İli Derbent İlçesi Taze Fasulye Üretimi Yapılan Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.Konya.

Yamane, T., 1967, Elementary Sampling Theory.

Yeni, R., 2003, Türkiye'de Tarım Destekleri Ve Yaglı Tohumlarda Dünden Bugüne Destekleme Politikaları Ve Bu Kapsamda Yapılan Ödemeler, Türkiye 1. Yağlı Tohumlar, Bitkisel Yağlar Ve Teknolojileri Sempozyumu Bildirileri, BYSD Yayınları, Yayın No:6, İstanbul, 60-72.

Yüksek, E., 2019, Adana İlinde Yağlık Ayçiçeği Üretim Faaliyetinin Ekonomik Analizi, Kahramanmaraş Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

EKLER

Ek-1: Anket Formu

“Yağlık Ayçiçeği Üreten Tarım İşletmelerin Ekonomik Analizi; Konya İli Çumra İlçesi Örneği” Adlı Yüksel Lisans Tezi Anket Uygulaması

İLİ : KONYA
İLÇE ADI : Çumra
KÖY ADI :
Anketör :
Tarih :

Tablo 1. İşletmelerin Nüfus ve İşgücü Varlığı

No	Aile Fert Yaşı		Eğitim Durum	İşletmede Çalıştığı Sure (Gun)	İşletme Dışında Tarımsal İşlerde Çalışma Durumu				Tarım Dışı İşlerde Çalışma Durumu			
	E	K			Yaptığı işin adı	Çalıştığı sure(gün)	Aldığı ücret (TL/gün)	**Çalıştığı Aylar**	Yaptığı işin Adı	Çalıştığı Sure (Gün)	Aldığı ücret (TL/Gün)	**Çalıştığı Aylar**
1*												
2												
3												
4												
5												
6												
7												
8												
9												
10												
11												
12												
13												
14												

*: Işletme yöneticisinin tarımsal faaliyetle uğraşma süresi:……

VArsa 1) Emekli Maaş:..……..TL/Ay 2) Emekli Maaş:…….…. TL/Ay 3) Emekli Maaş:…….…..… TL/Ay

Tablo 2. İşletmede Çalıştırılan Daimi Yabancı İşgücü

Yabancı İşgücü (Yaş)	Sayısı	Yaşı	Yapılan iş	Çalışılan Süre (Gün)	Ödenen Toplam Ücret (TL)	**Çalışılan Zaman (Ay)**
Kadın (7-14)						
1-49						
50-+						
Erkek (7-14)						
15-49						
50-+						

Tablo 3. İşletmenin arazi varlığı ve kullanım durumu

Parsel Kodu	Parsel Genişliği (da)	Mülkiyeti (1:mülk, 2:kira, 3:ortak, 4:zilyet)	Arazi Nevi 1:sulu tarla, 2:kuru tarla,	Parselde Yetiştirilen Ürünün Adı	Kira/Ortakçılıkla İşlenen Parsel İse, Yıllık Kira Bedeli (TL/Da) ve Ortakçılık Bedeli (TL)	1 dekar arazi değeri
1						
2						
3						
4						
5						
6						
7						
8						
9						

- Kendi Arazisinden Kiraya/Ortağa Verdiği Miktar:……Da; Kira/Ortakçılık Bedeli:……..….. TL Kira Alınan Tarih:……..

Tablo 4. İşletmelerin arazi ıslahı sermayesi

Islah Nevi	Yapıldığı Yıl	Bugünkü Değeri veya Yeniden İnşa Değeri (TL)	Daha Kaç Yıl Kullanılabilir	Tamir-bakım, sigorta vb. Masrafı	Tarih **(Ay)**
1. Sulama Tesisi					
-Bent					
-Kanal					
-Ark					
-Su kuyusu					
-Diğerleri					
2. Muhafaza Tesisi					
-Duvar					
-Çit					
-Hendek					
-Drenaj					
-Teras					
-Tesviye					
-Diğerleri					

Tablo 5. Bina Varlığı

İşletme Binalarının Nev'i	Yapılış Tarihi	Bugünkü Değeri veya Yeniden İnşa Değeri* (TL)	Kaç Yıl Daha Kullanılabilir	Nitelik (taş, tuğla, kerpiç, tahta vs.)	Tamir Bakım Masrafı	Tamir Tarihi (Ay)
Ev						
Ambar						
Ahır						
Samanlık						
Ağıl						
Kümes						
Hangar						
Depo						

*: Bugünkü değeri bilinmiyorsa aynı nitelikte binanın bugünkü maliyeti.

Tablo 6. Alet Makina Varlığı:

Nev'i*	Adet	Bugünkü Değeri	Daha Kaç Yıl Kullanılabilir	Başka İşletmede Kullanıldı İse Kirası	Tarih (Ay)	Tamir Bakım***ve Ayı** (TL)	Yıllık Vergisi ve Ödeme **Ayı**
A.Motorlu ve Ekipmanlar							
Traktör							
Traktör							
Traktör Pulluğu							
Diskarov							
Kültüvatör							
Mibzer							
Biçerdöver							
Römork							
Su Motoru							
Süt Makinesi							
-							
-							
B.Küçük Çiftçi Ekipmanları							
Pulluk							
Karasaban							
Döven							
Sürgü							
Tırmık							
At Arabası							
ElAletleri (bel vs.)							
Diğer							

Tablo 7. İşletmelerin bitki sermayesi

Bitki Sermayesi	Sene Başı				Sene Sonu			
	Da	Yaşı	Adet	Değeri TL	Da	Yaşı	Adet	Değeri TL
Ağaç Sermayesi								
1. Meyveli Ağaçlar (**Türler**)								
2. Meyvesiz Ağaçlar (**Türler**)								

Tarla Demirbaşı (…… ve ……..Da)

Tarla Demirbaşı Unsurları	İşgücü		Çekigücü		Kullanılan Ekipman	Materyal Kullanımı		**Yapıldığı Ay**
	Saat	Tutar (TL)	Saat	Tutar (TL)*		Miktar (Kg)**	Tutarı (TL)	
a.Nadas (Birinci sürüm)								
b.İkinci Sürüm								
c.Üçüncü Sürüm								
d.Dördüncü Sürüm								
e.Ekimi (Tohum+İşçilik)								
f.Gübreleme (Gübre+İşçilik)								
g.İlaçlama (İlaç ve İşçilik)								
h.Diğerleri								
-								
-								
-								
-								
-								

:**Kira ise kira tutarı. *:** Kendi traktörü ise yakıt miktarı.

Tablo 8. Kasa Mevcudu

Cinsi	Yıl Sonu Değeri	Yılbaşı Değeri	Açıklama
TKK Ortaklık Payı			
Diğer Koop. Ortak. Payı			
Banka Mevcudu			
Alacaklar			
Kasa Mevcudu			
Toplam			

Tablo 9. İşletmenin ambar mevcudu ve yardımcı maddeler varlığı

Grubu	Malzemenin Cinsi	Dönem Sonu		
		Miktarı (kg)	Birim Fiyatı (TL/kg)	Tutarı (TL)
1-Tohumluk	Buğday			
	Arpa			
2-Yemler	Arpa Kırması			
	Buğday Kırması			
	Saman			
	Kuru Ot			
	Pancar Posası			
	Besi Yemi			
	Süt Yemi			
	TOPLAM			
3-Gübre	Kimyevi gübre			
	Çiftlik gübresi			
	TOPLAM			
4-Tarımsal İlaç				
5-Yiyecek Maddeleri*				
6-Yakacak	Odun			
	Kömür			
	Tezek			
	TOPLAM			
7-Aydınlatma ve Temizlik				
8-Pazarda Satılacak Ürünler	Buğday			
	Arpa			
	Patates			
	Üzüm			
	Fiğ			
	Havuç			
	TOPLAM			
9. Malzemeler, Yağ ve Yakıt				
	TOPLAM			
GENEL TOPLAM				

Tablo 10. Nakit Borçların Detayı

			Dönem İçi Değişmeler									
			Alınan Borç							Bir önceki Yıl ve Dönem Borcu Ödemeleri		
			Miktarı	Faiz	Vade	**Alınma Tarihi**	Teminat	Amacı	Alınan Yer	**Ana Para**	**Faiz**	**Tarih**
Şahıslar	Akraba											
	Faizle Borç Veren											
Esnaf	Girdi											
	Aile İhtiyacı											
Kurumlar	Zir. Bank											
	TKK	Ayni										
		Nakdi										
Özel Bankalar												
Diğer												

Tablo 11. Bu sene ve son 5 yılda alınan kredilerde ödeme sorunu olup takibe düsen krediniz oldumu?

Yıllar	Şahıslar		Esnaf		Kamu Bank. (ZB-TKK)		Özel Bankalar		Diğer	
	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır
2014										
2015										
2016										
2017										
2018										

Tablo 12. Bitkisel Üretim ve Değerlendirme Durumu

Ürünün Adı*	Ekiliş Alanı	Verim * (Kg/Da)	Üretim Kg	Satış Miktarı (kg)	Satış Fiyatı TL/Kg	**Satış Tarihi****	Satış Yeri	Ailede Tüketilen (kg)	İşletmede Kullanılan Miktar	İşçilere Verilen (Kg	Ambarda Stok
Kırsal turizm gelirleri											
Ormancılık gelirleri											

:** Ürün verimlerinde yan ürün varsa alınacak (saman vb). *:** Farklı aylarda satılan ürünlerin aylar itibariyle satış miktarı.

Tablo.13. Bitkisel Üretimde Fiziki Girdi Kullanımı ve Üretim Durumu

				1. Ürün	2. Ürün	3. Ürün	4. Ürün	5. Ürün	6.Ürün
			Ürün Adı						
		Yapılış Zamanı(Ay)	Alan(da)						
Üretim Miktarı	Ana Ürün		Miktar						
			Fiyat						
	Yan Ürün		Miktar						
			Fiyat						
Toprak Hazırlığı	1. Sürüm		İşçilik						
			Yakıt						
	2. Sürüm		İşçilik						
			Yakıt						
	3. Sürüm		İşçilik						
			Yakıt						
	4. Sürüm		İşçilik						
			Yakıt						
	Ekim		İşçilik						
			Yakıt						
	Tohum		Miktar						
			Fiyat						
	Gübre		Miktar						
			Fiyat						
Bakım	Gübreleme		İşçilik						
			Yakıt						
			Miktar						
			Fiyat						
	İlaçlama		İşçilik						
			Yakıt						
			Miktar						
			Fiyat						
	Sulama		İşçilik						
			Yakıt						
			Su Ücreti						
	Çapalama		İşçilik						
			Yakıt						
	Diğer:……..		Miktar						
			Fiyat						
	Diğer:…….		Miktar						
			Fiyat						
Hasat	Hasat		İşçilik						
	Mak.Kirası		Fiyat						
	Taşıma		İşçilik						
			Yakıt						
			Kira						
			Komisyon						
			Paket.Vs						
Diğer Mas.			Sigorta						

Tablo 14. İşletmelerin Hayvan Varlığı Artış ve Eksilişleri (Hayvan Hareket Tablosu)

Cinsi	**Irkı** Y:yerli M:melez K:kültür	Sene Başı		Satın Alınan			Doğan	Satılanlar			Ölen	Eve Kesilen	Sene sonu		
		Adet	Tutarı (TL)	Adet	Tutar (TL)	**Tarih**		Adet	Tutar	**Tarih**			Adet	Beher kıymet	Tutarı (TL)
İrat hayv.															
Boğa (24 + Ay															
Inek (24-+Ay)															
Düve (12-24)															
Tosun (12-24)															
Dişi dana 6-12															
Erkek dana6-12															
Dişi buzağı 0-6															
Erkek buzağı0-6															
Koç 18 Ay-+															
Koyun 18*+Ay															
Toklu (6-18 Ay)															
Dişi kuzu 0-6															
Erkek kuzu 0-6															
Teke 18-+ Ay															
Keçi 18-+Ay															
Çebiş 6-18															
Dişi Oğlak 0-6															
Erkek oğlak 0-6															
At															
Kümes Hay.															
Tavuk															
Kaz															
Ördek															
Hindi															
Arı (kovan)															
Diğer……															

Tablo 15. Hayvansal Üretim Değeri

Ürünler	Üretim (kg)	Satılan (kg)	Fiyat (TL/Kg)	**Tarih***	Evde Tüketilen (kg)	İşçilere verilen (kg)
- Süt						
-Gübre						
-Diğer						
-Et (karkas)						
-Gübre						
-Diğer						
Koyunculuk						
-Süt						
-Peynir						
-Yapağı						
-Gübre						
-Diğer						
Keçicilik						
-Süt						
-Peynir						
-Gübre						
-Diğer						
Arıcılık						
-Bal						
-Balmumu						
Tavukçuluk						
Yumurta						
Tavuk Eti						
Gübre						
Diğer						

*: Farklı tarihlerde satış yapılıyorsa satılan ürünün aylar itibariyle dağılımı

Tablo 16.Hayvansal Üretimde Özel Değişen Masraflar

Yapılan Masraflar	Hayvancılık Üretim Faaliyetleri																				
	Koyunculuk			**Süt Sığırcılığı**			**Sığır Besiciliği**			**Keçicilik**			**Tavukçuluk**			**Diğer:……..**		
	Mikt	Fiyat	**Tarih**	Mikt	Fiyat	**Tarih**	Mikt	Fiyat	**Tarih**	Mikt	Fiyat	**Tarih**	Mikt	Fiyat	**Tarih**	Mikt	Fiyat	**Tarih**
HAYVAN ALIM BEDELİ																		
YEM MASRAFI (Satın Alınan)																		
Kesif Yem Masrafı																		
Süt veya besi yemi																		
Arpa Kırması																		
Buğday Kırması																		
Kepek																		
Pancar Posası																		
Diğer(……..)																		
Kaba Yem Masrafı (Satın Alınan)																		
Pancar Posası																		
Saman																		
Kuru Ot																		
Kuru Yonca																		
Sap-saman																		
Işletmede Üretilen Kaba Yem																		
Saman																		
Yonca																		
Diğer(:……)																		
Daimi İşçi Masrafı																		
Daimi olmayan İşçi Masrafı																		
Veteriner Ücreti																		
Doğal Aşım veya suni tohum																		
Aşı ve İlaç Masrafı																		
Hayvan Sigortası Pirimi																		
Pazarlama masrafları*																		
Diğer Masraflar (ısıtma, aydınlatma, su, temizlik vb)																		
Elektrik																		
Tamir-bakım																		
Diğer (……)																		
Hayvan Sayısı																		

*****Dereceleme, temizleme, paketleme ve işleme için yapılan materyal masrafları, Yükleme, taşıma, komisyon giderleridir.

Tablo 17. Tarımsal Üretim ile ilgili alınan destekler (2018 yılı Alınan Destekler)

Destek Türleri	Destek Tutarı	Alınma Zamanı
1. Alan Bazlı Destekler		
Mazot ve gübre desteği		
Organik Tarım Desteği		
Organik Hayvancılık Desteği		
İyi Tarım Desteği		
2.Fark Ödemesi Destekleri (Arpa,Aspir,Buğday,Çavdar, Dane Mısır,Kanola,Kuru Fasolye,Mercimek,Nohut,Soya Fasulyesi, Tritikale, Yağlık Ayçiçeği, Yulaf)		
3.Hayvancılık Destekleri		
Süt sığırı		
Buzağı-Malak Destekleri		
Halk Elinde Küçükbaş Islah Projesi Desteği		
Koyun Destekleri		
Keçi Destekleri		
Ipekböceği Desteği		
Arıcılık Desteği		
Yem Bitkileri Desteği		
Bombus Arısı Desteği		
Atık Desteği		
Hastalıktan Ari İşletme Desteği		
Aşı Desteği		
Biyolojik ve Biyoteknik Mücadele Desteği		
Hayvan Gen Kaynakları Desteği		
4.Telafi Edici Ödeme Destekleri		
5. Diğer Tarımsal Amaçlı Destekler		
Sertifikali tohum kullanım desteği		
Sertifikalı fidan, Çilek Fidesi ve Standart Fidan Kullanım Desteği		
Sertifikalı Tohum Üretim Desteği		
Sertifikalı Fidan Üretim Desteği		
Varsa Alınan Yatırım Hibe ve Desteği		
Diğer (……)		

1. Sosyal güvenlik durumunuz nedir?

1-SSK-işçi
2-SSK-tarım
3-Bağkur-tarım
4-Bağkur-esnaf
5-Emekli Sandığı
6-Tarım Sigortası
7-Özel sigorta
8-Yeşil kart
9-Sosyal güvencesi yok
10-Diğer……

2. Tarım dışı geliriniz var ise, nereden sağlıyorsunuz?

Gelir Kaynağı	Yıllık Kazanç	Gelir Kaynağı	Yıllık Kazanç
1-Kamuda veya başka kurumda çalışıyor		5- İnşaat ustalığı veya işçiliği	
2- Emekli		6-Tarım makinaları işletmeciliği	
3- Esnaflık yapıyor		7- Kira geliri var	
4- Taşımacılık yapıyor		8- Diğer işler	

3.Tarımsal faaliyetlerinizde zirai kredi kullanıyor musunuz?

a- Evet (Sıkça) b- Nadiren (çok az) c- Hayır (hiç kullanmıyorum)

4. Çok az kullanıyorsanız ya da hiç kullanmıyorsanız nedenleri?

1- Bu konuda bilgim yok
2- İhtiyaç hissetmiyorum
3- Yeterli ipotek gösteremiyorum
4- Yetersiz olduğundan gerek görmüyorum
5- Faizleri çok yüksek
6- İstediğim halde alamıyorum
7- Diğer (Belirtiniz)

5. Finansman kaynağı olarak hangi neyi tercih ediyorsunuz ?

a-Bankalar
b-Kooperatifler
c- Leasing ve Faktoring şirketleri
d- Akrabalar
e- Arkadaşlar

6. Kredi kullanmadan önce hangi bilgi kanallarını kullanıyorsunuz ?

a-Banka Personeli
b-Aile içi İstişare
c-Akrabalar
d-Arkadaşlar
e-Tarım Danışmanı
f-Diğer Üreticiler

7. Çiftçi Kayıt Sistemine kayıtlı mısınız?

a- Evet b- Hayır

8. Neden Y. Ayçiçeği tarımı tapıyorsunuz?

a- Arazim başka ürün yetiştirmeye uygun değil
b- Yüksek gelir
c- Satış sorunu yok
d- Fazla uğraşı gerektirmez
e) Teknik elamanların tavsiyesi
f) Komşulardan etkilenme
g) Diğer:…….

9. Üretime başlamadan önce teknik bilgi ediniyor musunuz?

a) Evet b) Hayır

10. Evet ise; üretim ile ilgili teknik bilgileri kimlerden ediniyorsunuz?

a) Kooperatifler
b) Tarım danışmanları
c) Diğer çiftçiler
d) Akrabalar
e) Bayiiler
f) İl/İlçe/Tarım ve Orman Müdürlükleri

g) Diğer:……

11. Bir yıl sonra ne kadar Y. Ayçiçeği üreteceğinizi neye göre karar verirsiniz?

a- Piyasa fiyatına göre
b- Ekimini yaptığım yılda sattığım fiyat durumuna göre
c- Diğer ürünlerdeki fiyat değişimlerine göre
d- Bir sonraki yılı önceden düşünmem

12. Yağlık ayçiçeği üretiminde yenilikçi bir teknik öğrendiğinizde ne yaparsınız?

a- Hiç düşünmeden uygularım
b- Önce küçük bir alanda uygularım
c- Önce başkalarının uygulamasını ve sonuç almasını beklerim

13. Yağlık ayçiçeği yetiştiriciliği için eğitim programına katıldınız mı ?

a-Evet b-Hayır

14. Evet ise; katıldığınız eğitim programı/programları ne kadar yararlı oldu ?

a- Yararsız
b- Yararlı
c- Orta yararlı
d- Çok yararlı

15. Tarımsal konferanslara katılıyor musunuz ?

a-Evet b-Hayır

16. Eğer cevabınız evet ise katılma sıklığınız nedir ?

a- Yılda 1-2 kez
b-Yılda 3-4 kez
c- Yılda 5-6 kez
d- 2 yılda bir
e- 3 yılda bir
f- Diğer…….

17. Tarımsal fuarlara katılıyor musunuz ?

a-Evet b-Hayır

18. Eğer cevabınız evet ise katılma sıklığınız nedir ?

a- Yılda 1-2 kez
b-Yılda 3-4 kez
c- Yılda 5-6 kez
d- 2 yılda bir
e- 3 yılda bir
f- Diğer…….

19. Yağlık ayçiçeği konusunda yeterli bilgiye sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz ?

a-Evet b-Hayır

20. Münavebeli tarım / ekim yapıyor musunuz?

a- Evet b- Hayır (Lütfen . Soruya Geçin)

21. Münavebeyle ektiğiniz bitkilerin isimlerini lütfen ekim sırasına göre yazınız? (Aynı yıl birden fazla ekim yapıyorsanız o yıl için ektiğiniz tüm bitkileri yazınız.)

_____1. Yıl

_____2. Yıl

_____3. Yıl

_____4. Yıl

22. 20. soruda belirttiğiniz münavebede yağlık ayçiçeği var mı?

a- Evet (Cevabınız Evet ise 23. Soruya Geçin) b- Hayır

23. 21. soruda belirttiğiniz münavebeye yağlık ayçiçeği eklemeyi düşünür müsünüz?

a- Evet b- Hayır c- Kararsızım

24. Tablo 18: Tarımsal üretim kararlarınıza aşağıda belirtilen kaynaklar ne ölçüde etki eder? (Lütfen her kaynak için bir tane seçim yapın.)

1: Hiç Etkisi Yok **2**: Etkisiz **3**: Orta Düzeyde Etkili **4**: Etkili **5**: Çok Etkili

1. Diğer Çiftçiler	1	2	3	4	5
2. Çiftçi Olmayan Komşularım	1	2	3	4	5
3. Bankalar	1	2	3	4	5
4. Çiftçi Kooperatifleri/ Birlikleri	1	2	3	4	5
5.Tarım İl veya İlçe Müdürlükleri	1	2	3	4	5
6. Çiftçi Eğitimleri	1	2	3	4	5
7. İnternet	1	2	3	4	5
8. Televizyon Programları	1	2	3	4	5
9. Gazeteler	1	2	3	4	5
10. Radyo Programları	1	2	3	4	5
11. Çiftçi Yayınları / Dergileri	1	2	3	4	5
12.Tarımsal Girdi Satan Firmalar	1	2	3	4	5

25. Yağlık ayçiçeği tarımı için aşağıda belirtilen görüşlerle aynı fikirde olup olmadığınızı belirtiniz. (Lütfen her görüş için bir seçenek işaretleyin.)

1: Hiç Katılmıyorum 2:Katılmıyorum 3:Kararsızım 4:Katılıyorum 5: Çok katılıyorum

1. Yağlık ayçiçeği tarımı yeterince *karlı* değil.	1	2	3	4	5
2. Yağlık ayçiçeği tarımında *fiyat* belirsizliği var.	1	2	3	4	5
3. Yağlık ayçiçeği tarımında *verim* belirsizliği var.	1	2	3	4	5
4. Yağlık ayçiçeği tarımında teknik bilgi sorunu var.	1	2	3	4	5
5. Yağlık ayçiçeği tarımında kaliteli tohum sorunu var.	1	2	3	4	5
6. Yağlık ayçiçeği tarımında hasat sonrası kurutma sorunu var	1	2	3	4	5
7. Yağlık ayçiçeği tarımında hasat sonrası *satış* sorunu var.	1	2	3	4	5
8. Yağlık ayçiçeği tarımı için yeterli *devlet desteği* yok.	1	2	3	4	5
9. Daha fazla yağlık ayçiçeği ekmem için devletin verdiği *fiyat desteği* artmalı.	1	2	3	4	5
10. Daha fazla yağlık ayçiçeği ekmem için devletin verdiği *mazot desteği* artmalı.	1	2	3	4	5
11. Daha fazla yağlık ayçiçeği ekmem için devletin verdiği mazot harici *girdi desteği* artmalı.	1	2	3	4	5
12. Daha fazla yağlık ayçiçeği ekmem için *fiyat garantisi olmalı.*	1	2	3	4	5
13. Daha fazla yağlık ayçiçeği ekmem için *karlılığının artması* gerekir.	1	2	3	4	5

26. Hasattan hemen sonra ürününüzü hemen satıyor musunuz?

a-Evet b-Hayır

27. Cevabınız evet ise neden satıyorsunuz?

a- Nakit ihtiyacım var
b- Fiyat düşebilir ilerde
c- Depolama imkânım yok

28. Hayır ise neden satmıyorsunuz?

a- Fiyatlar ileride artabilir diye
b-Satacak yer bulamıyorum
c- Kalite problemi yüzünden

29. Hasattan sonra elinizdeki ürünü belli bir süre sonra satmak istediğiniz de, ürünü stoklama imkânınız var mı?

a-Evet (Nerede……..) b- Hayır (Neden…….)

30. Y. Ayçiçeği ekiminden önce toprak işleme yöntemlerinden hangisini tarlanızda uyguluyorsunuz;

a) Klasik toprak işleme
b) Azaltılmış toprak işleme
c) Koruyucu toprak işleme
d) Sıfır toprak işleme / Doğrudan ekim

31. Y. Ayçiçeği ekiminden önce toprak hazırlığı esnasında en önemli işlem hangisidir? Neden?

a) Bitki gelişimini kolaylaştırıcı toprak bakımı
b) Topraktaki su seviyesinin düzenlenmesi
c) Tohum yatağının hazırlanması
d)Yabancı ot kontrolü
e) Anızın parçalanması
f)Diğer

32. Evet ise; işletmenizde kaç sürüm uyguluyorsunuz?

a) Bir sürüm
b) İki sürüm
c) Üç sürüm
d) Diğer

33. Birinci sürümdeki öncelikli amacınız nedir?

a) Ekim alanını parçalamak
b) Anızı toprağa karıştırmak
c) Yabancı otları yok etmek
d) Diğer

34. İkinci sürümdeki öncelikli amacınız nedir?

a) Bitki kalıntılarını yok etmek
c) Tohum yatağını gevşetmek
b) Tohum yatağını bastırmak
d) Yabancı otları yok etmek
e) Diğer

35. Yabancı ot kontrolü esnasında hangi işlemi tercih ediyorsunuz?

a) Ekim öncesi yabancı ot haritasının hazırlanması
b) Kültürel mücadele
c) Herbisit kullanımı
d) Kültürel mücadele ve herbisit kullanımı

36. Kültürel mücadele yapıyor iseniz; uygulanan yöntemleri önem sırasına göre sıralayınız. (1'den 3'e kadar)

a) Uygun ekim nöbeti
b) Toprak işleme
c) Ekim metodu

37. Sulama işlemlerini gerçekleştirirken belirli bir program uyguluyor musunuz?

a) Evet
b) Hayır

38. Evet ise; sulama programı yaparken en önem verdiğiniz faktör hangisidir?

a) İklim ve toprak koşulları
b) Bitkinin görünümü
c) Gelişme dönemi
d) Kök derinliği
e) Diğer

39. İşletmenizde gübre kullanımından önce toprak analizi yaptırıyor musunuz?

a) Evet
b) Hayır

40. Evet ise; toprak analizi hizmetini kimden alıyorsunuz?

a) Üniversitelerin toprak- bitki analiz laboratuarı
b) Araştırma enstitüleri toprak- bitki analiz laboratuarı
c) İl / ilçe müdürlüğü toprak- bitki analiz laboratuarı
d) Ticaret borsası toprak- bitki analiz laboratuarı
e) Diğer

41. Y. Ayçiçeği ekiminde dikkat edilmesi gereken özellikleri önem sırasına göre numaralandırınız. (1'den 3'e kadar)

d) Ekim zamanı
e) Ekim derinliği
f) Ekim sıklığı

42. Ekim zamanının en belirleyici özelliği nedir?

a) Toprak durumu
b) Sulama imkânları
c) Mevsimsellik
d) Kullanılan tohum çeşidi
e) Diğer

43. Ekim sıklığının en belirleyici özelliği nedir?

a) Toprak durumu
b) Sulama imkânları
c) Mevsimsellik
d) Yükseklik
e) Ekim zamanı
f)Kullanılan Y.Ayçiçeği çeşidi
g) Yetiştirme amacı
h) Diğer……..

44. Ekim işlemleri sırasında hangi işlemi uyguluyorsunuz?

a) Serpme ekim yöntemi
b) Ocak usulü ekim yöntemi
c) Sıraya ekim yöntemi

45. Y. Ayçiçeği tohumunun teminini nasıl sağlıyorsunuz?

a) Kendi tohumum
b) Diğer çiftçiler
c) Akrabalar
d) Kooperatifler
e) Bayiler
f) Diğer…….

46. İşletme dışından tohum temin ediliyor ise; tohum temin etmeden önce kimlerden teknik bilgi ediniyorsunuz?

a) Kooperatifler
b) Tarım danışmanları
c) Diğer çiftçiler
d) Akrabalar
e) Bayiler
f) İl /İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü
g) Diğer

47. İşletme dışından tohum temin ediliyor ise; tohum temini sırasında ne tür sorunlarla karşılaşıyorsunuz?

a) Piyasadaki fiyat farklılıkları b) Fiyat istikrarsızlıkları
c) İletişim zorlukları d) Güvenlik
e) Diğer

48. İşletme dışından tohum temin ediliyorsa; tohum temin ettiğiniz yerden hizmet alımı yapıyor musunuz?

a) Evet b) Hayır

49. Evet ise; ne tür hizmet alımları yapıyorsunuz?

a) Tohum temizliği b) Tohum ilaçlaması
c) Diğer

50. Sertifikalı tohum kullanıyor musunuz?

a) Evet b) Hayır

51. Evet ise; sertifikalı tohum tercihinizin öncelikli sebebiniz nedir?

a) Verimlilik b) Güvenilirlik
c) Kaliteli üretim d) Fiyat avantajları
e) Pazarlama avantajları f) Diğer

52. Hayır ise; sertifikalı tohum tercih etmemenizin öncelikli sebebiniz nedir?

a) Verimlilik b) Güvenilirlik
c) Kaliteli üretim d) Fiyat avantajları
e) Pazarlama avantajları f) Diğer

53. Y. Ayçiçeği üretiminde en önemli bakım işlemi hangisidir? Neden?

a) Yabancı ot kontrolü b) Gübreleme
c) İlaçlama d) Sulama
e) Diğer

……

54. Y. Ayçiçeği üretimi sırasında ilaçlama işlemleri için hizmet satın alıyor musunuz?

a) Evet b) Hayır

55. Evet ise; ilaçlama işlemleri için kimlerden hizmet alıyorsunuz?

a- Kooperatifler c- Diğer Üreticiler
b- İlaçlama Bayileri d- Diğer…..

56. İşletme dışından ilaç alınıyor ise; ilaçlama yaptırmadan önce kimlerden fikir alıyorsunuz?

a) Kooperatifler b) Tarım danışmanları
c) Diğer çiftçiler d) Akrabalar
e) Bayiiler f) İl /İlçe Tarım ve Orman Müdürlükleri
g) Diğer

57. İşletme dışarıdan ilaç satın alıyor ise; Y. Ayçiçeği bakımında kullanılan ilaçlarda öncelikli tercih sebebiniz nedir?

a) Verimlilik
b) Güvenilirlik
c) Kaliteli üretim
d) Fiyat avantajları
e) Pazarlama avantajları
f) Diğer

58. İşletme dışarıdan ilaç alıyor ise; ilaç alınırken ne tür sorunlarla karşılaşılıyor?

a) Piyasadaki fiyat farklılıkları
b) Fiyat istikrarsızları
c) İletişim zorlukları
d) Güvenilirlik
e) Diğer

59. Bitkisel üretim sürecinde hastalık ve zararlılarla karşı kimyasal mücadelede bulunurken çevreyi korumak için nelere dikkat edersiniz?

a- İlaçlama sonrası çıkan atıkları imha ederim
b- İlaçlama sonrasında artakalan boş kutuları saklarım
c- İlaçlama uygulamasını en az sayıda yapmaya çalışırım
d- Sadece hastalık ve zararlıya karşı Bitki Koruma Ürünü (Pestisit) kullanırım
e- BKÜ bayisinden insan ve çevre sağlığına duyarlı BKÜ almaya çalışırım

60. İşletmede kullanılan gübre teminini kimlerden sağlıyorsunuz?

a) İşletmeme ait gübre
b) Ticari işletmeler
c) Diğer

61. İşletme dışından gübre temin ediyor iseniz; gübreleme temini ve kullanımı ile ilgili bilgileri kimlerden ediniyorsunuz?

a) Kooperatifler
b) Tarım danışmanları
c) Diğer çiftçiler
d) Akrabalar
e) Bayiiler
f) İl /İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü
g) Diğer

62. İşletme dışından gübre temin ediyor iseniz; gübre temin ederken önceliğiniz hangisidir?

a) Verimlilik
b) Güvenilirlik
c) Kaliteli üretim
d) Fiyat avantajları
e) Pazarlama avantajları
f)Diğer……..

63. İşletme dışından gübre temin ediyor iseniz; gübre temini sırasında tür sorunlarla karşılaşıyorsunuz?

a) Piyasadaki fiyat farklılıkları
b) Fiyat istikrarsızlıkları
c) İletişim zorlukları
d) Güvenilirlik
e) Diğer…….

64. Ürünleriniz için sigorta hizmeti satın alıyor musunuz?

a) Evet b) Hayır

65. Evet ise; sigortalama hizmetini kimlerden sağlıyorsunuz?

a) TARSİM b) Diğer

66. Evet ise; sigortalama hizmetini alır iken önceliğiniz nedir?

a) Güvenilir hizmet b) Kaliteli hizmet

c) Fiyat avantajları d) Pazarlama avantajları

e) Diğer

67. Hayır ise; sigortalama hizmetini tercih etmemenizin sebebi nedir?

a) Güvenilir değil b) Piyasa istikrarsızlıkları var

c) İletişim problemleri vardı d) Diğer

68. Sigortalama hizmeti alıyor iseniz; sigortalama hizmeti almadan önce kimlerle fikir alışverişi yapıyorsunuz?

a) Kooperatifler b) Tarım danışmanları

c) Diğer çiftçiler d) Akrabalar

e) Bayiiler f) İl /İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü

g) Diğer

69. Sigorta hizmetinin size ne tür avantajlar sağladığını düşünüyorsunuz?

a) Ürünü koruma altına alır b) Risk ve belirsizlikleri azaltır

c) Pazarlama avantajları sağlar d) Diğer

70. Sigorta hizmeti alıyor iseniz; sigorta hizmetini alırken ne tür iletişim araçları kullanıyorsunuz?

a) Telefon b) E-mail c) Web sitesi d) Diğer

71. Sigorta hizmeti alıyor iseniz; sigorta hizmetini alırken ne tür iletişim araçları kullanıyorsunuz?

a) Telefon b) E-mail c) Web sitesi d) Diğer

72. Tarım işletmesi olarak devletten beklentiniz nedir ?

a- Girdi desteğine ağırlık verilmesi

b- Pazarlama kolaylığı sağlanmalı

c- Hasat zamanında ürün satışında pazara karşı korunmalı

d- Diğer……..

73. Aşağıda belirtilen hangi tarımsal sivil toplum kuruluşuna üyesiniz ?

a- Ziraat Odası d- Yetiştirici Birliği

b- Tarım Kredi Kooperatifi e- Tarımsal Kalkınma Kooperatifi

c- Üretici Birliği f- Tarımsal Satış Kooperatifi

g- Diğer…..

74. Üyesi olduğunuz tarımsal örgütten memnun musunuz?

a- Evet memnunum b- Kısmen memnunum c- Hiç memnun değilim

75. Tarım ve Orman Bakanlığı'nın uyguladığı hangi bitkisel üretim desteklerinden faydalanıyorsunuz ?

a- MGD
b- Fark Ödemesi Desteği
c- Yem Bitkileri Desteği
d- Organik Tarım Desteği
Diğer……

e- Sertifikalı Tohum Kullanım/Üretim Desteği
f- ÇATAK Desteği
g- Biyolojik Müc. Des.
h- İyi Tarım Desteği
Diğer…….

76. Devletin uyguladığı destekleme ödemelerinden memnun musunuz ?

a- Evet b-Kısmen c-Hayır

77. Devlet tarafından ödenen desteklerin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz ?

a- Evet b-Kısmen c-Hayır

78. Devletin ödediği MGD'nin zamanından memnun musunuz ?

a- Evet b-Kısmen c-Hayır

79. Destekleme başvurularınızda fazla bürokrasi ve masraf ile karşılaşıyor musunuz ?

a- Evet b-Kısmen c-Hayır

80. Destekleme ödemelerinden kesinti yapılmasını uygun buluyor musunuz ?

a- Evet b-Kısmen c-Hayır

81. Tarımsal desteklemeler konusunda bilgilendiriliyor musunuz ?

a- Evet b-Kısmen c-Hayır

82. İşletmenizde yaptığınız işlemler için muhasebe kaydı tutuyor musunuz ? (Muhasebeci veya işletmece)

a-Evet b- Hayır

83. Cevabınız hayır ise muhasebe kaydı tutmama nedeniniz nedir ?

a- Gereksiz görülmesi
b- Faydalı bulunmaması
c- Muhasebe konusunda yeterli bilgisinin olmaması
d- Vergiye tabi tutulma kaygısı
e- Diğer…….

84. Kırsal alandaki hayatınızdan memnun musunuz ?

a- Hiç memnun değilim
b- Memnun değilim
c- Kararsızım
d-Memnunun
e- Çok memnunum
Açıklama:

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Hüseyin Yasin DÜĞMECİ
Uyruğu : T.C.
Doğum Yeri ve Tarihi : Çekerek-25.04.1987
Telefon : 0554 265 55 10
e-mail : yasindugmeci@gmail.com

EĞİTİM

Derece			Bitirme Yılı
Lise	:	Mehmet Akif Ersoy Anadolu Lisesi, Boyabat/ SİNOP	**2005**
Üniversite	:	Selçuk Üni. Ziraat Müh. Tarım ekonomisi Bölümü, Lisans	**2009**
		Anadolu Üniversitesi, Tarih Bölümü, Lisans	**2017**
		Atatürk Üniversitesi, Adalet Bölümü, Ön Lisans	**2019**
Yüksek Lisans	:	Selçuk Üni. Fen Bil. Enst. Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı	**2020**

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görevi
2011-	Tarım ve Orman Bakanlığı	Mühendis

UZMANLIK ALANI

YABANCI DİLLER
İngilizce

BELİRTMEK İSTEĞİNİZ DİĞER ÖZELLİKLER

YAYINLAR

Düğmeci H.Y. , Çelik Y., Konya İli Çumra İlçesinde Yağlık Ayçiçeği Üretim Maliyetinin Tespiti Üzerine Bir Araştırma, Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi, 2020; 7(3): 682-6